

**T.C.
YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI**

**TRABZON'UN ÇAYKARA, DERNEKPAZARI, HAYRAT
VE OF İLÇELERİNDEKİ OSMANLI DÖNEMİNE AİT
BAZI AHŞAP CAMİLER (18-19. YY.)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN

Ogün KÜÇÜK

VAN/2017

**T.C.
YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI**

**TRABZON'UN ÇAYKARA, DERNEKPAZARI, HAYRAT
VE OF İLÇELERİNDEKİ OSMANLI DÖNEMİNE AİT
BAZI AHŞAP CAMİLER (18-19.YY)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN

Ogün KÜÇÜK

DANIŞMAN

Yrd. Doç. Dr. Mehmet TOP

Bu tez çalışması SYL-2017-5988'nolu proje olarak Yüzüncü Yıl Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Başkanlığı tarafından desteklenmiştir.

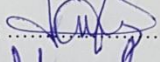
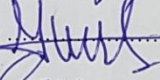
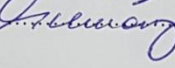
VAN/2017

T.C.
YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

TEZ KABUL VE ONAY SAYFASI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu çalışma, jürimiz tarafından Sanat Tarihi
ANABİLİM DALI Sanat Tarihi BİLİM DALI'nda TEZLİ
YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan	: Prof. Dr. Recai KARAHAN	İmza:
ÜYE (Danışman)	: Yrd. Doç. Dr. Mehmet Tol	İmza:
ÜYE	: Yrd. Doç. Dr. Edip YILMAZ	İmza:
ÜYE	:	İmza:
ÜYE	:	İmza:

ONAY: Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

...../...../201....

.....
Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	I
ÖNSÖZ	III
1.GİRİŞ	1
1.1.Çalışmanın Önemi ve Niteliği	1
1.2. Çalışmanın Amacı	2
1.3.Ahşap Camilerle İlgili Yöresel Terimler	2
1.4. Metot ve Yöntem	5
1.5. Kaynak ve Araştırmalar	6
2. TRABZON'UN COĞRAFI KONUMU VE TARİHÇESİ	8
2.1. Coğrafi Konumu	8
2.2. Tarihçesi	9
3. AHŞAP CAMİLERİN KÖKENİ VE GELİŞİM SÜRECİ	12
3.1. Coğrafi Dağılımı	12
3.2.Yapım Teknikleri	13
3.3. Tarihsel Gelişim	16
4.KATALOG	20
4.1.ÇAYKARA CAMİLERİ	21
4.1.1. Uzungöl Beldesi Yenimahalle (Filak) Camii	21
4.1.2. Taşören Beldesi Camii	26
4.1.3. Çambaşı Köyü Orta Mahalle Hacı Ömerli Camii	32
4.1.4. Çamlıbel Köyü Merkez Camii	37
4.1.5. Taşkırın Köyü Camii	40
4.2.DERNEKPAZARI CAMİLERİ	46
4.2.1. Yukarıkondu Mahallesi Camii	46
4.2.2. Taşçılar Köyü Camii	56
4.2.3. Güneykondu Mahallesi Camii	65
4.2.4. Akköse Köyü Camii	75
4.2.5. Günebakan Köyü Camii	83
4.3. HAYRAT CAMİLERİ	88
4.3.1. Sarmaşık Köyü Sinanlar Mahallesi Camii	88
4.3.2. Dereyurt Köyü Merkez Eski Camii	92
4.4. OF CAMİLERİ	99

4.4.1. Bölümlü Beldesi Mithat Paşa Mahallesi Camii	99
4.4.2. Sugeldi Köyü Aşağı Mahalle Camii.....	107
4.4.3. Cumapazarı Beldesi Serindere Mahallesi Camii	113
5. DEĞERLENDİRME VE KARŞILAŞTIRMA.....	118
5.1. Plan ve Mekân Anlayışı Açısından	119
5.2. Süsleme Açısından	121
5.3. Malzeme ve Teknik Açısından	130
5.4. Ahşap Süslemelerin Görüldüğü Mimari Elemanlar	134
5.5.Ahşap Süslemelerde Kullanılan Bazı Motif ve Kompozisyonlar	140
6. SONUÇ	141
7.ÖZET	144
8. ABSTRACT.....	145
9.KAYNAKÇA	146
10.ÇİZİM LİSTESİ.....	151
11.FOTOĞRAF LİSTESİ	153
12. ÇİZİMLER.....	164
13. FOTOĞRAFLAR	179

ÖNSÖZ

Son yıllarda yapılan araştırmalar neticesinde Doğu Karadeniz Bölgesi'nde özellikle de kırsal kesim yerleşmelerinde ahşap işçiliğine bağlı dini mimari örnekleri dikkat çekmektedir. Bu yapıların kendine özgü oluşlarının yanı sıra, bölgesel tarzdaki süsleme üslubu ve mimarileri ile de farklı özellikler göstermektedir. İncelemiş olduğum yapıların birçoğunun 18. ve 19. Yüzyıla tarihlendiği görülmektedir. Geleneksel Türk halk sanatı ve kültürü içerisinde önemli bir yere sahip olan ahşap ve taş malzemenin kullanıldığı mimari eserlerin sanat tarihi disiplini kapsamında ele alınıp tanıtılması ve değerlendirilmesi çalışmamızın amacını oluşturmaktadır.

Bu neticeler dolayısıyla; Trabzon'un Çaykara, Dernekpazarı, Hayrat ve Of ilçelerinde mevcut olan on beş mimari yapının, geleneksel anlayış ve mimarinin yanı sıra taş ve ahşap malzeme kullanılarak oluşturulmuş eserler çalışmanın içeriğini oluşturmaktadır.

Bu çalışmamızın amacı, Trabzon'un; Çaykara, Dernekpazarı, Hayrat ve Of ilçelerinde yer alan on beş dini yapıyı inceleyip, sanat tarihi çalışmalarına bu alanda bir katkı sağlamaktır. Böyle bir çalışma yapma düşüncem tarihi eserlere olan merakım, ilgim ve duymuş olduğum sevgiden kaynaklanmaktadır. Araştırma yaptığım mimari yapıların bana yakın bir coğrafyada yer alması yapıları daha detaylı ve dikkatli bir şekilde incelemeyi kolaylaştırmıştır.

Benden maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen ve daima yanımda olan aileme en içten duygularıyla teşekkür ederim.

Öncelikle yapmış olduğum bu konudaki çalışmamı onaylayarak, engin bilgileri ile araştırmamın seyrini daima doğru çıkış yollarını göstererek yönlendiren sayın hocam Yrd. Doç. Dr Mehmet Top'a yardım ve destekleri için teşekkürü borç bilirim. Dört yıllık eğitimim boyunca her türlü yardımlarını esirgemeyen ve engin bilgileri ile yol gösteren başta Yrd. Doç. Dr. Tahsin Korkut hocam olmak üzere bölümde yer alan diğer hocalarıma da teşekkür ederim. Çalışmalarım esnasında sürekli engin bilgilerinden faydalanma imkânı bulduğum sayın hocalarım; Yrd.Doç.Dr. Tahsin KORKUT, Yrd.Doç.Dr. Halil SÖZLÜ, Yrd.Doç.Dr. Osman AYTEKİN, Yrd. Doç. Dr. Mehmet KULAZ, Yrd.Doç.Dr. Oktay BAŞAK, Doç. Dr. Gülsen BAŞ, Prof.Dr. Recai KARAHAN VE Yrd.Doç.Dr. Yalcın KARACA'ya teşekkür ederim.

Arazi çalışmaların sırasında bana yardımcı olan değerli arkadaşlarım hasan AKGÖĞ ve Süleyman YILMAZ hocalarıma ayrıca mimari yapıların çizimleri ve arazi çalışmalarında bana yardımcı olan Erdem Karadeniz'e de teşekkür ederim. Kitabe çevirileri konusunda yardımlarını esirgemeyen değerli arkadaşım Erdal ELMAS'a da müteşekkirim.

Tez çalışmama maddi destek sağlayan Yüzüncü Yıl Üniversitesi Bilimsel Araştırma Fonu Başkanlığı'na da teşekkür ederim.

Ogün KÜÇÜK

VAN-2017

1.GİRİŞ

1.1.Çalışmanın Önemi ve Niteliği

Anadolu coğrafyasında yüzyıllar boyunca devletler kurulmuş ve şehirler (başkentler, ticaret kentleri vb.) inşa edilmiştir. Dört mevsimin yaşandığı bu güzel coğrafyamızda yerleşim yerlerinin inşasında çeşitli nitelikteki yapı malzemeleri “ana” yapı unsuru olarak kullanılmıştır.

Coğrafi bağlamda baktığımızda çeşitli nitelikler doğrultusunda yedi bölgeye ayrılan bu güzel ülkemiz çeşitli medeniyetlere ev sahipliği yapmıştır. Bu hususta ülkemizin doğu, batı, kuzey, güney ekseninde “Sanat Tarihi” açısından zengin bir çalışma alanı biz araştırmacıların hemen yanı başında her anlamda incelenmeye değer olarak durmaktadır.

Şüphesiz Karadeniz Bölgesi de özellikle Ahşap malzemenin ana bir yapı malzemesi olarak kullanılması ve ince işçilik noktasında; oyma ve kabartma şeklinde işlenmesi neticesinde zengin bir kültürel mirası günümüze taşımıştır. Bölgenin; çam, kestane, sedir, kızılağaç, ceviz, gürgen gibi ağaç zenginliğine sahip olması inşa edilen yapılarda ahşap kullanımını zengin kılmıştır.

Sanat Tarihi alanında Karadeniz Bölgesinin Doğu Karadeniz bölümü söz konusu nitelikleri ile yukarıda bahsolunan nitelikleri bünyesinde barındırmakla birlikte araştırmacılara zengin bir çalışma sahası sunmaktadır. Bu bağlamda günümüzde Sanat Tarihi araştırmalarında; makale, tez, kitap, dergi vb. nitelikte çalışmalara konu olmaya devam etmektedir. Bu alandaki çalışmalarını incelediğimizde Karadeniz Bölgesinin Doğu Karadeniz bölümü yapılarının araştırmalarda daha çok genel nitelikleri itibari ile konu edinildiğini görmekteyiz. Özel dar kapsamlı araştırmaların ise alanda sınırlı sayıda olduğu görülmektedir.

Yapmış olduğum bu çalışmada ilkin Doğu Karadeniz bölümünde yer alan yapılardan “camileri” konu almakla birlikte bu camilerden de sanatsal değeri olan ve ana malzeme olarak ahşap kullanımının yoğun ağırlıkta olduğu eserleri ele alarak çalışmamızı Trabzon’un “Çaykara, Dernekpazarı, Hayrat, Of” ilçelerindeki bazı yapılar ile sınırlandırdık. Bununla birlikte ahşap camilerdeki kullanımı itibariyle temel bir yapı malzemesi olarak kullanılan ahşap malzemenin bunun haricinde medeniyetimizin, kültürümüzün mekân tasavvurunun, estetiğinin sanatsal zevkinin bir uzantısı olarak estetik bağlamda oyma ve kabartma sanatı bağlamında camilerimizde ne derece ve nitelikte yer aldığını inceleme gayretinde olduk.

Çalışmamız bu bakış doğrultusunda ahşap camileri evvela temel niteliklerini (çizimleri) ele alırken ikinci olarak ahşap camilerin bünyesindeki; kapı, mihrap, minber, vaaz kürsüsü, müezzin köşkü, tavan göbeği ve sütunlar gibi mimari öğelerin süslemeleri anlatılmıştır.

Bu hususta çalışmamız temel bir yapı malzemesi olarak ahşap camileri ele alması ve ahşap malzemenin kabartma ve oymacılık niteliğini ortaya koyma gayretinde olması nitelikleri ile Sanat Tarihi alanında yukarıda bahsettiğimiz genel çalışmaların haricinde tematik, öznel özellikleri itibari ile önemli bir yer edineceğini umuyoruz.

1.2. Çalışmanın Amacı

Cumhuriyet Dönemi öncesinde ve 1950’li yıllara kadar nüfusumuzun büyük bir oranını kırsal kesimde oturan nüfus oluşturmaktaydı. Özellikle 1950 ve sonrasında çok partili hayata geçiş, sanayileşme ve kentleşme ile birlikte bu durum tersine dönmeye başladı. Anadolu coğrafyasının doğusundan batısına doğru gerçekleşen nüfus hareketleri neticesinde nüfus büyük bir oranda yer değiştirirken yerleşim yerleri de özelliklerini insan varlığının yitirilmesi nedeniyle nitelik yitimine uğradı.

Artık insanımızı kentlerde tarım ve hayvancılığın yerine sanayileşme, ticaret, hizmet sektörü şekillendirmekteydi. Genel anlamda bahsettiğimiz değişimin bize ilgilendiren yönü ise ilkin kırsal nüfusun azalmasıdır. İkincil olarak ise ana yapı malzemesi olarak tercih edilen “doğal” yapı malzemelerinin terk edilmesi neticesinde betonarme yapı malzemesinin tarihsel süreç içerisinde şehirlerden köylere, mezralara kadar ulaşması neticesinde binlerce yıllık medeniyet ve kültür mirasının birikimi olan eserlerimizin yıkılması, aslına uygun olmayan şekilde restore edilmesi, kaderine terk edilmesi neticesinde bu kültürel mirasımızı yitirmemizdir.

Yukarıda bahsolunan genel çerçevenin haricinde dar anlamda Karadeniz bölgesinin Doğu Karadeniz bölümünde ahşap malzeme ile oluşturulan tarihi kültürel özellikleri bünyesinde barındıran yapıların bu zamansal süreç içerisinde gün yüzüne çıkarılarak gelecek kuşaklara aktarılabilmesi medeniyetimiz ve kültürel mirasımız açısından büyük önem arz etmektedir. Biz de yapmış olduğumuz bu çalışma neticesinde Trabzon’un “Çaykara, Dernekpazarı, Hayrat, Of” ilçelerinde yer alan ahşap malzemenin ağırlıklı olarak kullanıldığı yapıları ele alarak bu yapılara dikkat çekmek, yapıları tanıtmak, yapıların orijinal özelliklerini (ahşap mimari nitelikleri bağlamında) inceleyerek Kültürel mirasımıza kazandırmaya ve bu mirasın gelecek kuşaklara aktarılması noktasında bir nebze olsun farkındalık oluşturmaya ve bu aktarıma katkıda bulunma gayretinde bulunduk.

1.3.Ahşap Camilerle İlgili Yöresel Terimler

Alt kiriş (kalas): Dört köşe kalın keresteden yapılmış yatay destek parçası¹.

¹ Demir, Necati; “Trabzon ve Yöresinde Ahşap Camiler”, Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi (Gazi Üniversitesi), S.29, 2004, s.168-188.

Beşikörtüsü çatı (ayiomuzu çatı): Ahşap yapılarda kullanılan bir çatı biçimi. Boyluk ağaçlarına eğik biçimde çatı ağacı ve dökme ismi verilen ağaçlar çakılır. Dökmelerin ucu zirvede düz bir şekilde yerleştirilmiş okağacına tutturulur.

Boğaz açma: Tabana yerleştirilen alt kiriş/kalas ağaçlarının birbirine bağlanması için her ağacın ucunda oluşturulan bağlama boşluğu.

Boyluk ağacı (saray bağı, uzunluk, üst çelik, üst kiriş): Ahşap yapıların duvar kısmının üzerine yerleştirilen ve çatının ilk kısmını oluşturan ağaç.

Çatı ağacı (dökme, makas ağacı): Bir ucu saçak bağına, diğer ucu okağacı veya diğer çatı ağaçlarına çakılan ve eğik olarak duran ağaçlar.

Çekme: Pencere kapağı.

Çıkma: Ahşap yapılarda yanlardan yapılan çeşitli boylardaki artırma.

Çıta (cablama): Makas ağaçlarının üzerine çakılan ölçüleri yaklaşık 2x5 cm olan uzun ve ensiz tahta. Çatı örtüsüne göre sayısı ve sıklığı değişmektedir.

Dikme (direk, söve): Ahşap camilerin duvarını oluşturmada üst çelikle çatı arasına dikey olarak köşelere, kapı kenarlarına ve aralara dikilen dört köşeli ağaç.

Dikmeli: Ahşap camilerin duvarını oluşturmada direk dikilip tahtaların çakıldığı veya yuvalara yerleştirildiği bir biçim. Bu durumda köşeye ve aralara dikilen direklere tahtaların uçları düzenli olarak yerleşecek bir biçimde boşluk açılır. Tahtaların uçları bu yuvalara yerleştirilir.

Dikmesiz: Ahşap camilerin duvarları oluşturmada direğin kullanılmadığı bir biçim. Yaklaşık 5 cm kalınlığındaki tahtalar yatay olarak birbirinin üzerine yerleştirilir. Tahta uçları kertilir ve boğaz açma/taralama yoluyla birbirlerine bağlanır. Tahta aralarına delikler açılır. Buralara koyulan iki ucu sivri ağaç çiviler, tahtaların düzenli olarak durmasını sağlar.

Döşeme: Dökme ağaçlarının üzerine döşenen taban tahtaları.

Duvar (gövde): Ahşap camilerde dışı çevreleyen yatay tahtalardan oluşturulan düzlem. Kalın dilme veya yonma keresteden oluşur. Çoğunlukla tek parça olan bu tahtalar, caminin uzunluğu kadardır. Yani zorunlu olmadıkça ekleme yapılmaz. Boyu on metrenin üzerinde olan camilerde de durum aynıdır. Tahtaların genişliği 50 cm, kalınlığı ise 15 cm'den, istisnaların dışında, aşağı değildir.

Eğdemiri (daldız, iğdemiri, iydemiri): Ucu geniş ve keskin demir.

Eşmek: Toprak kazmak.

Hartama (hardama): Kiremit yerine kullanılan ince çatı tahtası. Doruk veya çam ağaçlarından çok ince biçimde soyularak elde edilir.

Kara ağı: Tahtaları birbirine bağlamak için çivi yapılan ağaç.

Karatahta: Kiremit yerine kullanılan ince tahta.

Kar bağı: Çatıda makas ağaçlarını birbirine bağlayıp esnemeyi önlemek ve kar yağdığında çökmeyi engellemek için çakılan ağaç.

Kertmek: Tahta uçlarını yerleştirmek için boşluk açmak.

Kiremit: Yapıların çatılarını örtmekte kullanılan, yan yana dizilerek, suyu aşağıya geçirmeden dışarı akıtacak biçimde yapılmış, kızıl toprağın renginde, pişmiş balçık levha.

Okağaçlı omuz çatı: Çatının, yatay olarak konulan ve uzunluğu 1-3 m arasında değişen bir ağaçta toplanma biçimi. Köşelerden uzatılan çatı ağaçları, en üst noktada yatay olarak bulunan okağacında toplanır.

Omuz çatı (çark örtüsü, kırma çatı, dört omuz çatı, tokmak örtüsü): Çatının tek noktada toplanan biçimi. Dört veya altı direk üzerine yapılmış olanlarda görülür. Bu tür çatılarda okağacı bulunmaz. Makas ağaçlarının ucu bir araya getirilerek çakılır. Bu durumda çatının zirvesi tek noktada toplanır.

Sac: Demir veya çinkodan yapılmış çatı örtüsü.

Saçak: Bir yapının herhangi bir bölümünü güneş veya yağmurdan koruması için, o bölümden dışa taşkın ve altı boşta olarak yapılan örtü; çatıda artırma.

Saçak bağı (yellik): Üst örtüsünün kaymasını önlemek ve karın birden akmasını engellemek için çatının dört tarafına çakılan tahtalar.

Seren (bağ kirişi, kiriş, oturacak, sandıraç, taban ağacı): Ahşap camilerin topraktan yukarıdaki ilk kısmını oluşturan, yaklaşık 20x30 cm kalınlığındaki, yatay olarak yerleştirilen ağaç. Dört tanedir. Uçları boğaz açma suretiyle çivi kullanılmadan kare veya dikdörtgen biçiminde birbirine bağlanır. Seren/kalas/alt kirişlerin birleştiği yerlerde egedemiri adı verilen demir keskilerle dört köşeli derin birer delik açılır. Böylece iki ağaç, birbiri içerisine çivisiz olarak dengeli biçimde yerleştirilir.

Söve (dikme): Kapı kenarlarına dikey olarak dikilen ağaç.

Tarıklama (giyme, boğaz açma): Direksiz ahşap camilerin duvarlarının oluşturulması sırasında tahtaların uçlarını birleştirme biçimi. Yaklaşık 5 cm kalınlığındaki tahtalar yatay olarak yerleştirilir. Tahta uçları kertilir ve boğaz açma

yoluyla birbirlerine bağlanır. Tahta aralarına delikler açılır. Buralara koyulan iki ucu sivri ağaç çiviler, tahtaların düzenli olarak durmasını sağlar.

Uzunluk bağı (bağ, üst çelik, üst kiriş): Tekerlerin üstüne uzatılan uzun, yaklaşık 10x10 cm kalınlığındaki, köşeli ağaç.

Yastık: Çürümesini önlemek için seren/kalas/alt kirişlerin altına konulan düzgün taş.

Yuva: Dikmeli ahşap camilerde duvar oluşturulurken tahtaları yerleştirmek için direğe açılan çukur.

1.4. Metot ve Yöntem

“Trabzon’un Çaykara, Dernekpazarı, Hayrat ve Of İlçelerindeki Osmanlı Dönemi Bazı Ahşap Camiler” adlı Yüksek Lisans Tezi çalışmasının ilk safhasını bu bölgedeki eserlerin envanter çalışmasını yapmak olmuştur. Bu çalışmalar neticesinde tespit ettiğimiz yapılarla ilgili ilk incelemeleri çeşitli kütüphanelerdeki literatür taraması ile sağlamaya çalıştık. Bu kapsamda ilk olarak Yüzüncü Yıl Üniversitesi Merkez Kütüphanesi olmak üzere Van, Trabzon, İstanbul ve Ankara Kütüphaneleri ile Trabzon Kültür ve Turizm Müdürlüğü ve Trabzon Vakıflar Genel Müdürlüğü’nce inceleme şansı bulduğumuz yapılarla ilgili bilgilerin araştırılması yapılmıştır. Bazı internet siteleri üzerinden de incelemiş olduğumuz yapılar ile ilgili tez, makale, dergi gibi dokümanlara erişilerek kaynak sağlanmaya çalışılmıştır.

Ekim 2015 – Kasım 2016 – Aralık 2016 aylarında tez konum olan “Trabzon’un Çaykara, Dernekpazarı, Hayrat ve Of İlçelerindeki Osmanlı Dönemi Bazı Ahşap Camiler” ile ilgili yapılardaki arazi çalışmalarını gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmalar neticesinde inceleme şansı bulduğumuz on beş caminin incelemesi ve süsleme unsuru taşıyan bölümleri tespit edilerek bu kısımlar detaylı bir incelemeye tabii tutulmuştur. Tez konumu kapsayan bu on beş caminin ilk olarak fotoğraf çekimleri yapılmış daha sonra da yapıların çizimleri yapılmak üzere de ölçüleri alınmıştır.

Daha sonraki aşamada ise yapılar ile ilgili tarihi kaynaklardan, vakfiye ve vakıflardan önceki dönemlerde geçirmiş oldukları onarım ve onarımlar belirlenerek belgelenmiştir. Bu belgeleme işlemlerinden sonraki süreçte ise yapıların tipolojisi, malzeme ve teknik özelliklerinin yanı sıra Trabzon ve çevresindeki ahşap süsleme anlayışı genel anlamda ele alınmaya çalışılmıştır.

Tezin ilk bölümünü oluşturan giriş bölümünde; çalışmanın önemi ve niteliği, çalışmanın amacı, ahşap camilerle ilgili yöresel terimler, metot ve yöntem, kaynak ve araştırmalar bölümleri anlatılmıştır.

İkinci bölümde ise; Trabzon'un coğrafi konumu ve tarihçesi anlatılmıştır. Ana hatları ile Trabzon'un tarihçesi ve konumu anlatılmış olsa da tezimi oluşturan yapıların buldukları ilçelerin tarihine de değinilmiştir.

Tezimizin üçüncü bölümünü ise ahşap camilerin kökeni ve gelişim süreci oluşturmaktadır. Bu başlık altında; coğrafi dağılımı, yapım teknikleri ve tarihsel gelişim konuları da ayrı birer başlık altında anlatılmıştır.

Dördüncü bölüm katalog kısmından oluşmaktadır. Tez konumu oluşturan yapılar buldukları ilçelerin başlıkları altında şu şekilde açıklanmıştır;

- **Katalog No**
- **Yapının Adı**
- **Bulunduğu Yer**
- **Çizim**
- **Resim**
- **İnceleme Tarihi**
- **Konumu ve Tarihçesi**
- **Yapının Tanımı**

“**Yapının Tanımı**” başlığı altında süslemelerin kullanıldığı bölümler belirtilmiş olup bu kısımlardaki süslemeler açıklanmıştır. Yapılarda bulunan ahşap kısımlardaki süslemeler bu konularda çalışmalar yapmış araştırmacıların izlediği yöntemler uygulanarak belirtilmeye çalışılmıştır. Yapılardaki süslemeli kısımlar yapılarda buldukları konumlara göre sıralanarak açıklanmıştır.

Beşinci bölüm değerlendirme ve karşılaştırma kısmından oluşmaktadır. Bu bölüm de kendi içerisinde; Plan ve mekân anlayışı açısından, süsleme açısından, malzeme teknik açısından, ahşap süslemelerin görüldüğü mimari elemanlar ve ahşap süslemelerde kullanılan bazı motif ve kompozisyonlar olmak üzere beş alt başlık kısmından oluşmaktadır.

Değerlendirme ve Karşılaştırma kısmından sonra sırasıyla; sonuç, özet, summary, kaynakça, çizim listesi, fotoğraf listesi, çizimler ve fotoğraflar bölümleri ile Yüksek Lisans tezini son bulmaktadır.

1.5. Kaynak ve Araştırmalar

Doğu Karadeniz bölgesinde mevcut olan ve bölgenin tarihine ışık tutan “ahşap camiler” ile ilgili yeterince araştırma ve çalışma yapılmamıştır. Bölgedeki bu yapılar hakkında çalışmalar yapan araştırmacılar da yapılar hakkında yüzeysel çalışmalar yapmış olup detaylı bir çalışma ortaya koymamışlardır.

İncelemiş olduğum yapılar hakkında en kapsamlı araştırmayı yapmış olan Doç. Dr. Mehmet YAVUZ' un Dernekpazarı Kaymakamlığı'na 2009 yılında hazırlanmış olduğu "Çaykara ve Dernekpazarı'nda Geleneksel Köy Camileri" adlı çalışma yapıları genel anlamda anlatan önemli bir çalışmadır. Bu çalışmanın yanı sıra Atatürk Üniversitesi bünyesinde 1993 yılında hazırlanmış olduğu "Çaykara ve Dernekpazarı Köylerindeki Osmanlı Dönemi Camileri" adlı bitirme tezi de yapılar hakkında önemli bir kaynak olarak da karşımıza çıkar. Yapılardaki süslemeler konusunda da yine Doç. Dr. Mehmet YAVUZ' un "Doğu Karadeniz Köy Camilerinde Bezeme Anlayışı" adlı makalesi yararlanma fırsatı bulduğum önemli bir kaynaktır.

Bölgedeki yapılar hakkında en kapsamlı araştırmayı yapan diğer bir isim ise Prof. Dr. Haşim KARPUZ' dur. Bu bölgede daha çok yüzey araştırmaları yapan sayın hocamızın; "Trabzon'un Çaykara İlçesi Köylerinde Bulunan Bazı Camiler" ve "Doğu Karadeniz Bölgesinde Bazı Ahşap Camiler" adlı makaleleri yapıları tanımlamam konusunda oldukça fazla fayda sağladığım makaleler arasında gelmektedir.

M.Reşat SÜMERKAN ve İbrahim OKMAN' ın "Kültür Varlıklarıyla Trabzon I.Cilt (İlçeler ve Köyler)" adlı eseri yapıları tanımlamam konusunda en önemli kaynağım olmuştur.

Prof. Dr. Necati DEMİR' in "Trabzon ve Yöresinde Ahşap Camiler" adlı makalesi ise yapıları belirlemem konusunda ve yapıların inşası ve kullanılan yöresel terimler hakkında başvurduğum makaleler arasında yer almaktadır.

Trabzon'un tarihçesini açıklamada ise; Mahmut GOLOĞLU' nun "Trabzon Tarihi (Fethinden Kuruluşuna Kadar)", Prof. Dr. Haşim KARPUZ' un "Trabzon" ve Haşim ALBAYRAK' ın "Çaykara Bülteni" kitaplarından faydalandım.

Süslemelerin tanımlanması konusunda ise; Rahmi Hüseyin ÜNAL' ın "Osmanlı Öncesi Anadolu-Türk Mimarisinde Taçkapılar", Dr. Selçuk MÜLAYİM' in "Anadolu Türk Mimarisinde Geometrik Süslemeler", Doç. Dr. Gülsen BAŞ' ın "Bitlis' deki Mimari Yapılarda Süsleme" kitapları ve Doç. Dr. Gülsen BAŞ' ın "Diyarbakır'daki İslam Dönemi Mimarisinde Süsleme I" doktora tezi çalışmaları yararlanma fırsatı bulduğum başlıca kaynaklardır.

Süslemeleri tanımlama konusunda başvurduğum en önemli kaynak ise sayın hocam Yrd. Doç. Dr. Tahsin KORKUT' un "Artvin'deki İşhan ve Cevizli(Tbeti) Manastır Kiliselerindeki Taş Süsleme Örnekleri" adlı Yüksek Lisans Tezi olmuştur. Süslemelerin yanı sıra Yüksek Lisan Tezimi oluşturmam esnasında en büyük faydayı sağladığım kaynaktır.

2. TRABZON'UN COĞRAFI KONUMU VE TARİHÇESİ

2.1. Coğrafi Konumu

Doğu Karadeniz Bölgesi'nin orta kesiminde yer alan Trabzon şehri, denizden tatlı bir meyille yükselen parçalı bir kıyı şeridi üzerinde kurulmuştur. Şehrin kurulduğu alan Değirmendere'den Ayasofya Mahallesi'ne kadar uzanmaktadır. Bu alan içerisinde şehir deniz kenarından teraslar halinde yükselme göstermektedir. Esas tarihi doku ise Kuzgundere ile İmaret dereleri arasında yer almaktadır. Trabzon ve çevresi genel olarak kapalı bir kıyı şeridi oluşturmaktadır. Şehre güneydeki Soğanlı, Zigana, Canıkdağ dizisi doğal bir sınır teşkil etmekte, doğusunu da Kafkas Dağları kapamaktadır. Yüksek dağ eteklerinden doğan akarsular birbirine paralel vadiler içinden akarak denize ulaşmaktadır².

Trabzon şehri oldukça engebeli bir yapıya sahiptir. Vadilerle yarılmış olan bu dağlık coğrafyanın bitki örtüsü alçak yerlerde çaylık ve fındıklık iken, yüksek yerlerde ise ormanlıktır. Vadilerin tabanı, yamaç ve sırtları en sık rastlanan yerleşim yerleridir. Yerleşmeler denize dik doğrultudaki vadiler boyunca sahil ile ilişkilerini kolaylıkla sağlarken, tepelerin engellemesi yüzünden sahile paralel yöndeki ilişkiler çok kısıtlıdır. Dağınık yerleşim tipinin örneklerini oluşturan köyleri, sahilden başlayarak 1500 ila 1600 m yükseklikteki yerlerde görmek mümkündür³.

Topografya ve yerleşme açısından bakıldığında aradaki uyumluluk hemen dikkati çeker. Köylerdeki evler arasında bazen birkaç metre mesafe bulunurken bazen bu durum bir iki kilometre mesafeye kadar çıkabilmektedir⁴.

Bölgenin Karadeniz ikliminin tesirinde bulunması yörenin oldukça bol yağış almasını sağlamaktadır. Ancak sahillerin hemen yanında uzanan sıra dağlar, Karadeniz ikliminin iç kısımlara girmesini engeller. Bu nedenle iç kısımlara doğru ilerledikçe Karadeniz ikliminin tesiri zayıflama göstermektedir.

Dağlarla çevrili bu kıyı kuşağı dört mevsim ılıman ve çok yağmurlu bir iklime sahiptir. Yıllık ortalama sıcaklık 14.6⁰dir. İklimden dolayı şehir ve çevresinde zengin bir bitki örtüsü vardır. Evlerin bahçelerinde çeşitli meyve ağaçları ve süs bitkileri bulunmaktadır. Bunlar içinde başka bir yerde yetişmeyen Karayemiş (Taflan)'ın ayrı bir değeri vardır. Trabzon, ilk çağlardan beri bölgenin yegâne ticaret merkezi olmuştur. Çin'den gelen İpek Yolu Erzurum, Bayburt, Gümüşhane üzerinden Trabzon limanına ulaşıyordu. Şehrin ekonomisi ticaret, tarım, balıkçılık ve el sanatlarına dayanıyordu. Günümüzde ise bunların yanı sıra tütün, mısır, fındık ve

² Karpuz, Haşim; "Trabzon", "Kültür Bakanlığı Yayınları", 1990 Ankara, s. 5.

³ Sümerkan, M. Reşat; "Doğu Karadeniz'de Kırsal Kesim Geleneksel Ev Plan Tiplerinin Yöresel Dağılımı", Türk Halk Mimarisi Sempozyumu Bildirileri, Ankara 1991, s. 175.

⁴ Özgüner, Orhan: Köyde Mimari Doğu Karadeniz, Ankara, 1970, s. 14-16.

çay tarımı yapılmaktadır. Keten dokumalar, kuyumculuk, bakırcılık gibi geleneksel el sanatları da hala canlılığını korumaktadır.

2.2. Tarihçesi

Kent merkezi kuzeyde denizden, güneyde Boztepe'nin üzerine kadar düzgün olmayan teraslar halinde yükselir. Değirmendere, Kuzgundere (ya da Tabakhane) ve Zağnos dereleri yerleşimi güneyden kuzeye derin boğazlarla bölmüştür. Tabakhane ve Zağnos dereleri arasında kalan ve düzgün olmayan yüksek bir masa formundaki alan üzerinde, kentnin bilinen en eski yerleşim kalıntıları tespit edilmiştir. İşte bu nedenle Trabzon adının eski Grekçe masa ya da trapez/yamuk biçimi karşılığı olarak "trapezos" kelimesinden geldiği görüşü ağırlık kazanmaktadır. Trabzon halkı yüzyıllar boyunca doğudan gelerek Anadolu'ya yerleşmiş, Anadolu potasında birbiriyle kaynayıp karışmış olan Türk uluslarından meydana gelmiş olan yerli halktır⁵. Trabzon adına, Trapezos olarak ilk kez, Yunanlı komutan Kesnophon tarafından kaleme alınan, M.Ö. 4. yüzyılda geçen olayların anlatıldığı "Anabasis" adlı antik kaynakta rastlanmaktadır. M.Ö. 2000 ile M.Ö. 756 yılları arasında, kuruluş döneminde, ilk kez, zamanla değişik biçimlerde yazılıp söylense de, Trabzon adına rastlanılmaktadır⁶.

İyon kökenli Miletoslular Batı Anadolu'dan sonra M.Ö. 7. Yüzyılda Karadeniz'e de gelerek kıyılarda koloni kentleri kurmuşlardır. Trabzon da, merkezi Sinop olan bu kolonilerin arasında sayılmaktadır ve birçok araştırmacı, kentnin ilk kuruluşu olarak bu dönemi göstermektedir. Oysa Kolkhlar, Driller, Makronlar gibi yerli kavimler Trabzon civarında çok daha önceden beri yaşamaktaydılar.

395 yılında Roma İmparatorluğu ikiye ayrılınca; içinde Trabzon'un da bulunduğu Doğu Karadeniz Bölgesi, Doğu Roma İmparatorluğu'nun yani Bizans'ın egemenliği altına girmiştir. Trabzon, Bizans döneminde askeri ve ekonomik önemini korudu. Şehir tahkim edilerek yeni yapılarla donatıldı. Özellikle Justinian zamanında şehirdeki birçok kilise onarıldı. St. Eugenios'a atfedilen Orta Hisar'ın batısındaki su kemerleri yapıldı. Daha sonra Trabzon Haldiya Thema'sının merkezi olmuştur⁷. Bizanslılar, egemenlikleri altındaki ülkeye Romania ve bu ülkede yaşayan insanların hepsine Ramaioi diyorlardı. Ramaioi deyimini Araplar Rûm olarak değiştirmişler ve Bizanslıların egemenlikleri altındaki yerlere de Bilâd-ür Rûm, (Rûm illeri) ya da Memleket-ür Rûm (Rûm ülkesi) demişlerdir. Türkler de Anadolu'ya girdikten sonra ise bu yerlere Diyar-ı Rûm, Rumeli dediler ve Romalıların egemenliği altındaki yerlerde oturanlar için de Araplar gibi Rûm deyimini kullandılar⁸.

⁵ Goloğlu, Mahmut: Trabzon Tarihi, Ankara, 1975, s.15.

⁶ Albayrak, Haşim: Çaykara Bülteni, S.10, İstanbul 1990, s.104.

⁷ Karpuz, Haşim; "Trabzon", "Kültür Bakanlığı Yayınları", 1990 Ankara, s. 7.

⁸ Akdağ, Mustafa; Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi, C. 2, s. 107.

Bizans döneminde Trabzon'un Türklerle tanışması, 1123'de Kuzey Doğu Karadeniz'de Selçuklu Sultanı Mahmud'a yenilen Gürcü-Kuman ordusunun dağılması sonucu, Kumanlar'ın bir kısmının Doğu Karadeniz'e yerleşmesi ile olur. Bir Kuman adı olan Balaban'ın Of'da bir köyün adı olması, Kuman Türklerinin bu bölgede varlığını gösterir⁹. Büyük Selçukluların 1057-1058 yılında Bayburt'un kuzeyinden Haldi'ye (Khaldi) yaptıkları akınlar sayesinde¹⁰ ve 1243 Köseadağ Savaşından sonra Selçukluların Emir Şemseddin Muhammed Türkmani'ye bağlı Türkmen boylarından bir grup, Trabzon dağlarına (Çaykara, Maçka, Tonya) yerleşmesi¹¹ ile Trabzon kenti Türkleşmeye başlamıştır.

Selçuklular Trabzon'u fethetmek için birçok sefer defa seferler düzenlemişlerdir. Osman Turan, Malazgirt Zaferi'nden sonra şehrin fethedildiğini ve Rumların şehri 1075 yılında Türklerden geri aldıklarını belirtmektedir¹².

1204 yılından 1461 yılına kadar geçen zaman içerisinde Bizans İmparator soyundan olan Komnenlerin kurduğu Trabzon Rum-Pontus İmparatorluğu bölgeye hâkim olmuştur¹³.

Trabzon; Fatih Sultan Mehmet tarafından İstanbul'un fethinden sonra vergiye bağlanmıştır. Trabzon Kralı, Akkoyunlulara güvenerek vergisini vermemeye başlamış, bunun üzerine şehir muhasara altına alınmış ve bizzat Fatih'in yönettiği Osmanlı ordusu tarafından 1461 yılı 26 Ekim'inde fethedilmiştir. Fetihten sonra Niksar, Amasya, Çorum ve Tokat gibi şehirlerden getirilen Türkmenler şehre yerleştirilmiştir¹⁴.

Trabzon, Osmanlı döneminde yine önemli bir liman şehri, ticaret, kültür ve sanat merkezi olmuştur. Osmanlı devletinin idari sistemi içerisinde sancak, liva ve vilayet merkezi olarak idare edilmiştir. Bu devirde şehirde tanınmış şehzadeler ve valiler görev yapmıştır. I. Beyazıt'ın oğlu Sultan Abdullah ve Yavuz Sultan Selim burada valilik yapmıştır. Kanuni Sultan Süleyman Trabzon'da doğup büyümüştür. Şehirde görev yapan valiler sürekli şehri imar etmiş ve anıtsal yapılarla donatmışlardır. Bunların içerisinde İskender Paşa (1512-1533) ve Hazine Darzade Osman Paşa (1827-1842) gibi Trabzon'un önemli yapılarını inşa edenler de bulunmaktadır¹⁵.

Çaykara'da Sultan Murat Yaylasında (10 Haziran 1916), Of'ta Baltacı, Arsin'de Yanbolu Derelerinde Ruslara karşı başarılı savaşlar verilmiş, ancak o yıllardaki koşullar altında düşmanın Trabzon'a girmesine engel olunamaz ve Ruslar

⁹ Umur, Hasan: Of Tarihi, İstanbul, 1951, s.36.

¹⁰ Köymen, M. Altay: Selçuklu Devri Türkleri Tarihi, Ankara 1984, s. 252.

¹¹ Turan, Osman: Selçuklular Zamanında Türkiye, İstanbul 1971, s.516.

¹² Turan, Osman: Selçuklular Zamanında Türkiye, İstanbul 1971, s.67.

¹³ Albayrak, Haşim: a.g.e. (1990), s. 125-126.

¹⁴ H. W. Lowry: Trabzon Şehrinin İslamlaşması ve Türkleşmesi 1461-1581, İstanbul 1981.

¹⁵ Karpuz, Haşim; a.g.e. s. 8.

14 Nisan 1916 yılında Trabzon'a girer. Rusların Trabzon'da kaldığı bir yıl, on ay, on günlük süre içinde özellikle Rumlar ve Ermeniler, yerli halka büyük işkenceler yaparlar; sayısız insan öldürürler.

1917'de Rusya'da "Bolşevik Devrimi" olur, Çarlık Yönetimi yıkılır. Bunun üzerine Rus ordusunda büyük bir panik başlar. Bu Rusların Trabzon'dan çekilmesine de yol açar. Öte yandan, batıdan doğuya doğru kayan ve Karadağ'da toplanan Türk Çeteleri, Akçaabat'a inerek Yüzbaşı Kahraman Bey'in komutasında üç koldan Trabzon'a doğru yürürler ve 24 Şubat 1918 tarihinde Trabzon'a girer. Ruslar 18 Nisan 1916 tarihinde Trabzon'u işgal ettiler. İşgal sırasında şehre tarihçi ve arkeologlar gönderilmiş kazı ve araştırmalar yapılmış, birçok eski eser ve İslami yazmalar sandıklarla Rusya'ya gönderilmiştir¹⁶. Türk ordusu şehri 24 Şubat 1918'de kurtarmıştır. Trabzon bugün de modern Türkiye'nin önemli bir liman şehri tarım, ticaret, kültür ve sanat merkezidir.

¹⁶ O. Turan; a.g.e. s.10.

3. AHŞAP CAMİLERİN KÖKENİ VE GELİŞİM SÜRECİ

3.1. Coğrafi Dağılımı

Çantı-çatma yapılar Rusya, Bulgaristan, Romanya, Yugoslavya, İran gibi komşu ülkelerde de bulunmaktadır. Ayrıca, Macaristan, Avusturya v.b. Avrupa ülkelerinin ormanlık bölgelerinde, özellikle İskandinavya’da yaygın bir şekilde kullanılmıştır. Bugün Türkiye’nin Doğu ve Batı Karadeniz Bölgelerinde, Toroslarda, Göller Bölgesinde ve Doğu Anadolu bölgelerindeki köy ve yayla yerleşmelerinde başta evler olmak üzere ahır, samanlık, ambar, değirmen gibi ahşap yığma yapılar hala kullanılmaktadır. Bu yapılar eskiden kalmıştır. Yeniden yapılmaları mümkün olmamaktadır¹⁷.

Orta ve Doğu Karadeniz Bölgesinde ahşabın mimaride yaygın biçimde kullanılmasının bu yörede milattan önceki devirlerde gerçekleşen Türk yerleşmeleriyle alakalı olduğu düşünülmektedir. Ksenophon’un verdiği bilgilerden Mossynoikler’in ağaçların yatay olarak üst üste yığılması suretiyle inşa edilen evlerde oturdukları anlaşılmaktadır. Bunun da Güney Sibiryaya ve Uygur Türklerinin mimarisine dayandığı ileri sürülmektedir¹⁸.

Tespit edilebildiği kadarı ile Sinop’tan başlayarak Artvin’e kadar uzanan ve Doğu Karadeniz Dağları’nın eteklerinde kalan bölgede yayılım alanı bulan ve kabaca sınırlarını çizdiğimiz bu yöredeki ahşap camiler, tarihî eser özelliği taşımaktadır.

Ahşap cami yapı biçiminin Karadeniz Bölgesi’ndeki ilk şekli konusundaki bilgiler, serenderde olduğu gibi, Ksenophon’un Anabasis adlı eserine, M.Ö. 4. yüzyıla kadar inmektedir¹⁹.

Samsun yöresinde yaklaşık olarak 800 yıllık bir maziye sahip olan ahşap camiler; ülkemizin pek çok yerinde görülen ahşap tavanlı veya ahşap sütunlu camilerden farklı olarak tamamen ahşap malzemeyle ve çantı tekniğinde inşa edilmiştir. Mevcut yayınlardan da anlaşılacağı üzere aynı tarz camiler Doğu Karadeniz ve Batı Karadeniz boyunca inşa edildikleri anlaşılmaktadır. Çantı camiler ile ilgili ilk araştırmacılarından olan Ayverdi, Batı Karadeniz yöresindeki camileri “Çandı Camiler” başlığı altında ele almış ve bu eserlerin hak ettikleri değerleri görmediklerinden dolayı yavaşça yok olduklarına şahit olmuştur²⁰. Benzer durum Samsun’da olduğu gibi tüm Karadeniz Bölgesi camilerinde de geçerlidir.

¹⁷ Karpuz, Haşim; Halk Mimarisinde Ahşap Yığma “Çantı” Camiler, III. Milletler Arası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, S.87, s.166

¹⁸ Bayhan, Ahmet Ali; Ordu Perşembe’den İki Ahşap Çantı Cami Örneği, 2014, s.105-106.

¹⁹ Demir, Necati; a.g.m., s. 168-188.

²⁰ Nefes, Eyüp; Samsun/Çarşamba’da Çantı Tekniğinde İnşa Edilmiş İki Ahşap Camii; Ustacalı Köyü Camii ve Kocakavak Köyü Camii, Vakıflar Dergisi, 2012, S.38.

Ordu'da ahşaptan çantı tekniğinde inşa edilmiş camiler de önemli bir yapı grubunu oluşturmaktadır. Yörede inşa edilen benzer camiler genellikle mezarlık alanları içerisinde konumlandırılmışken, Fatsa ilçesindeki bazı camilerin mezarlık yerine mahalleyle ilintilendirilmiş bir konuma sahip yapılarıyla farklılık arz ederler²¹.

Anadolu'da ağacı bol olan yörelerde ahşap camilerin yapımı farklı plan tiplerinde yapılmaya devam etse de asıl ahşap cami geleneği 15. Yüzyılda İslamlaştırılan ve zengin bir bitki örtüsüne sahip olan Doğu Karadeniz Bölgesinde görülmektedir. Ahşap malzemenin yanı sıra ahşap-taş malzeme ile oluşturulan yapılara da rastlamak mümkündür. 15.y.y.'da yapılan ilk camiler tamamen ahşap olup günümüze ulaşmış örnekleri mevcut değildir. Trabzon'un ilçelerindeki ve köylerindeki inşa edilmiş olan yapılar 15.y.y.'da yapılan ilk camilerin geç örnekleri olup Türk ahşap camii geleneğinin bölgesel üslup özellikleri yansıtımları açısından oldukça önemlidir²².

Ahşap camilerin yapılış sebebi elbette ki ibadete mekân olması içindir. Ancak incelemelere göre ahşap camilerin yapılışının diğer en önemli maksadı cuma ve bayram namazlarında birkaç köyün halkını bir araya toplayabilmektir. En az iki ve daha fazla köyün birleştiği arazilerde yer alması bunu göstermektedir. Bunun yanı sıra yapılardaki son cemaat kısmı olarak da bilinen bölümlerdeki oturma sedirleri, bu yapıların ibadet edilmesinin yanında yöre halkının toplanmasının ve bu kısımlarda sohbet edebileceği yapılar olarak da karşımıza çıkmasını sağlamaktadır. Ayrıca pek çok cami isminin *Eski Cuma Camisi* veya *Yeni Cuma Camisi* olması başka bir delildir.

3.2.Yapım Teknikleri

Her ahşap cami, doğal olarak ölçü, kuruluş ve yapılış biçimi bakımından diğerlerinden farklı özellikler göstermektedir. Ancak ahşap camilerin yapılışında belirli standartlar bulunmaktadır diyebiliriz.

Ahşap camilerin yapılışlarını kısaca tanımlayacak olursak; ilk olarak caminin yapılacağı alan belirlenir. Bu yer genellikle geniş bir arazinin müsait yeri olup ilk etapta seçilen alan eşilip düzlenir. Tercihe göre dikdörtgen (Dernekpazarı-Güneykondu Mahallesi Camisi) veya kare (Of-Bölümlü Beldesi, Mithat Paşa Camii) şekli verilir. Yastık adı verilen düzgün kesme taşlarla yapılacak olan yapının temel kısmı oluşturulur.

Bazı camilerde temelden çıktuktan sonra genellikle dayanıklılığı ile bilinen kestane, meşe ve karaağaç kerestesi kullanımı yaygın olarak görülür (Çaykara-Uzungöl Beldesi, Yenimahalle Camisi). Bu biçimde inşa edilen camilerin birinci ve ikinci katı ahşap olarak inşa edilmektedir. Fakat Trabzon ve Doğu Karadeniz

²¹ Bayhan, Ahmet Ali; a.g.m., s.105-106.

²² Yavuz, Mehmet: (2009), s.117: Karpuz, Haşim: (1990), s.285: Albayrak, Haşim: 1990, s.154.

Bölgesi'nin diğer illerinde, genellikle, ahşap camiler birinci kat hizasına kadar düzgün kesme taşlarla inşa edilmiştir. Birinci katın taşla çıkılması, rutubetin aşırı olduğu bu bölgede, ağacın toprakla temasını önleyerek yapılardaki ahşap kısımlarının çürümesinin veya tahrip olunmasının önüne geçilmeye çalışılmıştır.

Ahşap camilerin topraktan yukarıdaki ilk kısmını oluşturan kiriş/kalaslar dört tanedir ve kalın ağaçların yonulması ile elde edilir. Alt kiriş /kalaslar taşların üzerine yerleştirilir ve uçları boğaz açma suretiyle çivi kullanılmadan kare veya dikdörtgen biçiminde birbirine bağlanır. Bu bağlama işleminde kesinlikle demir çivi kullanılmaz. Kirişlerin birleştiği yerlerde egedemiri adı verilen demir keskililerle dört köşeli derin birer delik açılır. Ağaç uçları kertilip çatma başı geçme/tarıklama usulü ile birbirine bağlanır. Böylece her bir kiriş/kalasin ucu, birbiri içerisine yerleştirilir ve açılan deliklere kara ağu/komar ağacından yapılan ağaç çivi çakılır. Böylece ağaç uçları dengeli bir biçimde yerleştirilir.

Birinci katın (zemin kat) taş ile inşa edildiği yapılarda ise zemin sağlamlaştırıldıktan sonra sıra ahşap camilerin duvarlarının yapılmasına gelmektedir. Duvar / gövde oluşturulmasında dikmeli ve dikmesiz olmak üzere iki çeşit bulunmaktadır.

Gövde kısmı, kalın dilme veya yonma keresteden oluşur. Çoğunlukla tek parça olan bu tahtalar, caminin uzunluğu kadardır. Yani zorunlu olmadıkça ekleme yapılmaz. Boyu on metrenin üzerinde olan camilerde de durum aynıdır. Tahtaların genişliği 50 cm, kalınlığı ise 15 cm'den, istisnaların dışında, aşağı değildir.

Dikme, üst çelikle çatı arasında bulunan dört köşeli ağaçtır. Köşelere ve kapı kenarlarına dikilir. Nadiren de olsa aralara direk dikilmişlerine rastlanır. Bu durumda köşeye ve aralara dikilen direklere, tahtaların uçları düzenli olarak yerleşecek bir biçimde yuva açılır. Tahtaların uçları bu yuvalara yerleştirilir. Tahtalar yatay olarak üst üste koyulmaktadır.

Dikmesiz duvarların oluşturulması daha ilgi çekicidir. Yaklaşık 5 cm kalınlığındaki tahtalar yatay olarak yerleştirilir. Tahta uçları kertilir ve çatma başı geçme / tarıklama yoluyla birbirilerine bağlanır. Tahta aralarına delikler açılır. Buralara koyulan iki ucu sivri ağaç çiviler, tahtaların düzenli olarak durmasını sağlar.

Tek katlı olanlarda bu durum son tahtaya kadar devam eder. İki katlılarda ise ikinci kat bağlantısı yapılır ve çatıya kadar aynı şekil sürdürülür. İkinci katta, mahfil önde çıkıntı hâlinde yer almaktadır. Mahfil taşıyan sütun başları, çıkıntılar, mahfil korkulukları ve ikinci katın ön kısımları, incelenen tüm yapılarda oyma tekniği ile işlenmiştir (Çaykara-Taşkiran Köyü Camisi).

Kapı kenarlarına söve veya dikme ismi verilen ağaçlar dikey olarak yerleştirilir.

Ahşap camilerin giriş kapıları özenle işlenmiş olup genellikle çift kanatlıdır. Ahşap veya bakır oymacılığının en güzel örnekleriyle karşılaştığımız kapılar, Türk ahşap ve metal işlemeciliğinin nadide güzelliklerini yansıtır. Kapı süslemeleri, bitki motifleri ağırlıklıdır (Of-Bölümlü Beldesi, Mithat Paşa Mahallesi Camisi). İşlemeler kabartma şeklinde olup aşı veya kökboyası ile boyanmıştır. İşlemeli olmayan kapılara da rastlamak mümkündür.

Aydınlatma için genellikle dört yöne açılan dikdörtgen veya kare şeklindeki küçük pencerelerden istifade edilir. Bazılarında çekme ismi verilen pencere kapağına rastlamak mümkündür.

Ahşap camilerdeki minber ve mihrap genellikle ceviz ağacından yapılmıştır. Minberin giriş söveleri daima süslemelidir. Bu kısımlarda çoğunlukla örgü motifleri işlenmiştir (Of-Sugeldi Köyü, Aşağı Mahalle Camisi).

İç kısımda yer alan minber ve mihraplar ceviz veya incir ağacından yapılmış olup genellikle işlemelidir. Kapı işlemlerinde olduğu gibi kabartma ve oyma sanatı açısından Türk sanatının zenginliklerini sergilerler. Buralardaki işlemler bazı yapılarda de aşı veya kökboyası ile boyanmıştır. Özellikle camilerin iç kısımlarındaki kabartmaların boyanmayanları sayesinde pek zarar görmeden zamanımıza kadar ulaşmıştır.

Bazı camilerde yukarıya genişleyerek yükselen vaiz kürsüleri (Çaykara-Taşkırın Köyü Camisi) bazılarında ise düz yapılı vaiz kürsüleri bulunmaktadır (Of-Bölümlü Beldesi, Mithat Paşa Mahallesi Camii). Vaiz kürsüleri de genellikle çeşitli geometrik şekiller ve bitki motifleri ile süslenmiştir.

Hemen bütün camilerde son cemaat yeri bulunmaktadır. İnceleme yapılan camilerin son cemaat yerleri, genellikle cemaatin namazdan sonra veya önce oturup sohbet edebilmesi için düzenlenmiş kısımlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ahşap camilerin tavanları ayrı bir sanat harikasıdır. Kare veya dikdörtgen tavanlar, çerçeveler içine alınmış tavan göbekleri çeşitli biçimler verilerek süslenmiş, adeta bir kilim gibi dokunmuştur. Bitki resimleri ve geometrik şekillerle süslenmiş tavanların her biri farklı bir güzellik yansıtmaktadır. Halk sanatının güzel bir örneği olan tavan süslemelerindeki derinlik gerçekten dikkat çekicidir.

Ahşap camilerin son bölümü çatıdır. Dikmelerin veya yatay tahtaların üzerine atılan boyluk ağacı, çatının ilk kısmını oluşturur. Boyluk ağaçlarının üzerine kurulan çatılar tamamıyla; kırma / dört omuz kırma çatıdır. Bu tür çatılar dört tarafa eğimli olduğu için binaları bir şemsiye gibi kucaklamaktadır. Bir başka çatı türü olan beşikörtüsü biçimindeki çatı türlerine ise incelemiş olduğumuz yapılar arasında rastlamak mümkün değildir. Kırma / dört omuz kırma çatılarda bütün dökmelerin ucu bir araya getirilerek çakılır. Bu durumda çatının zirvesi tek noktada toplanmış olur.

Çatıda makas ağaçlarının üzerine kalınlığı yaklaşık 2x5 cm kalınlığında çıta çakılır. Çıtaların sayısı örtü malzemesine göre değişme göstermektedir. Çatının üzerine çakılan makas ağaçları, caminin gövdesinden 40-50 cm kadar uzun olur. Saçak denilen bu artırmanın uçlarını dört tarafından çevreleyen 2x8 cm boyutunda saçak bağları çakılmaktadır. Saçak bağları üst örtüsünün kaymasını ve karın aynı anda akmasını önlemekte, camileri derli toplu göstermektedir. Ayrıca çatı içeriden kar bağları ile birbirine iyice kenetlenir.

Trabzon ili sınırları içerisinde yer alan camilerin tamamına yakınının saçakları geniş tutulmuştur. Bunun sebebi bölgenin aşırı yağışlı ve nemli oluşu ile ilgilidir. Saçaktan düşen yağmur damlalarının keresteden yapılmış duvarları ıslatıp çürütmesini engellemektir.

Çatının dört tarafındaki uçları yellekle çevrilir. İçeriden de en az dört işlemeli direklerle desteklenir. Üzeri eskiden, yine ahşap malzemeler olan karatahta veya hartama ile örtülmüş. Zamanla bu malzemeler çürümüş, yerini kiremit ve saclar almıştır.

Bu camilerin bir başka özelliği de minaresiz oluşudur. İncelemiş olduğumuz camilerin hiç birinde minareye rastlayamayışımız veya minarelerin sonradan yapılmış olması, bölgede eskiden minare ustalığının olmadığını akla getirmektedir.

Bazılarının bahçesinde dış yapı itibariyle aynı özellikleri taşıyan medreseler bulunmaktadır. Camilere göre daha küçük olan medreselerin pek azı günümüze kadar ulaşabilmiştir (Dernekpazarı Taşçılar Köyü Camii).

3.3. Tarihsel Gelişim

Mimaride kullanımı insanlık tarihi kadar eski olan ahşabın, çok önemli ve vazgeçilmez bir malzeme olduğu bilinmektedir. Anadolu'da Karadeniz Bölgesi ve özellikle Orta Karadeniz Bölgesi'nde ahşap, mimaride ağırlıklı olarak kullanılmıştır. Bölgenin kırsal kesimlerinde hala rastlayabileceğimiz serenderler ve konutlar bunların en güzel örneklerini vermektedir²³.

Göçebelik dönemde aile kavramının gelişmesiyle birlikte ortaya çıkan bireysel konut ihtiyacını, insanların başlangıçta çevrede kolaylıkla temin edebildikleri ağaç dalları ve kamışlarla yaptıkları kulübelerle giderdikleri rivayet edilmektedir. Daha sonra bugünkü anlamda ahşabın mimaride kullanımının tarımsal üretim düzeniyle birlikte ve daha çok konut yapılarında başladığı bilinmektedir²⁴.

İslamiyetin doğduğu yer olan Arap Yarımadasındaki ilk camiler ahşap direkler üzerine oturan, üzeri toprakla örtülü basit dikdörtgen şeklindeki alanlardan

²³ Bayhan, Ahmet Ali; Ordu/Perşembe'den İki Ahşap Çantı Cami Örneği, 2014, s.99.

²⁴ Bayhan, Ahmet Ali; Ordu'dan Bazı Tarihi Ahşap (Çantı) Camiler, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, S.2/7, 2009, s.55.

oluşuyordu²⁵. Daha sonraki dönemlerde İran, Irak ve Suriye’de yapılan camilere esas teşkil eden bu camii türünde kubbe ve tonoz bulunmaz. Ancak daha sonra Orta Asya ve Sasani etkisiyle kubbe ve tonoz inşasına doğru bir oluşum meydana gelmiştir²⁶.

Pers İmparatoru Keyhüsrev, kendi lehine savaşması için Yunanlı bir orduyu paralı asker olarak ülkesine çağırır. Keyhüsrev'in ölümüyle sonuçlanan Runaksa Savaşı'ndan sonra bu ordu, M.Ö. Eylül 401-Mart 399'da memleketlerine dönerken Fırat vadisinden Karadeniz'e ulaşır. Trabzon'a ulaştıktan sonra sahile paralel olarak Ordu'ya kadar yürürler. "Onbinlerin Dönüşü" adıyla tarihe geçen bu yolculuğu Ksenophon, Anabasis adlı eserinde ayrıntılarıyla anlatmaktadır. Yunanlı askerlerin maceralarını anlatan eser, Karadeniz Bölgesi'nin iki bin dört yüz yıl öncesi hakkında çok önemli bilgiler vermektedir.

Anabasis'teki bilgilere göre Onbinler, Trabzon'dan batıya giderken bugünkü Giresun ile Ordu arasında Massagetler'e rastlarlar. Massagetler İskitlerin bir kolu olup birkaç gruba kapsamaktadır. Strabon, onların bir bölümünün Hazar Denizi'nin doğusunda yaşadıklarını bildirmektedir. Bizans kaynaklarında ise onların Türk olduğu kayıtlıdır.

Ksenophon'un verdiği bilgilere göre Mossynoikler, ağaçların yatay olarak üst üste yığılması suretiyle inşa edilen evlerde oturmaktaydılar. Mossynoik, "ağaç kule, ağaç kalede oturanlar" manasına geldiği için bu adla anılmışlardır.

Zeminin taşla çıkılıp duvarlarının yatay ağaçlarla oluşturulduğu yapı biçiminin kaynağı; Tuva Cumhuriyeti'nde, Arzhan yakınlarında bulunan, XI. yüzyılda yapılmış Seyhan-Altay bölgesinin en büyük anıtında ortaya çıkmıştır. Ayrıca Güney Sibirya Türklerinin ve Uygurların da aynı usulle ev yaptıkları bilinmektedir. Ordu ve Giresun yöresinde pek çok türbenin Tuva Cumhuriyeti'ndeki anıtın basitleştirilmiş biçimine benzemesi ilgi çekicidir.

Türklerde ahşap yapı geleneği Hun Dönemine kadar inmektedir. Pazırık kazılarında mezar odalarının çatma olarak yapıldığı görülmüştür. Göktürk ve Uygur dönemine tarihlenen yerleşmelerden de bol ahşap malzeme ele geçmiştir. Gazneli, Karahanlı ve B.Selçuklularda konutların yanı sıra camii yapımında ahşaba fazla yer verildiği görülmektedir²⁷.

Selçuklular bu ahşap yapı geleneklerini Anadolu'ya da getirmişler ve burada ahşap direkli camiler inşa etmişlerdir. Gerek Selçuklu devrinde ve gerekse Osmanlı döneminde atalarımızın ahşap sevgileri sayesinde orijinal bir ahşap sanatı

²⁵ Arseven, C.Esad; Türk Sanatı Tarihi, İstanbul 1954, s.436.

²⁶ Yavuz, Mehmet: "Çaykara- Dernekpazarı ve Köylerindeki Osmanlı Dönemi Camileri", Yayımlanmamış Bitirme Tezi, Erzurum 2009, s.10.

²⁷ Karpuz, Haşim; Halk Mimarisinde Ahşap Yığıma Çantı Camiler; III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, Ankara, 1987, S.87, s.165.

yarattıklarını görüyoruz. Ahşap malzeme özellikle eski Türk evlerinde taşıyıcı, cephe elemanı ve iç mekânlarda süslemede rasyonel bir şekilde kullanılmıştır²⁸.

Türk mimarisinin tarihi gelişimi içerisinde ahşabın her dönemde sevilerek kullanıldığı bilinmektedir. Orta Asya'dan en eski yapılar Hun dönemine ait kurgan yapılarıdır. Göktürk ve Uygur dönemlerinde de ahşap gerek sivil mimaride ve gerekse dini mimaride yaygın olarak kullanılmıştır. Ahşap camilerin bugün bilinen ilk örneklerini yine Orta Asya'da Gazneli, Karahanlı dönemlerinde Semerkant, Buhara, Hive gibi eski Türkistan şehirlerinde görmekteyiz. En erken örnekler Zerefşan vadisindeki Oburdan ve Kurut camileri ile aynı bölgedeki İşkodar Köyü Camii ve Hive Mescidi Cumasıdır. Orta Asya'da daha sonraki dönemlerde de böyle ahşap direkli camiler yapılmıştır²⁹.

Orta ve Doğu Karadeniz Bölgesi'ne özgü bir yapı olan ahşap camiler, bu mimarlık tarzının biraz daha düzenlenmiş biçiminden başka bir şey değildir. Ağaçların kalın tahtalar biçimine getirilerek üst üste dizilmesi esasına dayanan ahşap camilerin yapılış biçiminin kaynağı da Altay'daki anıta, Sibiryaya ve Uygur Türkleri mimarisine dayanıyor olmalıdır.

Bu yörede Ksenophon'un tasvir ettiği türden yatay ağaçlarla inşa edilmiş düzensiz yapılar hâlâ bulunmakta, samanlık ve ahır olarak kullanılmaktadır.

Bütün bunlar, ağaçların üst üste yığılmasıyla inşa edilen yapıların kaynağının, Türklerin ana yurdu olduğunu ortaya koymaktadır.

Karadeniz Bölgesi, her mevsim önemli ölçüde yağış aldığından oldukça zengin bir bitki örtüsü ile kaplıdır. Türkiye ormanlarının üçte ikisini oluşturan söz konusu ormanlarda kayın, ıhlamur, kestane, gürgen, meşe, köknar, sarıçam, karaçam, ladin, kızılâğaç, akçaağaç gibi zengin bir ağaç çeşitliliği bulunur. Buna bağlı olarak bölgede ahşap malzeme kullanılarak inşa edilen yapı grubu arasında yer alan ahşap camiler önemli bir yer teşkil etmektedir³⁰.

Ahşap cami yapı biçiminin Karadeniz Bölgesi'ndeki ilk şekli konusundaki bilgiler, serenderde olduğu gibi, Ksenophon'un Anabasis adlı eserine, M.Ö. 4. yüzyıla kadar inmektedir.

Ahşap camiler, Orta ve Doğu Karadeniz Bölgesi'nde yüzyıllar öncesinden zamanımıza kalan önemli bir mimarlık örneğidir. Anadolu'nun pek çok bölgesinde taştan yapılan ve bir kuyumcu ustalığı ile işlenen abidelerin karşılığı, Orta ve Doğu

²⁸ Eriç, M.; Dünün ve Bugünün Ahşap ve Ahşaptan Üretilmiş Malzemesinin Türkiye Şartları İçinde Yapıda Rasyonel Kullanılma İmkânlarının Araştırılması, İstanbul, 1972, s.41.

²⁹ Karpuz, Haşim; "Doğu Karadeniz Bölgesinde Bazı Ahşap Camiler", Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi, 1987, s.37.

³⁰ Nefes, Eyüp; Samsun'da Ahşap Bir Osmanlı Eseri, Ayvacık/Tiryakioğlu Camii, Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2010, S.28, s.151-154.

Karadeniz Bölgesi'nde kerestede görülür. Bu, muhtemelen bölgenin kereste açısından zengin olmasından kaynaklanmaktadır. Cömertçe ahşap malzemeler kullanılarak yapılmış evler, samanlıklar, köprüler, serendiler, camiler, ... bunu göstermektedir.

Trabzon, Osmanlı döneminde ekonomik ve siyasi açıdan önemli bir şehir olduğu gibi, kültür ve sanat bakımından da önemli bir merkez olmuştur. Bu devirde şehirde birçok sanat eseri inşa edilmiş ve Trabzon'da çok değerli ilim ve sanat adamları yetişmiştir³¹.

Bu tür yapıların sökülmesi, başka bir yere taşınması ve yeniden kurulması son derece kolaydır. Ahşap cami mimarîsi XX. yüzyılın başlarına kadar devam etmiş, daha sonra yerini başka malzemelerle yapılan camiler almıştır. Rivayetlere göre, elli yıl öncesine kadar Trabzon'da ahşap camiler çoğunlukta imiş. Yeni camilerin pek çoğu ahşap camilerin yerlerine yapılmış, dolayısıyla yıkılmıştır. Günümüzde Trabzon'un doğu yörelerinde; Çaykara, Dernekpazarı, Hayrat ve Of ilçelerinde rastlanmaktadır.

Ahşap camilerin temeli veya ilk katı taş ile çıkılmaktadır. Daha sonra ağaç çivilerle birleştirilen ahşap malzemeler bir sanat harikası olarak yeşilliği ile bilinen coğrafyada, bir nazar boncuğu gibi yerini almaktadır. Ahşap cami yapı biçiminin dış duvarları, serender yapı biçiminin duvar oluşumuna benzemektedir. Dolayısıyla bu yapı biçiminin kaynağı da serenderde olduğu gibi Türklerin ata yurdu olan Orta Asya'dır.

Samsun, Ordu, Giresun, Trabzon, Rize ve Artvin'de yaptığımız saha araştırmaları sırasında rastladığımız en eski tarih Samsun'un Terme ilçesine bağlı Yukarı söğütlü köyü Kocaali Camisinde bulunmaktadır. Caminin batı duvarındaki ağaç kitabe şu şekildedir: "Çavuşlu köyü halkı ve âyan, beyân eder. Senesi 1112, Şaban". İfadeye göre yapılış tarihi Ocak 1701'dir.

En yenisi geçen yüzyıllardan veya bu yüzyılın başlarından kalmadır. Mimarînin ne zaman başladığını tespit edebilmek güçtür. Bununla beraber rivayetler bizi daha eskilere götürmektedir. Ordu iline bağlı İkizce ilçe merkezinde bulunan Lâleli Cami, rivayetlere göre, Fatih Sultan Mehmed zamanında yapılmıştır. Fakat bu rivayetlerin doğruluğunu ispat edebilecek herhangi bir kaynak elimizde mevcut değildir.

³¹ Karpuz, Haşim; Trabzon Evlerin Mimari Özellikleri, Türk Halk Mimarisi Sempozyumu Bildirileri, 1990, s.115.

4.KATALOG

4.1.ÇAYKARA CAMİLERİ

Katalog No	4.1.1.
Yapının Adı	Yenimahalle (Filak) Camii
Bulunduğu Yer	Trabzon/Çaykara/Uzungöl/Yenimahalle (Filak)
Çizim	1-2
Resim	1-14
İnceleme Tarihi	25.10.2015-16.11.2016

4.1.1. Uzungöl Beldesi Yenimahalle (Filak) Camii

Konumu ve Tarihçesi

Konumu

Camii, Çaykara'ya bağlı Uzungöl (Şerah) Beldesi'nin kuzeydoğusundaki Filak Mahallesi'nin orta kesiminde, düz bir yerde bulunur³².

Tarihçesi

Yapı üzerinde herhangi bir yapım veya onarım kitabesi mevcut değildir. Ancak minberin kapı kemei köşeliklerinde Arapça rakamlarla yazılmış H.1228 tarihli bir kayıt yer alır. Minber üzerinde yer alan bu tarih, minberin köşk kısmındaki mihrabiye'nin sağ üst köşesinde de tekrarlanmıştır. Minber üzerinde yer alan bu tarihler minberin H.1228-M.1813 yılında yapıldığını göstermektedir. Minber üzerinde yer alan bu tarihler aynı zamanda yapının tarihine de ışık tutmaktadır. Bu tarihlerden yola çıkarak caminin de minber ile aynı yıl veya ondan birkaç yıl önce yapılmış olabileceğini gösterir³³. Haşim Karpuz'da minber üzerindeki kitabeden yola çıkarak yapının bu tarihlerde yapıldığını belirtir. Ayrıca yapının 20. yüzyıl başlarında Taşkiran'lı Mehmet ve İsmail Ağırman ustalar tarafından tamir edildiğini³⁴ belirtmektedir. Yapı hakkındaki diğer bir tarihlendirmede ise “yöredeki diğer örneklerle özellikle H.1235 (M.1819) tarihli Dernekpazarı Güneykondu camii ile benzerlik taşıması nedeniyle bu yıllara tarihlendirildiği”³⁵ ifadesine yer verilmiştir.

³² Yavuz, Mehmet: “Çaykara ve Dernekpazarı'nda Geleneksel Köy Camileri”, Ankara 2009, s. 13.

³³ Yavuz, Mehmet; a.g.e. s. 14.

³⁴ Karpuz, Haşim: “Trabzon'un Çaykara İlçesi Köylerinde Bulunan Bazı Camiler”, Vakıflar Dergisi, S.21, İstanbul, s. 283.

³⁵ Sümerkan, M. Reşat-Okman, İbrahim: Kültür Varlıklarıyla Trabzon, C.1, Trabzon 1999, s.24.

Vakıflar Bölge Müdürlüğü kayıtlarının bu yapı hakkındaki bölümünde ise, “aynı köy ahalisinden Kadızade Mustafa Efendi’nin H.1328 (M.1910) yılında mescit/camii için bir vakıf kurduğundan”³⁶ bahsedilir.

Yapının Tanımı

Ahşap yığma (çantı) tekniğiyle inşa edilen yapı; dıştan, kuzey-güney yönünde düzgün bir dikdörtgen plana sahiptir. Yapının dış ölçüleri, 9.00 x 10.00m’dir (Çizim 1-2). Kâğır bir bodrum kat üzerine inşa edilen yapı, dıştan bakıldığında üç ayrı bölümden meydana gelmektedir. Bu bölümler; harim mekânı, batı kanatta mevcut olan iki katlı revak bölümü ve kuzey cephedeki son cemaat kısmıdır. Bu kısımlar haricinde “zemin katta taş duvarlı bir medrese bölümünün olduğu”³⁷ belirtilir (Fotoğraf 1).

Caminin batı kanadındaki revaklı bölüm, kuzey ve güneyden kenarları kapatılarak sınırlandırılmış ve üç adet ahşap direk ile desteklenmiş. Bu kısma giriş, kuzey cephedeki son cemaat yerinin kuzeybatı köşesindeki kapı aracılığıyla sağlanır. İkinci kat seviyesinde döşemesi olmayan bu bölümün, alt kat seviyesinde ahşaptan yapılmış oturma sedirleri mevcuttur. Güzel bir manzaraya hâkim olan bu kısımların, bölgedeki pek çok camide uygulama alanı bulduğu görülür³⁸. Bu bölümde kullanılmış olan ahşap direklerin yüzeyleri iç mekândaki ahşap direklere oranla daha sade bir düzenleme göstermektedir. Bunun nedeni ise dış cephede olmalarından ötürü yüzeylerindeki süslemelerin zamanla tahrip olmalarından kaynaklanmaktadır.

Harimin kuzeyinde oldukça dar tutulan son cemaat kısmı bulunur (Fotoğraf 2). Bu kısım; dalgalı kemer özelliğine sahip beş adet pencere ile aydınlatılmıştır. Bu bölümün ortasında yer alan ve iki kanatlı bir özelliğe sahip kapı, pencerelerde de olduğu gibi dalgalı kemer şeklinde bir uygulama gösterir. Batı kanattaki revaklı bölümde de olduğu gibi bu bölümde de oturma sedirlerine yer verildiği görülür (Fotoğraf 3).

Ahşap yığma (çantı) tekniğiyle inşa edilen yapının üzeri, düz ahşap tavan ile örtülü olup dört omuz kırma çatı formudur ve oluklu saç ile kaplıdır. Oldukça geniş tutulmuş saçak kısmı ile birlikte örtü malzemesi sonradan yenilendiği anlaşılmaktadır. Yapının beden duvarlarında sadece güney cephede altlı üstlü şekilde tasarlanmış dört adet dikdörtgen pencereye yer verilerek iç mekân aydınlatılmıştır. Yapının doğu cephesi ise sade tutulmuştur. Yapının kuzeydoğu köşesinde, taş malzemededen, yakın bir tarihte inşa edilerek yapıya eklenmiş minaresi de mevcuttur.

³⁶ Yavruoğlu Muhammet: Çaykara ve Dernekpazarı’nda Vakıflar”, Geçmişten Geleceğe Çaykara Dernekpazarı, İstanbul 2005, s.118.

³⁷ Karpuz, Haşim; a.g.m. s.283.

³⁸ Yavuz, Mehmet; a.g.e. s. 14-15.

Son cemaat kısmının ortasında yer alan ve 1.36 x 2.10 m ölçülerinde dikdörtgen bir alanı kaplayan harime giriş kapısı; ceviz ağacından yapılmış olup iki kanatlı bir düzenleme gösterir ve basık kemerli bir açıklığa sahiptir(Fotoğraf 4). Kapı, üç yünden geniş bir bordür ile çevrenmiştir. Bu bordürün içinde s kıvrımları arasına stilize şekilde yerleştirilmiş ters ve düz lale motifleri işlenmiştir. Lale motiflerinin yanı sıra çam kozalakları ve palmet motiflerinin de işlendiği görülür. Ayrıca bordürün köşelik kısımlarına farklı boyutlarda birer adet çarkifelek motifi işlenmiştir. Bordürün kapının üst kısmına denk gelen bölümüne, Arapça olarak, **“Bismi’l-lahirrahmani’r-rahim. Ya müfettihal ebvâb iftah lenâ hayra’l-bâb”** şeklinde bir dua yazılmıştır. Türk mimari eserlerinde sıkça görülen bu duanın Türkçesi, **“Ey kapıları açan bize hayırlı kapıları aç”** şeklindedir³⁹ (Fotoğraf 5).

Kapının köşelik kısımları ise eşkenar üçgenler ile sınırlandırılmıştır ve bu üçgenlerin iç kısımları da boş bırakılmıştır.

Dıştan sepet örgü motifleri ile sınırlandırılan kapı kanatlarında simetrik süslemeler göze çarpar. Kapı kanatlarının alt bölümlerinde geometrik, üst kısımlarında ise bitkisel süslemelere yer verilmiştir. Alt kısımlardaki geometrik süslemelerde farklı bir kompozisyon uygulaması görülür. Üst kısımlardaki bitkisel süslemelerde ise, hilal motifinin içinden çıkan selvi ağacına ve ağacın yapraklarındaki ters-düz lale motiflerine yer verilmiştir.

İç mekânına girdiğimizde, yapıyı örten düz ahşap tavan ve harimi üç yünden U şeklinde çevreleyen mahfil kısımları dikkat çeker. Ahşap malzemedan yapılmış olan tavan kısmı sade olmasına karşın tavanın göbek kısmı kademeli bir düzenleme göstermesinin yanı sıra bünyesinde barındırdığı süslemeler açısından da oldukça önemlidir. Harim mekânını U şeklinde çevreleyen mahfil katı, harim kısmındaki iki ahşap direk ile desteklenmektedir. Mahfil kısmında ise doğu ve batıda üçer, kuzeyde ise dört adet ahşap direk mevcuttur. 7.20 x 8.00 m ölçülerindeki harim mekânının güney duvarının ortasında yer alan mihrap ve onun hemen sol tarafındaki minber ve güneydoğu köşedeki vaaz kürsüsü farklı formları ile dikkat çekerler. Yapının iç yüzeyleri geçirmiş olduğu onarımlar sonrasında lambriler ile kaplanmıştır (Fotoğraf 6).

Ahşap malzemedan inşa edilen düz ahşap tavanın göbek kısmı beş kademeli bir düzenlemeye sahiptir ve dıştan kare formludur. En dıştaki kare kısmın içi s kıvrımları ile süslenecek bu kıvrımın aralarındaki boş alanlara da lale motifleri işlenmiştir. Bu alanın köşelik kısımlarına birer eşkenar üçgen motifi yerleştirilerek kare kısım sekizgene dönüştürülmüştür. İkinci kısımda ise birbirine geçme kompozisyonlu s kıvrımları mevcut olup bu kıvrımların içlerine stilize yaprak motifleri yerleştirilmiştir. Eşkenar üçgenler ile sekizgene çevrilmiş olan kare kısmın köşeliklerinde her biri birbirinden farklı dört adet süsleme detayı mevcuttur. Üçüncü

³⁹ Yavuz, Mehmet: a.g.e. s. 16.

kademede s kıvrımları ile oluşturulmuş süslemeler kullanılmıştır. Dördüncü kademede ise daire içerisine işlenmiş bitkisel süslemelere yer verilirken en içteki kısımda da sarkıt şeklindeki süslemeler kullanılmıştır (Fotoğraf 7).

Harim mekânını U şeklinde çevreleyen yapının mahfili, doğu-batı kanatlardan 1,50 m genişlikte, kuzey kanattan ise 2.00 m den daha fazla uzunluktadır. Daha geniş tutulan kuzey kanattaki mahfilin tam ortasında iç mekâna doğru yaklaşık 0.60 m'lik bir çıkıntı yapan müezzin köşkünü yer verilmiştir (Fotoğraf 8)⁴⁰. Harimden bakıldığında dokuz kademeli olarak tasarlanan köşk kısmının mihraba bakan yüzeyinde üç adet yatay bordüre yer verilmiştir. Bu bordürlerde alttan üste doğru sırasıyla dairesel geçme kompozisyonu ve üzerindeki iki bordürde de yatay halde işlenmiş s kıvrımları ile oluşturulan süslemelere yer verilmiştir. Bordürler arasında kalan kademelerde ise halat örgü motifleri işlenmiştir. En üst bölümde ise iki kademeli bir düzenleme mevcuttur. Üstte altıgen şebekelere yer verilirken altta da ahşap boğumlu dikmeler kullanılmıştır.

Güneydoğu köşede yer alan vaaz kürsüsü koni şeklinde bir tasarıma sahip olup; 1.00 m yükseklikte, 0.90 m çapındadır ve iki kademeli olarak tasarlanmıştır. Kürsüye iki basamaklı bir merdiven ile çıkış sağlanmaktadır. Bu iki bölüm birbirinden üç farklı örgü motifi ile ayrılmıştır. Birbirinden bağımsız bu iki bölümün üst kısmında sitle edilmiş ters ve düz lale motifleri işlenmiştir. Alt kısımda ise sitle ters lale motifleri işlenerek boş kalan kısımlar selvi ağaçları ile doldurulmuştur. Üzerindeki süslemelerden ve mimari formundan yola çıkarak vaaz kürsüsünün caminin yapılışından daha sonraki yıllarda yapılarak yapıya eklendiği anlaşılır (Fotoğraf 9).

Mihraba bitişik vaziyette olan minber; ceviz ağacından inşa edilmiş olup, 1.65 m uzunlukta ve 0.68 m genişliktedir (Fotoğraf 10). Basık kemerli bir açıklığa sahip minber kapısı dıştan dikdörtgen bir plana sahiptir ve iki kademeli bir düzenleme gösterir. Kapı üç yönden geçme kompozisyonlu bir bordür ile sınırlandırılmıştır. Kapının kemer köşeliklerinde, solda 12, sağda ise 28 sayılarını ifade eden Arapça sayılarla yazılmış kitabe mevcuttur. Bu tarih kitabesi aynı zamanda minberim yapım yılını işaret etmektedir. Kapı açıklığının üzerinde yer alan taç kısmında ise kafes oyma tekniğinde yapılmış süsleme kompozisyonuna yer verilmiştir. Geometrik kompozisyonun oluştuğu süslemelerin aralarına daire içerisine alınmış Mühr-ü Süleyman ve denizyıldızı motifleri işlenmiştir.

Minberde yer alan süslemeler ağırlıklı olarak aynalık kısımlarında yoğunlaşmıştır. Bu süslemelerde stiline bitkisel motiflere ve geometrik süslemelere yer verilmiştir. Minberin korkuluk kısımları da iki kademeli olarak tasarlanmış ahşap boğumlu dikmelere yer verilmiştir. Aynalık kısımları alttan geometrik geçme kompozisyonu üstten ve yandan ise s kıvrımları ile sınırlandırılmıştır. Minberin giriş

⁴⁰ Yavuz, Mehmet; a.g.e. s. 16.

kapısı ile korkuluk kısımlarının birleştiği noktalara kafes oyma tekniğinde yapılmış ve daire içerisinde alınmış yıldız motifleri işlenmiştir (Fotoğraf 11).

Minberin köşk kısmı ise iki kademeli bir formdadır. Alt kısım kapalı dolap şeklinde tasarlanmış olup yüzeyi bitkisel ve geometrik süslemeler ile hareketlendirilmiştir. İkinci kısım ise bu kısmın üzerinde yer alan küçük boyutlardaki sade olarak tasarlanmış âlem'den meydana gelmektedir.

Güney cephenin ortasında yer alan ve dışa taşıntılı olarak inşa edilen mihrap, tamamen ahşap malzemeden inşa edilmiş olup, 2.10 m genişliğe, 2.15 m yükseklikte dikdörtgen bir alana sahiptir. Mihrap nişinin derinliği ise 0.35 m'dir (Fotoğraf 12). Mihrap nişi aşağıdan yukarıya doğru kademeli olarak daralan dört bölümden oluşmaktadır. Bölümler birbirinden sepet örgü motifleri ile ayrılmıştır. Niş kısmı dıştan sepet örgü motifi ile sınırlandırılmıştır.

Mihrabın doğu ve batı kanatlarında bordürler halinde üç ayrı süsleme kuşağı bulunur. En dıştaki bordürde örgü motifi mevcuttur. Ortadaki bordürde ise dört kademeli olarak tasarlanmış ocak nişlerine yer verilmiştir. En içteki bordürde ise s kıvrımları ile donatılmış olup bu kıvrımların arası ise stilize edilmiş lale motifleri, stilize yaprak motifleri ve çam kozalakları ile doldurulmuştur. Bu süslemeler mihrabın iki yüzeyinde de simetrik bir şekilde işlenmiştir. Mihrap yaşmağı üzerinde ise karşılıklı olarak yazılmış birer yazıt bulunur. Burada sağdan sola okunacak şekilde *“Bismi'l-lahirrahmani'r-rahim Fe-nadethü'l-melaiketü ve huve kaimün yüsalli fi'l-mihrab evvel Allah celle celalühü Muhammed salla'l-lahu aleyhi ve sellem”* ibaresi yer alır (Fotoğraf 13)⁴¹.

Mihrabın üst kısmında, mahfil katına denk gelecek şekilde tasarlanmış asıl mihraptan daha küçük, minyatür şeklinde, ahşaptan yapılmış ikinci bir mihrap daha bulunur. Bu mihrabın yaşmak kenarlarına yine *“Bismi'l-lahirrahmani'r-rahim Küllema dehala aleyha zekeriyya'l-mihrab evvel Allah celle celalühü Muhammed salla'l-lahu aleyhi ve sellem”* ayet metni ve Lafza-i Celal ile Muhammed isimleri yazılmış olup, süslemeleri ile asıl mihrabı tekrarlar niteliktedir” (Fotoğraf 14)⁴².

⁴¹ Yavuz, Mehmet: a.g.e. s. 17.

⁴² Yavuz, Mehmet; a.g.e. s. 17

Katalog No	4.1.2.
Yapının Adı	Taşören Beldesi Camii
Bulunduğu Yer	Trabzon/Çaykara/Taşören Beldesi
Çizim	3-4
Resim	15-30
İnceleme Tarihi	25.10.2015-17.11.2016-27.12.2016

4.1.2. Taşören Beldesi Camii

Konumu ve Tarihçesi

Konumu

Yapı, Çaykara'nın 6 km doğusundaki, Taşören (Zeleka⁴³) Köyü'nün merkez mahallesindeki meyilli bir yamacı üzerine kurulmuştur.

Tarihçesi

Yapı üzerinde birbirine yakın tarihleri veren iki ayrı kitabe yer almaktadır. Bu kitabelerden birincisi taş mihrabın alınlık kısmındaki kartuş içerisinde yer alan H.1257-M.1841 tarihli kitabedir. Diğer kitabe ise yapının giriş kapısındaki kemer üzerinde yer alır. Bu kitabede ise Arapça rakamlarla yazılmış H.1260-M.1844 tarihi mevcuttur.

Yapı 2011 yılında geçirmiş olduğu yangın dolayısıyla tamamen yanmıştır. Bu yangın esnasında kapı üzerinde yer alan kitabede yok olmuştur. Bu kitabenin varlığı ise daha önceki dönemlerde yapı hakkındaki araştırmalar neticesinde ortaya konulmaktadır.

Bu iki kitabenin varlığından yola çıkarak, kitabelerin birbirine yakın tarihleri vermesi ve yapı üzerinde başka yorumlara neden olabilecek herhangi bir kitabenin bulunmaması, bu yapının H.1257-1260 (M.1841-1844) yılları arasında yapıldığını gösterir.

Yapının Tanımı

Taş-ahşap(karma) malzeme ile inşa edilen yapı; kuzey-güney doğrultusunda düzgün bir dikdörtgen plana sahiptir. Son cemaat kısmı olmayan yapının dış ölçüleri 8,70 x 12,50 m'dir. Caminin yörede mevcut olan diğer yapılara kıyasla oldukça uzun olması, yakın zamanlarda yapının kuzey duvarının yıkılarak geriye doğru

⁴³ Zeleka (Taşören) Köyü adı Osmanlı kayıtlarında ilk olarak 1681 tarihli Avarızhane Defteri'nde geçer ve Çaykara (Kadahor) birlikte altı Müslüman köy arasında sayılır. Bkz. Bostan, M. Hanefi (2005), s.33.

çekilmesinden kaynaklanmaktadır. Bu onarım esnasında mahfil kısmı da geriye doğru genişletilmiştir⁴⁴. Caminin kuzey kısmına eklenen bölüm çıkarıldığında yapının asıl ölçülerinin dış hatları itibariyle, 8,70 x 10,50 m olduğu anlaşılır (Çizim 3-4).

Yapı 2011 yılında geçirmiş olduğu yangın dolayısıyla tamamen yanmış olup Vakıflar Bölge Müdürlüğü'nce yapılan onarım ile yapı 2016 yılında eski özgün görünümüne kavuşturulmuştur.

Harim kısmı taş, mahfil ve tavan kısmı ahşap yığma⁴⁵ tekniği ile inşa edilen yapı iki farklı bölümden oluşmaktadır. Bu bölümler yapının kuzey cephesinde medrese niteliği taşıyan bölüm ve asıl camii bölümüdür. Kuzeyde inşa edilen medrese yapısı tamamen ahşap yığma tekniği ile inşa edilmiştir. Yapının kuzeydoğu köşesinde mevcut olan taş minare ise yapıya sonraki dönemlerde eklenmiştir.

Karma malzeme ile inşa edilen yapının üzeri düz ahşap tavan ile örtülü olup kırma çatı formudur ve oluklu kiremit ile örtülüdür. Oldukça geniş tutulmuş olan saçak kısmı ile birlikte örtü malzemesinin de onarım sonrası yenilendiği anlaşılır. Caminin kuzeybatı köşesinde ahşap bir minare bulunuyordu. Ancak bu minare yakın bir tarihte yıkılarak yerine betonarme bir minare yapılmıştır⁴⁶. Yapının aydınlatılması için çok sayıda pencere açıklığına yer verilmiştir. Bu pencerelerden beş tanesi harim kısmında yer alırken altı tanesi ise mahfil kısmında bulunmaktadır. Yapının harim kısmının doğu kanadının toprak ile teması nedeniyle bu cephede pencere açıklığına yer verilmediği gözlemlenmektedir (Fotoğraf 15).

Kuzeybatı köşeye yakın bir yerde mevcut olan kapı; dikdörtgen görünümlü ve tamamıyla ceviz ağacından yapılmış olup, basık kemerli ve iki kanatlı bir forma sahiptir. Kapıyı çevreleyen bordürde uzayıp giden kıvrık dallar arasında işlenmiş olan stilize lale motifleri ve yaprak motifleri işlenmiştir. Kapının kemer kısmında ise ince şeritler halinde düzenlenmiş süslemeler mevcuttur. Bu süslemelerde saç örgüsü ve halat motifleri şeklinde süslemelere yer verilmiştir. Kapının köşelik kısımlarında ise üçgen levhalar kullanılmıştır (Fotoğraf 16).

Kapı kanatları simetrik süslemelere sahip olup, bu kısımlarda; uzayıp giden kıvrık dallar arasına işlenmiş olan stilize lale motifleri, palmet motifleri ve yaprak motifleri kullanılmıştır. İki kanadın birleştiği kısım ise ince bir çıta ile kapatılarak, kapının bir bütün olarak görülmesini sağlamıştır. Kapı kanatları kenarlardan, saç örgüsü motifi ile sınırlandırılmış bir kompozisyona sahiptir. Geçirmiş olduğu yangın

⁴⁴ Karpuz, Haşim: "Trabzon'un Çaykara İlçesi Köylerinde Bulunan Bazı Camiler", Vakıflar Dergisi, s.21, İstanbul 1990, s.284.

⁴⁵ "Ahşap Yığma" tekniği konusunda ayrıntılı bilgi için bakınız. Özgüner, Orhan; "Köyde Mimari Doğu Karadeniz", Ankara, 1970, s.35.

⁴⁶ Yavuz, Mehmet; a.g.e. s.24.

öncesinde kapının alınlık kısmında Arapça sayılarla yazılmış “*sene 1260*” ibaresinin yer aldığı belirtilmektedir (Fotoğraf 17).

Yapının harim kısmı çok destekli camii plan tipini anımsatmaktadır. Çok sayıda ahşap direğin kullanıldığı harim kısmı enine sahnin uygulaması göstermektedir. Harim mekânını U şeklinde çevreleyen mahfil kısmı harim mekânında mevcut olan dokuz ahşap direk ile desteklenmiştir. Mahfil kısmında ise on yedi ahşap direğin varlığı söz konusudur. Bu ahşap direklerden on iki tanesi harim kısmının üzerindeki U planlı mahfili çevrelemekte iken beş tanesi ise sonradan ilave edilen mahfil bölümünde bulunmaktadır. Yapının üzerini örten düz ahşap tavan ise sade bir düzenleme göstermekte olup göbek kısmı süslemeler ile hareketlendirilmiştir. Kuzey-güney doğrultusunda düzgün bir dikdörtgen plana sahip olan caminin harim kısmı, 7.30 x 11.70 m ölçülerindedir. Güney duvarın ortasında yer alan taş mihrap ve hemen sağ tarafındaki ahşap minber ve yapının güneydoğu köşesinde mevcut olan vaaz kürsüsü yapıdaki diğer bölümlerdir (Fotoğraf 18).

Son onarımlar ile bugünkü şeklini almış olan tavanın göbek kısmı; kare bir forma sahip olup bu alanın içi ise içeriye doğru kademelendirilmiş vaziyetteki sekizgen alandan oluşmaktadır (Fotoğraf 19). Kare alanın iç kısmındaki köşelerine her biri farklı forma sahip bitkisel süslemeler işlenmiştir. Bu sekizgenler birbirinden sarkıt şeklinde işlenmiş süslemeler ile ayrılmıştır. Dıştaki kare kısım farklı bir kompozisyonda işlenmiş olan zencerek motifi ile belirginleştirilmiştir. Kare alanın köşeliklerinden de yapının dört köşesine doğru kol şeklinde uzanan zencerek motifli bir süsleme bordürüne yer verilmiştir. En içte yer alan kısım içe doğru kademelendirilmiş olup daire formuna sahip birkaç süslemeli kısımdan oluşmaktadır. Bu kısımlarda geometrik süslemeler işlenmiş olup her bölümde ayrı forma sahip süsleme özellikleri gözlemlenmektedir (Fotoğraf 20).

Harim mekânını U şeklinde çevreleyen mahfil kısmı yapılan onarımlar sonrasında kuzeye doğru genişletilmiştir. İkişerden altı ahşap direğin taşıdığı mahfil kısmındaki bu bölümünde, dört ahşap direğin bulunduğu kısım orijinal iken son iki ahşap direğin bulunduğu kısım ise sonradan ilavedir. Son derece güzel düzenlenmiş bu kafesli bölüm, kadınlarla erkeklerin bulunduğu kısmı birbirinden ayırmak için yapılmış olmalıdır⁴⁷. Ön sırada bulunması gereken ve son cemaat yerini belli etmek için kullanılan, geometrik şebekeli ahşap korkuluklar da, yapılan tadilatla birlikte geriye alınmıştır. Plana yansıyan mevcut düzenden bu onarımın izlerini bulmak mümkündür (Fotoğraf 21)⁴⁸.

Mahfil kısmından iç mekâna yaklaşık olarak 0.60 m çıkıntı yapan müezzin köşkü, kademeli bir düzenlemeye sahiptir. Köşkün mihraba bakan yüzeyi ortadan bir konsol aracılığıyla ikiye ayrılmış ve iki kısımda da simetrik uygulamaya sahip

⁴⁷ Yavuz, Mehmet; a.g.e. s.26.

⁴⁸ Yavuz, Mehmet; a.g.e. s.25.

süslemeler kullanılmıştır. En alt kısımda sarkıt şeklinde hafif plastikli süslemeler kullanılmış olup üzerinde farklı bir kompozisyona sahip zencerek motifli bordür işlenmiştir. Bu motifin üzerinde ise halat motifi ve sivri kemerli niş şeklindeki hafif plastikli süslemeli ince şeritler kullanılmıştır. Konsol ile bölünmüş olan kısımlardan en altta yer alan bordürde s kıvrımı arasına yerleştirilmiş stilize lale motiflerine yer verilmiştir. Bu süslemenin üzerinde ikili halat motifi kullanılmış olup üzerinde ise s kıvrımları arasına işlenmiş stilize çiçek motifleri yer almaktadır. Bu yüzey en üstte ise ikili halat motifi ile son bulmaktadır. Köşkün korkuluk kısımları ise altta sivri kemerli niş şeklindeki ince bir şerit ile başlayıp üzerindeki ahşap boğumlu dikmeler ile son bulmuştur. Ahşap boğumların üzerinde üçlü s kıvrımları ile oluşturulmuş şerit yer almakta ve üzerinde yine ahşap boğumlu dikmelere yer verilmiştir. En üst kısımda yine üçlü s kıvrımlarının kesişmesi ile oluşturulmuş süslemeli şerit mevcuttur. Süslemeleri ortadan bölen konsol ve yan kısımlarda mevcut olan konsol yüzeylerinde, ince işlemlere sahip balıksırtı motifleri bulunmaktadır. Köşkün üzerinde süs amaçlı üç adet ahşap boğumlu küçük sütuncuğa yer verilmiştir (Fotoğraf 22).

Mahfilin harim kısmına bakan yüzeylerindeki korkuluk kısımları ve taban kirişlerinde ajur tekniğinde yapılmış süslemeler görülmektedir. Bu süslemelerde en altta ikili halat motifi kullanılmış iken üzerinde ahşap boğumlu dikmelere yer verilmiştir. Ahşap dikmelerin üzerinde ise farklı bir kompozisyona sahip ajur tekniğinde yapılmış olan geometrik kompozisyonlu süsleme detayı mevcuttur.

Mahfil kısmının kuzey cephesinde, taş malzemedен inşa edilmiş, üç adet ocak nişine yer verilmiş olup bu nişlerin her biri farklı forma sahiptir.

Yapının güneydoğu köşesinde yer alan ve yangın sonrasında inşa edilmiş olan vaaz kürsüsü; kare bir forma sahip olup ahşap malzemedен inşa edilmiştir. Yüzey kısımları, dikey halde bölünmüş üçlü dikdörtgen alana sahip olan kürsünün üst kısımlarında ise, ahşap boğumlu dikme uygulaması kullanılmıştır. Süsleme açısından oldukça fakir olan kürsü, yapıdaki diğer kısımlara oranla oldukça sade bir görünüm arz etmektedir (Fotoğraf 23).

Mihrabın sağ tarafında yer alan ve yangın sonrası tamamıyla yenilenen ceviz ağacından yapılmış olan minberin yüzeyinde Ajur tekniğinde yapılmış süslemeler mevcuttur (Fotoğraf 24). Minberin kapısı dıştan bitkisel motifli bir bordür ile çevrelenmiş olup alınlık kısmında iki satır halinde yazılmış yazı frizi yer almaktadır. Kapıdaki en dikkat çekici süslemeler taç kısmında karşımıza çıkmaktadır. Ajur tekniğinde yapılmış olan taç kısmındaki süslemede, farklı motiflerdeki bitkisel süslemelerin birleştirilmesi ile oluşturulmuş bir kompozisyon yer alır. Bu kısmın üzerinde de ay-yıldız motifine yer verilmiştir (Fotoğraf 25). Minber yangın geçirmeden önce, kapısının üst kısmındaki yuvarlak kemerin üzerinde **“Sunî’a fi’l-halk ... sahîbü’l-minber Mehmed”** yazılı bir hadis metninin varlığı söz konusudur

ancak bu kitabeyi günümüzde görmek mümkün değildir. Günümüzde bu kısımda farklı bir kitabe yer alır.

Minberin mihraba bakan aynalık kısmı dört kademeli olarak düzenlenmiş olup, her kademe de kendi içerisinde farklı şekildeki panolara ayrılmıştır. Bu panolar birbirinden saç örgüsü motifli süslemeler ile ayrılmıştır. Ayrıca, aynalık kısmı dört yönden saç örgüsü motifi ile çevrelenmiştir (Fotoğraf 26). En alt kademede yatay olarak işlenmiş on bir adet daire formu süslemeye yer alır. İkinci kademede ise altı adet panoya yer verilmiş olup, bu panoların iç kısımlarında, farklı tarzda işlenmiş vazodan çıkan stilize bitkisel süslemelere yer verilmiştir. Üçüncü kademede ise beş adet panoya yer verilmiş olup, bu panolarda da farklı tarzdaki stilize bitkisel motifler işlenmiştir. Bu kademedeki panolardan en ortada yer alan panodaki süslemede, diğer süslemelerden farklı olarak altı kollu yıldız motifi kullanılmıştır. En üst kademede ise üç adet pano mevcut olup, bu panolarda da stilize bitkisel motifler işlenmiştir.

Minberin diğer aynalık kısmı ise küçük ebatlardaki ince silmelerle kare kısımlara ayrılarak, kare alanların içlerine geometrik ve bitkisel desenler işlenmiştir. Bu alanda kullanılan süslemelerden bazıları ise; denizyıldızı, çarkıfelek motifi, stilize yaprak, gülbezek şeklindedir. Diğer aynalık kısmında da olduğu gibi, bu aynalık kısmı da, saç örgüsü motifi ile çevrelenmiştir.

Minberin korkuluk kısımları, simetrik düzenleme gösteren iki kademeli bir forma sahiptir. Altta ahşap boğumlu dikmeler mevcut olup bu kısmın üzerinde zencerek motifli bir bordür hâkimdir. Bordürün üzerinde tekrar ahşap boğumlu dikmeler işlenmiş olup en üst kısımda da uzayıp giden s kıvrımının arasına işlenmiş stilize bitki motifleri kullanılmıştır.

Aynalık kısımları ile kapının birleştikleri kısımlarda karşılıklı olarak işlenmiş ajur tekniğindeki süslemelere yer verilmiştir. Bu süslemeler ejderha motifini anımsatır şekildeki bitkisel süslemelerdir. Mihraba bakan yüzeydeki süslemenin orta kısmında altı kollu (Mühr-ü Süleyman) yıldız motifi işlenmiş iken diğer yüzeydeki süslemenin göbek kısmında ise altı kollu denizyıldızı motifine yer verilmiştir.

Minberin köşk kısmı ise farklı süslemelere sahip bölümlerden oluşmaktadır. En alt bölümde ahşap boğumlu dikmelere yer verilmiş olup üzerinde zencerek motifi ile çevrelenmiş kafes örgülü bölüm mevcuttur. Bu bölümün üzerinde ise iki kademeli olarak işlenmiş ahşap boğumlu dikmeler kullanılmıştır. Köşkün taç kısmında ise ajur tekniğinde yapılmış bitkisel kompozisyonlu süslemeler mevcuttur (Fotoğraf 27).

Güney duvarın ortasında dikdörtgen bir plana sahip olan ve taş malzemenin yapılmış mihrap nişi, yüzeyinde farklı süsleme özelliklerini barındırmaktadır (Fotoğraf 28). Dıştan hafif plastikli süsleme ile çevrelenmiş olup, asıl süslemeler köşelik kısımlarında yoğunlaşmıştır. Bu kısımlarda simetrik süslemelere yer verilmekle beraber, bu alanlarda iki satırlık birer kitabe ve ikişer adet stilize edilmiş

hayat ağacı motifi bulunmaktadır. Alınlık kısmında ise tarih kitabesi mevcuttur. Mihrab yüzeyinde mevcut olan bu süslemelerden farklı olarak yan yüzeylerde simetrik olarak işlenmiş olan ikişer adet daire formlu süslemeler de kullanılmıştır. Bu süslemelerde altı kollu yıldız (Mühr-ü Süleyman) ve çarkıfelek motifli kompozisyonlar işlenmiştir.

Mihrabın sağ köşelik kısmında mevcut olan iki satırlık kitabenin ilk satırında; **“Küllemâ dehalâ ‘aleyhâ zekeriyyâ’l-mihrâb”**, ikinci satırında ise **“El-cennetü akdâmu’l-ümmehât”** ibaresi yazılıdır (Fotoğraf 29).

Sol köşelik kısmındaki kitabenin ilk satırında; **“İnne’s-alâte kânet ‘ala’l-mü’mîne kitâben mevkûtâ”** ibaresi yer alırken ikinci satırda ise **“Küllü şey’in lehü tedüllü ‘alâ en’umihî”** ibaresi yazılıdır (Fotoğraf 30).

Her iki kitabenin de alt kısımlarında ve dış kısımlarında vazodan çıkan stilize edilmiş “hayat ağacı”⁴⁹ motifine yer verilmiştir. Mihrabın alınlık kısmında yer alan kitabede ise **“sene 1257”** yazılıdır.

Beyaz boya ile boyanmış olan mihrabın niş kısmı, altı kademeli yukarıya doğru daralan bir forma sahiptir. Her bir kademenin yüzeyi boş bırakılmış olup geçiş kısımlarında hafif plastikli sarkıt şeklindeki süslemelere yer verilmiştir. Kavsara kısmında ise irice bir kabarıya yer verilmiş olup, etrafı dört adet hareketli bitki yaprağı motifi ile çevrelenmiştir.

⁴⁹ “Hayat Ağacı”, eski Türk inanç sistemi Şamanizm’e göre dünyanın merkezini belirleyen genellikle kuşlar ve kartallarla birlikte betimlenen ağaç. Bkz. Sözen, Metin-Tanyeli, Uğur: Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü, İstanbul 2005, s.103.

Katalog No	4.1.3.
Yapının Adı	Orta Mahalle Hacı Ömerli Camii
Bulunduğu Yer	Trabzon/Çaykara/Çambaşı Köyü Orta Mahalle
Çizim	5-6
Resim	31-41
İnceleme Tarihi	25.10.2015-16.11.2016

4.1.3. Çambaşı Köyü Orta Mahalle Hacı Ömerli Camii

Konumu ve Tarihçesi

Konumu

Camii, Çaykara'ya 9 km mesafedeki Çambaşı Köyü'nün merkezine yakın bir alanda bulunmaktadır.

Tarihçesi

Yapı üzerinde üç farklı kısımda inşa kitabesi mevcuttur. Bu kitabelerden ilki, taş malzemeden inşa edilen mihrabın yaşmak kısmının sol tarafındaki küçük bir kartuş içinde bulunmaktadır. Kitabede H.1261-M.1845 tarihi yazılıdır. İkinci kitabe ise minberin korkuluk kısımları ile kapının birleştiği noktadaki alan üzerine yazılmış olan H.1307-M.1889-1890 tarihli kitabedir. Üçüncü kitabe ise mahfil kısmının güney cephesine denk gelen sütunun başlık kısmında bulunmaktadır. Burada yazılı olan kitabede ise H.1261-M.1845 tarihi mevcuttur. Bu üç kitaben yola çıkarak yapı H.1261-M.1845 yılına tarihlendirilir. Minber üzerinde yer alan kitabe ise minberin yapım yılını işaret eder.

Farklı bir kaynakta yapı hakkında “yapım tarihi belli olmamakla birlikte camii ile ilgili Vakıflar Bölge Müdürlüğü'nde “Hacı Ömer Camii Şerif Vakfı” adıyla vakıf kaydı bulunur ki camii de ismini buradan almış olduğu düşünülmektedir⁵⁰ şeklinde bir ibareye yer verilmiştir.

Yapının Tanımı

Taş-ahşap(karma) malzeme ile oluşturulan yapı dıştan; 7.73 x 9.39 m ölçülerindedir (Çizim 5-6). Son cemaat yeri mevcut olmayan yapının beden duvarları mahfil hizasına kadar taş, bu kısımdan yukarısı ise ahşap yığma olarak yapılmıştır. Harim mekânını aydınlatmak amacıyla yapıda yedi adet pencere açıklığı mevcuttur. Bu pencerelerin dört tanesi mahfil kısmında iken, üç tanesi de harim kısmında

⁵⁰ Yavruoğlu, Muhammet: “Çaykara ve Dernekpazarı'nda Vakıflar”, Geçmişten Geleceğe Çaykara Dernekpazarı, İstanbul 2005, s. 118.

bulunmaktadır. Saçak kısımlarının geniş tutulduğu çatı, dört omuz kırma çatı formulu olup, yapılan onarımlar sonrasında saç ile kaplanmıştır. Yapılan tadilatlar sonrasında mahfil kısmının dış duvarları da fayans ile kaplanmıştır. Yapının güneybatı köşesinde yer alan minare ise saç malzemedan yapılmış olup yapıya sonradan ilave edilmiştir(Fotoğraf 31)⁵¹.

Yöre halkının ifadelerine göre yapının taşıma bir camii olduğu söylenmektedir. Yapının, köy halkı tarafından, tahribatın önüne geçmek amacıyla 2014 yılında yağlı boya ile boyandığı ayrıca yine bu yıl içerisinde giriş kapısının da kumlama tekniği ile onarıma tabii tutulduğu belirtilmektedir. Ayrıca yapının bazı kısımları da onarımlar sırasında lambri ve fayans ile kaplanmıştır.

Caminin kuzey kanadının yamaca denk gelmesinden ötürü, giriş kapısı, yapının kuzeybatı köşesinde yer alır. Dikdörtgen bir alanı kaplayan kapı, tek kanatlı formda ve basık kemerli bir kapı açıklığına sahiptir. 1.10 x 1.85 m ölçülerinde ceviz ağacından yapılmış olan kapı üzerinde yer alan süslemeler, yapının dış cephelerindeki tek süslemeli bölüm olarak karşımıza çıkar. Kapıyı doğu ve batı yönden birer dikdörtgen çerçeve çevrelemektedir. Bu çerçevelerin içine s kıvrımları yerleştirilerek, kıvrımların arasında kalan bölümlere de ters ve düz şekilde işlenmiş stilize lale motifleri, stilize yaprak motifleri ve çeşitli geometrik figürler işlenmiştir. Kapının alınlık kısmı ve köşeliklerinde ise yan kısımlardan farklı olarak üzüm salkımları ve stilize yaprak motiflerine yer verildiği görülür (Fotoğraf 32).

Tek kanatlı olarak tasarlanan kapının yüzeyi ortadan dikey bir şerit ile ikiye bölünmüştür. İkiye bölünmüş olan alan da yatay halde uzanan şeritler ile üçer kısma bölünmüştür. Her bir yüzeyde, farklı kompozisyonda işlenmiş olan kıvrık dallar üzerine stilize lale motifleri, stilize yaprak motifleri ve basit geometrik motifler yer almaktadır. Ayrıca, kapı kanadı, doğu ve batı yönden zencerek motifli bordür ile sınırlandırılarak, bir bütün halinde görülmesi sağlanmıştır (Fotoğraf 33).

Son cemaat yeri mevcut olmayan yapının harim kısmı 5.76 x 7.90 m ölçülerine sahip, kuzey- güney yönünde düzgün bir dikdörtgen plan arz etmektedir. Mahfil kısmına kadar taş malzemedan inşa edilen yapının harim kısmı, geçirmiş olduğu onarım esnasında dıştan mozaik fayans, içten ise lambri ile kaplanmıştır. Yapının üzerini örten ahşap tavan sade bir formda olup göbek kısmında ise sekizgen formulu süslemeli bir alan mevcuttur. Yapının mahfil kısmı, harimde bulunan iki ahşap direk ile taşımaktadır. Mahfil kısmında, çatıyı taşıma görevi üstlenen on iki adet ahşap direğe yer verilmiştir. Mahfil kısmı ahşap malzemedan yapılmış olmasına rağmen harim gibi hem içten hem de dıştan lambri ile kaplanmıştır. Yapının mahfil kısmında bulunan pencereler orijinal özelliklerini taşımakta iken, harim kısmında bulunan pencereler onarım sırasında genişletilmiştir. Yapıdaki tek taş kısmın

⁵¹ Sümerkan, M.Reşat - Okman, İbrahim; "Kültür Varlıklarıyla Trabzon (İlçeler ve Köyler)", I.Cilt, Trabzon 1999, s.17.

örtülmediği alan güney duvarın ortasında yer alan mihraptır. Mihrap yapılan onarımlar esnasında sadece yağlı boya ile boyanmıştır (Fotoğraf 34). Yapıdaki süsleme açısından en dikkat çekici kısımlar ahşap direklerdir. Bu ahşap direklerin her bir cephesinde farklı birer kompozisyon uygulanarak yapıya görsel açıdan zenginlik kazandırılmıştır.

Ahşap kısımları yapılan onarımlarda değiştirilmiş olan tavanın göbek kısmı, sekizgen forma sahiptir. İki kademe şeklinde tasarlanmış olan göbek kısmı, dıştan, üzeri sivri uçlu zencerek motifleri ile süslenmiş kare bir çerçeve ile sınırlanmıştır. Kare alanın içten köşelik kısımlarına birer adet eşkenar üçgen motifi yerleştirilerek, kare alan sekizgene dönüştürülmüştür. Eşkenar üçgenlerin yüzeylerinde ise geometrik kompozisyonlu süslemeler kullanılmıştır (Fotoğraf 35). Kaburgalarla sekiz dilim haline getirilen birinci kademenin yüzleri, halat desenli ahşap çubuklar ile yatay ve dikey olarak parçalara bölünmüştür. İkinci kademede süslemeler ise altı kollu yıldızlar ve iç içe girmiş dairesel kuşaklardan oluşmaktadır. En içteki kısımda ise, göbek kısmını dolaşan s kıvrımının arasına yerleştirilmiş olan lale motiflerinden meydana gelen bir kompozisyona yer verilmiştir. Bu süslemeleri ile göbek kısmı adeta kaburgalı ve fenerli bir kubbeyi anımsatmaktadır (Fotoğraf 36).

Yapıdaki en dikkat çekici bölüm mahfil kısmında üzerinde kitabe ve ayet metninin bulunduğu ahşap direktir (Fotoğraf 37). Bu ahşap direk üzerindeki kitabeyi açıklayacak olursak; **“Küllema dehala aleyha zekeriyya’l-mihrab(Âl-i İmrân, 3/37)”** ibaresi mevcuttur. Bu ayetin açıklaması ise; “Rabbi onu güzel bir şekilde kabul etti ve onu güzel bir bitki gibi yetiştirdi. Onu Zekeriyya’nın himayesine bıraktı. Zekeriyya Meryem’in bulunduğu mihraba her girdiğinde onun yanında yiyecek, rızık buldu. ‘Bu sana nereden geldi ey Meryem?’ dedi. Meryem; ‘O, Allah tarafındandır. Şüphesiz Allah dilediğini hesapsız bir şekilde rızıklandırır.’” Bu kitabenin altında da H.1261-M. 1845 tarihi yazılıdır.

Ahşap yığma olarak inşa edilen mahfil kısmı harim mekânını U şeklinde çevrelemektedir. Mahfil kısmının duvarları yapılan onarımlar sonrasında lambri ile kapatılmış olmasından dolayı bu yüzeylerdeki süslemeler varsa bile görünmemektedir. Sade bir görünüm sergilemesinin yanı sıra 1.70 m genişlikte ve harim mekânına yaklaşık 0.60 m çıkıntı yapan müezzin köşkü mahfil kısmına farklı bir görünüm katar. Üzerindeki süslemeler ile dikkat çeken bu kısım yatay üç şeride ayrılmıştır ve her bölümün her bir şeridine ayrı bir süsleme kompozisyonu yerleştirilmiştir. En alt kısımda geometrik motiflerin çevrelediği geçme kompozisyonlu zencerek motifi kullanılmıştır. Ortadaki şeritte ise sepet örgü motifi işlenmiştir. En üstteki şeritte ise, yatay halde uzanan s kıvrımının aralarına işlenmiş lale motifleri ve üzüm salkımlarından oluşan bir kompozisyon uygulanmıştır. Korkuluk kısmında iki kademeli içi oyma tekniğinde yapılmış olan altıgenler şebekeler yer alır. Bu altıgen şebekeler ile yatay halde uzanan şeritler, irice işlenmiş olan halat motifi ile birbirinden ayrılmışlardır (Fotoğraf 38).

Mahfil kısmının harime bakan yüzeylerindeki taban kirişlerinde, iki şerit halinde yapıyı dört yönden saran süsleme kompozisyonu bulunmaktadır. Bu şeritlerin altta olanda, geçme motifli zencereklerin oluşturduğu kompozisyon mevcuttur. Üstte olan şeritte ise iki s kıvrımının kesişmelerinden oluşan kompozisyon işlenmiştir. Bu iki motifin arasında kalan yüzeyler ise halat örgü motifleri ile hareketlendirilmiştir (Fotoğraf 39).

Yapının güneydoğu köşesinde olduğu söylenen vaaz kürsüsü günümüzde mevcut değildir. Elde olan verilerden yola çıkarak kürsünün ahşap malzemenen yapılmış olduğu ve minber ile aynı özellikleri taşıdığı belirtilmiştir. Süsleme açısından kayda değer bir süslemeye sahip olmadığı ve bu nedenle de minber ile aynı dönemde yapılmış olabileceği düşünülmektedir.

Mihraba bitişik vaziyette bulunan minber diğer yapılardakinin aksine oldukça sade bir görünüme sahiptir. Ahşap malzemenen yapılmış minber üzerinde yer alan kitabeden yola çıkarsak, sonraki dönemlerde yapılarak yapıya eklendiği anlaşılmaktadır. Minber üzerinde yer alan süslemeler, kapı ve köşk kısmında bulunan basit geometrik süslemelerden oluşmaktadır.

Dikdörtgen bir görünüme sahip giriş kapısı üç yönden iki adet s kıvrımının kesişmesinden oluşan zencerek motifi ile sınırlandırılmıştır. Kapının alınlık kısmında ise yatay halde uzanan s kıvrımının arasına stilize yaprak motifleri yerleştirilmiştir. Minber kapısının taç kısmında, oyma tekniğinde yapılmış altı kollu yıldız ve ay tasvirine benzeyen süslemeler karşımıza çıkar. Aynalık kısımları sade olmasının yanı sıra minberin köşk kısmında da kapının taç kısmında işlenmiş olan ay motifine benzer bir süsleme detayı işlenerek köşk kısmı da hareketlendirilmiştir (Fotoğraf 40).

Güney cephenin ortasındaki mihrap nişi, 2.30 x 1.50 m ölçülerinde dikdörtgen bir alanı kaplamakta ve düzgün kesme taştan inşa edilmiştir. En dıştan geometrik kompozisyonlu ince bir bordür ile sınırlandırılmıştır. Bu bordürün iç kısmında da iki adet silmeye yer verilmiştir. Bu silmeler ile asıl nişin arasında kalan kısımlarda s kıvrımından gelişen stilize lale çiçekleri motifleri bulunur. S kıvrımı ile nişin arasında kalan bölümlerde ise daire içine alınmış altı kollu yıldız motifleri ve sekiz adet stilize lale ağacı tasviri işlenerek mihrap yüzeyi hareketlendirilmiştir.

Mihrabın alınlık kısmında ise, iki sıra yazı kuşağı ile bitkisel ve geometrik süslemeler bulunmaktadır. Daire içine alınmış altı kollu yıldız motifleri ile çevrelenmiş olan kartuşlardan sağda olan kartuştaki yazılar, ya silinmiştir ya da hiç yazılmamıştır. Soldaki kartuşun içinde ise *“Tarih bin iki yüz altmış bir senesi”* şeklinde bir ibare bulunmaktadır. Bu ibarenin altına denk gelen kısımda da Arapça sayılarla H.1261 tarihi mevcuttur. Bu iki kartuşun üzerine denk gelen kısımda Kelime-i Tevhid *“Lailahe İllellah Muhammed Resulallah”* yazısı mevcuttur.

Asıl mihrap nişi altı kademeli bir düzenlemeye sahip olup en aşağıdan yukarıya doğru daralan bir forma sahiptir. Bütün kademelerin sade tutulduğu kademeli bölümlerin yanı sıra, kavsara kısmının ortasına büyükçe bir kabara yerleştirilerek, mihrap yüzeyi az da olsa hareketlendirilmeye çalışılmıştır (Fotoğraf 41).

Mihrap üzerinde yer alan süslemelere bakacak olursak yörede inşa edilmiş olan diğer mihraplardan farklı özellikleri bünyesinde barındırması açısından sıradışı ve tek olma özelliğini taşıdığını görmekteyiz.

Katalog No	4.1.4.
Yapının Adı	Çamlıbel Köyü Merkez Camii
Bulunduğu Yer	Trabzon/Çaykara/Çamlıbel Köyü
Çizim	7-8
Resim	42-52
İnceleme Tarihi	25.10.2015-16.11.2016

4.1.4. Çamlıbel Köyü Merkez Camii

Konumu ve Tarihçesi

Konumu

Yapı, Çaykara ilçe merkezine yaklaşık olarak 10 km'lik bir mesafedeki Çamlıbel Köyü'nde, oldukça dik bir yamaç üzerinde kurulmuştur.

Tarihçesi

Yapıda yer alan tek kitabe, ahşap minberin alınlık kısmında karşımıza çıkmaktadır. Bu kitabede H.1305 tarihi yazılıdır. M.R. Sümerkan ve İ.Okman, caminin giriş kapısı üzerinde H.1305 tarihli Türkçe bir kitabeden bahseder ancak minberdeki H.1305 tarihli kitabeden söz etmezler⁵². Yapının tamamında görülen süslemeler ile minber üzerindeki süslemelerin benzer özellikler taşıması, minberin camii ile birlikte aynı usta veya ustalar tarafından H.1305-M.1887-1888 yılında yapılmış olabileceğini bizlere gösteren en somut delildir.

Yapının Tanımı

Ahşap yığma tekniği ile inşa edilen yapı dıştan;7.00 x 7.00 m ölçülerinde kare bir alanı kaplamakta, iki katlı oldukça sade ve basit bir plana sahiptir. Kuzey yamacının toprak ile örtüşmesinden dolayı yapının girişi doğu cephenin kuzey köşesine yakın bir yerden sağlanmıştır. Ayrıca kuzey cepheden mahfil kısmına açılan ayrı bir kapı açıklığı da mevcuttur. Yapının minaresi güneydoğu köşede olup sonradan ilavedir. Yarıya kadar taş olan minarenin, yarıdan üstü saç ile kaplanmıştır (Çizim 7-8). Arazi şartlarından dolayı yapının son cemaat kısmı mevcut değildir. Yapının içini aydınlatmak amacıyla yapıda sekiz adet pencere açıklığı mevcuttur. Bu pencerelerden dört tanesi harim kısmında bulunurken, dört tanesi de mahfil kısmında bulunmaktadır. Yapının kuzey ve doğu cephelerinin toprak ile teması nedeniyle bu cephelerde pencere açıklıklarına yer verilmemiştir (Fotoğraf 42).Yapının çatısı, dört omuz kırma planlı olup, üzeri orijinalinde oluklu kiremit ile kaplı iken yapılan

⁵² Yavuz, Mehmet; a.g.e. s.47.

onarımlar sonrasında saç ile değiştirilmiştir. Bilinçsizle yapılan bu onarımlar neticesinde caminin su basman duvarları da çimento harcıyla sıvanıp beyaza boyanmıştır.

Arazi şartları dolayısıyla yapının kuzeydoğu köşesine yerleştirilen kapı, tek kanatlı olup dikdörtgen bir açıklığa sahiptir. Diğer yapılarda süsleme açısından en dikkat çekici mimari unsur yapının giriş kapısı olurken, bu yapıda ise giriş kapısı oldukça sade tutulmuştur. Kapının yüzeyi, yatay ve dikey çizgilerle on sekiz adet kare parçaya bölünmüştür. Bu kare kısımların hepsinde, ortada diyagonal şekilde yerleştirilmiş eşkenar dörtgen motifi ve bu motifin dört köşesine de yerleştirilmiş olan eşkenar üçgen motifleri ile kapının yüzeyi hareketlendirilmeye çalışılmıştır (Fotoğraf 43).

Yapı, geçirmiş olduğu onarımlar sonucunda, zemin döşemesi, ahşap yığma duvarlar ve çatının saçakları lambri ile kaplanmış vaziyettedir. Ayrıca bu müdahaleler sırasında, orijinalinde ahşap parmaklıklı olan dikdörtgen pencerelerden batıdakiler kapatılmış, diğer pencerelere de basık kemerli yeni çerçeveler takılmıştır. Yapının tavan kısmı onarımlarda tamamen yenilenmiş olup sadece göbek kısmı orijinal hali ile günümüze kadar ulaşabilmiştir (Fotoğraf 44). Yapının mahfil katı mevcut olup, bu kısmı harim mekânındaki iki ahşap direk taşımaktadır. Bu direkler diğer yapılardaki direklerin aksine mihraba dik vaziyette kullanılmışlardır. Yapının mahfil kısmı U şeklinde tasarlanarak, harimi üç yönden çevrelemektedir (Fotoğraf 45). Mahfilin kuzey kısmından iç mekâna çıkıntı yapan müezzin köşkü bu bölümdeki tek süslemeli kısımdır.

Ahşap kısımları tamamen yenilenmiş olan tavanın göbek kısmı süsleme açısından önemlidir. Bu kısım; iç içe yerleştirilmiş ve kenar çerçeveleri geometrik fisto ve kalem şeklindeki kesik çubuklar ile şekillendirilen, üç ayrı kareden meydana gelmektedir (Fotoğraf 46). Asıl göbek kısmı dıştaki çerçeveli kısımdan bir kademe daha içeriye gömülerek daha estetik bir görünüm kazandırılmıştır. En içte yer alan kare kısımda sarmal bir şekildeki geometrik kompozisyon mevcut olup bu kompozisyonun ortasındaki kısma da çarkifelek motifi yerleştirilerek göbek kısmı estetik açıdan görsel zenginliğe kavuşturulmuştur.

Diğer yapılardan farklı olarak, arka arkaya yerleştirilmiş iki ahşap direğin taşıdığı mahfil kısmının, süsleme açısından dikkate değer tek kısmı müezzin köşküdür. Alttan ve üstten birer sıra diş frizi ile sınırlandırılmış olan müezzin köşkünün, mihraba bakan yüzeyi ortadan da bir silme ile iki parçaya ayrılmıştır. Alt kısımda karşılıklı olarak yerleştirilmiş helezon kuşağı mevcut iken üst kısımda saç örgü motifli bordüre yer verilmiştir (Fotoğraf 47).

Mahfilin taban kirişlerinin, harime bakan yüzeyini üçlü süsleme şeridi dolaşmaktadır. Bu şeritler en altta ikili halat motifi, ortada yatay halde uzanan s kıvrımları ve aralarındaki boş kalan kısımlara da eşkenar dörtgen motiflerinin

işlendiği kompozisyon işlenirken, en üstte ise bir sıra şeklindeki dış frizinden oluşmaktadır. Bu kısımlarda bazı yerlere, daire içine yerleştirilmiş çarkıfelek motifleri işlenerek cepheler hareketlendirilmeye çalışılmıştır.

Yapının güneydoğu köşesine yerleştirilmiş olan kürsü diğer yapılarda karşılaştığımız kürsülerden farklı olmasına rağmen estetik açıdan bir özellik göstermemektedir. Sade bir yapıya sahip olan kürsü üzerinde yapılmış olan iki sıra dış frizi ile kürsü hareketlendirilmeye çalışılmışsa da bunda pek başarılı olunamamıştır (Fotoğraf 48).

Caminin güneybatı köşesine yerleştirilmiş olan minber, ahşap malzemenen inşa edilmiş olup bazı tadilatlar görecük günümüze kadar gelebilmiştir. Mahfil katının sağ kolu ile minberin köşk kısmının birleştirildiği noktada görülmektedir ki, bu kısmın orijinal olmadığı, tadilat görecük günümüze ulaştığı anlaşılır. Bu tadilatlar ile minberin mihraba bakan aynalık kısmı da ahşap levhalar ile kaplanmıştır. Minberin köşk, korkuluk ve kapı kısmında bulunan süslemelerden yola çıkarak, minberin aynalık kısmında da süslemelerin olabileceği düşünülmektedir (Fotoğraf 49).

Onarımlar esnasında yağlı boya ile boyanan minberin kapısının alınlığında, H.1305-M.1887-1888 tarihi yazılıdır. Bu tarih kitabesinin iki kenarında, daire içerisine alınmış çarkıfelek motifi işlenmiştir. Giriş kapısı iki yönden zencerek motifi ile sınırlandırılmıştır. Kapının taç kısmında ise stilize lale ağacı motifli bir kompozisyona yer verildiği görülmektedir. Taç kısmında işlenmiş olan bu motif yapıdaki tek bitkisel süslemenin kullanıldığı alan olarak karşımıza çıkmaktadır (Fotoğraf 50). Minberin korkuluk kısımlarına yapılmış olan sepet örgü motifli kompozisyon, minberin yan cephesindeki tek süslemeli kısımdır.

Güney duvarın ortasına yerleştirilmiş olan mihrap, tamamıyla ahşap malzemenen oluşturulmuştur. İç mekâna doğru 0.45 m'lik bir çıkıntı yapan mihrap nişi, genel itibari ile sade olmasının yanında etrafındaki bordürde ve yaşmak kısmında ufak da olsa süslemeler mevcuttur (Fotoğraf 51).

Mihrap nişi, dıştan yarım daire motifli ajur tekniğinde yapılmış bordür ile sınırlandırılmıştır. Bu bordürün iç kısmında daha geniş tutulmuş olan bir bordür yer verilmiştir. Bu bordürde sivri uçlu bir zencerek kuşağı hâkimdir. Mihrabın yaşmak kısmında ise kavsara kısmını belirtir şekildeki yarım daire motifli süsleme kompozisyonu hâkimdir. Mihrabın sağ köşeliğine hilal motifi, sol köşeliğine ise daire içerisindeki altı kollu yıldız motifi işlenmiştir. Hilal motifinin içi de altı kollu yıldızlar ile doldurularak, bu motife görsel bir zenginlik kazandırılmıştır (Fotoğraf 52).

Katalog No	4.1.5.
Yapının Adı	Taşkıran Köyü Camii
Bulunduğu Yer	Trabzon/Çaykara/Taşkıran Köyü
Çizim	9-10
Resim	53-68
İnceleme Tarihi	25.10.2015-16.11.2016

4.1.5. Taşkıran Köyü Camii

Konumu ve Tarihçesi

Konumu

Camii, Çaykara-Uzungöl karayolu üzerindeki Taşkıran Beldesi'nin merkezinde yer almaktadır.

Tarihçesi

Camii üzerinde üç farklı kısımda inşa kitabesi bulunmaktadır. Birinci kitabe, yapının harim kısmındaki mahfili taşıyan ayaklardan batı eksenindeki ahşap direğin başlık kısmındadır. Bu kitabe Arapça rakamlarla H.1314 tarihi yer almaktadır. Bu tarih M.1896 yılına denk gelmektedir. İkinci tarih kitabesi ise taş mihrabın sağ üst köşesindeki küçük bir kartuş içerisinde yer alır. Bu kitabede H.1315 (M.1897) tarihi yazmaktadır. Üçüncü tarih kitabesi ise mihrabın üstünde yer alan ahşaptan yapılmış mihrap nişinin ayak kısmında bulunmaktadır. Kalemîşi olarak yazılan kitabede H.1359-M.1941 tarihi yazılıdır.

Yapıdaki kitabelerin üzerinde buldukları kısımları da dikkate alacak olursak caminin, H.1314-1315, M.1896-1897 yılları arasında yapıldığı düşünülmektedir. Mihrabın üzerinde bulunan küçük mihrap nişinin ise sonraki bir döneme yapılarak, bu bölüme eklendiği düşünülmektedir.

Yöre halkının sözlü ifadelerine göre camii; köy halkının ileri gelen kişileri tarafından dört ustaya yaptırıldığı belirtilir. Caminin bulunduğu kısımda, daha önceden bir medresenin bulunduğu ve sonraki dönemlerde burada bir camii yapımına karar verildiği belirtilmektedir. Köylü halkı ilk başlarda camii yapılması fikrine karşı çıksa da, camiinin yapımına engel olamamıştır.

Yine yöre halkının sözlü ifadelerine göre I. Dünya Savaşı sırasında camii Ruslar tarafından işgal edilmiştir. O dönemde şiddetli bir sarsıntının olduğu ve Rusların korkarak camiye terk ettikleri söylenmektedir. Günümüzde bu sarsıntının izlerini giriş kapısının alınlığında yer alan söve taşında görmek mümkündür.

Yapının Tanımı

Taş-ahşap(karma) malzeme ile inşa edilen yapı; dıştan 9.00 x 9,96 m ölçülerinde kuzey-güney doğrultusunda kareye yakın düzgün bir dikdörtgen alana oturmaktadır. Kuzey cephenin yamaca denk gelmesi nedeniyle yapının girişi kuzeybatı köşede açılmış olan kapı aracılığıyla sağlanmaktadır. Arazi şartları dolayısıyla yapıda son cemaat bölümüne de yer verilmemiştir (Çizim 9-10).Giriş kısmının üzeri ahşap sundurma ile kapatılmıştır. Cami, dört omuz kırma çatı ile örtülü olup üzeri oluklu kiremit ile kaplıdır. Yapının kuzey cephesinde yer alan ahşap minare tek şerefeli olup 1950 yılında inşa edilmiştir. Vakıfların 2005 yılında yapmış olduğu onarım sırasında minare tadilat görmüştür (Fotoğraf 53-54).

Yapıya girişi sağlayan kapı; basık kemerli bir açıklığa sahip olup, kuzeydoğu köşede yer almaktadır. Kapı; 2.55 m yüksekliğe, 1.00 m genişliğe sahiptir. İki kanatlı olarak tasarlanan kapı, ceviz ağacından yapılmıştır (Fotoğraf 55). Kapı; dört yönden örgü motifli bordür ile sınırlandırılmıştır. Kapının iki kanadı da örgü motifleri ile üç bölüme ayrılmıştır. Üst kısımda örgü motifi ile sınırlandırılmış alanın içinde vazodan çıkmış lale motifi asıl şemayı oluşturmaktadır. Lale motifinden arda kalan kısımlarda stilize yaprak, çam kozalakları ve çarkıfelek motiflerine yer verilmiştir. Orta kısım ise örgü motifi ile sınırlandırılmış olup bu alanın içinde kapı tokmağı ve daire içindeki bitkisel motifli süslemelere yer verilmiştir. En alt kısım ise örgü motifi ile çevrelenmiş olup, bu alanın içinde ise en üst kısımda da olduğu gibi lale motifleri, stilize yapraklar, çam kozalakları ve geometrik motifler işlenmiştir. Fakat bu iki bölümdeki süslemeler farklı görünüme sahip olup, simetri oluşturmazlar (Fotoğraf 56). Kapının diğer kanadı da aynı süsleme özelliklerini yansıtmaktadır. Bu kanattaki orta kısımda diğer kanattakinden farklı olarak daire içinde altı kollu yıldız motifi işlenmiştir. İki kanadın arasında kalan kısım ise s kıvrımlarının birleşmesiyle oluşturulmuş süsleme detayı ile birbirinden ayrılmıştır.

Yapının mahfil kısmı harim mekânını U şeklinde çevrelemektedir. Yapının üzerini örten düz ahşap tavan sade bir düzenleme göstermekte iken tavanın göbek kısmında süsleme kompozisyonları ile oluşturulmuş bölüm yer alır. Mahfil kısmında yer alan on iki ahşap direk ile tavan kısmı taşınmaktadır. Yapının beden duvarları mahfil kısmına kadar taş, mahfil kısmı ve üzeri ahşap malzemedan inşa edilmiştir. Kuzey cephe diğer cephelerden farklı olarak tamamıyla taş malzemedan yapılmıştır. Yapının kapısı, minberi, vaaz kürsüsü, müezzin köşkü, ahşap direkleri, tavanı ahşap malzeme ile oluşturulmuştur. Yapının mihrabı ise kesme taş malzemedan inşa edilmiş olup taş süsleme özellikleri gösterir. Yapıda kullanılan ahşap malzemeler köşe kısımlarda kurt boğazı denilen teknik ile birbirine geçmişlerdir (Fotoğraf 57).

Harimin doğu cephesinde pencere şeklinde 0.42 m genişliğinde, 0.35 m derinliğinde iki adet ocak nişine yer verilmiştir. Yapının doğu ve kuzey cephelerinin toprak ile teması nedeniyle bu cephelerde pencere açıklığına yer verilmemiştir. Batı

ve güney cephelerde yuvarlak kemerli ikişer adet pencere açıklığı mevcuttur. Mahfil kısmında ise kuzey cephe hariç diğer cephelerde yuvarlak kemerli üçer pencere açıklığı bulunur.

Yapıdaki diğer bir ahşap işçiliğe sahip süslemelerin sergilendiği bölüm de düz ahşap tavanın göbek kısmıdır. İçe doğru kademelendirilmiş olan ve çok çeşitli süslemeleri bünyesinde barındıran bu kısım, kare bir alanı kaplamakta olup, bu alanın içerisinde yer alan süslemeler birkaç bordür şeklinde tasarlanmıştır. Tavani ikiye ayırarak incelemek en doğru yol olacaktır çünkü görünüm olarak iki farklı kısım şeklindedir. Birinci kısım dıştaki kare alanı kaplamakta olup üç bölümden oluşmaktadır. İkinci kısım ise içteki yedi kuşaktan oluşan bölümdür (Fotoğraf 58).

Dışta yer alan kare çerçeveleri tanımlayacak olursak en dışta s kıvrımları arasına yerleştirilmiş stilize lale ve yaprak motifleri mevcuttur. Kare alanın her bir köşesine eşkenar üçgenler yerleştirilerek kare kısımlar sekizgene dönüştürülmüştür. Ortadaki alanda ise karşılıklı birer s kıvrımının kesişmesinden oluşan ve kıvrımların ortasında kalan boş alanlara yerleştirilmiş çeşitli geometrik süslemelerden oluşmaktadır. En içteki kısımda ise birkaç s kıvrımının aynı yöndeki hareketinden oluşan süsleme mevcuttur. Bu alanın da köşelerine birer eşkenar üçgen motifi yerleştirilerek sekizgene dönüştürülmüştür. Köşelerde yer alan eşkenar üçgenlerin içerisinde altı kollu yıldız, çarkifelek ve farklı bitkisel süslemeler kullanılmıştır.

İç kısım daire motifli birkaç şerit haline bölünerek her bir şeritte farklı süslemeler mevcuttur. Bu süslemeleri dıştan içe doğru sıralayacak olursak en dışta sepet örgü motifi, sade olarak işlenmiş örgü motifi, sade sarkıtlar, zencerek motifi, denizyıldızı motifi ve aralarına yerleştirilmiş stilize lale motifleri yer almaktadır. En orta kısımda ise sarkıt şeklinde işlenmiş olan kabaraya yer verilmiştir (Fotoğraf 59).

Harim mekânını U şeklinde çevreleyen mahfil kısmı harim mekânında yer alan iki adet ahşap direk ile taşınmaktadır. Mahfil kısmı doğu ve batı kanattan güney duvarına kadar uzanmakla beraber güney duvarının üzerine de balkoncuuk şeklinde bir düzenlemeye sahiptir. Mahfil kısmından harim mekânına doğru yaklaşık olarak 0.60 m kadar çıkıntı yapan müezzin köşkü, mahfil kısmında dikkat çekmektedir. Aynalık kısmı, en alttan örgü motifi ile başlayıp yukarıya doğru da örgü motifleri ile birbirinden ayrılmış yatay haldeki bordürlerden oluşmaktadır. Sırası ile sepet örgü motifi, yarım dairelerin birbirine geçmesinden oluşan süslemeler ve s kıvrımları arasına yerleştirilmiş lale motifleri ve birbirinden farklı tarzda işlenmiş olan geometrik süslemelerden oluşmaktadır. En üst kısım ise ahşap boğumlu dikmeler ve üzerindeki ajur tekniğinde yapılmış altıgen şebekeler ile son bulur (Fotoğraf 60).

Köşk kısmının en dikkat çekici bölümü ise yere bakan alt yüzeyidir. Bu kısımda yer alan süslemeler, ibrik ve tencereye benzer motifler olup karşılıklı olarak işlenmiştir. Bu iki süslemenin arasında kalan kısma ise baklava dilimli süsleme detaylarına yer verilmiştir (Fotoğraf 61).

Mahfil kısmını taşıyan ayaklar ile köşkün ayak kısımlarını oluşturan bölümde ajur tekniğinde oluşturulmuş daire içindeki altı kollu yıldız (Mühr-ü Süleyman) motifi ve daha küçük ebatlardaki altı kollu yıldız motifleri simetrik olarak işlenmiştir. Müezzin köşkünün yanı sıra mahfil kısmının harime bakan yüzleri de çeşitli bitkisel ve geometrik süslemelerin uygulama alanı bulduğu kısımlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Mahfil kısmının kenarları minber kısmında da olduğu gibi ahşap boğumlu dikmeler ile son bulmaktadır.

Yapının güneydoğu köşesinde bulunan ahşap kürsü, dikdörtgen bir sedir üzerindeki kaide ve oturmalık kısımlarından oluşmaktadır. Tamamen ahşap malzemeden oluşturulan kürsü yüzeyinde, minberde işlenmiş olan süslemeler tekrar edilir niteliktedir. Kuzeye bakan cephesinden seyyar bir merdiven ile çıkılan kürsünün oturmalık kısmının mihraba bakan yüzeyi sehpa şeklinde dışarıya taşınılıdır. Bu sehpanın kenarları ince zarif ahşap boğumlu dikmeler ile çevrelenmiştir (Fotoğraf 62).

Oturmalık kısmı dört yönden ahşap süsleme özelliklerine sahip olup asıl süslemeler bu kısımda yoğunlaşmıştır. Kürsünün, güney ve doğu duvara yaslanmış kısımlarında stilize lale ve yaprak motiflerinin yanı sıra natüralist bir şekilde işlenmiş olan nar meyvesinin de işlenmesi dikkat çeken bir özellik olarak karşımıza çıkmaktadır. Kürsünün kuzey ve batı kanatlarında ise minberin aynalık kısımlarında işlenmiş olan çeşitli geometrik motifler ile oluşturulmuş kompozisyonlara yer verilmiştir (Fotoğraf 63). Kürsünün üzerinde herhangi bir yazıt ile karşılaşılmasına rağmen kullanılan malzeme ve süsleme detaylarına bakılarak minber ile aynı özellikleri taşımasından dolayı bu iki elemanın da aynı usta veya ustalar tarafından aynı yıllarda yapılmış olabileceğini bizlere göstermektedir.

2.26 m uzunluğa, 0.73 m genişliğe sahip olan ahşap minber, tamamıyla ceviz ağacından yapılmıştır. Minber yüzeyinde iki farklı kısımda yazı şeridi mevcuttur. Bu yazı şeritlerinin ilki yuvarlak kemerli kapı açıklığının üzerinde, düz bir kuşak içindeki kelime-i tevhid ibaresinden oluşmaktadır. İkinci yazı şeridi ise köşk kısmında yer alır. Küçük bir mihrabiye şeklinde yapılan bu kısımda, yaşmak kısmının iki yanına inecek şekilde beş satır halindeki ***Bismi'llâhi'r-Rahmâni'r-Rahîm*** ile başlayan, ***“İnnâ fetehnâ leke fethan mübinâ”*** ile biten ayettir (Fotoğraf 64).

Basık kemerli kapı açıklığına sahip olan minberin girişi, dört yönden örgü motifi ile çevrelenmiştir. Kapının taç kısmında ajur tekniği ile yapılmış güneş kursunu anımsatan geometrik süslemeye yer verilmiştir. Minberin girişi ile aynalık kısımlarının birleştiği noktalara, ajur tekniğinde yapılmış ejderha motifini anımsatan bitkisel süslemeler işlenmiştir. Ayrıca bu motiflerin altında da daire içerisine alınmış altı kollu yıldız (Mühr-ü Süleyman) motifi yer alır.

Minber yüzeyindeki en dikkat çekici süslemeler aynalık kısımlarında toplanmıştır. Minberin mihraba bakan aynalık kısmında çeşitli geometrik ve bitkisel süslemeler işlenmiştir. Bu süslemelere değinecek olursak alt kısımda beş adet selvi ağacı motifi tasvir edilmiştir. Bu motiflerin üzerinde de ortada çarkıfelek motifinden gelişen farklı bir kompozisyona yer verilmiştir. Minberin aynalık kısmı ise geçme kompozisyonlu süslemeler ile sınırlandırılmıştır. Korkuluk kısımları ise ajur tekniğinde yapılmış olup görsel açıdan yapıya estetik bir görünüm kazandırmıştır (Fotoğraf 65).

Diğer aynalık kısmında ise farklı bir süsleme detayı işlenmiştir. Yatay halde uzanan örgü motifi ile aynalık kısmı iki parçaya ayrılmıştır. Üst kısım yedi bölüme ayrılarak her bir parçaya ayrı bir süsleme kompozisyonu işlenmiştir. Bu bölümlerde ağırlıklı olarak bitkisel ve geometrik süslemeler kullanılmıştır. Alt kısım ise dört eşit parçaya ayrılarak her bir parçaya büyük bir baklava dilimli motif işlenerek bu motiflerin iç kısımları çeşitli geometrik ve bitkisel süslemeler ile doldurulmuştur.

Minberin köşk kısmı da küçük bir mihrap nişini anımsatır şekilde üç bölüm halinde tasarlanmıştır. En alt kısımda mihrapçık, orta kısımda iki kademeli ahşap boğumlu dikmeler, üçüncü kısım ise taç kısmı olarak tasarlanmıştır. En alt kısımda yer alan mihrap nişinin üzerinde yazı şeridi ve nişin iki kenarında mevcut olan daire içerisindeki altı kollu yıldız motifleri bulunmaktadır. Orta kısımda ise iki kademeli ahşap boğumlu dikmeler yer almaktadır. En üst kısımda ise kapının taç kısmında da olduğu gibi güneş kursunu anımsatan ajur tekniğinde yapılmış olan geometrik süslemeye yer verilmiştir (Fotoğraf 66).

Güney cepheden 0.05 m kadar iç kısma taşıntılı olan mihrap nişi, altı kademeli bir düzenleme göstermektedir. Aşağıdan yukarıya doğru kademeli olarak daralan niş, kavsara kısmında yer alan kabara ile son bulmaktadır. Mihrap nişi, iki yönden taş malzemedden yapılmış yarı silindirik birer minare formundaki kabartma ile sınırlandırılmıştır. Mihrap yüzeyindeki asıl süslemeler niş kısmının üzerinde bulunmaktadır. Taç kısmında ise Allah lafzı yer alıp alt kısmında da besmeleye yer verilmiştir (Fotoğraf 67).

Mihrap yüzeyinde çeşitli süslemelere yer verilmiş olup bu süslemeler mihrap nişinin üç, dört ve beşinci kademelerinin kenarlarında bulunmaktadır. Bu süslemelerden sağ kısımda yer alan motifte, içi boş bırakılmış halat desenli bir daire ile çapraz şekilde işlenmiş iki kılıç motifi bulunmaktadır. Sol kısımda ise, yine kenarlardan halat desenli bir daire ile sınırlandırılmış bir çiçek deseni ile bu süslemenin altında yer alan, iki silmeli bir daire içine işlenmiş on iki kollu yıldız motifine yer verilmiştir. Bu motiflerden içi boş olan daire motifi ay'ı, stilize edilmiş altı yapraklı çiçek motifi ise güneşi sembolize ediyor olabilir. Bu süslemelerin yanı sıra üçüncü kademenin yan kısımlarında göndere çekilmiş dalgalanan iki Türk bayrağı motifi de işlenmiştir (Fotoğraf 68).

Mihrap nişinin yüzeyindeki diğer süslemeler ise nişin taç kısmındaki dış sırası ile yaşamak arasına, farklı büyüklükteki kartuşlar içinde, dua ve ayet yazıları yazılmıştır. Bu yazılar en üstte, *“Ya müfettihal ebvâb iftah lenâ hayra'l-bâb”* duasıyla başlar, *“Küllü nefsin zâikatu'l-mevt”* ayeti ile devam eder ve dikdörtgen bir çerçeve içine alınmış *“sallallahu te'âlâ'aleyhi ve sellem”* yazısı ile son bulur. Ortadaki yazılar, önünde bir hilal motifi bulunan, *“1315”* tarihi ile başlar, *“Küllemâ dahale aleyhâ zekeriyyâ'l-mihrâb”* ayeti ile devam eder. Üçüncü sıradaki yazılar ise beş ayrı kartuş/çerçeve içine yazılmıştır. Bunlardan ilkine, *“el evvelu”* ikincisinde *“Allah”* üçüncüsünde *“celle celalu”* dördüncüsünde *“ya”* beşincisinde ise *“Muhammed”* yazılmıştır⁵³.

Zaman içinde, özellikle caminin iç kısmında birtakım bilinçsiz onarımlar yapılmış olup, bu onarımlarda beden duvarları ve ahşap kısımları lambri ile kaplanmıştır. Caminin özgünlüğüne zarar veren bu müdahaleler Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün 2005 yılında yapmış olduğu onarım ile ortadan kaldırılmış ve camii büyük oranda eski özgün haline kavuşturulmuştur. Harim kısmındaki taş zemini örten lambriler 2005 yılında kaldırılarak duvarlar beyaz boya ile boyanmıştır.

Yapının mahfil ve harim kısmında çok sayıda ahşap direk kullanımı görülmektedir. Bu ahşap direklerde ağırlıklı olarak geometrik ve bitkisel formların yanı sıra s kıvrımları, lale motifleri, stilize yaprak motifleri, çarkıfelek motifleri, damla motifleri gibi farklı süslemeler en çok kullanılmış olan süslemelerdir.

⁵³ Yavuz, Mehmet; a.g.e. , s. 56.

4.2.DERNEKPAZARI CAMİLERİ

Katalog No	4.2.1.
Yapının Adı	Yukarı Kondu Mahallesi Camii
Bulunduğu Yer	Trabzon/Dernekpazarı/Yukarı Kondu Mahallesi
Çizim	11-12
Resim	69-95
İnceleme Tarihi	26.10.2015-18.11.2016

4.2.1. Yukarıkondu Mahallesi Camii

Konumu ve Tarihçesi

Konumu

Camii, Dernekpazarı ilçe merkezine yaklaşık olarak 3 km mesafedeki, Yukarı Kondu Mahallesinin aşırı meyilli bir arazisinde bulunmaktadır.

Tarihçesi

Kitabe açısından oldukça zengin olan yapıda sekiz adet inşa kitabesi bulunmaktadır. Bu kitabelerden dört tanesi mihrap nişi üzerinde yer alırken, dört tanesi de yapıya girişi sağlayan kapının sağ ve solundaki kemer hizasında yer almaktadır. Bu kitabeleri incelediğimizde yapının kesin inşa tarihi ile ilgili bilgiler taşımadığını görmekteyiz.

Yapıdaki bütün bu kitabeleri ayrı ayrı inceleyerek yapının kesin yapılış tarihini öğrenmek en doğru yol olacaktır. Ancak kitabeler üzerinde zamanla oluşan ağır tahribatlar ve bilinçsiz boyanmış olmalarından ötürü bunun pek mümkün olabileceği düşünülmemektedir.

Yapıda yer alan kitabeleri kronolojik olarak incelemek en doğru yol olacaktır. Bu nedenle mihrap nişi üzerindeki kitabelerden başlamak gerekmektedir. Mihrabın yaşmak kısmında yan yana yazılmış teker satırlık dört adet kitabe kuşağı mevcut olup ilk olarak en sağdaki kitabeyi açıklayacağız. Dikdörtgen bir kartuş içerisine alınmış kitabede; **“Ebubekir, Ömer, Osman, Ali”** ibaresi yazılmıştır. İkinci kartuş içerisindeki kitabede ise; **“Tarih ... İbrahim bin Muhammed sene 1221”** ibaresi yer almaktadır. Dikdörtgen birer kartuş içerisine alınmış olan mihrap nişinin sol tarafındaki birer satırlık kitabeler ise zamanla tahrip olmalarından ve üzerlerinin aşırı boyanmış olmalarından dolayı günümüzde okunamayacak bir haldedirler.

Yapının girişinde yer alan kitabeleri inceleyecek olursak ilk olarak kapının sağ tarafında üst kısımdaki tek satırlık kitabeyi inceleyeceğiz. Bu kitabede; “*Mescid ihya edenler müstehkkan rahmete vukûf eyler inşa edenler ... usta Mustafa İbni Hasan*” şeklindeki ibare yazılıdır.

Bu kitabenin altındaki dikdörtgen bir kartuş içerisine alınmış dört satırlık kitabenin ilk satırında; “*Cafer Şah bin Osman bin Muhammed bin Ali bin Ömer bin el-Hacı Muhammed*” son satırın baş kısmında “*İbrahim bin ... Mustafa*”, son kısmında ise “*... Tarih ... sene 1224*” ibaresi yazılıdır.

Kapının sol tarafındaki kitabelerden, üst kısımdaki dikdörtgen kartuş içerisine alınmış iki satırlık kitabenin ilk satırında; “*Tarih el-Hacı Muhammed bin Ahmed ve Mustafa Emir bin Murad ...*”, ikinci satırında ise; “*Tarih usta İbrahim ve Ahmed ... sene 1224*” ibaresi yer almaktadır.

Kapının sol tarafında alt kısımda yer alan dört satırlık kitabenin ilk satırında; “*Ta'mîru evveliye sebûn ve semânâmê ve ta'mîru's-sânî dokuz yüz yirmi beş*” ikinci satırında; “*Ve ta'mîru's-sâlis bin yüz seksen ta'mîru'r-râbi' câmiu's-şerîf fi*”, üçüncü satırında; “*Seniyye-i Sultan Mahmûd ehlü'l-karye ... yessera'llâhu ...*” son satırda ise; “*Fi'd-dâreyn ve eskennâ'llahu fi'l-cenneti ...*” şeklinde ibareler mevcuttur.

Kitabelerin okunuşundan da anlaşıldığı üzere kitabelerin bazı kısımlarının ya tahrip olmasından ya da aşırı boyanmış olmasından dolayı tam olarak okunamamıştır. Yukarıda açıkladığımız kitabeleri bir bütün olarak değerlendirdiğimizde bazı çelişkiler ortaya çıktığı görülmektedir. Bu çelişkileri değerli Mehmet YAVUZ hocamız bizlere en iyi şekilde açıklamıştır. Bu çelişkiler ise; şöyle ki, giriş kapısında, soldaki dört satırlık kitabe haricindeki kitabeler H.1224-M.1809 yılındaki onarımlarla ilgilidir. Giriş kapısının solunda bulunan dört satırlık kitabe ise daha önce yapılmış, dört ayrı tamirden bahseder. Bunlardan ilkinin, “*Ta'mîru evveliyye sebûn ve semânâmê ...*” ifadesi ile H.870-M.1465 yılında, ikincisinin, “*ta'mîru's-sânî dokuz yüz yirmi beş*” ifadesi ile H.925-M.1519 yılında üçüncüsünün “*Ve ta'mîru's-sâlis bin yüz seksen*” ifadesi ile H.1180-M.1766 yılında ve dördüncüsünün de “*... ta'mîru'r-râbi'câmiu's şerîf Seniyye-i Sultan Mahmûd ehlü'l-karye ...*” ifadesi ile köy halkından Sultan Mahmud zamanında (1224 yılı olmalı) yapıldığı yazılıdır.

Bu kitabedeki bilgilere göre caminin, ilk tamir yılı olan H.870-M.1465 yılından önce inşa edilmiş olması gerekir! Ancak caminin M.1465 yılından önce inşa edilmiş olma ihtimali yok denecek kadar azdır. Çünkü 1461 yılında fethedilen Trabzon'un merkezinde henüz bir camii, kiliseden dönme olanları hariç, inşa edilmemişken, merkezin 75 km uzağında ve Müslüman ahalinin henüz iskân edilmediği bir köyde, 1465 yılından önceki bir tarihte bir caminin yapılmış olması ihtimal dışındadır. Zaten 1681, 1683 ve 1684 tarihli Osmanlı Avarızhane Defterleri

kayıtlarına göre Kondu olarak geçen Dernekpazarı'nda toplam 33 Müslüman'ın yaşadığı belirtilmektedir. Dolayısıyla bu kitabenin, halktan edinilen şifai bilgiler doğrultusunda ve yine aynı yerdeki diğer kitabelerle birlikte H.1224-M.1809 yılında yazılıp yerine konduğu anlaşılıyor. Zaten her dört kitabenin de aynı karakterde ve mahalli üslupla yazılmış olması bu düşünceyi destekler niteliktedir.

H. Karpuz'da, kısaca tanıttığı caninin, mevcut kitabelere dayanarak, dört ayrı onarım safhası geçirdiğini, bunlardan ilkinin H.870, ikincisinin H925, üçüncüsünün H.1180, sonuncusunun da H.1224 yılında olduğunu ve giriş kapısı yanlarındaki dört kitabenin hepsinin, H.1224 yılındaki onarımda buraya toplandığını ifade ederek camiyi bani ve ihya edenlerin en eskisinin "*Cafer Şah bin Osman*", yenilerinin ise "*Cansızade Cafer ve Hüseyin*" olduklarını söyler.

Ayrıca usta olarak hangi tamirde çalıştığını belirtmediği, "*Mustafa ibn-i Hasan*", ikinci onarımda "*Muhammed ibn-i Ahmed ve Mustafa Emir Murad*" ile H.1224-M.1809 yılında camiye bugünkü şeklini veren ustalar olarak "*İbrahim ve Ahmed ibn-i Hüseyin*" adlarını verir. Diğer taraftan , H.925-M.1519 yılındaki ikinci onarımda çalıştığını söylediği "*Muhammed ibn-i Ahmed ve Mustafa Emir Murad*"'ın adlarının geçtiği kitabe giriş kapısının sağ üst kısmındaki iki satırlık kitabe olup, ikinci satırında "*İbrahim ve Ahmed ibn-i Hüseyin*" ile H.1224-M1809 tarihi bulunmaktadır ki bu da bu ustaların ikinci onarımda değil, H.1224-M.1809 yılındaki son onarımda görev aldıklarını gösterir.

Kitabelerden okuyabildiğimiz kadarıyla caminin yapımında ve onarımlarında görev almış ustalar; "*1221 senesinde İbrahim bin Muhammed, 1224 senesinde ise Usta Mustafa İbni Hasan ve Usta İbrahim ve Ahmed*" dir⁵⁴.

Tarihleme konusunda söylenebilecek kesin söz; değerli hocamız H. Karpuz'un görüşlerine katılmakla birlikte, caminin mihrabının H.1221-M.1806 yılında, beden duvarlarından kuzeydekinin H.1224-M.1809 yılında bugünkü durumunu aldığı şeklindedir. Caminin H.1224-M.1809 yılından önce birkaç kez onarıldığı düşünülürse ilk yapım yılı olarak, bölgede en erken tarihli camilerden Of-Ağaçlı Köyü Camii (H.1186-M.1767)'inden sonraki bir yıl, yani muhtemelen 1780'ler, teklif edilebilir⁵⁵.

Bu kadar fazla kitabenin oluşunun yanı sıra Vakıflar Bölge Müdürlüğü'nün kayıtlarında, Kondu-i Ulya (Yukarı Kondu) Köyü'nde bir camii vakfından söz edilmiştir fakat söz edilen caminin bu camii olup olmadığı kesin olarak belirtilmemiştir.

Söz konusu kitabelerden ve yorumlamalardan yola çıkarak bizde yapıyı 1780'lere tarihlendiriyoruz. Fakat bu tarihlendirmenin az da olsa varsayımlara

⁵⁴ Yavuz, Mehmet; a.g.e. s. 82-83-84.

⁵⁵ Yavuz, Mehmet; a.g.e. s. 84.

dayandığını yukarıda da belirtmiş bulunmaktayız. Yapı hakkında en kesin tarihlendirmeyi, yapıldığı yüzyıl olarak belirtmek bu durumda en doğru seçenek olarak görülmektedir. Biz de yapıyı yapıldığını düşündüğümüz 18.y.y.'a tarihlendirmekte bir sakınca görmüyoruz.

Yapının Tanımı

Kuzey-güney yönünde dikdörtgen bir alanı kaplayan yapının dış ölçüleri kuzeydeki son cemaat bölümü ile birlikte; 8.60 x 12.50 m'dir. Yapının kuzey tarafında altı ahşap direğin taşıdığı bir son cemaat kısmı bulunmaktadır. Son cemaat revakının üzerinde de altı ahşap direk taşıyan dış mahfil uygulamasına yer verilmiştir (Çizim 11-12). Yapının beden duvarlarından güney duvarı tamamen taş malzeme ile oluşturulmuş iken, diğer cepheler sadece mahfil hizasına kadar taş, mahfil kısımları ise ahşaptandır. Doğu ve batı cepheler zamanla 'hımış'⁵⁶ tekniği denilen üzerlerinin sıvanıp boyanması ile oluşan bir teknik ile örtülmüştür (Fotoğraf 69). Yapının çatısı dört omuz kırma çatı olup, geleneksel oluklu kiremit ile örtülüdür. Yapının ahşap saçak kısmı ise geniş tutularak yapıyı olumsuz hava şartlarından korumak amaçlanmıştır. Bu uygulamanın nedeni ise bölgenin aşırı yağış almasından dolayı, yapının bu olumsuz hava şartlarından etkilenmesini önlemektir.

Yapıda uygulanan dış mahfil uygulaması, incelemiş olduğumuz yapılarda ilk olarak bu yapıda karşımıza çıkmaktadır. Bu dış mahfil kısmına giriş, harim mekânının kuzeybatı köşesindeki ahşap bir merdiven ile sağlanmasının yanı sıra yapının dışından, kuzeydoğu köşesindeki bir merdiven aracılığıyla da sağlanmaktadır. Ayrıca dış mahfil kısmında da bir kapı açıklığı açılarak mahfil kısmına giriş sağlanmaktadır (Fotoğraf 70).

Yöre halkından edinilen şifai bilgiler doğrultusunda caminin yanında önceden bir medrese yapısının bulunduğu yönündedir, fakat bu medrese yapısı zamana yenik düşerek izleri kaybolmuştur. Caminin günümüze kadar dört kez onarım geçirerek günümüzdeki şeklini aldığı belirtilmektedirler. Onarımlar geçirerek günümüze kadar gelmiş olan yapı, diğer camilere oranla daha fazla orijinal özelliklerini bizlere yansıtmaktadır. Camii günümüzde Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne bağlıdır.

Yapının kuzeydoğu köşesinde eski minareye ait kalıntı izleri mevcuttur. H. Karpuz buraya sonradan ahşap bir minarenin eklendiğini, bu minarenin de bir müddet sonra yıkılarak, günümüzde de mevcut olan 1986 yılındaki betonarme minarenin yapıldığını belirtmektedir. Bu minare, camiye beş metre mesafede olup iki şerefeli ve kesme taş malzemedden inşa edilmiştir (Fotoğraf 71).

Yapının kuzey cephesinin ortasında yer alan ahşap kapı, hem üzerindeki süslemeler açısından, hem de kesme taş malzemedden yapılmış söve kısımlarındaki

⁵⁶ "Hımış" duvar tekniği, boşluk kesimleri taş, tuğla ya da kerpiçle doldurulan ahşap iskelet strüktürdür. Bkz. Sözen, Metin-Tanyeli, Uğur: (2005). S.104.

süslemeler açısından oldukça dikkat çekmektedir. İlk olarak kapıyı tanımlayacak olursak dikdörtgen formlu, ahşap malzemeden yapılmış iki kanatlı ve basık kemerli bir açıklığa sahiptir (Fotoğraf 72).

İki kapı kanadı da saç örgüsü motifi ve bu motifin iç kısmındaki hafif plastik süslemeli şerit ile sınırlandırılmıştır. Kapı kanatlarının yüzeyleri Mühr-ü Süleyman motifi de denilen altı kollu yıldız kompozisyonu ile süslenmiştir. Bu kompozisyonun göbek ve kenar kısımlarına işlenmiş olan gülbezek motifleri ile de kapı yüzeyi hareketlendirilmiştir. Kapı kanatlarının birleştiği nokta ise bir bütün olarak tasarlanmıştır. Bu kısma da küçük ebatlardaki gülbezek motifleri işlenerek kapının bir bütün olarak görünmesi sağlanmaya çalışılmıştır. Kapı kanatlarındaki ahşap oyma tekniğinde yapılmış olan süslemelerin yanı sıra süs amaçlı olarak kullanılmış olan kabara çiviler de kapı yüzeyindeki estetik görünümü artırmıştır (Fotoğraf 73).

Kapının kemer köşelikleri ve alınlık kısmında, taş üzerine, vazodan çıkan stilize lale motifleri işlenmiş olup bu motifler, günümüzde yağlı boya ile boyanmış vaziyettedir. Lale motiflerinin yanı sıra az da olsa bu kısımlarda geometrik kompozisyonlu süslemelere de yer verildiği görülmektedir. Kapının kemer köşeliklerine ise, birer adet gülbezek formlu süslemeler kullanılmıştır. Kapının kemer kısmı ise, üç adet zikzak motifli bordür ile sınırlandırılmıştır.

Kapının yan yüzeyleri ise taş üzerine işlenmiş vazodan çıkan lale motifleri ile doldurulmuştur. Bu bitkisel süslemelerin yanı sıra sepet örgü, halat motifi ve zencerek motifi şeklindeki geometrik kompozisyonlu süslemelere de yer verildiği gözlemlenmektedir. Kapı, üstten, farklı renklerde boyanmış üç ayrı kompozisyonlu bordür ile son bulmaktadır (Fotoğraf 74).

Günümüzde, taş mihrap, giriş kapısının söveleri, minberin köşk ve aynalık kısımları yağlı boya ile boyanmış olup orijinal görünümünden uzaklaştırılmış bir vaziyettedir. Yağlı boya uygulaması incelemiş olduğumuz bütün yapılarda karşımıza çıkmakta olup bu uygulamanın, yanlış bir uygulama olduğunu söylemeden de geçemiyoruz. Belki iyi amaçlar doğrultusunda yapılmış olsa bile, yapının orijinal görünümünden uzaklaşmasına neden olmaktadır.

Diğer yapıların aksine yapıda çok sayıda ahşap direk uygulaması mevcuttur. Yirmi beş ahşap direğin yer aldığı yapıda uygulanmış olan dış mahfil ve son cemaat kısmındaki ahşap direk kullanımı bu sayıyı artırmıştır. Kullanılmış olan bu ahşap direklerin iki tanesi mahfili taşıma görevi üstlenirken, on bir tanesi ise mahfil kısmında bulunup tavanı taşıma görevini üstlenmişlerdir. Geriye kalan on iki ahşap direk ise yapının dışında bulunmaktadır. Bu ahşap direklerden altı tanesi son cemaat kısmında mevcut olup dış mahfili taşımaktadırlar. Diğer altı direk ise dış mahfil kısmında bulunup tavanı taşıma görevine sahiptirler. Yapının tamamında yer alan ahşap direklerde ağırlıklı olarak geometrik motifler kullanılmakla beraber bitkisel motiflerin de kullanıldığı görülür. Kullanılan süslemelerden bazıları denizyıldızı,

çarkıfelek motifi, iri kabalar, Mühr-ü Süleyman motifi, altı kollu yıldız motifleri, halat motifleri şeklindedir (Fotoğraf 75).

Caminin harim kısmı ise 7.30 x 7.70 m ölçülerinde kuzey güney yönünde dikdörtgen planlıdır. Yapıyı üç yönden U planlı çevreleyen mahfil kısmı harim mekânında bulunan iki ahşap direk ile taşınmaktadır. Yapının düz ahşap tavanı sade bir formda olup göbek kısmı süslemelidir. Yapının harim kısmında, dikdörtgen açıklığa sahip beş adet pencere bulunmaktadır. Bu pencereler dıştan demir parmaklıklar ile koruma altına alınmıştır. Yapının mahfil katında ise güneyde iki, doğuda üç, batıda iki dikdörtgen pencere açıklığı mevcuttur. Üst kat doğu ve batı pencerelerin daha sonradan yapıldıkları kullanılan malzemeler doğrultusunda anlaşılmaktadır. Mahfil kısmının kuzey kanadında iki adet ahşap sürgülü formda pencere açıklığı yer almaktadır. Bu pencerelerin, farklı bir uygulama olmasının yanı sıra estetik ve süsleme açısından da farklı özellikleri bünyesinde barındırmaktadır. Ahşap sürgülü olarak tasarlanmış olan pencereler, yapıldığı dönemin şartlarına uygun olarak tasarlanmıştır (Fotoğraf 76).

Harimi örten tavanın göbek kısmı, diğer yapılarda da olduğu gibi süsleme özelliklerine sahiptir. Kare bir alana sahip göbek kısmının en dışında, sarkıt şeklindeki süslemelere yer verilmiştir. Orta kısma doğru düz silmeler ile daralma gösteren tavan, en ortada ise süslemelere sahip göbek kısmı ile sonlanmaktadır. En içteki kare alan sarkıtlar ile çevrelenmiş olurken bu alanın içerisinde iki adet daire motifli kompozisyona yer verilmiştir. Dıştaki daire ile kare alanın arasındaki kalan kısımlara stilize bitkisel motifler işlenmiştir (Fotoğraf 77).

İçteki daire ile dıştaki daire arasında kalan kısımda s kıvrımı üzerine işlenmiş stilize lale motifleri yer almaktadır. İçteki dairenin etrafı sarkıtlar ile çevrelenmiş olup, dairenin içerisinde vazodan çıkan stilize lale ve yaprak motifleri kullanılarak göbek kısmı hareketlendirilmiştir. Minberde ve diğer kısımlarda kullanılmış olan kabara çivilere, burada da yer verilmiştir. Dıştaki düz silmeler ile geçilen kısımların orijinalde orta kısım gibi süslemelere sahip olduğu düşünülmektedir. Zamanla yapılan onarımlar sırasında bu kısımdaki süslemelerin sökülerek yerlerine bugünkü sade düz silmelerin yerleştirildiği apaçık bir gerçektir.

Müezzin köşkünün üzerine denk gelen tavan kısmı, içe doğru gömülerek bir tavan göbeği oluşturulmuştur. Mekânın önemini vurgular nitelikteki bu göbek kısmı, kenarları sarkıtlı ve içten üzerine halat desenli, kare bir çerçeve ile sınırlandırılıp içine, yine üzeri halat şeklinde işlenmiş ana bir kompozisyondan oluşan büyük bir çarkıfelek motifi yapılmıştır. Bu motif, ince kabara çiviler aracılığıyla yapılmıştır. İlk olarak bu yapıda karşılaştığımız bu uygulamanın aslında tavan göbeğine benzer bir uygulama olması nedeniyle, onun daha yalın veya sade halini bizlere göstermeye veya da hissettirmeye çalışmıştır (Fotoğraf 78).

U planlı bir plana sahip olan ve iki ahşap direğin taşıdığı mahfil kısmı, içten ahşap yığma tekniği ile inşa edilmiştir. Kuzey cephenin ortasında 0.60 x 1.70 m'lik bir çıkıntı yapan müezzin köşküne yer verilmiştir. İç mekâna taşırılan müezzin köşkünün aynalık kısmı yatay halde uzanmış birbirine paralel şeritli süslemelerden oluşmaktadır. Bu şeritler ortadan Türk üçgeni işlemeli bir konsol ile ikiye bölünmüştür (Fotoğraf 79). En alt kısımda sarkıtların, kabara çivilerin ve bitkisel süslemelerin kullanıldığı bir süslemeye yer alır. Bu süslemelerin üzerinde yatay halde uzanmış ve üçlü düzenlemeye sahip halat motifli bir şerit yer almaktadır. Bu şeridin üzerinde ise kabara çivilerinde kullanıldığı bitkisel süslemeli kuşak bulunmaktadır. Bu şeridin üzerinde yine üçlü düzenleme gösteren halat motifleri kullanılmıştır. En üstteki bordürde ise eşkenar üçgenler ile iki yönden sınırlandırılmış gülbezek motifleri ve çeşitli bitkisel süslemelere yer verilmiştir. Aynı zamanda bu kısımda kabara çivilere de yer verilmiştir. Bu kısmın üzerinde yine üçlü halat motifi kullanılmıştır. Korkuluk kısmı ise ajur tekniğinde yapılmış ahşap boğumlu dikmeler ve üzerindeki altıgen şebekeler ile tamamlanmıştır (Fotoğraf 80).

Müezzin köşkünün alt kısmı yani taban kısmına işlenmiş olan daire kompozisyonlu süsleme en dikkat çekici kısımdır. En dıştan halat motifi ile sınırlandırılmış olup bu kısmın içerisinde altı kollu yıldız kompozisyonu işlenmiştir. Halat motifi ile denizyıldızı motifinin arasındaki boş kalan kısımlara lale motifleri işlenmiştir. Denizyıldızının ortasındaki kısımda ise altı kollu Mühr-ü Süleyman motifine yer verilmiş olup bu motifin altı ucuna da birer adet lale motifi işlenmiştir. Mühr-ü Süleyman motifinin göbek kısmına ise gülbezek motifi uygulanmıştır. Uygulanmış olan süslemeler ile dairenin yüzeyi tamamen süslenerek boş kısım bırakılmamıştır (Fotoğraf 81).

Giriş kapısı gibi farklı süslemeleri bünyesinde barındıran yapıdaki diğer bir kapı da mahfil kısmına giriş kapısıdır. Bu kapı harim kısmına girişi sağlayan kapıya oranla, yan yüzeylerindeki ve kapı kanatlarındaki süslemeler ile daha estetik bir görünüm bizlere sunmaktadır. Basık kemerli bir açılığa sahip olan kapının yan yüzeyleri, dikey halde işlenmiş olan bordürler ile çevrelenmiştir. Kapının yan yüzeylerindeki bordürlerde simetrik bir uygulama söz konusudur (Fotoğraf 82). Bu bordürlerde halat motifi, daireler ile oluşturulmuş geçme kompozisyonu, vazodan çıkmış stilize lale motifleri, Türk üçgenleri ile oluşturulmuş eşkenar dörtgen motifi, daire içerisine alınmış denizyıldızı kompozisyonu, saç örgü motifi, s kıvrımları ve çeşitli yıldız kompozisyonlu bordürler mevcut olup, kapının kenar kısımları ve kapı yüzeyindeki süslemeler adeta taçkapı özelliklerini yansıtmaktadır. Ayrıca bu kısımda, iki adet ahşap sürgülü pencere açıklığına da yer verilmiştir. Tek kanatlı bir forma sahip kapının yüzeyi, kare bölümlere ayrılmıştır. Kare alanların içleri gülbezek formundaki süslemeler ile doldurulmuş olup, kare kısımların birleştikleri noktalara ise, daire içerisine işlenmiş gülbezek motifleri yerleştirilmiştir. Kapının kemer köşeliklerinde ise s kıvrımlarından gelişen stilize lale ve gülbezek motiflerine yer verilmiştir (Fotoğraf 83).

Güneydoğu köşeye bulunan ahşap kürsü, ceviz ağacından yapılmış olup tam bir şaheser niteliğindedir. Kare şeklinde tasarlanmış olan kürsünün, görünür iki yüzündeki süslemeler dikkat çekmektedir. Bu yüzeylerinin köşelik kısımları pahlanmış (Fotoğraf 84). Kürsünün mihraba bakan yüzeyi dört panoya ayrılmış olup, her panoda stilize olarak işlenmiş vazodan çıkan lale motifleri ajur tekniğinde uygulanmıştır. Kuzeye bakan yüzeyinde ise daire şeklindeki geometrik geçmelerin oluşturduğu kompozisyona yer verilmiştir. Pahlanmış kısım ise dikey halde yerleştirilmiş s kıvrımından gelişen stilize lale motifleri ile süslenmiştir (Fotoğraf 85).

Aynalık kısımlarının üzerinde, yatay halde uzanmış dört sıra halat motifi yer alırken bu silmelerin üzerinde hafif plastikli geometrik kompozisyonlar kullanılmıştır. Kürsünün korkuluk kısmı, minberin korkuluk kısımları ile benzer özellikleri taşımaktadır. Alttaki ahşap boğumlu dikmeler üzerinde hafif plastikli şerit yer alırken, bu şeridin üzerinde yine ahşap boğumlu dikmeler kullanılmıştır. En üstte ise yıldız kompozisyonlu bir şeride yer verilmiştir.

Yapıdaki kürsü ve minberin ustası belli değildir fakat caminin dış mahfil kısmındaki ahşap süslemeler ile minber ve kürsüdeki süsleme programlarında aynı motiflerin uygulanmış olması, ahşap süslemelerin aynı usta veya ustalar tarafından yapılmış olabileceğini bizlere göstermektedir.

Mihrabın batısında yer alan minber, ceviz ağacından yapılmıştır. Güneybatı köşede yer alan minberin giriş kapısı basık kemerli bir açıklığa sahip olup, dıştan üçgen motifli ve stilize lale motifli süslemelere sahip bordürler ile çevrelenmiştir. Kapının alınlık kısmında ise karşılıklı olarak yerleştirilmiş vazodan çıkmış stilize lale motifleri ve yaprak motifleri kullanılmıştır. Bu süslemelerin aralarına da gülbezek motifleri işlenerek, alınlık kısmı hareketlendirilmiştir. Kapının alınlık kısmı, üstten, yatay halde uzanan s kıvrımının arasına yerleştirilmiş lale motifi ile sınırlandırılmıştır. Kapının taç kısmı ise ajur tekniğinde yapılmış olan denizyıldızı motifi ile süslenmiştir ve bu kısmın üzerinde karşılıklı olarak yerleştirilmiş süslemeler kullanılmıştır (Fotoğraf 86).

Üzerindeki süslemeler ile dikkat çeken minberin aynalık kısımları, dikey haldeki dikdörtgen panolara ayrılmıştır. Bu panolar birbirinden saç örgüsü motifi ile ayrılmıştır. Köşk altı kısmı en altta ajur tekniğinde tasarlanmış olan minberin mihraba bakan aynalık kısmı, üç kademeli bir şekilde dikdörtgen panolara ayrılmıştır. En alt kısımda yedi adet pano yer alırken, ikinci kademedede yedi, üçüncü kademedede ise dört adet pano uygulaması hâkimdir (Fotoğraf 87). Aynalık kısmındaki panolarda birbirine benzer kompozisyona sahip süslemeler işlenmiştir. Bu kompozisyonların birçoğunda vazodan çıkan lale ağacı ve ağacın dallarındaki gülbezek motifleri kullanılmıştır. Bazı panolarda ise, iç içe geçmiş birkaç daire motifi ve diyagonal olarak işlenmiş eşkenar dörtgen motifleri kullanılmıştır.

Minberin köşk altı kısmı ise, kare şeklinde işlenmiş küçük alanlardan oluşmaktadır. Bu kare kısımların kesiştikleri noktalarda ise birer adet gülbezek motifi yer alır.

Minberin kapı kısmı ile aynalık kısmının birleştikleri noktalara ajur tekniğinde yapılmış farklı kompozisyondaki süslemelere yer verildiği görülmektedir. İnce el işçiliğine sahip bu iki kısımda Mühr-ü Süleyman motifi işlenmiştir (Fotoğraf 88).

Minberin diğer aynalık kısmı duvara yapışık olduğundan dolayı bu kısımdaki süslemeler bilinmemektedir. Minberin korkuluk kısımları ise çok estetik görümlü süslemeleri bünyesinde barındırmaktadır. En altta bir büyük bir küçük şeklinde işlenmiş gülbezek motifleri kullanılmıştır. Bu süslemenin üzerinde ise ince işçiliğe sahip ahşap boğumlu dikmelere yer verilmiştir. Bu uygulamanın üzerinde de yıldız kompozisyonlu ince bir şerit yer alırken, bu şeridin üzerinde ise ajur tekniğinde yapılmış altıgen formlu şebekeler kullanılmıştır. Bu uygulamanın üzerinde de yine yıldız motifli şerit hâkim iken bu kısmın üzerinde yine ince işlenmiş ahşap boğumlu dikmeler kullanılmıştır. En üst kısımdaki şeritte ise eşkenar üçgen motifli süslemeler kullanılmıştır.

Minberin köşk kısmı bir mihrap nişi formunda düzenlenmiş olup, bu nişin yüzeyi sade bırakılmıştır. Nişin çevresi ise gülbezek ve üçgen motifli bordürler ile çevrelenmiştir. Nişin kavsara ve alınlık kısmında çeşitli geometrik ve bitkisel süslemelere yer verilmiştir. Bu süslemelerin yağlı boya ile boyanmış olmalarından dolayı tam olarak seçilmeleri mümkün olmamaktadır. Bu niş kısmı, üstten, birkaç yatay sıra halindeki halat motifi ile sınırlandırılmıştır. Bu kısmın üzerinde ise ahşap boğumlu dikmeler mevcut olup bu dikmelerin üzeri de ajur tekniğindeki altıgen şebekeler bulunmaktadır. Köşk kısmının en üst bölümünde ise ahşap âlem bulunmaktadır (Fotoğraf 89).

Hafifçe güneydoğu köşeye kaydırılmış olan mihrap nişi, düzgün kesme taş malzemeden yapılmış olup yüzeyi farklı renkteki boyalar ile boyanmış vaziyettedir. Üzerinde bulunan geometrik ve bitkisel süslemeler ile mihrap nişi, oldukça farklı bir görünüme sahiptir. Süsleme ve kompozisyonu ile yöredeki diğer mihraplardan farklı bir görünüm bizlere sunmaktadır (Fotoğraf 90).

Dıştan, on iki bordür ile sınırlandırılmış mihrap nişini çevreleyen bordürleri en dıştan içeriye doğru sırasıyla tanımlayacak olursak; halat motifi, eşkenar üçgen motifi, halat motifi, eşkenar üçgen motifi, halat motifi, hafif plastik süslemeli bordür, sade bir bordür, hafif plastik süslemeli bordür, halat motifi, eşkenar üçgen motifi, halat motifi ve eşkenar üçgen motifi şeklindedir (Fotoğraf 91).

Mihrap nişinin kenar yüzeylerinde karşılıklı olarak işlenmiş olan s kıvrımları mevcut olup, bu kıvrımlardan gelişen stilize lale ve çiçek motifleri kullanılmıştır.

Mihrap nişinin köşelik kısımlarında ise, karşılıklı olarak işlenmiş stilize lale ağacı motifleri bulunmaktadır.

Mihrap nişi üstten, hafif plastikli süsleme ile oluşturulmuş sarkıtlar ve s kıvrımlarından oluşan bir şerit ile sınırlandırılmıştır. Mihrabın taç kısmında ise farklı bir süsleme detayı kullanılmış olması ilgi çekici bir durumdur. Bu süslemede mihrabın kavsara kısmından yukarıya doğru uzayıp giden bir kule uygulaması mevcut olup bu süslemenin ortasında altı kollu yıldız motifi işlenip en üst kısmında ise, âlem motifine yer verilmiştir.

Mihrabı çevreleyen bordürlerin dış kısmında, birkaç pano içerisinde farklı kompozisyonda süslemeler bulunmaktadır. Bu süslemelerden ilki, dördüncü şeridin sol tarafındaki kartuşta bulunan daire içerisine alınmış altı kollu yıldız motiftir (Fotoğraf 92) ve bu motifin altında ise daire içerisine alınmış sekiz kollu gülbezek motifi işlenmiştir. Bu uygulamanın aynısı mihrabın sağ tarafında da uygulanmıştır. Sekizinci şeridin sol tarafında da daire içerisine alınmış yedi kollu denizyıldızı motifi işlenmiştir (Fotoğraf 93). Bu motifin altında ise daire içerisine alınmış yıldız motifi işlenmiştir. Bu motifin ortadaki kısmına da çok kollu yıldız şeması işlenmiştir (Fotoğraf 94).

Uygulanan bu süslemelerin yanı sıra mihrap nişi asıl önemini üzerinde yer alan kitabelerden almaktadır. Bu kitabeler, mihrap nişinin yaşmak kısmında mevcut olmakla birlikte dört ayrı bölümden oluşmaktadır. Tek satır halinde yazılmış olan bu kitabelerden soldaki iki kitabe, günümüzde okunamaz halde iken sağ tarafta yer alan iki tanesi ise günümüzde okunabilecek vaziyettedirler. Bu kitabeleri tarihçe kısmında açıkladığımızdan dolayı bu kısımda da açıklama gereği duymuyoruz.

Mihrabın asıl niş kısmı, alttan yukarıya doğru kademeli olarak daralan on kısımdan oluşmaktadır. Her kısımdan geçişlerde sarkıt şeklinde hafif plastik süslemeler kullanılmıştır. On kısım halindeki mihrap nişinin iç kısmı, ikinci şeritte yer alan süsleme detayı hariç tamamıyla boş bırakılmış olup farklı renklerde boyanmıştır. İkinci kademedeki yer alan süslemeler ise, sivri kemerli nişlerin ortasına yerleştirilmiş dikdörtgen bir kartuştan ibarettir. Bu kartuşun içerisinde ise diyagonal şekilde işlenmiş kareler mevcuttur. Göbek kısmında ise kabara şeklinde tasarlanmış gülbezek motifine yer verilmiştir. Kare alanın köşelik kısımlarında ise eşkenar üçgen motifleri kullanılmıştır. Mihrap nişinin onuncu kademesinde ise kabara şeklinde bir süsleme detayı kullanılmış olup, alınlık kısmında da, daire içerisine alınmış halat motifi ile çevrelenmiş gülbezek motifine yer verilmiştir (Fotoğraf 95).

Katalog No	4.2.2.
Yapının Adı	Taşçılar Köyü Merkez Camii
Bulunduğu Yer	Trabzon/Dernekpazarı/Taşçılar Köyü
Çizim	13-14
Resim	96-116
İnceleme Tarihi	26.10.2015-17.11.2016

4.2.2. Taşçılar Köyü Camii

Konumu ve Tarihçesi

Konumu

Yapı, Dernekpazarı ilçesine 8 km mesafedeki, Taşçılar Köyü'nde yer alır. Köy merkezinde yer alan yapı, diğer camilere oranla daha düz bir alan üzerinde inşa edilmiştir.

Tarihçesi

Diğer yapılarda mihrap, minber, kapı, vaaz kürsüsü gibi bölümlerde bulunan kitabe kuşağı, bu yapıda ise yapının güneybatı köşesindeki duvar yüzeyine yerleştirilmiş olan küçük bir kartuş içerisinde karşımıza çıkmaktadır. Kenarları üçgen ve yelpaze şeklindeki geometrik motifler ile süslenmiş olan kartuşun orta kısmı, halat motifli bir daire içine alınmıştır. Bu dairenin içinde Arapça rakamlarla yazılmış “*Edhem (?) Sene 1219*” ibaresi yer alır.

H. Karpuz, söz konusu kitabeden bahsetmeden, yapıyı 19. y.y.'a tarihlendirir. Fakat Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından, cami ile bağlantılı olduğu düşünülerek, bugünkü yerine yerleştirilen, H.1219-M.1804 tarihli yazıtın, caminin inşa tarihi ile alakalı olabileceğini ve muhtemelen caminin bu tarihte yapılmış olabileceğini göz ardı etmemek lazımdır. Ayrıca kitabede okunması zor olan yazıtın “Edhem” okunma ihtimali vardır ki bu da yapının ustası olabilir⁵⁷.

M. Yavuz'un ifade ettiğine göre; köy halkından biri, güneybatı köşedeki kitabenin buraya, Vakıflar Bölge Müdürlüğü'nce 1990 öncesinde yapılan onarım sırasında konulduğunu ve tamamen ahşap olan beden duvarlarının da bu onarımda mahfil hizasına kadar olan kısımlarının düzgün kesme taş malzeme ile değiştirildiğini söylemiştir.

⁵⁷ Yavuz, Mehmet; a.g.e. s.76.

Yapmış olduğum araştırmalar esnasında, yöre halkının bana vermiş olduğu bazı şifai bilgiler doğrultusunda yapının, 80 yıl kadar önce burada yaşanmış olan sel felaketinden zarar gördüğü ve zarar gören kısımlarının onarıma tabi tutulduğu söylenmiştir. Ayrıca günümüzde kullanılan caminin, daha önceden medrese işlevi gördüğü zamanla yapının yanına bir medresenin inşa edilmesi günümüzdeki yapı camiye dönüştürüldüğü belirtilmiştir.

Yapı üzerindeki tek kitabeden yola çıkarak biz de yapıyı H.1219-M.1803-1804 yılına tarihlendirmekteyiz. Yapı günümüzde Vakıflar Bölge Müdürlüğü'ne bağlıdır.

Yapının Tanımı

Doğu batı doğrultusunda dikdörtgen bir alanı kaplayan yapının dış ölçüleri 9.55 x 13.35 m'dir (Çizim 13-14). Yapının girişi kuzeybatı köşeye yakın yerdedir. Yapının beden duvarları orijinalinde ahşap iken Vakıflar Bölge Müdürlüğü'nün yapmış olduğu son onarım sonrasında mahfil kısmına kadar düzgün kesme taş malzemeden inşa edilmiştir. Mahfil kısmı ise orijinal halini korumakla beraber tamamen ahşap yığma tekniği ile yapılmıştır (Fotoğraf 96).Yapının çatısı orijinalinde oluklu kiremit kaplı iken, Vakıfların yapmış olduğu onarım esnasında oluklu saç ile değiştirilmiştir. Günümüzde ise orijinal halindeki gibi oluklu kiremit ile örtülerek orijinal görünümüne kavuşturulmaya çalışılmıştır.

Harim kısmının beden duvarları günümüzde çimento harcı ile sıvanarak beyaz boya ile boyanmış vaziyettedir. Batı kanatta ise bu uygulama söz konusu olmayıp kesme taşlar orijinal görünümleri ile bizlere karşılamaktadır. Yapılarda uygulanan bu denli bilinçsiz onarımlar, yapıları özgün hallerinden uzaklaştırmakla birlikte, estetik açıdan yoksun yapılar olarak da karşımıza çıkarmaktadır. Yapının kuzey cephesinin toprak ile örtüşmesinden dolayı yapıda son cemaat revakına yer verilmediği görülmektedir. Kesme taş malzemeden tek şerefeli olarak tasarlanmış minare, yapının kuzeydoğu köşesinde yer almaktadır. Yapıya sonraki dönemlerde eklenmiştir.

Yapıda, güneyde üç, batı ve kuzeyde ikişer, doğu cephede ise bir pencere açıklığı mevcuttur. Tamamen ahşap yığma olarak yapılan mahfil katında ise, doğu, batı ve kuzey cephelerde üçer adet dikdörtgen pencere açıklığına yer verilmiştir. Güney cephede ise dört adet pencere açıklığı mevcuttur. Yapının alt kat pencereleri demir korkuluklar ile kaplanmıştır (Fotoğraf 97). Yapıda, diğer camilerden daha fazla pencere açıklığı sağlanarak iç mekânın aydınlatılması ve ferah bir görünüme kavuşturulması sağlanmıştır. Yapıda yer alan pencereler orijinal olmayıp, yapılan onarımlar sonrasında yapıya eklendiği, kullanılan malzeme ve işçilikten anlaşılmaktadır.

Yapının batısında avlusu mevcut olup, avluda küçük bir hazire bulunmaktadır. Yapının kuzeybatı kısmında ise günümüzde bir medresenin varlığı

söz konusudur. Bu medresede de camide olduğu gibi ahşap süslemeler görülmektedir. Bu süslemeler ilk olarak, yapıdaki ahşap direklerde ve medreseye giriş kapısında karşımıza çıkmaktadır. Ahşap direklerde genel itibari ile geometrik kompozisyonlu süslemeler kullanılmış iken giriş kapısındaki süslemeler eşsiz bir sanat örneği niteliğindedir.

Kuzeybatı köşeye yerleştirilmiş olan camiye giriş kapısı; 1.40 x 1.85 m ölçülerinde, ahşap malzemeden yapılmış olup iki kanatlı bir formda ve dikdörtgen bir açıklığa sahiptir (Fotoğraf 98). Çok farklı süslemeleri bünyesinde barındıran kapı, simetrik olarak işlenmiş süslemelere sahiptir. Yöredeki diğer camii kapılarının aksine, oldukça geniş tutulmuş olan kapının kenar yüzeyleri, dört ayrı bordüre sahiptir. Bu dört bordür kapıyı doğu ve batı kanatlardan çevrelemekte iken kapının alınlık kısmında ise iki bordüre yer verilmiştir. Kapıyı çevreleyen dört bordürü inceleyecek olursan en dıştaki bordürde kapının kanatlarında da işlenmiş olan gülbezek formu mevcuttur. İkinci bordürde ise Türk üçgenleri ile oluşturulmuş süslemeler kullanılmıştır. Üçüncü bordürde ise kabartma şeklinde işlenmiş, zikzak motifleri kullanılmıştır. En içteki bordürde ise s kıvrımları ile oluşturulmuş süsleme detayına yer verilmiştir.

Giriş kapısı üzerinde dikdörtgen bir çerçeve içerisinde, adeta kapı kanatları üzerindeki süslemelerin özeti neticesindeki süsleme formuna yer verilmiştir. Bu kısımda iç içe yerleştirilmiş iki kemer uygulaması dikkat çekici olmakla birlikte bu uygulamanın amacını bilmek daha enteresan bir bilgi olacağını düşünmekteyim. Bu iki kemerden dıştaki sarkıt şeklinde olup, köşe kısımları gülbezek motifleri ile doldurulmuştur. Sol köşe kısmının altına yerleştirilmiş olan stilize yaprak ve lale motifleri de alandaki diğer süslemelerdir. İçte yer alan yüzey ise sivri kemerli bir düzenlemeye sahip olup, kemer yüzü halat motifli ve geometrik motifli süsleme ile çevrelenmiştir. Kenarlarda kalan boş kısımlar ise, irili ufaklı birkaç gülbezek motifinin yerleştirilmesi ile sağlanmış, süsleme detaylarına sahiptir. Bu kısma ilk olarak bakıldığında kitabelik kısmı olarak düşünülse de, yaklaşıldığında kitabelik olmadığı, süslemelere sahip bir çerçeve olduğu anlaşılmaktadır (Fotoğraf 99).

Kapı kanatlarında ilk olarak bakıldığında, geometrik bir kompozisyonmuş gibi bir algı yaratan ama yaklaşıldığında bitkisel süslemeler ile oluşturulmuş kompozisyonların işlendiği görülmektedir. Kapı kanatlarında, stilize edilmiş çiçek, dal ve yaprakların simetrik bir şekilde birleşmelerinden elde edilen dört tam bir de yarım sekizgen şemalı kompozisyon mevcuttur. Süslemelerin detayında ise, dört yönden de ince bir dış frizinin çevrelediği sekizgen motifler ve bu motiflerin aralarına işlenmiş gülbezek motifleri yer almaktadır. Sekizgenin ortasında kalan kısımlara ise dört adet gülbezek motifli işlenerek, boş kalan kısımlar doldurulmuştur. İki sekizgenin arasında kalan kısımlara da yine gülbezek motifleri işlenmiştir. Bu sekizgen formların içleri de gülbezeker ile doldurulmuştur. İki kanat da dıştan üç adet ince bordür ile sınırlandırılmıştır. Bu silmelerde Türk üçgeni, halat motifli ve

stilize yaprak motifleri kullanılmıştır. Bu süslemeler iki kanatta da aynı uygulamayı göstermektedirler (Fotoğraf 100).

İki kanadın birleştiği kısım bir bütün olarak tasarlanmıştır. Dıştan s kıvrımlı bir şeridin çevrelemiş olduğu ve üç panoya ayrılmış bu kısım, içerisinde bulunan stilize edilmiş ters ve düz lale motiflerinin yanı sıra yaprak motifleri ile de süslenmiştir. Ortada yer alan panonun içine karşılıklı olarak birer adet demir kapı tokmağı yerleştirilmiştir. Bu iki kanadın birleştiği nokta ince bir çita ile kapatılmış olup, üzerinde geometrik süslemeler hâkimdir. Kapının iç yüzeyleri geometrik motifler ve gülbezekler ile süslenmiştir. Bu süslemeler dışlan zikzak formu ile sınırlandırılarak bir alan içerisine alınmıştır.

Günümüzde, oldukça iyi bir vaziyette olan kapı kısmına bakıldığında, Çaykara Çambaşı Köyü Orta Mahalle Hacı Ömerli Camii'nin giriş kapısında da olduğu gibi kumlama yöntemi ile yenilediği görülmektedir. Kapı, üzerindeki süslemeler ile eşsiz bir sanat güzelliği bizlere sunmakla birlikte geçmiş dönemlerdeki sanat anlayışı hakkında da bizleri bilgilendirmektedir.

Kısaca medresenin kapısını da tanımlayacak olursak; basık kemerli bir kapı açıklığına sahip olup tek kanatlı bir formdadır. Alt kısımda sepet örgü motifi kullanılırken üst kısımda ise vazodan çıkan ağaç motifine yer verilmiştir. Bu ağacın dallarında ise farklı süsleme detayı kullanılmış olup bu süslemelerden bazıları; Mühr-ü Süleyman, ay motifi, ters işlenmiş selvi ağacı, nar meyvesi, yelpaze, gülbezek, stilize lale ve yaprak şeklindeki süslemelerdir. Kapı kanadı dıştan sepet örgü motifi ile çevrelenerek, kapının köşelik kısımlarında gülbezek formu bitkisel süslemelere yer verilmiştir. Kapının alınlık kısmında, sepet örgü motifi ile çevrelenmiş içi boş dikdörtgen bir pano mevcuttur. Muhtemelen kitabenin yer aldığı bu panoda, günümüzde herhangi bir yazıt bulunmamaktadır (Fotoğraf 101).

Yapının harim mekânı içten içe 12.25 x 8.75 m ölçülerinde doğu-batı yönünde dikdörtgen bir plana sahiptir. Enine sahnin uygulamasının hâkim olduğu yapıda mahfil kısmı harim mekânını U şeklinde çevrelemektedir. Yapının üst örtüsü düz ahşap tavan iken tavanın göbek kısmı kademelendirilmiş süslemeli bir kompozisyondan oluşur. Yapının mahfil kısmını taşıyan altı adet ahşap direğin yanı sıra direk zeminden tavanı destekleyen iki adet ahşap direk daha mevcuttur. Bu uygulama ile yapı yöredeki benzer camilerden ayrılır. Mahfil kısmında yer alan on altı adet ahşap direk ise direkt olarak tavan kısmını taşıma görevine sahiptirler (Fotoğraf 102).

Harim kısmını örten düz ahşap tavanın ortasında, içeriye doğru kademelendirilmiş bir tavan göbeği bulunmaktadır. Dıştan balıksırtı motifi işlemeli bir bordürle sınırlandırılan, sade bir çerçeve içinde asıl göbek kısmı mevcuttur. Dışta yer alan alana göre diyagonal şekilde yerleştirilmiş ve köşe kısımları ince çitalar kullanılarak kasetli bir hale getirilmiş olan göbek kısmı, dört eşit kareye ayrılmış

olup bu alanların iç kısımları birbirinin ters istikametindeki basit kalemişi kullanılarak yapılmış geometrik desenli süslemeler ile doldurulmuştur (Fotoğraf 103). Tavanın asıl göbek kısmında ise değişik bir süsleme detayı işlenmiştir. Sekiz kollu bir denizyıldızını anımsatan bu süsleme tavan göbeğinin tam ortasına yerleştirilmiş vaziyettedir.

Harim mekânını üç yönden çevreleyen mahfil kısmı, güney kanattan da balkoncuk şeklinde bir çıkıntıya sahiptir. Mahfil kısmındaki en önemli bölüm ise hiç şüphesiz köşk kısmıdır. Diğer yapılardaki köşk kısımlarının aksine, daha sade süslemeleri bünyesinde barındırmaktadır. Harim mekânına yaklaşık olarak 1.10 m çıkıntı yapacak şekilde tasarlanmış olan köşk kısmı, alttan yukarıya doğru genişleyen yedi kademeli bir düzenlemeye sahiptir. Bu yedi kademenin hepsi de balıksırtı motifli süslemeler yer almaktadır. Bu süslemelerden sonra yatay halde uzanmış olan ve eşkenar üçgen motifleri ile süslenmiş bir bordür mevcuttur. Bu bordürden sona ise köşkün korkuluk kısmı mevcut olup, bu kısım da ince ve estetik görünümlü ahşap boğumlu korkuluklar yer almaktadır. En üst kısımda da, yine yatay halde uzanan ve üçgen motifleri ile içi doldurulmuş ince bir şerit bulunmaktadır (Fotoğraf 104).

Köşkün alt kısmı ince işlenmiş halat motifleri ile 126 parçaya ayrılmış bir vaziyettedir. Bu kısımların ortalarında süslemelerin olmayışı, bu kısım hakkında bizlerde şüpheler uyandırmaktadır. Bunun nedeni ise bu denli eşsiz süslemelere sahip olan bir yapıda, böyle bir kısmın, sade bir şekilde bırakılmış olması düşündürücü bir nedendir. Bu kısmın yapılan onarımlar sırasında, günümüz şeklini almış olabileceği muhtemel bir olasılıktır (Fotoğraf 105).

Mahfil kısmının harime bakan yüzeyleri de süslemeli bordürler ile boydan boya çevrelenmiştir. Kuzeyde yer alan bordürlerde, doğu ve batı kanattaki bordürlerden farklı süsleme kuşakları kullanılmıştır. Kuzeyde yer alan bordürlerde; en altta eşkenar üçgen motifi, bu bordürün üzerinde, ilk olarak bu yapıda karşılaştığımız, dama tahtası şeklinde süsleme kompozisyonu bulunmaktadır. Bu süslemelerin üzerinde de sırasıyla eşkenar üçgen, ikili halat motifli bordürler yer almaktadır. Mahfilin korkuluk bölümleri ise, altta ahşap boğumlu dikmeler ile çevrelenmiştir. Bu dikmelerin üzerinde de ajur tekniğinde yapılmış altıgen şebekelere yer verilmiştir. Doğu ve batıdaki bordürlerde ise, aynı süsleme özellikleri görülmektedir. Bu süslemeleri en alt kısımdan yukarıya doğru sıralayacak olursak, ikili halat motifi, eşkenar üçgen motifi, s kıvrımları, eşkenar üçgen motifi ve ikili halat motifinden meydana gelmektedir. En üstte de ahşap boğumlu dikmeler olup üzerinde ajur tekniğindeki altıgen şebekeler bulunmaktadır (Fotoğraf 106).

Yapıdaki ahşap direklerin yüzeylerinde çok farklı kompozisyonlarda süslemeler mevcuttur. Bu süsleme unsurlarının ahşap direklerin ayak ve başlık kısımlarında karşımıza çıktığını görmekteyiz. Alt katta yer alan sütunlarda genel itibari ile geometrik motiflerin yanı sıra çarkıfelek ve Mühr-ü Süleyman motiflerinin

de kullanıldığını görülmektedir. Kullanılan geometrik motiflerde altı kollu yıldız, Türk üçgeni, s kıvrımları, halat motifi, çok kollu yıldız motifi en çok kullanılmış olan kompozisyonlardır. Geometrik süslemelerin yanında az da olsa ahşap direklerin başlık kısımlarında ters işlenmiş selvi ağacı ve stilize lale motifleri, bitkisel süslemelerin kullanıldığını alanlar olarak karşımıza çıkmaktadır (Fotoğraf 107).Mahfil kısmında yer alan on altı ahşap direk de direkt olarak tavanı taşıma görevine sahiptirler. Bu kısımdaki ahşap direklerde ise alt kat direklerine oranla daha az süslemeler görülmektedir. Bunlardan köşk kısmında yer alan iki ahşap direğin yüzeyindeki süslemeler farklı uygulamalar olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayak ve başlık kısımlarında geometrik süslemelere yer verilen bu ahşap direklerin, orta kısımları da dikine uygulanmış halat motifi ve basit geometrik şekiller ile süslenmiştir. Mahfil kısmındaki bazı direklerin ayak ve başlık kısımlarında geometrik süslemeler ile karşılaşılmaktadır. Diğer direklerin üzerindeki süslemelerin zamanla tahrip oldukları görülmektedir (Fotoğraf 108).

Harim kısmının güneydoğu köşesinde yer alan ve yapıdaki ahşap süsleme özelliklerine sahip diğer bir bölüm de vaaz kürsüsüdür. Kürsünün görünen iki yüzünde aynı kompozisyona sahip süslemeler kullanılmıştır. Görünen bu iki yüzey de, küçük boyutlardaki sekizgen panolara ayrılarak, bu sekizgenlerin içleri farklı kompozisyonlardaki yıldız motifli bezemeler ile doldurulmuştur. Kürsünün alt kısımları, bursa kemeri şeklindeki açıklıklara sahiptir. Üst kısımda ise, yıldız kompozisyonlu bordürün altında, ahşap boğumlu korkuluklar kullanılmıştır. Ahşap boğumlar ile yüzeyler arasında kalan kısımlarda birkaç bordür düzenlemesi mevcuttur. Bu bordürlerde hafif plastikli süslemeler, halat motifi ve geometrik şekillere yer verilmiştir (Fotoğraf 109).

Güneybatı köşeye yakın bir yerde inşa edilmiş olan minber, 2.38 m uzunluğa, 0.82 m genişliğe sahip olup, ceviz ağacından yapılmıştır. Kaliteli bir el işçiliğinin açık bir göstergesi olan minberde, süpürgelik kısmı mevcut değildir. Minberin her iki aynalık kısmı da farklı süslemelere sahiptir (Fotoğraf 110).

Basık kemerli bir forma ve iki kanatlı bir düzenlemeye sahip olan minberin giriş kısmı, üzerinde yer alan süslemeler ile dikkat çekmektedir. Kapı kanatlarının her ikisinde de minberin aynalık kısmında işlenmiş olan süslemeler görülmektedir. Bu süslemeler diyagonal şekilde yerleştirilmiş eşkenar dörtgen motiflerinden oluşmaktadır. Kapı dıştan, s kıvrımlı ve hafif plastik süslemeli iki bordür ile çevrelenmiştir. Kapının köşelik kısımlarında farklı kompozisyonda süslemeler kullanılmış olup bu süslemelerin etrafında gülbezek motiflerine de yer verildiği görülmektedir. Kapının taç kısmı ise, ajur tekniğinde yapılmış geometrik motifli bir süsleme ile son bulmaktadır. Kapı kemerinin kenar yüzeyleri de, s kıvrımından gelişen stilize lale motifleri ile süslenmiştir.

Kapı kanatlarının arka yüzeylerinde de, oyma tekniğinde yapılmış süslemelere yer verilmiştir. İki kanatta da benzer süsleme detayları kullanılmıştır. Bu süslemeler ise; iki adet yıldız kompozisyonu ile oluşturulmuş daire motifi üzerinde yer alan ve yatay halde uzanan yıldız motifleri ile oluşturulmuş kısa şerit yer alır. Bu şerit üzerine ise, iki adet selvi ağacı motifi işlenmiştir. Bu iki ağaç arasında kalan kısma da, oyma tekniğinde yapılmış geometrik kompozisyonlu süslemeler yerleştirilmiştir (Fotoğraf 111).

Minberin mihraba bakan aynalık kısmı, kara parçalara ayrılmış olup her bir karede aynı süsleme özellikleri görülür. Her bir kare Türk üçgenleri ile belirginleştirilmiş olup, bu alanın içine ise diyagonal şekilde işlenmiş eşkenar dörtgen motifleri yerleştirilmiştir. Göbekte yer alan kare alana ise, farklı kompozisyona sahip çarkıfelek motifi işlenmiştir. Kare alanın köşelik kısımlarına da birer adet Türk üçgeni motifi yerleştirilerek estetik açıdan görsel zenginlik kazandırılmaya çalışılmıştır. Türk üçgenleri ile belirlenmiş olan kare alanların köşelik kısımlarına da birer adet gülbezek motifi yerleştirilmiştir (Fotoğraf 112). Bu süslemeler sadece, köşk altı kısmında yer alan kare panoların köşelik kısımlarında farklılık göstermekte olup, bu kısımlarda Türk üçgeni motifi kullanılarak bir farklılık yaratılmaya çalışılmıştır.

Minberin sağ aynalık kısmı ise geometrik şekilli düz kanallar ile kare alanlara ayrılmıştır. Her bir kare alanın içleri rozet şeklinde yapılmış süslemeler ve ince kanallar ile süslenmiştir. Minberin bu yüzeyindeki farklı süslemelerin görüldüğü diğer bir kısım da köşk altı kısmıdır. Bu kısımda iki ocak nişi şeklinde bir tasarım söz konusu mevcut olup, bu kısımların bir tanesinde oyma şeklinde yapılmış ibrik motifine yer verilmiştir. Bu nişlerin üzerinde yer alan pano da ise aynalık kısımlarındaki süslemelerden farklı olarak, bir ibrikten çıkmış olan ağaç motifi ve bu ağacın dallarına işlenmiş olan gülbezek motiflerinin kullanıldığı görülmektedir.

Her iki aynalık kısmı da üstten, daire içerisine alınmış altı kollu yıldız motifinin kullanıldığı bir şerit ile sınırlandırılmıştır. Bu süsleme şeritlerinin üzerinde iki kademeli bir düzenleme gösteren, ahşap boğumlu korkuluk mevcuttur. Bu ahşap boğumlu korkulukların arasında kalan kısım da geometrik süslemelere sahip şerit ile sınırlandırılmıştır.

Minberin köşk kısmında yer alan süslemeler ise aynalık kısmındaki süslemelerden farklı olarak, bitkisel kompozisyonlu süsleme özellikleri göstermektedir. Köşk kısmı dıştan s kıvrımlı ve yıldız kompozisyonlu bordürler ile çevrelenmiş olup, ortada kalan yüzey iki panoya bölünmüştür. Alt kısımdaki panoda, ibrik içerisinden çıkmış stilize lale ağacı motifi işlenmiştir. Üstte yer alan panoda da aynı şema, farklı şekilde işlenmiştir. Köşk kısmı en üstten birkaç halat motifli şerit ve üzerindeki ahşap boğumlu korkuluklar ile son bulmaktadır (Fotoğraf 113).

Güney duvarda yer alan ve yan kısımlardaki bordürler ile 2.15 m genişliğe, 2.75 m yüksekliğe sahip olan mihrap; tamamıyla kesme taş malzemenen yapılmış olup taş süsleme özellikleri yansıtmaktadır. Yan kısmındaki minber nedeniyle, güney duvarının biraz daha doğu tarafına kaydırılmış olan mihrap, bölgede yer alan en önemli taş mihraplardan bir tanesidir. Asıl mihrap nişi 0.80 m genişliğe, 0.40 m derinliğe sahiptir (Fotoğraf 114).

Mihrabın yan yüzeylerine kabartma şeklinde ve simetrik olarak işlenmiş geometrik motifler yer almaktadır. Mihrabı çevreleyen bordürleri sırası ile tanımlayacak olursak; en dışta Türk üçgenleri ile oluşturulmuş bordüre yer verilmiştir. İkinci bordürde ise iç kısımları boş bırakılmış hafif plastikli süslemeler bulunmaktadır. Üçüncü bordürde ise, birkaç s kıvrımının uzayıp gitmesinden oluşan, süsleme şeridi yer alır. En içte yer alan dördüncü bordürde ise, en dıştaki bordürün daha geniş tutulması ile elde edilmiş süslemeler görülmektedir.

Mihrap nişinin köşelik kısımları barındırdığı süslemeler ile oldukça dikkat çekmektedir. Bu kısımlara, iç kısımları yıldız motifleri ile doldurulmuş karşılıklı birer ibrik motifi yerleştirilmiştir. Bu iki motif arasında kalan kısma ise, yatay halde uzanan s kıvrımı işlenmiş olup, kıvrımın üzerine de stilize yaprak ve gülbezek motifleri yerleştirilmiştir (Fotoğraf 115).

Mihrabın üst kısmında birkaç süsleme bordürü mevcut olup bu bordürlerde geometrik süslemeler kullanılmıştır. En üstte ay yıldızlı süslemelere sahip taç kısmı ile son bulmaktadır. Ay yıldızlı süslemelere sahip taç kısmının üçgen kasnak bölümünde yer alan stilize lale motifleri ve geometrik motifler, mihrabın ihtişamını ve önemini bizlere göstermektedir.

Asıl mihrap nişi yatay halde bölünmüş olup, kavsara kısmına doğru daralma gösteren yedi kademeli bir düzenlemeye sahiptir. Bu kısımlar kendi içerisinde dikey olarak bölünmüş çizgilerle farklı şekildedeki parçalara bölünmüştür. Her bir şeritte farklı süsleme uygulamalarına yer verildiği görülmektedir.

En alt kısım, altı dikdörtgen parçaya bölünmüş olup, her alan farklı süslemeleri bünyesinde barındırmaktadır. En soldaki kartuşta Türk üçgenleri ile oluşturulmuş eşkenar dörtgen motifi ve bu motifin ortasındaki daire içerisine alınmış altı kollu yıldız motifi yer alır. Daire motifi dıştan güneş tasviri şeklindeki ince çizgiler ile çevrelenmiştir. Bu dikdörtgen alanın köşelerine birer Türk üçgeni yerleştirilmiştir. Bu kartuşun yanındaki kısımda selvi ağacı motifi işlenmiştir. Diğer alanda ise altı kollu yıldız, çarkıfelek ve âlem motifleri bir arada kullanılarak oluşturulmuş kompozisyon bulunmaktadır. Diğer üç alanda ise aynı motif işlenmiştir. Bu alanlarda, ortada altı kollu yıldızdan gelişen güneş tasviri işlenmiş olup bu motifi, yıldız motifleri ile oluşturulmuş diyagonal şekilde yerleştirilmiş eşkenar dörtgen motifi çevrelemektedir. Bu dikdörtgen alanın köşelerine de birer eşkenar üçgen motifi yerleştirilerek yüzeyler hareketlendirilmiştir (Fotoğraf 116).

Altı kollu yıldız motifleri ile dört dikdörtgen parçaya ayrılmış ikinci kademenin kısmın en soldaki alanında, bir ibrik motifi işlenerek bu motifin içi yıldız kompozisyonlu süslemeler ile doldurulmuştur. İkinci alanda ise altı kollu yıldızdan gelişen güneş kompozisyonu mevcuttur. Bu alanın köşelerine birer gülbezek motifi yerleştirilmiştir. Üçüncü alan ise, iki pano şeklinde büyük tasarlanarak orta kısma vazodan çıkan stilize lale motifleri ters ve düz olarak yerleştirilmiştir. Ağaç motifinin en üst kısmına da hilal motifi işlenmiştir. En sağ taraftaki alanda da ibrik motifi işlenerek, motifin yüzeyine çarkıfelek şeması uygulanmıştır. Alanın üst köşelerine stilize edilmiş birer adet ters lale motifi işlenerek boş kalan kısımlar doldurulmaya çalışılmıştır.

Üçün kademe de, altı kollu yıldızların oluşturduğu şeritler ile altı bölüme ayrılmıştır. En soldaki bölümde bursa kemerli bir niş içerisine alınmış Mühr-ü Süleyman motifi yer alır. İkinci alanda ise selvi ağacı motifi kullanılmıştır. Üçüncü kısımda ise daire içerisine alınmış yıldız motifleri ve hilal motifi kullanılmıştır. Diğer alanda ise yüzeyin tamamını kapsayacak şekilde işlenmiş olan altı kollu yıldız şeması kullanılmıştır. Diğer alanda da, bir önceki kısımda da kullanılmış olan selvi ağacı motifi işlenmiştir. En son kısımda, ilk alandaki gibi bursa kemeri içerisine alınmış Mühr-ü Süleyman motifi işlenmiştir.

Dördüncü kademe de altı kollu yıldız kompozisyonları ile dört parçaya ayrılmıştır. En soldaki alanda, ağaç motifinden çıkan gülbezeklere yer verilmiştir. İkinci alan ise, iki pano genişliğindedir. Bu kısımda, güneş tasvirinden gelişen ağaç motifi kullanılmıştır. Güneş tasvirinin içine de gülbezek motifi yerleştirilmiştir. Ağacın dallarının ucuna ise birer nar meyvesi yerleştirilerek değişik bir süsleme detayına yer verilmiştir. Üçüncü kısımda ise altı kollu yıldızdan oluşan güneş tasviri kullanılmış olup, bu tasvirden gelişen stilize lale ağacı motifine yer verilmiştir. Ağacın doruk kısmında ise hilal motifi kullanılmıştır. En sonda yer alan panoda ise ilk panoda uygulanmış olan ağaç motifi ve ağacın dallarındaki gülbezeklerden oluşan kompozisyon işlenmiştir.

Beşinci kuşak eşkenar üçgen motifleri ile beş parçaya ayrılmıştır. Bu alanlardan ilk ikisine gülbezek formu işlenmiştir. Ortada yer alan panoda ise çarkıfelek motifi yer alır. Sondaki iki panoda yer alan süslemeler ise günümüzde silik vaziyettedir. Altıncı kısım hafif plastik süslemelere sahip olup, bu bölümden kavsara kısmına geçiş sağlanmıştır. Yedinci kısımda da, sarkıt şeklindeki hafif plastik süslemeler mevcut olup bu kısma, irice bir kabara yerleştirilerek görsel zenginlik kazandırılmıştır.

Katalog No	4.2.3.
Yapının Adı	Güney Kondu Mahallesi Camii
Bulunduğu Yer	Trabzon/Dernekpazarı/Güney Kondu Mahallesi
Çizim	15-16
Resim	117-140
İnceleme Tarihi	26.10.2015-18.11.2016

4.2.3. Güneykondu Mahallesi Camii

Konumu ve Tarihçesi

Konumu

Yapı, Dernekpazarı ilçe merkezine yaklaşık olarak 3 km mesafede yer almaktadır. İlçe merkezine oranla, batıda kalan Güneykondu, Çaykara-Uzungöl karayoluna yakın bir konumdadır. Yol güzergâhından bakıldığında, camiyi görmek mümkündür. Camii, bölgenin engebeli yapısı dolayısıyla köydeki meyilli bir arazi üzerinde inşa edilmiştir.

Tarihçesi

Yapıda iki farklı kısımda inşa kitabesi bulunmaktadır. Bu kitabelerden ilki, son cemaat bölümündeki, iki ahşap pencere arasında kalan kısımdadır. İkinci kitabe ise vaaz kürsüsünün mihraba bakan aynalık kısmında yer almaktadır.

Son cemaat kısmında yer alan kitabe, geometrik kafesli iki ahşap pencere arasında bulunan ve dikey şekilde işlenmiş panonun başlık kısmında bulunur. Tek satır halinde yazılmış olan kitabede; **“Maşallah sene 1235”** ibaresi yer almaktadır. Vaaz kürsüsünün mihraba bakan aynalık kısmında yer alan diğer kitabe ise, üç satır halinde yazılmış olup, kitabenin ilk satırında **“Sâhibü'l-hayrât usta İbrahim Bey Köprülüzade bin Ali”** ibaresi yazılıdır. İkinci satırda ise **“Halk İçinde bundan ... yok ... olan”** ibaresi yer alırken son satırda ise **“Sene 1278 Ramazan”** ibaresi yazılmaktadır.

Yapıda yer alan bu tarih kitabelerinden yola çıkarak yapının H.1235-M.1819 yılında yaptırıldığını, kürsünün ise H.1278-M.1861-1862 Ramazan ayında yaptırıldığı anlaşılmaktadır. Yapı üzerinde çalışan araştırmacılara göre de, yapının son cemaat kısmındaki kitabe dikkate alınarak, H.1235-M.1819 yılında yaptırıldığını belirtilmektedir. Son cemaat kısmındaki kitabeden yola çıkarak yapıyı tarihlendirme yoluna giden araştırmacılar, kürsü üzerindeki kitabeye de, yapıyı tarihlendirme konusunda değinmemişlerdir. Kürsü üzerinde yer alan kitabe ile son cemaat

kısımında yer alan kitabe arasında 23 yıl gibi bir zaman farkı vardır. Bu da kürsünün daha sonradan yapılarak camiye eklenmiş olduğunu bizlere göstermektedir.

Son cemaat yerindeki kitabenin konumu, malzemesi ve yazım tekniği, caminin H.1235-M.1819 yılında yapıldığı konusunda herhangi bir tereddüde mahal vermez. Ancak, tamamen ahşap yığma tekniği ile yapılmış olan caminin, bugünkü yerine, 100 m uzaklıktaki “mektep üstü” denilen yerden taşındığını söylenir. Fakat camii üzerinde bunu doğrulayacak herhangi bir kitabe yoktur. Bir ihtimal kürsü üzerindeki tarih caminin nakil tarihi olarak düşünülebilir. Fakat bu tür bir kitabe için kürsünün tercih edilmesi pek uygun görülüyor⁵⁸.

Yapının Tanımı

Kareye yakın dikdörtgen bir plan arz eden yapının dış ölçüleri 8.20 x 8.56 m²dir (Çizim 15-16). Günümüzde mevcut olan camii, nakil sırasında kağır subasman üzerine, tamamen ahşap yığma (çantı) tekniğinde yapılmıştır. Yapının çatısı ve saçak kısmı sonradan yenilenmiştir. Dört omuz kırma planlı olan çatı, oluklu kiremit ile kapatılmıştır. Yapının saçak kısımları geniş tutularak, yöredeki olumsuz hava şartlarından etkilenmesinin önüne geçilmeye çalışılmıştır. Yapının kuzey cephesinin toprak ile örtüşmesi nedeniyle son cemaat kısmı batı kanatta yer almaktadır. Yapıda on adet pencere açıklığı mevcut olup, bu pencereler batı ve güney cephede açılmıştır. Yapının doğu ve kuzey cephesinin toprak ile temasından dolayı bu kısımlarda pencere açıklığına yer verilmemiştir (Fotoğraf 117). Yapıya giriş; kuzey kanadın toprak ile örtüşmesinden dolayı batı kanattaki kapı açıklığı ile sağlanmaktadır. Yapının mahfil ve harim kısmı, tamamen ahşap malzemeden inşa edilmiştir. Subasmanı, günümüzde çimento harcı ile kaplanarak, beyaz boya ile boyanmış şekildedir.

Son cemaat kısmı, batı ve güney yönden dışa ve manzaraya açık bir şekilde inşa edilmiştir. Bu uygulama yörede yer alan bazı yapılarda da karşımıza çıkmaktadır. Bunun nedeni ise cemaatin oturup sohbet edebilmesine imkân sağlayabilecek bir bölüme yer verilmesindedir. Bu bölümün üstünde, zemin kata göre güneye ve batıya yaklaşık 0.40 m’lik konsolsu bir çıkıntı yapan imam odası bulunmaktadır. Altı ahşap direk taşıyan bu bölümün duvarları muskalı tekniğinde yapılmıştır. Konsolsu çıkıntıyı, üzerleri balıksırtı şeklinde işlenmiş, dokuz adet ahşap hatıl oluşturur (Fotoğraf 118).

Yapının, batıda yer alan son cemaat kısmında, altı adet ahşap direk kullanımı mevcuttur. Tamamıyla geometrik süsleme özelliklerine sahip bu direklerde, süslemelerin görüldüğü bölümler ayak ve başlık kısımlarıdır. Kullanılan süslemelerden bazıları eşkenar dörtgen, çarkifelek, çok kollu yıldız, eşkenar üçgen motifleridir (Fotoğraf 119). Son cemaat kısmındaki direklerin üzerinde yer alan

⁵⁸ Yavuz, Mehmet; a.g.e. s. 91-92.

aşşap kiriş yüzeyinde de süslemeler görülmektedir. Bu kısımdaki kirişin üç yüzeyi de süslemelere sahip olup, her yüzeyinde farklı kompozisyonda işlenmiş, zencerek motifli süslemelere yer verilmiştir.

Yapıdaki en dikkat çekici kısım ise minaredir. Yapının güneybatı köşesine yakın bir yerde inşa edilmiş olan minare; altıgen kaideli silindirik gövdeli ve tek şerefeli bir forma sahiptir. Minareyi asıl önemli kılan bölüm, âlem kısmıdır. Bu kısım Osmanlı döneminde yapılmış olan Memlük tarzındaki minareleri anımsatır bir özelliğe sahiptir. Minarenin yöredeki diğer minarelerden farklı bir tarzda yapılmış olması düşündürücü bir etken olmaktadır. Minare bu görünümü ile daha yapının içerisine girmeden yapı hakkındaki ilginç yönleri bizlere gösterir niteliktedir. Minare orijinal olmayıp daha sonraki bir dönemde yapılarak, yapıya eklenmiştir (Fotoğraf 120).

Caminin batı kanadında yer alan camiye giriş kapısı, kuzeye kaydırılmış bir vaziyettedir. Ceviz ağacından inşa edilen kapı; basık kemerli bir açıklığa sahip olup, iki kanatlı bir düzenleme göstermektedir. Kapı, iki yönden de bordürler ile çevrelenmiştir (Fotoğraf 121). Kuzeybatı köşeye kaydırılmış olan kapının söveleri ve kanatları tamamen aşşap oyma tekniğinde yapılmış süslemelere sahiptir. Kapının her iki kanadındaki bordürler, simetrik uygulama göstermektedir.

Yedi adet bordürün çevrelediği kapıdaki bordürleri, dıştan içe doğru tanımlayacak olursak, en dıştaki bordür fisto şeklinde uygulanmıştır. İçte yer alan bordürde ise, s kıvrımı ve bu kıvrımlardan oluşturulmuş hilal motiflerine yer verildiği görülmektedir. Daha sonra gelen kısım ise sade bir silme şeklinde olup, halat motifleri ile az da olsa hareketlendirilmiştir. Sonraki bordürde ise farklı bir uygulama söz konusudur. Bu bordürde sarmallı zincirek olarak tanımlayabildiğimiz bir süsleme kompozisyonuna yer verilmiştir. İçteki diğer bordürde ise s kıvrımları ile oluşturulmuş bir motif hâkimdir. İçteki iki bordürde, sivri kemerli niş uygulaması gösteren süslemelere ve diyagonal şekilde işlenmiş eşkenar dörtgen motiflerine yer verilmiştir. Kapı en üstten sivri kemerli niş uygulamasına sahip şerit ile sınırlandırılırken, kapının köşelik kısımları da ince çıtalar ile oluşturulmuş ve iç içe geçmiş eşkenar üçgen motifli süslemeler ile zenginleştirilmiştir.

İki kanatlı bir forma sahip olan kapının, iki kanadı da, simetrik süslemelere sahiptir. Kanatların birleştiği orta kısım ise bir bütün olarak tasarlanarak, ince bir çıta ile kaplanmıştır. Kapı kanatlarını tanımlayacak olursak dıştan saç örgüsü motifi ile çevrelenen kapı kanatları beş farklı parçaya ayrılmıştır. En üstte yer alan pano haricindeki kısımlarda, aynı süsleme özellikleri görülmektedir. Her bir pano ince bir eşkenar üçgen motifli süsleme ile çevrelenmiş olup iç kısımları, iç içe diyagonal şekilde yerleştirilmiş eşkenar karelerle süslenmiştir. Dışta yer alan eşkenar kare motifinin her bir köşesine ince çıtalarla oluşturulmuş eşkenar üçgen motifi yerleştirilmiştir. Bu motifin de her bir ucuna yaprak motifi işlenerek farklılık yaratılmaya çalışılmıştır. Dıştaki kare kısım Türk üçgenleri ile oluşturulmuş olup,

içteki ise ince silmeler aracılığıyla yapılmıştır. İçte yer alan karenin her bir köşesine birer stilize palmet motifi işlenmiştir. İç kısımda yer alan karenin ortasında da altı kollu gülbezek motifi işlenerek, farklı bir kompozisyon uygulamasına gidilmiştir (Fotoğraf 122).

En üstte yer alan panolar ise üçgen tasarımlı olup, yüzeylerinde vazodan çıkan stilize lale ağacı motifleri uygulanmıştır. Bu üçgen panolar da eşkenar üçgen motifleri ile oluşturulmuştur. İki kanadın birleştiği orta kısımdaki çitanın üzerinde ise basit geometrik süslemeler bulunmaktadır. Kapı, üzerindeki süslemeler kadar, zarif görünümüne sahip kapı tokmakları ile de estetik bir görünüm sergilemektedir.

Kapının kenarında yer alan duvar yüzeyindeki süslemeleri de kapı kısmı ile birlikte ele almak en doğru seçenek gibi görülmektedir. Bu kısımda iki adet ahşap pencere mevcut olup, pencerelerin ortasında dikey halde pano uygulaması görülmektedir. Düz bir silme ile çevrelenmiş olan pencereler altıgen şeklindeki oyuklardan oluşmaktadır ve ahşap sürgülü özelliktedirler. Orta kısımda yer alan dikdörtgen pano ise sağdan bir şerit ile sınırlandırılmış vaziyettedir. Bu şeritte simetrik olarak işlenmiş halat motifi ve eşkenar üçgen motifli iki ince bordür yer alırken ortadaki asıl bordürde birbirine geçme kompozisyonlu zencerek motifi işlenmiştir. Dikdörtgen pano dört yönden saç örgüsü motifi ile sınırlandırılmış olup, üç bölüm halindedir. Bu üç bölümde de vazodan çıkan stilize lale motifleri işlenmiştir. Vazoların gövde kısımları, farklı süsleme özelliklerini bünyesinde barındırmaktadır. Bu süslemelerin en üzerinde ise bir kitabelik mevcuttur. Bu kitabe de ise *“Maşallah sene 1235(M.1819)”* ibaresi yer almaktadır (Fotoğraf 123).

Yapının harim kısmı ise kuzey-güney yönünde kareye yakın dikdörtgen planlı olup, yapının iç ölçüleri 5.15 x 7.75 m'dir. L şeklinde düzenlemeye sahip mahfil kısmında, tavanı desteklemek amacıyla kuzeyde altı, batıda üç, ahşap direk kullanımı mevcuttur. Bu direklerin, başlık ve ayak kısımları süslemelerin görüldüğü alanlardır. Yapının harim kısmında, mahfili taşıma görevine sahip, iki bağımsız ahşap direk bulunur. Mahfil uygulaması yapının doğu kanadında uygulama alanı bulmamıştır. Bunun yanı sıra, güney cephenin üzerine denk gelen kısım da, küçük balkoncuk şeklinde düzenlenmiş olması ile farklı bir özellik yansıtmaktadır. Harim kısmının doğu cephesinde de duvara gömülü vaziyette iki direk daha mevcuttur. Bu direklerden bir tanesi mahfil kısmını taşıma görevine sahip iken, diğeri ise batı duvara gömülü vaziyettedir. Mahfil kısmına çıkış harimin kuzeydoğu köşesindeki ahşap merdiven ile sağlanmaktadır. Mahfil kısmında güney duvara doğru çıkıntı yapan müezzin köşkü bu bölümdeki en dikkat çeken kısımdır. Yapının mahfil kısmındaki bazı duvar yüzeyleri onarımlar esnasında lambri ile kaplanmıştır. Yapının üzerini örten düz ahşap tavanın göbek kısmı süslemeli bir forma sahiptir (Fotoğraf 124).

Harimi örten düz ahşap tavanın ortasında, kademeli olarak içeriye doğru çökeltilmiş bir tavan göbeği bulunur. Farklı bordürler ile çevrenmiş göbek kısmı, kare bir düzenlemeye sahiptir. Bu kare alan, en dıştan, s kıvrımlı bir şerit ile çevrenmekte olup, kıvrımın boş kalan kısımlarında yelpaze şeklindeki bitkisel süslemelere yer verilmiştir (Fotoğraf 125). Kenarlardan sarkıt şeklindeki süslemeler ile çevrenen, içeriye doğru kademelenmiş kısmın birbirine bakan yüzeyi de süslemeler ile doldurulmuştur. Bu yüzeyde s kıvrımı bütün yüzeyleri dolaşmakla birlikte, kıvrımın boş kalan kısımlarına birer adet gülbezek motifi işlenmiştir.

Dıştaki bu kare alan, iki bordür ile geçilmiştir. Bu bordürlerde s kıvrımları kullanılırken, kıvrımın arasındaki boş alanlara da stilize lale motifleri işlenmiştir. İçteki bordürde ise uçları açık zencerek kuşağı hâkimdir. Bu bordürden sonra yine içe kademeli kısım yer almaktadır. İçe kademelenmiş kare alanın kenarları dıştaki kare alanda da olduğu gibi sarkıt şeklindeki süslemeler ile çevrenmiştir. Bu kademeli kısmın birbirine bakan yüzeyleri de zencerek kuşağı ile süslenmiş olup, zencerek motiflerinin orta kısımlarına birer adet gülbezek motifi işlenmiştir.

En içteki kısım ise dıştan, kare bir görünümlü olup, yüzeyi sekiz adet eşit dikdörtgen parçasından oluşan büyük bir sekizgen motifi şeklindedir. Her sekizgen, halat motifli süslemeler ile birbirinden ayrılmıştır. Bu kısmın dışında, büyük sekizgenin köşelerine kabartma şeklinde, dört halifenin isimleri "**Ebubekir, Ömer, Osman, Ali**" yazılmıştır. Bu isimlerin yazıldığı üçgen alanlar gülbezek motifleri ile hareketlendirilmeye çalışılmıştır. Büyük sekizgenin içindeki her kısımda değişik şekilde işlenmiş vazodan çıkan lale ve rozet çiçekleri ile süslenmiştir. Bu motiflerin yanı sıra stilize yaprak motiflerine de yer verilmiştir. Bitkisel süslemelerin yanı sıra daire içerisine alınmış altı kollu yıldız motiflerine de yer verildiği görülmektedir (Fotoğraf 126).

Büyük sekizgenin içerisinde aynı tarzda yapılmış küçük sekizgen bulunmaktadır. Bu sekizgenin iç kısmına sekiz adet stilize lale motifi işlenmiştir. Her motifin arasına ise gülbezek motifi betimlenmiştir. Bu sekizgen alan dıştan, halat motifi ile çevrenmiştir. Göbek kısmı ise birkaç halat motifi ile oluşturulmuş sarkıt şeklindeki kabaraya sahiptir.

Harim kısmında yer alan direkleri inceleyecek olursak, batıda eksendeki direğin, mihraba bakan yüzeyinin başlık kısmında, daire içerisine alınmış altı kollu Mühr-ü Süleyman motifi işlenmiştir. Bu motifin göbek kısmında ise çarkıfelek motifi işlenmiştir. Ayrıca bu yüzeyde, halat motifli ve geometrik kompozisyonlu süslemeler de kullanılmıştır. Ayak kısmında ise geometrik süslemelere yer verilmiştir. Direğin dört yöne bakan yüzeylerinde ise çeşitli geometrik kompozisyonlara sahip süslemeler kullanılmıştır. Doğuda yer alan ahşap direğin yüzeyinde, ana kompozisyon olarak sepet örgü motifli süslemelere yer verilmiştir. Bu kompozisyonun yanı sıra altı kollu yıldız ve çeşitli geometrik kompozisyonlu

süsleme detayları da mevcuttur. Bu süslemeler, direğin dört yüzeyinde de mevcut olup, hem başlık kısmında hem de ayak kısmında kullanım alanları bulmuşlardır (Fotoğraf 127). Harim kısmında süsleme özelliklerine sahip diğer bir direk ise batı duvara gömülü vaziyette olan sütundur. Bu direğin sadece harim kısmına bakan yüzeyinde süsleme detayı kullanılmıştır. Bu yüzeydeki süslemeler ise eşkenar üçgenler ile oluşturulmuş zencerek motifidir. Bu motifin iç kısımlarındaki boşluklar çok kollu yıldız motifli süslemeler ile doldurulmuştur. Direğin köşelik kısımlarında balıksırtı motifli şeritlere yer verildiği görülmektedir.

Üst kat direklerindeki süslemelerin çok azı günümüze kadar gelebilmiştir. Süslemelere sahip ahşap direklerde genel itibari ile geometrik kompozisyonlar kullanılmış olup, bu süslemelerde, çok kollu yıldız kompozisyonu, çarkıfelek motifleri, altı kollu yıldız (Mühr-ü Süleyman) motifi görülen bazı süslemelerdir. Bu kısımdaki süslemelerde dikkat çeken bir süslemede ise, ana eksenindeki yıldızdan gelişen, dört yan yöne büyük, dört ana yöne ise daha küçük ebatlardaki ok motifleri ile oluşturulmuş yıldız kompozisyonlu süslemedir. Bu süslemede kuzey ve batıdaki oklar dışa doğru değil de içe doğru dönük olmaları düşündürücü bir özelliktir. Bu kompozisyonun neden böyle uygulanmış olması, farklı bir uygulama olmasının yanı sıra düşündürücü bir uygulama olarak da karşımıza çıkmaktadır (Fotoğraf 128).

Harimin kuzeyindeki iki ahşap direğe oturan mahfil kısmı, ikinci katta güneybatı köşede bulunan odaya uzanarak, L şeklini almaktadır. L şeklinde düzenlenen mahfil katında, tavanı desteklemek için kuzeyde altı batıda üç ahşap direk kullanımı mevcuttur. Mahfilin ortasında, iç mekâna yaklaşık olarak 0.60 m çıkıntı yapan, müezzin köşkü bulunur. Yapılan bazı araştırmalara göre, son cemaat yerinin üzerine gelen bölümün, yan cephelerinin, önceden açık olduğu ve buranın kadınlara ait son cemaat yeri olduğu belirtilmiştir (Fotoğraf 129).

İç mekâna doğru taşıntı yapan köşk kısmı, ahşap malzemeye bağlı kabartma ve oyma tekniğinde yapılmış süsleme özellikleri göstermektedir. Farklı kompozisyonlara sahip süslemelerin kullanıldığı köşk kısmının en altında, sarkıt şeklinde işlenmiş ikili hilal motifleri iç içe girmiş konumdadır. Mihraba bakan yüzeyinin en alt bordüründe, geçme kompozisyonlu zencerek motifi hâkimdir. Bu motifin ortasındaki boş kısımlara ise art arda şekildeki yaprak motifleri işlenmiştir. Bu şeritten diğer şeride geçişte ise ince üç bordür bulunmaktadır. Bu şeritlerde, zikzak, halat motifli ve sivri kemerli niş şeklindeki süslemeler kullanılmıştır. Diğer geniş bordürün yüzeyi, sepet örgü motifli ile süslenmiş olup, estetik bir görünüm sergilemektedir. Bu bordürden diğer bordüre geçişte, yine ikili ince şeride yer verilmiştir. Bu şeritler, halat motifli ve sivri kemerli niş şeklindeki süslemelere sahiptir. En üstte yer alan geniş bordür ise saç örgüsü motifli ile süslenmiş olup üstten, ince bir zikzak motifli şerit ile sınırlandırılmıştır. Bu motiflerin üzerinde iki yatay bordür kullanılmıştır. Alt bordürde sivri kemerli niş uygulamasına sahip

süslemeler kullanılırken, diğer bordürde, yarım daire motiflerinin birbirine geçmesi ile oluşturulmuş süslemelere yer verilmiştir (Fotoğraf 130).

Köşkün korkuluk kısmı, altta ahşap boğumlu dikmeler ve üzerindeki altıgen formlu ajur tekniğinde yapılmış şebekeler ile son bulmaktadır. Altıgen levhaların üzerinde, ince işlenmiş geometrik motiflere sahip bordür de yer alır.

Mahfil kısmının taban kirişleri üzerindeki, yapıyı boydan boya dolaşan süslemeli bordürlere yer verilmiştir. Bu süslemeler sadece kuzey kanatta görülmektedir. Bu kanattaki bordürleri alttan yukarıya doğru sırasıyla tanımlayacak olursak; halat motifi, s kıvrımı arasına işlenmiş çiçek motifleri, saç örgü motifi, ikili düzenleme gösteren balıksırtı motifi, sivri kemerli niş uygulaması, geometrik motifli süslemeler şeklindedir. Bu bordürlerin üzerinde ahşap boğumlu dikmelere ve ajur tekniğinde yapılmış altıgen şebekelere yer verilmiştir (Fotoğraf 131).

Ahşap süsleme özelliklerine sahip yapıdaki diğer bir kısımda, vaaz kürsüsüdür. Yapının güneydoğu köşesine yerleştirilmiş olan kürsü, kare formda tasarlanmıştır. Kürsü, süslemelerin yanı sıra üzerindeki kitabe ile oldukça önemlidir. Mihraba bakan yüzeyinde üç satırlık kitabeye yer verilmiştir. Kitabede; **“Sâhibü'l-hayrât usta İbrahim Bey Köprülüzade bin Ali, Halk İçinde bundan ... yok ... olan, Sene 1278 Ramazan”** ibaresi yazılıdır (Fotoğraf 132).

Kürsünün iki yüzeyi de farklı süsleme özellikleri bünyesinde barındırmaktadır. İlk olarak mihraba bakan yüzeyini inceleyecek olursak, en altta yer alan kısımda altı kollu yıldız motifleri işlenmiştir. Bu kısmın üzeri, ahşap boğumlu dikmeler ile süslenmiştir. Ahşap dikmelerin üzerinde yine altı kollu yıldız süslemeli şeride yer verilmiştir. Bu şeridin üzerinde ise ajur tekniğinde yapılmış altıgen şebekeler kullanılmıştır. Altıgen şebekelerin üzerinde yine altı kollu yıldız kompozisyonlu süslemeye yer verilmiştir. Bunun üzerinde de ahşap boğumlu dikme uygulaması hâkimdir. Yan yüzeydeki bu süslemelerin üzerinde, dikdörtgen bir kartuş içerisinde kitabe mevcuttur. Kitabenin üzerinde dörtlü kompozisyona sahip balıksırtı motifi işlenmiştir. Bu motiflerin üzerinde ise, iki kademeli şekilde tasarlanmış sivri kemerli niş uygulamasına sahip şeritlere yer verilmiştir. Bu süslemelerin üzerinde de ahşap boğumlu korkuluklara yer verilirken, en üstte ise altı kollu yıldız ve halat motifli ince şeritler kullanılmıştır (Fotoğraf 133).

Kürsünün kuzeye bakan yüzeyi ise diğer yüzeye oranla daha az süsleme özelliklerine sahiptir. En altta altı kollu yıldızdan gelişen şerit kullanılmış olup, onun üzerinde altıgen formlu ajur tekniğinde yapılmış levhalar yer alır. Bu levhaların üzerinde düz bir silme mevcut olup silmenin üzerinde de ahşap boğumlu korkuluklara yer verilmiştir. Ahşap dikmelerin üzerinde ise yatay halde uzanan üçlü balıksırtı motifli kullanılmıştır. Kürsünün köşelerindeki ayaklar da dikey halde işlenmiş süslemeler ile hareketlendirilmiştir. Bu kısımlardaki süslemeler ağırlıklı olarak geometrik kompozisyonlu iken az da olsa bitkisel süslemelere yer verilmiştir.

Geometrik süslemelerin bazıları altı kollu yıldız ve çarkıfelek motifi iken bitkisel süslemelerde ise stilize ters lale motifleri kullanılmıştır. Kürsünün mihraba bakan yüzeyinde ajur tekniğinde yapılmış süslemeler kullanılmıştır. Bu süslemelerin yüzeyleri, farklı kompozisyonlara sahip geometrik süslemeler ile bezenmiştir.

Ceviz ağacından inşa edilen minber, yapının güneybatı köşesinde bulunmaktadır. Minberin günümüzdeki yerine, sonradan yerleştirildiği düşünülmektedir. Duvara yapışık olan minberin, mihraba bakan yüzeyindeki süslemelerin, diğer aynalık kısmında da mevcut olduğu düşünülmektedir (Fotoğraf 134). Giriş kapısı, dikdörtgen formlu, basık kemerli bir açıklıkta ve dört yönden dairelerin birbirine geçmesinden oluşan süsleme kompozisyonu ile sınırlandırılmıştır. Kapının yaşmak kısmı ise birkaç s kıvrımına sahip motif ile süslenmiş olup, bu kıvrımların arasına stilize yaprak ve yıldız motifleri de yerleştirilmiştir.

Oldukça estetik bir görünüme sahip minberin mihraba bakan aynalık kısmı, saç örgüsü ve sivri kemerli niş uygulamalı şeritler ile on panoya ayrılmıştır. Bu panolardan bazıları dikdörtgen şekilde iken bazıları da üçgen formludur. Bunun nedeni ise aynalık kısmının, üçgen oluşundan kaynaklanmaktadır. Dört kademe şeklinde düzenlenmiş olan aynalık kısmının, el alt kademesinde, üç adet dikdörtgen pano bulunmaktadır. En soldaki panoda, vazodan çıkmış lale ağacı motifi işlenmiş olup, motiflerinin arasında stilize yapraklar da kullanılmıştır. Ağacın doruk kısmında ise üç adet hilal motifine yer verilmiştir (Fotoğraf 135).

Ortadaki dikdörtgen kısım, iki pano açıklığında geniş tutularak, yüzeyi, sepet örgü motifi ile süslenmiştir. En sağdaki alanda ise vazodan çıkmış lale ağacı motifi kullanılmıştır. Yüzeyde kalan boş kısımlara çarkıfelek ve stilize yaprak motiflerine işlenmiştir. İkinci kademenin en soldaki panosunda ise, altında yer alan panodaki süslemenin benzerine yer verilmiştir. Panoda, vazodan çıkan lale ağacı motifi ve stilize yaprak motifleri kullanılmış olup, en üst kısımda da üç adet hilal motifi işlenmiştir. İki adet vazo motifinin yer aldığı bu alanda vazoların iç kısımlarında gülbezek şeklindeki dörtlü yaprak motifleri ile süslenmiştir. İkinci dikdörtgen panoda, iki vazodan çıkan ters lale motifleri işlenmiş olup, lale motiflerinin arasına çarkıfelek motifleri yerleştirilmiştir. Boş alanlarına stilize yapraklarında yerleştirildiği alanın, en üst kısmında, üçlü hilal motifi bulunmaktadır. Üçüncü panoda ise üçlü vazo uygulaması mevcut olup, bu vazolardan çıkan ters lale motiflerine yer verilmiştir. En altta yer alan vazodan dip kısmında yarım çarkıfelek motifine yer verilmiştir. Dikdörtgen alan yanlardan stilize yaprak motifleri ile sınırlandırılmıştır. En son pano ise üçgen bir tasarıma sahiptir. Panonun yüzeyi s motifinden gelişen stilize yaprak motifleri ile süslenmiştir. Üçüncü kademenin ilk panosu, daire motiflerinin birbirine geçmesi ile oluşturulmuş halka motifi ile süslenmiştir.

İkinci panoda, vazodan çıkan stilize lale ağacı motifi kullanılmıştır. Ağacın dallarına üzüm salkımları motifi işlenerek, süslemede farklılığa gidilmiştir. Boş kalan kısımlara ayrıca, çarkıfelek motifleri ve stilize yapraklar yerleştirilmiştir. Ağacın doruk kısmında yine hilal motifleri kullanılmıştır. Aynalık kısmındaki panolardaki en farklı süsleme kompozisyonu bu kısımda bulunmaktadır. Farklılık yaratan bu süsleme ise, daire içindeki Mühr-ü Süleyman motifi de dediğimiz altı kollu yıldız kompozisyonudur (Fotoğraf 136). Dördüncü kademede ise tek bir panoya yer verilmiştir. Üçgen panonun yüzeyi, vazodan çıkan stilize lale ve yaprak motifleri ile süslenmiştir.

Minberin köşk altı kısmı, dört kademeli bir düzenlemeye sahip olup bu kısımlarda stilize yaprak motifli süslemeler kullanılmıştır. Bu kısımdaki dört panonun ortasındaki alanlar, kıvrık bitki yapraklı ajur tekniğinde yapılmış küçük açıklıklar şeklinde tasarlanmıştır. Bu bölümde yanlardan, saç örgüsü motifi ile sınırlandırılmıştır. Ayrıca bu kısımdaki panolar birbirinden yine saç örgüsü motifi ile ayrılmaktadır. Minberin korkuluk kısmı, mahfil kısmında da karşımıza çıkan içleri boş bırakılmış ajur tekniğindeki iki sıra altıgen levhalar ile kaplanmıştır. Bu süslemelerin altında da s kıvrımlı bir şerit yer almaktadır.

Minberin köşk kısmı, ajur tekniğinde yapılmış, sepet örgü motifi ile süslenmiştir. Bu süslemenin üzerinde s kıvrımlı, balıksırtı motifli ve sivri kemerli niş motifli bordürler kullanılmıştır (Fotoğraf 137). Minberin diğer yüzeye bakan korkuluk kısmı da aynı süsleme özelliklerini göstermektedir. Bu süslemelerden yola çıkarak, minberin diğer yüzeyi de süsleme özelliklerine sahip olduğunu düşünmek pek de yanlış olmaz. Yalnız bu kısımda hangi süslemelerin kullanıldığını ancak bu kısmı inceleyerek öğrenebiliriz.

Güney duvarının ortasına yerleştirilmiş olan mihrap nişi, tamamıyla ahşap malzemeden yapılmış olup, yüzeyi ahşam malzemeye bağlı süsleme özellikleri göstermektedir (Fotoğraf 138). Mihrap nişi yaklaşık olarak güney duvardan 0.40 m kadar iç mekâna taşırılmış vaziyettedir. Bu taşırılma sonucunda oluşan nişin yan yüzeyleri, mihrap yüzeyinde de olduğu gibi panolara bölünmüştür. Bu panolar içerisindeki süslemeler de mihrap yüzeyinde olduğu gibi vazodan çıkan stilize lale ağacı motifleri ile süslenmiştir. Ayrıca bu panolar dıştan s kıvrımlı ve sivri kemerli niş uygulamasına sahip iki bordür ile çevrelenmiştir.

Mihrap nişinin yan yüzeyleri, üçerli dikdörtgen panolara ayrılmıştır. Bu panoların hepsinde, vazodan çıkan stilize lale ağacı motifleri işlenmiştir. Vazoların yüzeyleri ise geometrik şekiller ile süslenmiştir. Her bir pano, yıldız kompozisyonlu ve sivri kemerli niş uygulamalı şeritler ile birbirinden ayrılmıştır. Mihrabın köşelik kısımlarında da simetrik uygulama hâkimdir. Bu kısımlarda, çarkıfelek motifleri ile dizi halindeki dört adet stilize lale tomurcuğu motifi kullanılmıştır (Fotoğraf 139).

Mihrap nişinin köşelik kısımlarından fisto şeklinde uygulamaya sahip, ajur tekniğindeki süslemelere yer verilmiştir. Hilal şeklindeki süslemelere sahip bu kısmın ortasında, çarkıfelek motiflerine yer verilmiştir. Mihrap nişi, üç yönden, iki şerit ile sınırlandırılmıştır. En dıştaki şerit daha geniş tutulmuş olup bu şeritte, s kıvrımları ile oluşturulmuş süslemeye yer verilmiştir. İçteki ince bordürde ise sivri kemerli niş uygulaması görülmektedir.

Alttan yukarıya doğru kademeli olarak daralan mihrap nişinin yüzeyi, üç kademeli bir forma sahiptir. En alt kısım, iki farklı cinsteki ahşap malzemenin dikine yerleştirilmesinden oluşmuş bir süslemeye sahiptir. Orta kısım ise yine iki farklı cinsteki ahşap malzemenin zikzak şeklinde işlenmesinden oluşan kompozisyona sahiptir. En üstteki kısım ise en alt kısımda da olduğu gibi iki farklı cinsteki ahşap malzemenin dikey yerleştirilmesi ile oluşmuş kompozisyondan ibarettir. Yaşamak kısmı ise karşılıklı olarak işlenmiş, üç hilalin oluşturduğu üçgenimsi bir formdadır. Bu üç kademe, birbirinden yatay halde uzanmış üçlü silme motifli bordürler ile ayrılmıştır. Bu silmelerde, halat motifi, plastik süslemeler ve yıldız motifli süslemeler görülmektedir. Bu üç kademe ayrıca, yanlardan yıldız motifli ince bir şerit ile sınırlandırılmıştır (Fotoğraf 140).

Katalog No	4.2.4.
Yapının Adı	Akköse Köyü Camii
Bulunduğu Yer	Trabzon/Dernekpazarı/Akköse (Zeno) Köyü
Çizim	17-18
Resim	141-158
İnceleme Tarihi	26.10.2015-18.11.2016

4.2.4. Akköse Köyü Camii

Konumu ve Tarihçesi

Konumu

Dernekpazarı ilçe merkezine 6 km mesafedeki Akköse Köyü'nde yer alan camii, köy merkezinde, meyilli bir arazi üzerinde inşa edilmiştir.

Tarihçesi

Yapıda üç farklı kısımda aynı tarihleri veren inşa kitabesi bulunmaktadır. Bu kitabelerden ilki, mahfil kısmına dışarıdan girişi sağlayan kapının, alınlık kısmında bulunmaktadır. Ahşap üzerine oyma şeklinde yazılmış olan bu kitabede; **“Amele Keşaplıoğlu Usta Mahmud sene 1282”** ibaresi yer almaktadır. Yapıdaki ikinci kitabe ise, mihrap nişinin sağ tarafındaki küçük bir kartuş içerisine yazılmış olan, dört satırlık kitabedir. Bu kitabede; **“Tarihinde ... inşa eyledi, Bin iki Yüz Seksen İki Tarihi, Usta Seyyid ... İbn Aziz, Katıboğlu Süleyman İbn Aziz”** ibaresi yer almaktadır. Yapıda bulunan üçüncü kitabe kuşağı ise, ahşap kürsü üzerinde yer almaktadır. Tek satır halindeki kitabenin son kısmında, **“tarih 1282”** ibaresi yazılıdır.

Yapıda bulunan bu üç kitabeden de yola çıkarak yapının, H.1282-M.1865 tarihinde yapıldığı anlaşılmaktadır. Mihrap üzerinde yer alan kitabede adları geçen, **“Usta Seyyid ... ibn Aziz ve Kâtıboğlu Süleyman bin Aziz”** isimlerinin, yapının ustaları olduğunu bizlere belirtmektedir. Yapının ahşap ustasının ise **“Keşaplıoğlu Usta Mahmud”** olduğu mihrap nişindeki kitabede, bizlere belirtilmiştir. Vakıflar Bölge Müdürlüğü kayıtlarında, tarihsiz olmakla birlikte, Zeno (Akköse) Köyü içinde üç camii vakfından bahsedilir, fakat mahalleleri açıkça belirtilmez⁵⁹.

⁵⁹ Yavuz, Mehmet; a.g.e. s.98.

Yapının Tanımı

Kuzey güney yönünde dikdörtgen bir plana sahip olan caminin dış ölçüleri 9.00 x 12.20 m'dir (Çizim 17-18). Camii, yapılan onarımlar sonrasında dıştan tamamıyla kesme taş malzeme ile kaplanmıştır. Yapının içi ise mahfil kısmına kadar kesme taş, mahfil kısmı ise ahşap malzeme ile oluşturulmuştur. Yapının çatısı dört omuz kırma çatı olup, geleneksel oluklu kiremit ile kaplıdır. Çatının saçak kısımları oldukça geniş tutularak, bölgeye fazlaca yağın yağmurun yapıya zarar vermesi önlenmeye çalışılmıştır (Fotoğraf 141). Caminin kuzeydoğu bitişiğindeki medrese 1979 yılında yıkılarak yerine bugünkü abdest çeşmeleri ve hocaevi yapılmıştır⁶⁰. H. Karpuz'un verdiği bilgilere göre bu kısımda, 1979 yılından önce, camii ile aynı tarihlerde yapılmış olan bir de ahşap medresenin varlığından söz etmektedir. Söz konusu bu medresenin, camiye ait eski bir fotoğrafta da görülmekte olduğunu belirtmiştir.

Caminin kuzeyinde sonradan ilave edilmiş olan giriş kısmında, bir son cemaat yeri ile bir dış mahfil bulunmaktadır. Camiye giriş bu kısmın ortasında bulunan yuvarlak kemerli bir kapı ile sağlanmaktadır. Mahfil kısmına giriş ise kuzey cephede yer alan ayrı bir kapı ile sağlanmaktadır. Ayrıca, harim kısmından mahfil kısmına geçiş, harimin kuzeydoğu köşesinde yer alan ahşap merdiven arcığıyla da sağlanmaktadır. Yapının harim kısmında altı adet pencere açıklığına yer verilmiştir. Bu pencerelerden bir tanesi kuzeyde, üç tanesi batıda, iki tanesi de güney cephede bulunmaktadır. Mahfil kısmında ise on adet pencere açıklığına yer verilmiştir. Bu pencerelerin iki tanesi güneyde, bir tanesi kuzeyde, dört tanesi batıda, üç tanesi de doğu cephede bulunmaktadır. Yapıda bu denli fazla pencere açıklığına yer verilmesi, yapının aydınlatılmasına yönelik bir uygulama olmalıdır. Yapının güneydoğu köşesine yakın bir yerde bulunan tek şerefeli ve kesme taş malzemedan yapılmış olan minaresi ise, görünür özellikleri ile caminin yapımından daha sonraki bir yılda yapılarak camiye eklendiği anlaşılmaktadır.

Yapının beden duvarları, içten, mahfil kısmına kadar mozaik fayans ile kaplanarak özgün görünümünden uzaklaştırılmıştır. Yapıya son dönemlerde ilave bölümler eklenmiştir. Onarımlar görerek günümüze gelmiş olan caminin, harim kısmında yer alan ahşap malzemelerin üzeri, tamamen kahverengi yağlı boya ile boyanmış vaziyettedir. Bu boyama işlemi iyi niyetli olarak yapılmış olsa bile, yapının orijinal görünümünden uzaklaşmasına neden olmuştur. Yapıya dıştan kesme taş ile kaplanmış olması, yapının günümüz betonarme yapılarına benzemesine sebep olmuştur (Fotoğraf 142).

Kuzey cephede yer alan basık kemer formuna sahip kapı, iki kanatlı forma sahip olup, ceviz ağacından yapılmıştır. Kapı söveleri, birbirine geçmiş şekildeki taş

⁶⁰ Karpuz, Haşim; "Doğu Karadeniz Bölgesinde Bazı Ahşap Camiler", Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi, s.41-43.

kompozisyonu ile klasik Osmanlı taçkapı formunu anımsatmaktadır. Kapının söve kısımları, geçirmiş olduğu onarımlar öncesinde kalemî süslemeler ile bezenmiş iken, günümüzde bu kısımlar tamamen yağlı boya ile boyanmış vaziyettedir (Fotoğraf 143). Ceviz ağacından yapılmış olan kapı iki kanatlı bir formdadır. Üzerinde yer alan süslemeler oyma tekniğinde yapılmış olup, kapı dört yönden ince bir saç örgüsü motifi ile çevrelenmiştir.

İki kanatlı olan kapının her iki kanadı da, ortadan bir şeritle iki bölüme ayrılmıştır. İki kanatta da, simetrik olarak işlenmiş süslemeler mevcuttur. Alt kısımda dikdörtgen bir pano içerisinde sepet örgü motifi işlenmiştir. Üst kısımda stilize edilmiş lale ağacı motifine yer verilmiştir. Lale motiflerinin arasına gülbezek ve çarkıfelek motifleri işlenerek, kapının yüzeyinde farklı süsleme kompozisyonlarına gidilmiştir. Kapının ince ahşap işçiliğinin yanı sıra metal kapı tokmakları ve menteşeleri de oldukça zarif bir işçiliğin göstergesidir.

Mahfil katına girişi sağlayan kapı yüzeyindeki ahşap süslemeler, oldukça önemli süsleme özellikleri yansıtmaktadır. Tek kanatlı ve basık kemerli açıklığa sahip olan kapının, söve kısımları ve bordürleri de ahşaptandır. Kapı yüzeyi ana bir kompozisyon şeklinde işlenmiş olan stilize lale motifi ve stilize yaprak motifleri yer alır. Bu süslemeleri dıştan sivri kemerli niş uygulamasına sahip ince bordür çevrelemektedir. Bu süsleme şeridini de, s kıvrımından gelişen stilize yaprak motifli bordür sınırlandırmaktadır. Kapının köşelik kısımlarında gülbezek ve stilize yaprak motifli, bitkisel süslemelere yer verilmiştir (Fotoğraf 144). Kapı kemerinin orta kısmında “*Amele Keşaphoğlu Usta Mahmud Sene 1282*” ibaresi yazan bir kitabe bulunmaktadır. Kapı dıştan iki adet bordür ile üç yönden çevrelenmiştir. Bu bordürlerden içte olanında s kıvrımları ile oluşturulan kompozisyona yer verilmiştir. Dıştaki bordürde ise, geçme kompozisyonu oluşturan, sivri uçlu zencerek motifi kullanılmıştır.

Son cemaat mahalli olmayan caminin 7.55 x 11.10 m. ebatlarındaki harimi kuzey-güney yönünde dikdörtgen planlıdır. Yapının harim mekânını U şeklinde çevreleyen mahfil kısmına, harim mekânının kuzeydoğu köşesindeki ahşap merdiven ile çıkış sağlanmaktadır. Mahfil kısmı, harim mekânında dikine yerleştirilmiş ikişerli dört ahşap direk ile taşınmaktadır. Mahfil kısmından iç mekâna taşıntılı olarak inşa edilen müezzin köşkünün yanı sıra düz ahşap tavanın göbek kısmına yerleştirilen “ahşap oyma, stilize bir kırlangıç kubbe⁶¹” dikkat çekmektedir. Yapının mahfil kısmında da harim mekânında olduğu gibi ahşap direk kullanımı mevcut olup bu kısımda on iki ahşap direk kullanılmıştır. Yapının mahfil kısmı duvarları fayans ile kaplanmıştır (Fotoğraf 145).

⁶¹ Bölükbaşı, A.Alp; Karpuz, Haşim; AYTEKİN, Osman; İLTAR, Gazanfer; “Sevgi ve Sabir Abideleri Doğu Karadeniz Camileri”, İstanbul 2007, s. 249.

Ahşap malzemedен inşa edilen düz tavanın göbek kısmı, dıştan içeriye doğru sıralanmış on iki kare çerçeve ile oluşturulmuştur. Diğer yapılarda karşımıza çıkan ahşap süslemelerin aksine burada kalemişi süslemeler kullanılmıştır (Fotoğraf 146). Bu bordürlerde dıştan içeriye; ibrik içerisinden çıkmış çiçek motifleri kalemişi tekniğinde uygulanmıştır. Bu çiçeklerin aralarına, basit çerçeveler içerisini alınmış **“Esmâ-ül Hüsna”** isimleri, kalemişi tekniğinde yazılmıştır. Ayrıca boş kalan kısımlara da gülbezek motifleri işlenerek bordür hareketlendirilmiştir. Tavan kısmında uygulanan kalemişi süslemelere Çaykara Kabataş Köyü Camii ve Samsun Kavak Bekdemir Camii⁶² ve Çarşamba Paşayazı Köyü Camii⁶³’nde de rastlanmaktadır.

İkinci bordürde s kıvrımından gelişen çiçek ve gülbezek motifleri kalemişi tekniğinde yapılmıştır. Üçüncü bordürde ise yine kalemişi tekniğinde yapılmış çiçek deseni işlenmiştir. Dördüncü bordürde de s kıvrımından gelişen lale ve meyve motiflerine yer verildiği görülmektedir. Beşinci bordürde s kıvrımından gelişen palmetler hâkimdir. Altıncı bordürde ibrikten çıkmış çiçekler bulunurken, basit çerçeveler içerisine alınmış **“Esmâ-ül Hüsna”** isimleri bu alanda da kullanılmıştır. Altıncı kısım ise dıştaki bordürlerden bir kademe içe doğru gömülmüş bir vaziyette olup, bu bordür kırmızı renkli bayrak motifleri ile doldurulmuştur. Yedinci kısım ise diyagonal şekilde işlenmiş kare bir alandan oluşmaktadır. Bu alanın içi sarı-kırmızı renklere boyanmış küçük eşkenar üçgen motifleri ile doldurulmuştur. Sekizinci alan ise düz bir kare alandan oluşmakta olup diğer kısımlardan bir kademe daha içeriye gömülmüştür. Bu kare alan ise zencerek motifleri ile doldurulmuştur. Dokuzuncu bordür ise geometrik kompozisyona sahip olup, Türk üçgenleri ile çevrelenmiştir. Onuncu kısım ise diğer şeritlerin aksine daire şeklinde bir plana sahip olup, s kıvrımı arasına işlenmiş stilize lale motifleri ile hareketlendirilmiştir. Onuncu bordürde ise stilize yaprak motifleri kullanılmıştır. En içte yer alan kısım ise bir kabara şeklinde tasarlanarak birkaç farklı süsleme kompozisyonundan oluşmaktadır. Bu süslemeler dıştan içeriye doğru; iki halat motifi, çarkıfelek motifi ve onun içindeki gülbezek motifinden meydana gelmektedir. Göbek kısmı, küçük ebatlardaki gülbezek formu ile son bulmaktadır (Fotoğraf 147).

Harim mekânını üç yönden çevreleyen mahfil kısmı güney kanattan da çıkıntı yaparak güney cephede balkoncuk şeklinde bir düzenleme göstermiştir. Kuzey kanadın ortasında yer alan ve iç mekâna doğru yaklaşık bir metre çıkıntı yapan köşk kısmı, üzerindeki süslemeler ile oldukça dikkat çekicidir. Aynalık kısmı yatay halde uzanan üç şerit ile süslenmiş iken, dikmeli kısım ise ince ahşap boğumlu dikmeler ile son bulmuştur (Fotoğraf 148). Aynalık kısmında yer alan üç şeridin en alt kısmında, sepet örgü motifi, orta şeritte saç örgüsü motifi, en üstte yer alan şeritte ise çoklu s kıvrımlarından oluşan süsleme kuşağı yer alır (Fotoğraf 149).

⁶² Bayraktar, M.Sami: “Samsun Ahşap Camiler”, Ankara 2011, s.49.

⁶³ Nefes, Eyüp: “Çarşamba’da Yıkılmak Üzere Olan Ahşap Camilerden Biri: Paşayazı Köyü Camii”, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, s.389.

Mahfil kısmının iç mekâna bakan yüzeylerinde, iki kademeli olarak tasarlanmış ahşap boğumlu korkuluklara yer verilmiştir. Bu kısımların altındaki yüzeyler ise beş şerit halindeki süslemeli bordürler ile tüm mahfil kısmını dolaşmaktadır. Bu süsleme şeritlerinde, en altta zencerek kuşağı mevcut olup, bu süslemenin ortasında kalan boşluklara da birer adet stilize lale motifi işlenmiştir. İkinci şeritte ise küçük olarak işlenmiş eşkenar üçgenler mevcuttur. Üçüncü şerit ise, üçlü bir halat motifi ile geçilmiştir. Dördüncü şeritte ise sivri kemerli niş uygulaması kullanılmıştır. En üstteki bordürde ise saç örgüsü motifi işlenmiştir (Fotoğraf 150).

Harim kısmında bulunan dört ahşap direğin ayak ve başlık kısımları, çeşitli bitkisel ve geometrik süslemeler ile hareketlendirilmiştir. Kullanılan süslemelerde sepet örgü, çarkıfelek, halat motifi, eşkenar üçgen, altı kollu yıldız, stilize yaprak, gülbezek, stilize lale ve denizyıldızı gibi motifler görülmektedir. Yapının mahfil kısmındaki ahşap direklerde de mahfil kısmındaki süslemelerin benzerleri görülmektedir.

Yapının güneydoğu köşesinde, kare bir formda tasarlanmış olan kürsü, üzerindeki süslemeler ile dikkat çekmektedir. Süslemelerinin yanı sıra korkuluk kısmının altında bulunan, tek satırlık kitabe de oldukça ilgi çekicidir. Bu kitabede; **“Cihanda yok muteber bir nesne devlet gibi, olmaya cihanda bir nefes sıhhat gibi, tarih sene 1282”** şeklinde bir beyit ve tarih bulunur. Bu tarihten yola çıkarak kürsünün H.1282-M.1865 yılında yapıldığı anlaşılmaktadır (Fotoğraf 151). Kürsünün görünen iki yüzeyine işlenmiş olan farklı formlardaki süslemeler dikkat çekmektedir. Bu kısımlardan mihraba bakan yüzeyinde karşılıklı olarak işlenmiş, stilize iki hayat ağacı motifi yer almaktadır. Bu iki motifin aralarında geometrik kompozisyonlu süslemelere de yer verilmiştir. Bu iki motifin altındaki kısma, çarkıfelek ve gülbezek formlu süslemeler yerleştirilmiştir. Bu yüzey üstten, zarif olarak tasarlanmış ahşap boğumlu korkuluklar ile son bulmuştur (Fotoğraf 152).

Kuzeye bakan diğer yüzeyinde ise diğer yüzeyden farklı olarak işlenmiş süslemeler bulunmaktadır. Sağdan ve soldan zencerek kuşağının çevrelediği bu alanı üstten, sivri kemerli niş uygulamasına sahip bordür çevrelemiştir. Bu alanın ortasında kalan kısımda ise, daire içerisine alınmış Mühr-ü Süleyman motifleri işlenmiştir. Bu iki süslemenin arasında kalan kısımda dört kollu yıldız motifi işlenirken, bu süslemenin üstünde kalan kısım ise, ajur tekniğine yapılmış gülbezek motifi ile doldurulmuştur. Bu süslemelerin üst kısmında yer alan alanda ise, en sağda selvi ağacı ve onun yanında işlenmiş olan ibrik motifine yer verildiği gözlemlenmektedir. Solda ise iki adet stilize lale motifinin birbirine geçmesi ile oluşturulmuş bir süsleme detayı mevcuttur. Bu süslemelerin üzerinde de, yatay halde uzanan s kıvrımından gelişen yaprak motifleri kullanılmıştır.

Mihrabın sağ tarafında yer alan ahşap minber, yapılan onarımlar ile orijinal görünümünü kaybetmiş olsa da, üzerindeki bazı kısımlarda süslemeler mevcuttur.

Aynalık kısımları sade olarak tasarlanmış olan minberin, korkuluk kısımlarında iki kademeli olarak yerleştirilmiş ahşap boğumlu korkuluklara yer verilmiştir (Fotoğraf 153). Basık kemerli bir açıklığa sahip olan minberin girişi, saç örgüsü motifi ile çevrelenmiştir. Kapının taç kısmında bir kartuş içine alınmış vaziyette, üç satırlık kitabeye yer verilmiştir. Taç kısmı, stilize lale motiflerinin yer aldığı ajur tekniğindeki bir süsleme ile son bulmaktadır. Kapının alınlık kısmında ayrıca bir adet denizyıldızı motifi de kullanılmıştır (Fotoğraf 154).

Giriş kapısının yan yüzeyleri dikine olarak işlenmiş olan s kıvrımlı motif ile süslenmiş olup, bu kıvrımın arasında kalan boş kısımlara da stilize yaprak motifleri işlenmiştir. Kapı ile korkuluk kısımlarının birleştiği noktalarda, ajur tekniğinde yapılmış stilize yaprak motifleri kullanılmıştır. Minberin köşk kısmı ise sade bir düzenlemeye sahip olup ahşap boğumlu korkuluklar bu kısımda da kullanılmıştır. Geçirmiş olduğu onarımlar ile orijinal özelliklerini yitirmiş olan minberin, görünen kısımlarından yola çıkarak, bölgedeki diğer minberler ile aynı özellikleri bünyesinde barındırdığı düşünülmektedir.

Güney cephenin ortasında düzgün kesme taş malzemeden yapılmış olan mihrap nişi, üzerinde yer alan taş süslemelerin yanı sıra barındırdığı kitabe kuşakları ile de oldukça önemli özellikleri bünyesinde barındırmaktadır (Fotoğraf 155). Mihrap nişi dıştan birkaç bordür ile sınırlandırılmıştır. Bu bordürleri dıştan içeriye doğru tanımlayacak olursak; en dıştaki bordürde saç örgüsü motifi kullanılmıştır. Bu bordürden sonra ikili halat motifi yer alır. Halat motiflerinden sonraki bordürde ise boydan boya uzanan bir s kıvrımına yer verilmiş olup, boş kalan kısımlar da kıvrımdan gelişen stilize lale motifleri ile süslenmiştir. Bu bordür iki yönden de sivri kemerli niş uygulamalı bordür ile sınırlandırılmış vaziyettedir. Bu süslemelerden sonra yine ikili uygulama gösteren halat motifi gelmektedir. En içte yer alan bordürde ise, geometrik kompozisyonlu, dört kollu yıldız motifleri kullanılmıştır (Fotoğraf 156).

Mihrap nişinin her iki kenarında da, üçüncü şeritten başlayarak altıncı şeridinin sonuna kadar devam eden, s kıvrımlı süsleme özelliklerine sahip bordüre yer verilmiştir. Bordürün boş kalan kısımlarına ise s kıvrımından gelişen üzüm salkımları motifine yer verildiği görülmektedir. Yedinci şeridin sol tarafında denizyıldızı motifi işlenirken sağ tarafında kalan kısımda ise dört satırlık kitabe kuşağı bulunmaktadır. Sekizinci şeridin sol tarafındaki kısımda, ilk olarak bir kılıç motifi işlenirken, onun yanında da yelken motifine yer verilmiştir. Şeridin sağ tarafında kalan kısımda ise ilk olarak kılıç motifi işlenirken onun yanına da altlı üstlü olarak yerleştirilmiş ay yıldız ve çarkıfelek motifi kullanılmıştır. Kullanılan bu farklı süslemeler ile mihrap nişinin kenar yüzeyleri de farklı bir görünüme kavuşturulmuştur.

Mihrap nişinin köşelik kısımlarına denk gelen bölümde, birer adet karşılıklı minare formu işlenmiştir. Mihrabın alınlık kısmında ise, s kıvrımlarından gelişen stilize lale motifleri kullanılmıştır. Lale motiflerinin aralarında kalan boşluklara da, birkaç adet yıldız motifinin işlendiği görülmektedir. Mihrabın alınlık kısmının üzerinde, birkaç pano şeklinde işlenmiş olan kitabe kuşakları mevcuttur. Mihrap nişi en üstte saç örgüsü motifli bir şerit ile sınırlandırılmıştır. Bu şeridin altında ise sarkıt şeklinde kare süslemeler yer alır.

Mihrap nişi üzerinde birçok kitabenin varlığı söz konusudur. Bu kitabeleri ayrı bir şekilde incelemek yapı hakkında en sağlıklı karar olacaktır. İlk olarak, tarih kitabesi de olan, mihrap nişinin yedinci şeridinin sağ tarafında bulunan dört satırlık kitabeyi incelemek gerekmektedir. Bu kitabede; “ *Tarihinde ... inşa eyledi, Bin iki yüz seksen iki tarihi, Usta Seyyid ... ibn Aziz, Katiboğlu Süleyman Bin Aziz*” ibaresi yazılıdır (Fotoğraf 157). Mihrap nişinin sağ üst köşesinde yer alan iki satırlık kitabenin ilk satırında dört halifenin isimleri “*Ebubekir, Ömer, Osman Âli*” ifadesi yazılıdır. İkinci satırda ise “*Rıdvan Allah-u Aleyhim Ecmain*” ifadesi yer almaktadır. Mihrap nişinin hemen üzerinde yer alan iki satırlık kitabenin ilk satırında diğer yapıların bazılarında da karşımıza çıkan ve mihrap duası olarak da bilinen “*Küllema dahale aleyha Zekeriya'l-mihrab*” ibaresi yer almaktadır. Bu kitabenin altındaki şeritte ise dört büyük meleğin adları olan “*Cebrail, Azrail, Mikail, İsrafil*” ifadesi yer alır. Mihrap nişinin sol üst köşesinde yer alan üç kartuş şeklindeki kitabelik kısımdan sadece en alt şeritte yer alan yazı kuşağı okunabilmektedir. Üst kısımda yer alan iki yazı frizi silinmiş durumdadır. En alt şeritte ise “*Maşallah*” ibaresi yer almaktadır.

Asıl mihrap nişi dokuz kademeli bir düzenlemeye sahip olup, aşağıdan yukarıya doğru daralma gösteren bir forma sahiptir. Her bir şeridin ayrıldığı kısımlar, sarkıt şeklindeki hafif plastik süslemeler, halat motifleri ve eşkenar üçgen motifleri ile belirginleştirilmiştir. Bu şeritleri ayrı bir şekilde inceleyecek olursak, en alttaki kısımda karşılıklı olarak yerleştirilmiş stilize lale ağacı motifine yer verilmiştir. Bu süslemelerden solda olanının ayak kısmına iki adet selvi ağacı motifi yerleştirilmiştir. Lale ağaçlarının arasında kalan kısma, farklı bir formda işlenmiş güneş tasvirini anımsatan geometrik süslemeye yer verilmiştir. İkinci süsleme şeridinde ise karşılıklı olarak yerleştirilmiş denizyıldızı motifleri bulunmaktadır. Yüzeyin orta kısmı günümüzde boş vaziyette olup, muhtemelen bu kısımdaki süslemeler zamanla tahrip olmuştur. Üçüncü şeritte ise birkaç farklı süsleme detayı bir arada kullanılmıştır. Bu süslemeleri sağdan sola doğru tanımlayacak olursak en sağda ay yıldızlı bir motif, onun yanında ibrik motifi, yanında terazi motifi ve motifin orta kısmında yer alan denizyıldızı motifi kullanılmıştır. Terazi motifinin sol üst kısmında da bir adet çarkıfelek motifi işlenmiştir. En soldaki süsleme ise yine bir ibrik motifi olup, yüzeyi geometrik motifler ile doldurulmuştur. Dördüncü şeritte ikili eşkenar üçgen motifini çevreleyen yarım ay motifi bulunmaktadır. Yarım ay motifi, halat motifli süslemeler ile belirginleştirilmiştir. Bu motiflerden ortada olanın üzerinde, üçgenimsi küçük bir

minare formuna yer verilmiştir. Beşinci şeritte ise altı adet selvi ağacı motifi işlenmiştir. Bu motiflerden soldaki iki motifin arasındaki boşlukta, stilize yaprakların süslediği bir ağaç motifi işlenmiştir. Altıncı şeritte ise halat motifleri ile oluşturulmuş yarım ay kompozisyonu bulunmaktadır. Bu motiflerin iç kısımlarına yarım gülbezek formu süslemeler işlenmiştir. Soldaki iki motif hariç, hepsinin üzerinde birer selvi ağacı motifi mevcuttur. En soldaki gülbezek formunun üzeri boş bırakılırken, sağ tarafındaki gülbezek formunun üzerine ay motifi işlenmiştir. Yedinci şeritte ise alt şeritteki yarım gülbezek formu süslemeler kullanılmış olup, bu süslemelerin üzerlerinde birer adet selvi ağacı bulunmaktadır. Sekizinci şeritte de yarım gülbezek formu uygulanarak bu süslemelerin üzerlerine birer adet yelpaze motifi işlenmiştir. Yelpaze motiflerinin üzerine de dört adet stilize yaprak motifi ile oluşturulmuş artı şeklindeki bitkisel süslemeler mevcuttur. Dokuzuncu şeridin içi tamamen boş olup mihrabın kavsara kısmını oluşturmaktadır. Bu kısma irice bir kabara yerleştirilmiştir (Fotoğraf 158).

Taş süsleme özelliklerinin yanı sıra bünyesinde barındırdığı farklı süsleme detayları ile bizlere estetik bir görünüm kazandıran bu mihrap nişi, yapıldığı dönemin izlerini de en güzel ihtişamı ile günümüze kadar taşımıştır.

Katalog No	4.2.5.
Yapının Adı	Günebakan Köyü Camii
Bulunduğu Yer	Trabzon/Dernekpazarı/Günebakan (Zeno-Zena) Köyü
Çizim	19-20
Resim	159-170
İnceleme Tarihi	26.10.2015-17.11.2016-27.12.2016

4.2.5. Günebakan Köyü Camii

Konumu ve Tarihçesi

Konumu

Yapı, Dernekpazarı ilçe merkezine yaklaşık olarak 6 km mesafede yer alan Günebakan (Zeno Zena) Köyü'nün, oldukça meyilli bir kısmında inşa edilmiştir.

Tarihçesi

Yapı hakkındaki tek orijinal kitabe, minberin yuvarlak kemerli kapısı üzerinde, iki papatya çiçeği arasında yer alır. Bu kitabede Arapça rakamlarla **“1286”** tarihi yazılıdır. Günümüzde yapının giriş kapısı üzerinde Latin harfler ile yazılmış bir mermer kitabe daha yer almaktadır. Bu kitabede de 1286 tarihi yazılıdır. Latin harfler ile yazılmış olan kitabe, muhtemelen minberde mevcut olan kitabeden yola çıkılarak yazıldığı düşünülmektedir. Yapının tarih kaydının, minber üzerinde yer alan tarih kitabesi ile sınırlı olması, caminin de muhtemelen H.1286-M.1869 yılında veya biraz öncesinde yapılmış olabileceğini bizlere göstermektedir.

Yapının mülkiyeti Trabzon Vakıflar Bölge Müdürlüğüne ait olup, 21.01.1985 tarih, 4358 sayılı kararla tescil edilerek Trabzon Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulunca 61.04.1/1.0 envanter numarası ile koruma altına alınmıştır.

Yapının Tanımı

Yapı 2015 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından restorasyon edilerek günümüzdeki şeklini almıştır ayrıca yapıdaki süslemeli kısımlar bu onarım sonucunda meydana çıkarılmıştır. Yapı dıştan; 9.00 x 11.50 m ölçülerine sahip olup, kuzey-güney yönünde kareye yakın düzgün bir dikdörtgen plan arz etmektedir (Çizim 19-20). Yöre halkının ifadelerine göre; önceki dönemlerde köyde iki caminin bulunduğu ve bu camilerin yıkılarak tek bir cami altında toplanması kararlaştırılmıştır. Bu sonuçla günümüzdeki bu camii yapılmış olup, camiyi yöre

halkının yaptığı belirtilmektedir. Belirli bir süre medrese görevi üstlenen yapı, sonraki dönemlerde camii olarak kullanılmaya başlanmıştır.

Yapının mahfil kısmı, U plana sahip olup, harimi üç yönden çevrelemektedir. Diğer yapılarda da görülen bir uygulama, güney duvarın üzerinde de balkonluk şeklinde bir uygulama göstermektedir. Yapının çatısı, dört omuz kırma çatı olup, geleneksel oluklu kiremit ile kapatılmış vaziyettedir. Diğer yapılarda da olduğu gibi yapının saçak kısmı geniş tutularak, yapının olumsuz hava şartlarından etkilenmemesi sağlanmaya çalışılmıştır. Yapının güneydoğu köşesinde yer alan iki şerefeli taş minare, orijinal olmayıp yapıya sonraki dönemlerde ilave edilmiştir. Yapının batı kanadında günümüzde sedir kısmı olarak da kullanılan açık bir bölüm yer almaktadır. Bu uygulama diğer yapılarda da karşımıza çıkmakta olup, bu kısım, cemaatin namazdan önce veya sonra oturup sohbet edebilmesi için yapıldığı bilinmektedir (Fotoğraf 159). Sedir alanı da olarak kullanılan yapının batı kanadındaki kısımda beş adet ahşap direk mevcut olup, mahfil kısmında yer alan imam odasını taşımaktadırlar. Restorasyon sonrası yenileri ile değiştirilmiş olan sütunların yüzeyleri oldukça sadedir. Yapının güneybatı köşesinde yer alan minare ise yapıya sonraki dönemde eklenmiştir. Silindirik gövdeli ve iki şerefeli bir düzenlemeye sahip minare, 2015 yılındaki restorasyon sırasında boyanmıştır.

Yapıda çok sayıda pencere açıklığına ve ahşap direk kullanımına yer verilmiştir. Yapının harim kısmında beş adet pencere açıklığı mevcut iken, mahfil katında ise on bir adet pencere açıklığına yer verilmiştir. Yapının kuzey kanadının toprak ile örtüşmesinden dolayı kuzey cephede pencere açıklığı mevcut değildir. Yine bu nedenden ötürü de, yapının girişi kuzeybatı köşede yer alan kapı aracılığıyla sağlanmaktadır (Fotoğraf 160). Yapının beden duvarları üç farklı teknikte ele alınmıştır. Harim kısmının duvarları mahfil hizasına kadar düzgün kesme taş malzeme ile oluşturulurken, yapının mahfil kısmı ise ahşap yığma tekniğinde yapılmıştır. Yapının batı kanadında mevcut olan oturma sedirlerinin yer aldığı kısmın üzerinde, imam odasına yer verilmiştir. Bu kısmın duvarları ise göz dolması tekniğinde yapılmıştır. Yapının harim kısmında dört adet ahşap direk mevcut olup bu ahşap direkler mahfili taşımaktadır. Yapının mahfil kısmında ise on dokuz adet ahşap direk kullanımı mevcut olup, bu direkler ise tavanı taşıma görevine sahiptirler. Bu ahşap direklerin yüzeyleri günümüzde tamamıyla sadedir.

Kuzey cephenin toprak ile örtüşmesi sonucu yapının girişi, kuzeybatı köşeye yakın bir yerde açılan kapı aracılığıyla sağlanmaktadır. Ceviz ağacından yapılmış olan kapı, iki kanatlı bir formda ve basık kemerli bir açıklığa sahiptir. Kapı günümüzde tamamıyla yağlı boya ile boyanmış vaziyettedir (Fotoğraf 161). Kapı, dıştan dairesel geçme kompozisyonlu bir bordür ile çevrelenerek, kapı kanatlarında geometrik süslemeler kullanılmıştır. Kanat kısımları zencerek motifleri ile süslenmiş olup, bu süslemeler her iki kanatta da farklı kompozisyon özellikleri göstermektedir. Kapının kemer kısmı, balıksırtı motifi ile süslenerek, alınlık kısmında yine balıksırtı motifleri

kullanılmıştır. Kapının alınlık kısmında, kapıyı çevreleyen bordürde de olduğu gibi, dairesel geçme kompozisyonlu süslemeler kullanılmıştır. Bu süslemelerden farklı olarak, kapının her iki köşelik kısmında da, birer adet altı kollu yıldız (Mühr-ü Süleyman) motifinin işlendiği gözlemlenmektedir. Bu motiflerin altlarında ise küçük ebatlarda birer adet gülbezek formu kabarlara yer verilmiştir.

İç mekân ölçüleri, 7. 50 x 7. 75 m ölçülerinde kareye yakın dikdörtgen planlı olan yapının mahfil kısmı ise harim mekânını U şeklinde çevrelemektedir. Mahfil kısmı güney duvarının üzerinde de balkonuk şeklinde bir düzenleme göstermektedir. Yapının mahfil kısmı harim mekânında bulunan dört adet ahşap direk ile taşınmaktadır. Yapının güney duvarında yer alan minber ve vaaz kürsüsü ahşap malzemedен inşa edilmiş iken mihrap ise taş malzemedен inşa edilmiştir. Yapının tavanı ahşap malzemedен inşa edilmiş olup sade bir formdadır. Tavanın göbek kısmı ise diğer yapılardaki gibi süsleme özellikleri gösterir (Fotoğraf 162).

Sade bir düzenleme gösteren tavanın içe doğru kademeli olarak girinti yapan, kare formdaki göbek kısmı, oldukça zarif süslemelere sahiptir (Fotoğraf 163). En dışta yer alan çerçevede, zencerek motifi kullanılmış iken içe doğru olan kısmında ahşap sarkıtlara yer verilmiştir. İçteki diğer alanda ise zencerek motifinin farklı bir uygulaması hâkimdir. Sonraki alanda ise kabartma şeklinde yapılmış ve kıvrılarak giden s motifleri yer almaktadır. En iç kısımdaki alanda ise, en dışta yer alan süslemeyi tekrar eder nitelikteki kompozisyon hâkimdir. En ortada yer alan kare alanda, ortası bitkisel bezemelere sahip üç farklı daire bulunmaktadır. Bu dairesel alanların köşe kısımları, inçe işlenmiş geometrik süslemeler ile zenginleştirilmiştir. Tavan göbeğinin içe doğru kademe yaptığı alanların iç yüzeyleri de farklı geometrik süslemelere ev sahipliği yapmaktadır.

Mahfili üç yönden U planlı çevreleyen mahfil kısmından güney duvar doğru 0.60 m çıkıntı yapan müezzin köşkü kademeli bir düzenleme sergiler (Fotoğraf 164). Köşkün mihraba bakan yüzeyi farklı süslemelere sahip üç geniş bordür ile kaplanmıştır. Bu bordürleri birbirinden ayıran kısımlar ise halat örgü motifleri ile belirginleştirilmiştir. Köşk kısmı, ortadan balıksırtı motifli süslemelere sahip konsol aracılığıyla ikiye ayrılmıştır ve konsol uygulaması köşelik kısımlarında da uygulama alanı bulmuştur.

En altta sarkıt şeklinde fistolu süslemelere yer verilmiştir. Bu süslemelerin üzerindeki alanda ise, kabartma tekniğinde yapılmış ikili zikzak motifli şerit yer alır. Yüzeydeki süslemelerin en alt kısmında, s kıvrımlı motif işlenmiş olup, kıvrımın boş kalan kısımlarına da ters ve düz şekilde işlenmiş stilize lale motifleri yerleştirilmiştir. Ortadaki bordürde ise yatay halde uzanan stilize lale motifleri kullanılmıştır. En üstte yer alan bordürde ise, tek sıra halinde birbirine bağlanmış rozet çiçekleri bulunur. Köşk kısmı, yatay halde uzanan zencerek motifi ve üzerindeki ahşap boğumlu dikmeler ile son bulmaktadır.

Yapının güneydoğu köşesinde yer alan kare formdaki kürsü, ceviz ağacından yapılmıştır. Kürsünün görünür iki yüzü, tamamen oyma şeklinde yapılmış süslemelere sahiptir (Fotoğraf 165). Her iki yüzünde de aynı forma sahip süslemeler kullanılmış olup, bu süslemelerde stilize bitki yaprakları ve çiçek motifleri şeklindeki süslemelere yer verildiği görülür. Bu süslemeli alanın üzerinde, dörtlü bir forma sahip halat örgü motifi yer alır. En üst kısım ise balkoncuk şeklinde düzenlemeye sahip olup, ahşap boğumlu korkuluklar ile çevrelenmiştir. Kürsünün kenarlarında ise bu süslemelerin yanı sıra, fisto şeklindeki ve saç örgüsü motifli süslemelere az da olsa yer verildiği görülmektedir.

Basık kemerli açıklığa sahip kapı minber; güneybatı kısmında yer alıp ahşaptan inşa edilmiştir ve iki kanatlı bir düzenlemeye sahiptir. Minberin aynalık kısımları sade bir düzenleme gösterirken, diğer bölümleri süslemelerin yoğun olarak kullanıldığı kısımlar olarak karşımıza çıkmaktadır (Fotoğraf 166). Giriş kapısı yanlardan saç örgüsü motifi ile çevrelenerek, alınlık kısmında balıksırtı motifleri kullanılmıştır. Köşelik kısımlarında, eşkenar üçgen motifi kullanılmış olup, bu motiflerin iç yüzeyleri kare alanlara bölünerek farklı bir süsleme kompozisyonuna gidilmiştir. Kapının alınlık kısmında ise karşılıklı olarak işlenmiş iki adet gülbezek motifi yer alır. Bu süslemelerin arasındaki kısma ise tarih kitabesi yazılıdır (Fotoğraf 167). Kapının kanat kısımlarında simetrik olarak işlenmiş birer adet gülbezek motifine yer verilmiştir. Bu süslemenin yanı sıra kapı kanatlarında yer alan demir kapı tokmakları, bu kısma ayrı bir estetik görünüm kazandırmıştır. Kapının taç kısmında ise, ajur tekniğinde yapılmış süsleme kompozisyonu bizlere mükemmel bir görünüm sunmaktadır. Stilize lale ağacının işlendiği bu kısımda, altta gülbezek, üstte ise daire içerisine alınmış denizyıldızı motifi kullanılmıştır (Fotoğraf 168).

Minberin giriş kapısı ile korkuluk kısımlarının birleştiği kısımlarda, ajur tekniğinde yapılmış süslemeler kullanılmıştır. Bu süslemeler ejderha formunu anımsatır nitelikte olup, orta kısımlarında birer adet daire içerisine alınmış Mühr-ü Süleyman motiflerine yer verilmiştir. Aynalık kısımları simetrik uygulamalara sahip olan minberin, bu kısımlarında iki kademeli ahşap boğumlu korkuluklara yer verilmiştir. Ahşap boğumların ortasında kalan kısım yıldız kompozisyonlu ince bir şerit ile geçilmiş iken, üstteki ahşap boğumların üzerindeki alan ise, saç örgüsü motifi ile belirginleştirilmiştir. Bu süslemeler, minberin köşk altı kısmını da içine alacak şekilde uygulama alanı bulmuştur.

Minberin köşk kısmında iki kademeli bir süsleme yer almaktadır. Alt kısımdaki süslemede stilize lale ağacı motifi işlenmiştir ve ağacın dallarında gülbezek formlu süslemeler kullanılmıştır. Üst kısımda ise ahşap boğumlu korkuluklara yer verilerek, köşelik kısımlarında karşılıklı olarak işlenmiş birer adet konsol uygulaması mevcuttur (Fotoğraf 169).

Taş malzemeden inşa edilmiş olan mihrap nişi, sade bir forma sahiptir. Alttan yukarıya doğru birkaç kademeli bölümden oluşan mihrap nişinin kavsara kısmı, yatay halde bölünmüş birkaç bölümden oluşmaktadır (Fotoğraf 170).

4.3. HAYRAT CAMİLERİ

Katalog No	4.3.1.
Yapının Adı	Sarmaşık Köyü Sinanlar Mahallesi Camii
Bulunduğu Yer	Trabzon/Hayrat/Sarmaşık Köyü Sinanlar Mahallesi
Çizim	21-22
Resim	171-178
İnceleme Tarihi	27.10.2015-19.11.2016

4.3.1. Sarmaşık Köyü Sinanlar Mahallesi Camii

Konumu ve Tarihçesi

Konumu

Yapı, Hayrat ilçe merkezine yaklaşık olarak 40 km mesafedeki, Sarmaşık Köyü'nde bulunmaktadır. Yapı, kısmen düz bir alanda inşa edilmiştir. Köy olarak geçen bu yer aslında Karadeniz yaylalarından başka bir şey değildir. Bu nedenle yapıyı, köy camisi değil de, bir yayla camisi olarak tanımlamak daha doğrudur.

Tarihçesi

Yapı üzerinde iki farklı alanda kitabe mevcuttur. Bu kitabelerden ilki yapının güneydoğu köşesinde, küçük bir kartuş içerisindeki kitabedir. Bu kitabede; **“Sene 1224(1809)”** ibaresi yer almaktadır. M. R. Sümerkan ve İ. Okman'ın da incelemiş oldukları bu yapıyı, bu kitabeden yola çıkarak, H.1124-M.1809 yılına tarihlendirmişlerdir. Fakat bu araştırmacıların değinmedikleri diğer tarih kitabesi ise yapının kuzeydoğu köşesinde, iki mazgal pencerenin arasında kalan kısımdaki kitabedir. Mahfil pencerelerinin arasına denk gelen bu kitabe ise, dikdörtgen bir kartuş içerisinde olup en alt kısmında **“Sene 1294(1876)”** ibaresi yer almaktadır. H.1294-M.1876 tarihli kitabe diğer kitabeden 67 yıl sonraya denk gelmektedir. Bu kitabenin yapının onarım kitabesi olma ihtimali yüksek bir olasılıktır. Bu iki kitabeden biz de yola çıkarak yapıyı, en erken tarihi veren H.1224-M1809 yılına tarihlendirmekte bir sakınca bulmuyoruz.

Yapının Tanımı

Taş mekân olarak inşa edilmiş olan harim kısmı, kuzey-güney yönünde dikdörtgen bir plana sahiptir (Çizim 21-22). İki bölüm halinde düzenlenmiş olan yapının asıl kısmı taş malzemeden inşa edilmiştir. Son cemaat mahallinin olması

gereken kuzey kısım ise, yığma ahşaptan iki kat şeklinde tasarlanmıştır. Bu ahşap kısım müezzin veya imam evi olarak kullanılmıştır. Bu uygulamanın, diğer yapılarda karşımıza çıkmayıp, ilk olarak bu yapıda karşımıza çıkmış olması, yapının ilçe merkezinden olan uzaklığı ve bölgenin olumsuz hava şartlarından kaynaklanıyor olmasına bağlamak, mantıklı bir gerekçe olmalıdır. Yapının beden duvarları kaba yonu taş ile yapılmıştır ve çatısı dört omuz kırma çatıdır. Günümüzde saç malzeme ile kapatılmış olan çatının, saçak kısımları geniş tutularak, bölgenin olumsuz hava şartlarından etkilenmesinin önüne geçilmek istenmiştir. Diğer yapılarda uygulanan pencerelerin aksine, yapıda mazgal pencerelere yer verilmiştir

Günümüzde, taş mekânın kuzeydoğu köşesine yakın bir yerden yapıya giriş sağlanmaktadır. M.R. Sümerkan ve İ.Okman'ın yapı ile ilgili açıklamalarında yapıya batı cephede mevcut olan bir kapı arcığıyla giriş sağlandığı, doğu cephede yer alan kapının ise, kuzeyde mevcut olan ahşap kısma açıldığını belirtmektedirler. Günümüzde yapıya girişi sağlayan kapının batı cephede mevcut olduğunu, bu kısımdaki kapının ise müezzin evine açıldığını belirtmektedirler. Ayrıca yapının incelendiği dönemde minaresinin olmadığını belirtmişlerdir. Fakat günümüzde yapının minaresi mevcut olup, yağının güneydoğu köşesinde yer almaktadır (Fotoğraf 171).

Günümüzde mevcut kapı açıklığı ile üst kata ve alt kattaki müezzin evine giriş sağlanmaktadır. Kuzeyde bulunan ahşap bölümde, üst katta 2, alt katta 1 oda bulunmaktadır. Günümüze, harim ve mahfil kısmındaki alanlar tamamıyla farklı renklerdeki yağlı boyalar ile boyanmış vaziyettedir. Yapının güneydoğu köşesine son dönemlerdeki onarımlarda bir minare eklenmiştir. Minare, betonarme özelliklere sahip ve tek şerefeli, silindirik gövdeli bir forma sahiptir. Yapıda günümüzde vaaz kürsüsü mevcut değildir. Önceki yıllarda da varlığı bilinmeyen kürsünün, yapılan araştırmalar esnasında da varlığından hiç söz edilmemiştir.

Harimin kuzeydoğu köşesinde yer alan kapı, dikdörtgen bir formda ve iki kanatlı bir düzenlemeye sahiptir. Ahşap olan kapı yüzeyinde oyma tekniğinde çeşitli süslemeler kullanılmıştır. İki kapı kanadı da karşılıklı olarak işlenmiş simetrik süslemelere sahiptir. Üç bölüm halinde düzenlenmiş olan kapının her bölümünde, ayrı bir geometrik desen işlenmiştir. Bu bölümler silmelerle birbirinden ayrılmıştır ve her bölümün birleştiği köşelerde küçük iç içe daire motifleri işlenmiştir (Fotoğraf 172).

İç mekân ölçüleri; 9.30 m uzunluğa, 6.40 m genişliğe sahiptir. Taş malzemedен inşa edilen yapının harim kısmında bulunan iki ahşap direk mahfil kısmını taşımaktadır. Bu kısımdaki direkler art arda bir uygulama göstermektedir. Yapının mahfil kısmı harim mekânının sadece kuzey cephesinde uygulama alanı bulmuştur. Mahfil kısmından güney cepheye doğru çıkıntı yapan müezzin köşkü bu kısımdaki tek süslemeli bölümdür. Yapının mahfil kısmında dört adet ahşap direk

uygulaması mevcuttur ve bu direkler de günümüzde yağlı boya ile boyanmışlardır. Direklerin yüzeylerinde hiçbir süsleme detayı mevcut değildir. Yapının düz tavanı ahşap malzemedan inşa edilmiş olup tavanın göbek kısmı süslemelidir.

Dört köşeye doğru kol gibi uzantılara sahip tavanın göbek kısmı, kare bir alan içerisine alınmıştır ve yüzeyinde farklı süsleme detayları mevcuttur. Dışta yer alan kare alanın içi, zencerek kuşağı ile çevrelenmiştir. Zencereklerin ortasındaki boş kısımlara ise dört kollu gülbezek motifleri işlenmiştir (Fotoğraf 173). Kare kısımdan sonra içeriye doğru kademelenmiş kısım, sekizgen bir plana sahip olup, dıştan köşelik kısımlarına birer eşkenar üçgen motifi yerleştirilmiştir. Bu sekizgen, sarkıt şeklindeki süslemeler ile çevrelenmiştir. Sekizgenin birbirine bakan iç yüzeyi geometrik kompozisyonlu süsleme ile çevrelenmiştir. Sekizgen alan içten, s kıvrımlı bir süsleme şeridi ile çevrelenmiş iken, orta göbek kısmında beş kademeli bir süsleme detayı mevcuttur. Bu beş kademeli süsleme detaylarının her birinde farklı tarzda işlenmiş bitkisel kompozisyonlu süsleme detayları kullanılmıştır.

Harim kısmının kuzey cephesinde uygulanan mahfil kısmına yapının kuzeydoğu köşesindeki merdiven aracılığıyla çıkılmaktadır. Diğer yapılardakinin aksine sadece kuzey kanatta uygulanan mahfil kısmının ortasındaki, iç mekâna taşıntı yapan köşk kısmının aynalığı, ortadan yatay halde uzanan halat motifi ile ikiye ayrılmıştır. Bu iki kısmın da yüzeyi boş bırakılmıştır. Aynalık kısımları yanlardan, konsol şeklindeki süslemeler ile sınırlandırılmıştır. Aynalığın üzerinde, alttan ve üstten sade bir şerit ile sınırlandırılmış ahşap boğumlu dikmelere yer verilmiştir (Fotoğraf 174).

Ahşap malzemedan inşa edilmiş olan minberin aynalık kısımları, sade olarak düzenlenmiştir. Basık kemerli bir açıklığa sahip kapının çift kanatlı bir düzenlemeye sahip kapı kanatları, bölümlere ayrılarak, her bölümde farklı geometrik süslemelere yer verilmiştir. Kapı ile aynalık kısmının birleştikleri kısımlarda ise ajur tekniğinde yapılmış farklı tarzdaki süslemelere yer verilmiştir (Fotoğraf 175).

Minberin köşk kısmı ise sade bir düzenlemeye sahip olup, köşk kısmının altında ajur tekniğine yapılmış içleri boş geometrik süslemeler kullanılmıştır. Köşk kısmında mevcut olan taç uygulaması ise oyma tekniğinde yapılmıştır ve yüzeyinde stilize lale motifleri ile geometrik süslemeler kullanılmıştır. Köşk kısmının üzerinde ise ahşap boğumlu korkuluk uygulamasına yer verilmiştir (Fotoğraf 176).

Güney cephenin ortasında mevcut olan mihrap nişi, kesme taş malzemedan inşa edilmiştir ve yüzeyi tamamıyla farklı renklerdeki yağlı boyalar ile boyanmıştır. En fazla süslemeyi bünyesinde barındırması açısından da, yapıdaki en önemli kısımdır (Fotoğraf 177). Dıştan sade silmeler ile üç yönden çevrili olan mihrap nişinin, taç kısmında, sarkıt şeklindeki geometrik süslemeler kullanılmıştır.

Mihrap nişinin kenarlarında altı adet rozet şeklinde süslemeye yer verilmiştir. Bu süslemeler simetrik bir şekilde işlenmiş olup, üstte yer alan süslemelerde ay yıldız motifi işlenmiştir. Alttaki rozetlerden bir tanesinde halat motifi ile çevrelenmiş yıldız kompozisyonu işlenmiştir. Diğer süsleme ise tahrip olması nedeniyle tam olarak teşhis edilememiştir. Mihrabın alınlık ve köşelik kısımlarında, kartuş içerisine alınmış süslemeler mevcuttur. Köşelik kısımlarında ağaç motifi işlenirken, motifin alt kısımlarında parça parça yazılar işlenmiştir. Kavsara kısmının iki yanında ise karşılıklı olarak yerleştirilmiş ibrik motifi ve çarkıfelek motifi yer alır. Mihrabın alınlık kısmında ise, tek satırlık kitabe kuşağı yer almaktadır. Yalnız bu kitabe günümüzde okunamayacak kadar tahrip olmuş vaziyettedir (Fotoğraf 178).

Yukarıya doğru kademeli olarak daralma gösteren mihrap nişi, beş kademeli bir düzenlemeye sahiptir. Her kademenin yüzeyi sade düzenlenirken, şeritlerin ayrımında, halat motifi, eşkenar üçgen ve hafif plastikli süslemelere yer verilmiştir. En üstteki kavsara kısmı ise halat motifi ve eşkenar üçgen motifleri ile sınırlandırılmış olup, ortasında irice bir kabarıya yer verilmiştir.

Katalog No	4.3.2.
Yapının Adı	Dereyurt Köyü Merkez Eski Camii
Bulunduğu Yer	Trabzon/Hayrat/Dereyurt Köyü
Çizim	23-24
Resim	179-200
İnceleme Tarihi	27.10.2015-19.11.2016

4.3.2. Dereyurt Köyü Merkez Eski Camii

Konumu ve Tarihçesi

Konumu

Yapı, Hayrat'a bağlı Dereyurt Köyü'nün merkez mahallesinde yer alır. İlçe merkezine yaklaşık olarak 3-4 km mesafede olan yapı, köy içerisindeki oldukça meyilli bir fındık bahçesi içerisinde bulunmaktadır.

Tarihçesi

Yapı üzerindeki tek kitabe, kuzeybatı köşedeki giriş kapısının üzerindeki, tek satırlık kitabedir. Bu kitabede "*Sene H. 1247(1832)*" ibaresi yazılıdır. Yapı ilk olarak Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından 31.10.1996 yılında, tescil edilmiştir. Bu tarihlerde tespiti edilmiş olan yapı, 25.11.2015 tarih ve 2596 sayılı kurur kararı ile Vakıflar Bölge Müdürlüğü'nce koruma altına alınmıştır.

Yapının Tanımı

Yapı dıştan kuzey kanatta mevcut olan oda ile kuzey-güney yönünde dikdörtgen bir plan arz etmektedir (Çizim 23-24). Subasmanı taştan yapılmış olan caminin harim ve mahfil kısmı, tamamıyla ahşap malzemenen inşa edilmiştir. Yapının çatısı dört omuz kırma çatı olup, geleneksel oluklu kiremit ile kaplıdır. Aynı zamanda yapının saçak kısımları da oldukça geniş tutulmuştur (Fotoğraf 179). Arazinin engebeli oluşu nedeniyle kuzeyde olması gereken son cemaat mahalli, batı cephede yapılmıştır. Muhtelif dönemlerde yapılan onarımlar ve ilavelerle, caminin ana planında bazı değişiklikler olmuştur. Ahşap direklerle oluşturulan son cemaat yerinin üzerinde bir dış mahfil bulunur. Fakat bu kısım günümüzde çok zor ayakta durmaktadır ve her an yıkılma tehlikesi ile karşı karşıyadır. Orijinalde, dışa açık olması gereken bu bölümlerden bazıları, sonradan kapatılmıştır. Yapılan başka bir tadilat sonucunda da caminin iç mekânı ve son cemaat mahalli bölünerek, kuzeyde bir oda oluşturulmuştur (Fotoğraf 180).

Batı kanatta yer alan son cemaat kısmındaki sütunların yüzeyleri oldukça farklı süsleme özellikleri göstermektedir. Bu sütunların yüzeylerinde birbirinden farklı birçok kompozisyon bir arada kullanılmıştır. Sütunlarda kullanılan süslemelere değinecek olursak; halat motifi, eşkenar üçgen motifi, ok yönü motifi, s kıvrımları ile oluşturulmuş stilize lale motifi, dairelerin iç içe geçmesi ile oluşturulmuş kompozisyon, zencerek motifi, s kıvrımları, çok kollu yıldız motifleri şeklindeki süslemelerdir (Fotoğraf 181). Son cemaat kısmındaki sütunların üzerindeki kirişlerde de süslemelere yer verilmiştir. Giriş kapısının üzerinde mevcut olan kirişin yüzeyinde, eşkenar üçgen motifi ile çevrili olan ilk bordürde zencerek motifli bir süsleme hâkimdir. Bunun üzerinde halat motifi işlenirken onun üzerinde de zikzak motifli ince bir şeride yer verilmiştir. En üst bordürde ise iki s kıvrımının birleşmesiyle oluşmuş süsleme kompozisyonu mevcuttur. Sütunların üzerinde yer alan kirişin yüzeyinde de, zencerek, eşkenar üçgen, halat ve damla motifi şeklinde süslemelere yer verilmiştir. Bu kısımda yer alan iki adet ahşap sürgülü pencere dikdörtgen formu olup dıştan da bitkisel ve geometrik kompozisyonlu bir bordür ile çevrelenmiştir. Pencere kısmı altıgen motifli şebekeler ile süslenmiştir (Fotoğraf 182).

Günümüzde minaresi mevcut olmayan yapıda aynı zamanda vaaz kürsüsü de mevcut değildir. Daha önceki dönemlerde yapı ile ilgili yapılan araştırmalarda da, yapıda kürsü veya minarenin varlığından hiç söz edilmemiştir.

Yapının kuzey cephesinin toprak ile teması nedeniyle yapıya giriş, kuzeybatı köşede ahşap kapı aracılığıyla sağlanmaktadır. Kuzey cephede pencere açıklığına yer verilmemiştir. Sonraki dönemlerde kuzey tarafta yapılan odaya giriş ise, ana giriş kapısının hemen sol tarafından açılmış olan kapı aracılığıyla sağlanmaktadır (Fotoğraf 183). Basık kemerli bir açıklığa sahip olan kapı, üç yönden bordürler ile çevrelenmiştir. İki kanatlı düzenlemeye sahip kapı kanatları yüzeyinde, oyma tekniğinde yapılmış süslemelere yer verilmiştir. Kapının alınlık kısmındaki bordür içerisinde "*Sene 1247*" tarihli, bir kitabe yer almaktadır (Fotoğraf 184).

Kapıyı çevreleyen bordürlerden en dışta yer alanda yaprak motifleri kullanılırken bu bordürden sonra, daha geniş tutulmuş sepet örgü motifli bordür gelmektedir. Bu bordür iki yönden de, ince şeritler halinde düzenlenmiş, eşkenar üçgen desenli bir süsleme şeridi ile sınırlandırılmış vaziyettedir. İçe doğru olan diğer bordürde ise, saç örgüsü motifi işlenmiştir. Bu bordürden sonra ince şerit halinde işlenmiş eşkenar üçgen motifli ve halat motifli iki ayrı bordüre yer verilmiştir. Kapı alttan saç örgülü bir motif ile sınırlandırılmış vaziyettedir.

İki kanatlı bir forma sahip kapının kanatlarının birleştiği nokta ince bir çita ile kaplanarak kapının bir bütün olarak görülmesini sağlamıştır. Orta kısma yerleştirilen çitanın yüzeyinde, farklı tarzdeki geometrik kompozisyonlu süslemeler kullanılmıştır. Kapı kanatları ortadan yatay halde uzanan saç örgüsü motifi ile iki

parçaya ayrılmıştır. Kapı kanatları, dört yönden de, saç örgüsü motifi ile çevrelenerek sınırlandırılmış vaziyettedir. Dört eşit parçaya ayrılmış olan kapı yüzeyinde, simetrik süslemeler kullanılmıştır. Her bir panoda vazodan çıkan lale ağacı motifi işlenirken, bu ağacın dallarında, ters lale motifleri ve çam kozalakları şeklinde süslemelere yer verilmiştir. Boş kalan kısımlarda ise, stilize yaprak motifleri kullanılarak, boş kalan kısımlar doldurulmaya çalışılmıştır. Vazoların yüzeyleri ise, ince işçilikli küçük kare alanlar şeklinde düzenlemeye sahiptir (Fotoğraf 185).

Kapı kanatlarının orta kısımlarına, karşılıklı olarak yerleştirilmiş olan kapı tokmakları, oldukça estetik bir görünüme sahiptirler. Kapının köşelik kısımları ise stilize yaprak motifleri ile oluşturulmuş üçgen bir alan bulunmaktadır. Bu alanın iç kısmı ise, yıldız şeklinde işlenmiş, yaprak motifleri ile doldurulmuştur.

Kuzeyde yer alan odaya girişi sağlayan kapı da, oldukça estetik bir görünüme sahiptir. Tek kanatlı bir düzenlemeye sahip olan kapının yüzeyi, sepet örgü motifi ile süslenmiştir ve bu motif dört yönden saç örgüsü motifli bordür ile sınırlandırılmıştır (Fotoğraf 186). Kapı dıştan, damla motifli bir bordür ile çevrelenmiştir. Damla motiflerinin orta kısımlarında ve yan yüzeylerinde yaprak motiflerine de yer verilmiştir. Bu bordür, ince şeritler halinde işlenmiş eşkenar üçgen motifli bir şerit ile çevrelenmiştir. Bu motifin yanı sıra, geçme kompozisyonu oluşturan zencerek motifinin de kullanıldığı görülmektedir. En içteki bordürde ise halat motifi kullanılmıştır (Fotoğraf 187).

İçten 6.33 x 6.70 plana sahip olan harim kısmı, doğu-batı yönünde dikdörtgen planlıdır. Günümüzde düz olarak tasarlanmış olan tavan kısmının, orijinalinde, süslü bir tavan göbeği ile süslenmiş olduğunu, fakat 1944 yılında yapılan onarımlar esnasında bu süslemelerin kaldırılarak yerine, basit işçilikli bir tavan göbeği konulmuştur (Fotoğraf 188). Yapının mahfil kısmı harim mekânını U şeklinde çevrelemekte olup mahfil kısmından 0.95 m çıkıntı yapan müezzin köşkü bu kısımdaki en dikkat çekici süslemeleri bünyesinde barındıran bölümdür. Yapıda toplamda 21 adet ahşap direk kullanımı mevcuttur. Bu direklerden iki tanesi harim kısmında mevcut olup, mahfil kısmını taşıma görevine sahiptirler. Mahfil kısmında ise on üç ahşap direk kullanımı mevcut olup, bu direklerde tavanı taşıma görevini üstlenmişlerdir. Geriye kalan dört ahşap direk ise son cemaat kısmında bulunmaktadır. Bu direkler ise dış mahfil kısmını taşıma görevini üstlenmişlerdir. Bu direklerin haricinde harimin batı kanadında iki ahşap direk kullanımı mevcuttur. Bu direkler, cephe içerisinde yer alıp, kiriş özelliklerini yansıtmaktadırlar. Bu nedenle yapıdaki diğer bağımsız ahşap direklerden farklı bir kullanım alanına sahiptirler.

Düz ahşap tavanın ortasında yer alan tavan göbeği; dıştan iki kademe şeklinde içe doğru çöktürülmüş olup, iç kısmında, 25 adet çok kollu yıldız şeklinde delikler açılmış kare bir alandan oluşmaktadır. Bu kare kısmın köşelerinde sarkıt şeklinde basit geometrik süslemeler kullanılmıştır (Fotoğraf 189).

U plana sahip mahfil kısmından harim mekânına doğru yaklaşık bir metre çıkıntı yapan müezzin köşkü, yüzeyinde farklı süsleme detaylarını barındırmaktadır. Yüzeyindeki süslemeler ortadan bir konsol aracılığıyla ikiye ayrılmış şekildedir. Bu konsol uygulaması köşkün iki kenar kısmında da görülmektedir (Fotoğraf 190). En alt kısımda sarkıt şeklinde işlenmiş hilal motifinin içerisinde yer alan stilize lale motifleri, oldukça dikkat çeken bir süsleme detayıdır. Bu süslemelerden sonra, ince birer eşkenar üçgen motifli şeritler ile sınırlandırılmış, sepet örgü motifli bordür gelmektedir. Bu bordürden sonra ise yatay halde işlenmiş halat motifine yer verilmiştir. Bu bordürden sonra gelen bordürde ise kuzey oda kapısının etrafını çevreleyen bordürde de işlenmiş olan damla motiflerinin birleşmesi ile oluşturulmuş süsleme kompozisyonu gelmektedir (Fotoğraf 191). Motiflerin ortasında kalan kısımlara ve yan kısımlarına stilize yaprak motifleri işlenmiştir. Bu bordürde, sepet örgü motifli bordür gibi ince işlenmiş eşkenar motifli bir şerit ile çevrelenmiştir. Yine bir yatay halat motifi uygulaması mevcut olup, üzerinde eşkenar üçgen motifli ince bir şerit ile sınırlandırılmış stilize lale motifli bordür gelmektedir. Bu kısımdaki lale motifleri yatay halde işlenmiştir. Sıradaki bordürde halat motifinin uygulandığı ve üzerinde eşkenar üçgen motifli ince bir şerit ile sınırlandırılmış geçme kompozisyonu oluşturan, zencerek motifli bordüre yer verilmiştir. Bu kısım en son olarak halat motifli bir şerit ile son bulmaktadır (Fotoğraf 192). Ortadan konsol ile ikiye ayrılmış olan aynalık kısmındaki süslemeler, simetrik özelliklere sahiptir. En alt kısımdaki sarkıt şeklindeki lale motifleri farklı boyalar ile boyanarak, görsel anlamda zenginlik sağlanmaya çalışılmıştır.

Korkuluk kısmı ise en altta geometrik kompozisyonlu bir şerit ve üzerinde yer alan eşkenar üçgen motifli ince bir bordür ile başlamaktadır. Ortadan bir sütun ile ikiye ayrılmış olan korkuluk kısmında, ajur tekniğinde işlenmiş ve içleri boş bırakılmış geometrik kompozisyonlu süsleme detayı kullanılmıştır. Mahfilin korkuluk ve giriş kısımlarında da süslemeler kullanılmıştır. Giriş kısmındaki en alt bordürde, zencerek kompozisyonlu süslemeler kullanılmıştır. Bu bordür iki yönden eşkenar üçgen motifli ince ebatlardaki bordürler ile sınırlandırılmıştır. Bu bordürün üzerinde halat motifi yer alırken, onun da üzerinde iki ince şerit yer almaktadır. Bu şeritlerde geometrik süslemeler kullanılmıştır. Korkuluk kısmı ise iki kademe halinde düzenlenmiş olup, alt kısımda ahşap boğumlu korkuluklara yer verilirken üst kısımda ise altıgen levha şeklinde işlenmiş süslemelere yer verilmiştir.

Yapıda birkaç yerde mevcut olan orijinal, ahşap kafesli pencerelerin yüzeyleri, altıgen levhalar şeklinde tasarlanmıştır. Ahşap kafesli olarak da tanımlanan bu pencereler, iç kısımlardan ise ahşap sürgülü özelliğe sahiptirler. Son cemaat kısmındaki iki pencere, dıştan bitkisel ve geometrik süslemeler ile çevrelenmiş olup, pencere kısmı altıgen motifli levhalar ile süslenmiştir.

Harim kısmında mevcut olan ahşap direkleri inceleyecek olursak, mahfil kısmının güney cepheye doğru uzanan iki kolunda mevcut olan sütunların, ayak ve

başlık kısımlarında süsleme kompozisyonları kullanılmıştır. Kapı kısmına yakın olan sütunun dört yüzeyinde de aynı süsleme özellikleri mevcuttur. En alt kısımda sepet örgülü bir alan, dıştan, ok motifli ince şeritler ile sınırlandırılmış vaziyettedir. Bu kare alandan silindirik gövde kısmına geçiş pahlama yöntemi ile yapılmış olup, bu kısımda zikzak şeklinde geometrik süslemelere yer verilmiştir. Silindirik gövdeden başlık kısmındaki kare bölüme geçiş yine pahlama yöntemi ile yapılmıştır ve zikzak şeklindeki süslemelere sahiptir. Başlık kısmında ise farklı bir kompozisyonda işlenmiş sepet örgü motifi kullanılmıştır (Fotoğraf 193). Harim kısmında yer alan diğer sütun da, aynı formda ve aynı süsleme özelliklerini göstermektedir. Süsleme açısından tek farklı işlenmiş olan kısım ise pahlanmış kısımlardır. Diğer sütunda zikzak şeklinde kullanılmış süslemeler hâkim iken, bu sütun ise dikine küçük şeritler haline bölünmüş ve iç kısımlarında iki s kıvrımları ile oluşturulmuş süslemelere yer verilmiştir. Yapının mahfil kısmında yer alan sütunların çok azında süslemeler mevcuttur. Süslemelere sahip sütunlarda geometrik kompozisyonlu motifler kullanılmıştır

El işçiliğe sahip muhteşem ahşap süslemeleri ile oldukça önemli bir eser olan minber, eşine pek az rastlanır süsleme özelliklerine sahiptir. Yüzeyindeki süslemeler farklı formda olmasının yanı sıra, orijinal özelliklerini koruyarak günümüze kadar ulaşmış olması da oldukça önemlidir (Fotoğraf 194). Basık kemerli kapı açıklığına sahip minberin kapı kısmı, saç örgüsü motifli bir bordür ile çevrelenmiştir. Kapının aynalık kısmında lale ve çiçek motifleri işlenmiş olup bu motiflerin arasında **“Lailahe İlellah Muhammeden Resulullah”** yazılı bir kitabe yerleştirilmiştir. Kapının yan yüzeyleri de saç örgüsü motifli bir bordür ile çevrelenmiş vaziyettedir. Kapının taç kısmında ise, ajur tekniğinde düzenlenmiş bir süslemeye yer verilmiştir. En altta sepet örgü motifli bir kompozisyon kullanılmış iken, üzerinde lale ve çiçek motifleri ile oluşturulmuş kompozisyon kullanılmıştır. Bu motiflerin ortasında ise altı kollu yıldız (Mühr-ü Süleyman) motifine yer verilmiştir. Bu süslemeler iki yönden de stilize yaprak motifli süslemeler ile sınırlandırılmıştır (Fotoğraf 195).

Mihraba bakan aynalık kısmı ile köşk altı kısmı, bir bütün olarak düzenlenmiş olup bu kısım farklı şekillerdeki dokuz panoya bölünmüş vaziyettedir. Her bir alan saç örgüsü motifi ile birbirinden ayrılmıştır. Aynı zamanda aynalık kısmı da ortadan saç örgüsü motifi ile ikiye ayrılmıştır. Her bir panoda, farklı şekillerde işlenmiş, vazodan çıkan lale ağacı motiflerine yer verilmiştir. Laleler ters ve düz olacak şekilde iki farklı tarzda betimlenmiştir ve vazoların gövde kısımları ince işlenmiş eşkenar dörtgen motifleri ile süslenmiştir. Lale ağaçlarına aynı zamanda papatya ve çam kozalakları şeklindeki süslemeler de eşlik etmektedir. Boş kalan kısımlarda ise, yaprak motiflerinden yararlanılmıştır. Köşk altı kısmında yer alan iki çerçevede ise, ortaları ajur tekniğinde işlenmiş farklı tarzdaki süslemeler bulunmaktadır (Fotoğraf 196). İkinci kısmın en sağındaki çerçevede farklı bir süsleme detayına yer verilmiştir. Bu alanda, daire içerisine alınmış altı kollu yıldız kompozisyonu kullanılarak, aynalık kısmında farklı bir kompozisyon uygulamasına

gidilmiştir. Minberin diğer aynalık kısmında ise tek bir kompozisyon uygulaması hâkimdir. Köşk altı kısmı diğer kısımda da olduğu gibi bir bütün olarak düşünülmüş ve ajur tekniğinde yapılmış farklı kompozisyondaki geometrik motifli süslemeler ile hareketlendirilmiştir. Aynalık kısmında ise, daire motiflerinin birbirine geçmesi ile oluşan bir kompozisyon uygulaması mevcuttur.

Minberin korkuluk kısımları ise birkaç farklı kompozisyon şeklindedir. En alt kısımda ince bir şerit halinde eşkenar üçgen motifi, onun üzerinde ise birbirine geçme oluşturan zencerek kompozisyonu mevcuttur. Bu bordürlerin üzerinde estetik görünüme sahip ahşap boğumlu korkuluklara yer verilmiştir. Bu süslemenin üzerinde eşkenar üçgen motifli bir şerit yer alıp, bu şeridin üzerinde, ahşap boğumlu korkuluk uygulaması hâkimdir. En üst kısımda ise yine eşkenar üçgen motifli bir şeride yer verilmiştir. Bu iki kademeli ahşap korkuluklar minberin köşk altı kısmını da içine alacak şekilde tasarlanmış olmasıyla farklı bir uygulama göstermektedir.

Kapı ile korkuluk kısımlarının birleştikleri kısımlarda daire içerisine alınmış Mühr-ü Süleyman motifi ve stilize lale motifleri işlenmiştir. Bağlantı kısımları ise stilize yapraklı bir şerit ile yapılmıştır. Duvara bakan yüzeyde ise, yine Mühr-ü Süleyman motifi ve stilize lale motifi kullanılmıştır yalnız, bu süslemelerin yanında, bir de kuş figürü işlenmiş olması, dikkat çekici bir özelliktir (Fotoğraf 197).

Minberin köşk kısmı ise üç kademeli bir düzenlemeye sahiptir. En alt kısım dama tahtası şeklinde bir düzenleme göstermektedir. Kare alanlara, bir sıra atlar şeklinde, sekiz kollu yıldız motifleri işlenmiştir (Fotoğraf 198). Ortadaki panoda ise, sepet örgü motifi kullanılmış olup, dört yönden saç örgüsü motifli bordür ile çevrelenmiştir. En üst kısım ise, altta ok işareti şeklinde bir süslemeli bordür ve üzerindeki eşkenar üçgen motifleri ile çevrelenmiş ahşap boğumlu korkuluklardan oluşmaktadır. Bu bölümde de, farklı renklerde boyanmış kısımlar mevcut olup, yapının orijinal görünümüne zarar verecek bir nitelikte değildir.

Güney duvardan dışa taşıntılı olarak inşa edilmiş olan mihrap nişi, ceviz ağacından inşa edilmiştir ve güney cephenin ortasında bulunmaktadır. Üç yönden geometrik kompozisyonlu ince bir şerit ile sınırlandırılmış olan mihrap nişi, doğu ve batı yönden ikili s kıvrımının birleşmesinden oluşan zencerek motifi ile çevrelenmiştir. Üstten ise ikili bir düzenlemeye sahip üçgen formu kabartma süslemeler ile sınırlandırılmıştır. Bu bordürlerin yanı sıra mihrabın doğu kısmında, farklı boyalarla belirginleştirilmiş daire motifli bordür bulunmaktadır. Bu bordürdeki kare alanların köşe kısımlarının pahlanarak, sekizgen haline dönüştürüldüğü bir kompozisyon uygulaması görülmektedir. Bu motifin doğusunda da, halat motifli bir süslemeye yer verilmiştir (Fotoğraf 199).

Mihrap nişinin yan kısımları üçer pano halinde düzenlenmiş olup, her bir panodaki süslemeler simetrik özellikler göstermektedir. Bu panolarda vazodan çıkmış stilize lale ağacı motifi işlenmiştir. Pano yüzeyindeki boş kısımlara ise yaprak

motifleri işlenmiştir. En üst panolardaki lale ağaçlarının dorukları, mihrabın kavsara kısmında birleşmektedir.

Asıl mihrap nişi dört kademe halinde bir düzenlemeye sahip olup, farklı renklerdeki halat motifi ile çevrenmiştir. Dört kademeli bölüm, birbirinden halat motifli süslemeler ile ayrılmaktadır. En alt kısımda dama tahtası şeklinde bir uygulama söz konusudur. İkinci kısım ise dikey şeritler halinde bölünmüş olup, her şerit, zikzak motifi ile çevrenmiştir. Şeritlerin iç kısımlarında ise çok kollu yıldız kompozisyonları uygulanmıştır. Üçüncü kademe de, dikey halde şeritlere bölünerek her birinin yüzeyine s kıvrımlı motifler işlenmiştir. En üst kısım kavsara bölümünü oluşturmakta ve üçgen bir şekilde son bulmaktadır (Fotoğraf 200).

Yapının bazı kısımlarında estetik görünümü artırmak amacıyla kökboyası uygulamasına başvurulmuştur. Yalnız bu uygulamada, diğer yapılardaki gibi aşırıya kaçılmamış ve yapının orijinal görünümüne gölge düşürülmemiştir.

4.4. OF CAMİLERİ

Katalog No	4.4.1.
Yapının Adı	Mithat Paşa(Kalanas) Mahallesi Camii
Bulunduğu Yer	Trabzon/Of/Bölümlü Beldesi/Mithat Paşa Mahallesi
Çizim	25-26
Resim	201-223
İnceleme Tarihi	28.10.2015-18.11.2016

4.4.1. Bölümlü Beldesi Mithat Paşa Mahallesi Camii

Konumu ve Tarihçesi

Konumu

Of ilçesinin Bölümlü Beldesi merkezinde yer alan camii, geniş bir hazire içerisinde yer almaktadır. Yapı, köy merkezindeki düz bir alan üzerinde kurulmuştur.

Tarihçesi

Yapı üzerinde farklı kısımlarda kitabeler bulunmaktadır. İlk kitabe, giriş kapısının kanatları üzerinde yer alır. Mihrabın köşelik kısımlarında da birer adet kitabeye yer verilmiştir. Bu kitabelerden bir tanesi günümüzde okunamayacak haldedir. Aynı zamanda yapının kuzeybatısında inşa edilmiş olan çeşme yapısının da üzerinde, bir inşa kitabesine yer verilmiştir.

Yapının kitabesinden edindiğimiz bilgiye göre 1817 yılından önce bugünkü caminin yerinde başka bir camii bulunmaktaydı. 1917 yılında camii yangın geçirmiş olup, bu yıldan sonra eski caminin yerine adı geçen camii yapılmıştır. Caminin ahşap süslemeleri 17 yaşındaki Hopalı bir genç usta tarafından yapılmıştır⁶⁴.

Yapıya girişi sağlayan kapının her iki kanadında da kitabeye yer verildiği gözlemlenmektedir. Sol kapı kanadı üzerindeki kitabede; *“Sahib-u bab Mulla Mustafa Zade Kibar 1262”* ibaresi yer almaktadır. Sağ taraftaki kapı kanadı üzerinde ise; *“Bu Cami-i Şerifin ustası Usta Hasan”* ibaresi yazılıdır.

Mihrabın köşelik kısımlarında da birer adet kitabeye yer verilmiştir. Sol köşelikteki kitabede; *“Bin İki Yüz dahi Altmış İki salinde ... bu camii-i hanefiyye*

⁶⁴ Karadeniz, Erdem; “Trabzon Of İlçesi’ndeki Mimari Eserler”, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Van 2017, s.10.

müceddiden olub tamir” şeklinde bir ifade yer alır. Sağ köşelik kısmındaki kitabede ise; *“Bu cami-i şerifin üçüncü umum tamiri hicri sene 1293’de yapıldı”* ifadesi yazılıdır.

Üçüncü tarih kitabesi ise, caminin kuzeybatısındaki çeşme yapısının alınlık kısmında bulunmaktadır. Üç satır halindeki kitabede; *“Bağcivan başı kerimesi Hatice Hanım ile zevci Hüseyin Bahri Efendi’nin bakiyat-ı salihatına mülhak bir eser-i hayrıdır, 1328”* ifadesi yazılıdır.

Bu üç ayrı kitabeden yola çıkarak yapıyı, giriş kapısı üzerinde de yer alan kitabeden, H.1232-M.1816-1817 yılına tarihlendirmeyi doğru buluyoruz. Mihrap üzerinde yer alan kitabelerin ise kitabede de belirtildiği üzere, onarım kitabeleri oldukları anlaşılmaktadır. Üçüncü tarih kitabesi ise çeşmenin yapım tarihini vermektedir. M.R. Sümerkan ve İ.Okman’ın da yapı ile yapmış oldukları çalışmalarda da yapıyı, giriş kapısı üzerinde mevcut olan kitabeden, H.1232-M.1816-1817 yılına tarihlendirmektedir.

Yapının Tanımı

Hafif meyilli bir arazi üzerinde inşa edilen yapı dıştan 8.82 x 9.22 m ölçülerindedir. Kuzeyde yer alan son cemaat kısmı ile de yapı dıştan kuzey-güney yönünde düzgün bir dikdörtgen plan arz etmektedir (Çizim 25-26). Düz bir alana oturan caminin beden duvarları, mahfil hizasına kadar kesme taş malzemedan yapılmış olup, mahfil kısmı ise tamamıyla ahşap malzemedan inşa edilmiştir. Harim kısmının doğu, batı ve güney cepheleri dıştan çimento harcı ile kaplanmış olup duvarlar beyaz boya ile boyanmıştır (Fotoğraf 201).

Üzerinde yer alan kitabelerden daha önce birkaç kez onarım gördüğü anlaşılan caminin, en son onarımı ise 1990 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğünce yapılmıştır. Yapının taş mihrabında yer alan kitabelerin okunamayacak halde olması ise üzücü bir durumdur. Zamanla görülen tahribatların yanı sıra, uygulanmış olan yağlı boyanın da etkisi oldukça fazladır. Yapının çatısı dört omuz kırma çatı planlıdır ve geleneksel oluklu kiremit ile örtülüdür. Saçak kısımları geniş tutulan yapının, bu kısımları, yeni yapılan onarım sırasında değiştirilmiştir. Yapının kuzeyde son cemaat kısmı mevcuttur ve bu kısmın üzerine denk gelen bölüm, iç mahfil kısmı olarak düzenlenmiştir. Son cemaat kısmında yer alan sütunların ise zamanla tahrip olmalarından dolayı bu bölümlerdeki süslemelerin günümüze kadar ulaşamadıkları görülmektedir.

Yapının minaresi ise, kuzeybatı köşeye bitişik olarak inşa edilmiştir. Minare ahşap malzemedan yapılmıştır ve yüzeyi beyaz boya ile boyanmıştır. Minare, tek şerefeli ve silindirik forma sahiptir, Yapının harim kısmında, 7 adet pencere açıklığı mevcut iken, mahfil kısmında ise 11 adet pencere uygulaması görülmektedir (Fotoğraf 202). 25 adet ahşap sütunun yer aldığı yapıdaki sütunların, 6 tanesi son

cemaat kısmında bulunup üzerine denk gelen mahfili taşımakta, 4 tanesi harim kısmında bulunup mahfili taşımakta, 15 tanesi ise mahfil kısmında tavanı taşıma görevini üstlenmişlerdir.

Diğer yapılardan farklı bir uygulama ise, yapının kuzeybatı köşesinde mevcut olan çeşme yapısıdır. Caminin yapımından daha sonraki bir dönemde yapıya eklendiği anlaşılan çeşme yapısının, oldukça estetik bir görünümde olduğu ve günümüze kadar gelebilmiş olması kültürel mirasımız açısından oldukça önemlidir (Fotoğraf 203).

Yapının kuzeybatı köşesinde yer alan çeşme yapısı, kare bir düzenlemeye sahiptir. Yüzeylerinde taş işçilikli basit süslemeler mevcuttur. Çeşme yapısının doğuya bakan yüzeyinin üst kısmında, dikdörtgen bir kartuş içerisine alınmış üç satırlık kitabe mevcuttur. Üç satırlık bu kitabede; *“Bağcivan başı kerimesi Hatice Hanım ile zevci Hüseyin Bahri Efendi'nin bakiyat-ı salihatına mülhak bir eser-i hayırdır, 1328”* ibaresi yazılıdır (Fotoğraf 204)

Yapıda kullanılan süslemeler ahşap ve taş üzerine uygulanmakla birlikte bu süslemelerde ajur, kabartma ve oyma tekniği kullanılmıştır. Yapıda yer alan ahşap süslemelere sahip kısımlar, ahşap malzemenin tâbii rengi ile kullanılmış olup, farklı renkte görünüm sergilemektedirler. Kullanılan süslemeler ise diğer yapılardan aksine farklı kompozisyonlar göstermektedir. Kullanılan bu motiflerin çoğu Klasik Osmanlı Mimarisinden alınmış olup, mahalli sanatçılar tarafından yeniden yorumlanarak kullanılmıştır.

Yapıya giriş kuzey cephenin ortasındaki kapı ile sağlanmaktadır. Yapıda yer alan farklı bir uygulama ise, yapının batı kanadından ve harim kısmından açılan kapılar aracılığıyla, mahfil kısmına çıkış sağlanmasıdır. Kuzey cephenin ortasında yer alan basık kemerli kapı açıklığı ile yapıya giriş sağlanmaktadır. Söve kısımları, düzgün kesme taşlarla oluşturulmuş sade bir görünüme sahiptir. Ceviz ağacından yapılmış ahşap kapı, iki kanatlı bir forma sahiptir. Kanatların birleştiği kısım tek bir parça gibi düzenlenmiş ve kapı kanatlarının yüzeyleri ortadan bölünerek iki bölüm halinde düzenlenmiştir (Fotoğraf 205).

İki kapı kanadında da daire içerisinde işlenmiş kitabeye yer verilmiştir. İlk olarak sağ tarafta yer alan kapı kanadını inceleyecek olursak düz bir silme ile çevrelenmiş olup ortadan yine düz bir silme aracılığıyla iki parçaya ayrılmıştır. Silmeler ile sınırlandırılmış olan alt kısımda, ortada üst üste üç farklı boyutta daire motifi işlenmiştir. En altta yer alan motifin içine çarkıfelek, ortadaki motifin içine gülbezek ve en üstte yer alan motifin içerisine de gülbezek kompozisyonlu süslemeler işlenmiştir. Ortada yer alan bu dairelerden gelişen, stilize lale ağacı motifi ile dikdörtgen alanın yüzeyi süslenmiştir. Kapı kanadının üst bölümünde ise aynı kompozisyon mevcuttur. Üçlü daire motiflerinden en üst kısımda yer alanının içerisinde gülbezek motifi yerine kitabeye yer verilmiştir. Bu kitabede; *“Bu cami-i*

şerifin ustası Usta Hasan” şeklindeki ibareye yer verilerek, usta adından bahsedildiği görülmektedir. Sol kısımdaki kapı kanadının alt bölümünde ise, sağ kapı kanadının alt kısmındaki süsleme, aynı formda işlenmiştir. Fakat süslemedeki bazı motifler farklı olarak yerleştirilerek süslemelerde farklılığa gidilmiştir. Sol kapı kanadının üst kısmında da sağ kapı kanadındaki uygulamanın benzer kompozisyonu mevcuttur ve en üst kısımda daire içerisinde kitabeye yer verilmiştir. Kitabeden okuyabildiğimiz kadarı ile *“Sahib-u bab Mulla Mustafa Zade Kibar 1262”* ifadesi yer almaktadır (Fotoğraf 206). İki kapı kanadının yüzeyinde de demir işçilikli zarif birer kapı tokmağına yer verilmiştir. Kapı kanatlarının birleştiği orta kısım ise s kıvrımlı ve halat motifli süslemeler ile hareketlendirilmiştir. Ayrıca süslemelerin bulunduğu bu kısım, kapıyı bir bütün olarak göstermektedir.

Yapının batı cephesinde yer alan harim kısmına girişi sağlayan kapı ise basık kemerli bir açıklığa sahiptir ve sade bir görünümde. Kapının kenar kısımlarında ajur tekniğinde basit bazı süslemeler haricinde kapı, sade bir görünüm arz etmektedir (Fotoğraf 207).

Ahşap kirişler yüzeyinde yer alan süslemeler de, bu bölümde karşımıza çıkan farklı süslemeli kısımlardır. Bu süslemeler iki bordür halinde olup, bu bordürlerde sivri kemerli niş ve halat motifli desenli süslemeler kullanılmıştır. Son cemaat kısmının üzerindeki ahşap sütunun kuzeye bakan yüzeyinde de süslemeli bir şeride yer verilmiştir. Kabartma olarak işlenmiş bu şeritte, sivri kemerli niş uygulamasına sahip kompozisyon kullanılmıştır. Bunun yanı sıra, son cemaat kısmında korkuluk uygulamasına yer verilmiştir. Korkuluk uygulamasının kullanıldığı ahşap bölümlerin yapıya sonraki dönemlerde eklendiği anlaşılmaktadır.

Yapının harim mekânı, 7.10 x 7.48 m uzunluğunda, kuzey-güney yönünde kareye yakın dikdörtgen bir plana sahiptir. Yapının mahfil kısmı harim mekânında yer alan dört ahşap direk ile taşınmaktadır. Yapının mahfili harim mekânını U şeklinde çevrelemekte olup mahfil kısmında iç mekâna çıkıntı yapan müezzin köşküne yer verilmiştir. Mahfil uygulaması güney duvarın üzerinde de balkoncuğ şeklinde bir uygulama gösterir. Yapının tavanı düz ahşap olup göbek kısmı süslemelidir (Fotoğraf 208).

Kare bir alana sahip olan tavanın göbek kısmı, içeriye doğru kademelendirilmiştir. Kare alan sarkıt şeklindeki bitkisel süslemeler ile çevrelenmiştir. Kare kısmın içten köşelerine birer eşkenar üçgen motifli yerleştirilerek, kare alanın içinde kalan kısım, sekizgene dönüştürülmüştür. Sekizgen alanın içi daire şeklinde işlenmiş birkaç bordür ile çevrelenmekle ve üç kademe şeklinde dışa taşıntılı bir forma sahiptir (Fotoğraf 209). En dıştaki daire planlı kesitte ince çitalar ile oluşturulmuş basit çizgiler kullanılmış olup bu çitalar mavi renkli boya ile boyanmıştır. Bu alanın içinde kalan daire kompozisyonun kenarları sarkıt şeklindeki süslemeler ile çevrelenmiş olup iç kısmında s kıvrımlı bir kompozisyona

yer verilmiştir. S kıvrımının arasında kalan boş kısımlara ise ince çizgiler ile oluşturulmuş stilize lale motifi işlenmiştir. Bu alanın iç kısmındaki daire kesitin kenarları, sarkıt şeklindeki süslemeler ile çevrelenmiştir. İç kısmında karşılıklı s kıvrımları ile oluşturulmuş motifin ortasındaki boş kalan alanlarda uygulanan gülbezek motifleri farklı bir uygulamanın göstergesidir. En içte yer alan daire kısmının dış yüzeyi, sarkıt şeklindeki süslemeler ile çevrelenmiş ve iç kısmı halat motifi şeklindeki süslemeler ile doldurulmuştur. Daire alanın göbek kısmı ise ajur tekniğinde işlenmiş bitkisel süslemeler ile doldurularak, göbek kısmında farklı bir süsleme detayına yer verilmiştir (Fotoğraf 210).

Yapıdaki en farklı ve en dikkat çekici süslemelere sahip bölüm olarak sütunları söylemek en doğrusudur. Bu sütunlardan dört tanesi harim kısmında yer alırken, mahfil kısmını taşıma görevini üstlenmişlerdir. Sütunlardan altı tanesi ise son cemaat kısmındadır ve dıştan mahfili taşıma görevine sahiptirler. Geride kalan on beş sütun ise mahfil kısmında yer alıp, tavanı taşımakla görevlendirilmişlerdir (Fotoğraf 211).

Harim kısmında yer alan dört sütunun yüzeyinde farklı süsleme kompozisyonları kullanılmıştır. Kuzeydoğu köşede yer alan sütun, kare ayak kısmına sahip olup orta kısmında boğumlu bir uygulamaya sahiptir. Başlık kısmında ise kabartma şeklinde süslemelere yer verilmiştir. Bu süslemeler sütunun dört yüzeyinde de aynı formdadır. En altta stilize lale motifi, üzerinde gülbezek motifi, onun da üzerinde geometrik çizgiler ile oluşturulmuş kesite yer verilmiştir. En üstteki kare alanda ise büyük bir gülbezek motifi işlenmiştir.

Yanında yer alan ikinci sütunda kare ayak kısmına sahiptir. Orta kısmı ise ikili düzenlemeye sahip boğumlu formdadır. Bu boğumlu kısımların ortasında kalan kısımda ise alttan ve üstten s kıvrımları ile çevrelenmiş sepet örgü motifli alana yer verilmiştir. Sütunun başlık kısmı ise altta ve ortada ters lale motiflerinin yanı sıra iki yanında yer alan çarkıfelek motifleri ile de süslenmiştir. Başlık kısmındaki kare alanda gülbezek motifinin işlendiği bir kompozisyon uygulaması mevcuttur. Üçüncü sütunda ise sağ tarafında yer alan sütun yüzeyindeki süsleme kompozisyonları kullanılmıştır. Kuzeybatı köşede yer alan sütunun kaide kısmı kare bir alana sahip olup gövde kısmında ahşap boğumlu bir uygulama mevcuttur. Başlık kısmının en alt bölümünde, ters lale motifli bir şerit uygulaması kullanılmıştır. Bu uygulamanın üzerinde çarkıfelek motifleri işlenirken onunda üzerinde büyük bir stilize lale motifi ters olarak işlenmiştir. En üstteki kare kısımda ise gülbezek motifi kullanılmıştır.

Mahfil kısmında yer alan sütunlarda da farklı süsleme detayları mevcuttur. Bu sütunların bazıları sade tasarlanmış olurken bazılarında süslemelere yer verilmiştir. Bazı sütunlar ise ahşap boğumlu olarak düzenlenmiştir. Genellikle harim kısmında da olduğu gibi bu bölümdeki sütunların da başlık kısımlarında süslemeler hâkimdir. Bu sütunların bazılarında, gülbezek motifi ve altında hilal motifi, farklı

kompozisyonlu zencerek motifleri, gülbezek motifleri, s kıvrımları, çarkıfelek motifleri, stilize lale motifleri kullanılan bazı süslemeler olarak karşımıza çıkar.

Yapıdaki en estetik süslemeleri bünyesinde barındıran müezzin köşkünün yüzeyi, farklı süsleme kompozisyonlarına ait bordürler ile çevrelenmiştir (Fotoğraf 212). En alt kısmında sarkıt şeklinde düzenlenmiş üç gözlü çiçek motifleri yer almaktadır. Aynalık kısmı halat motifli bir şerit ile başlamaktadır. Bu motifin üzerinde sivri kemerli niş uygulamasına sahip bordür yer alır. Bunun üzerinde düz bir silmeye yer verilerek üst kısmında da karşılıklı olarak işlenmiş s kıvrımları motifler kullanılmıştır. Bu kompozisyonun ortasında kalan alanlara ise birer gülbezek motifi işlenmiştir. Halat motifi ile devam eden aynalık kısmındaki sonraki bordürde, s kıvrımlı süslemelere yer verilerek kıvrımların arasında kalan boşluklara ters ve düz şekilde işlenmiş stilize lale motifleri yerleştirilmiştir. Tekrar bir halat motifinin yer aldığı ve üzerinde karşılıklı s kıvrımları ile oluşturulmuş bordür yer almakta ve ortasındaki boş kısımlarda gülbezek motifleri kullanılmıştır. Aynalık kısmı en üstten halat motifi ve niş şeklindeki bordürler ile son bulmaktadır (Fotoğraf 213).

Köşkün korkuluk kısmı diğer yapılarıdaki uygulama alanından farklı olarak bitkisel yaprak şeklinde işlenmiş ajur teknikli süslemeler ile çevrelenmiştir. Bu süslemenin üzerinde ise saç örgüsü motifli bir bordüre yer verilmiştir. Köşk kısmının köşelik kısımlarında stilize olarak işlenmiş bitkisel motifli süslemelere yer verilmiştir. Bu süslemeler ajur tekniğinde yapılarak yüzeylerinde farklı kompozisyondaki süslemelere yer verilmiştir. Bu süslemeler ejderha motifini anımsatır niteliktedir (Fotoğraf 214).

U plana sahip mahfil kısmının ahşap kirişleri farklı kompozisyona sahip bordürler ile çevrelenmiştir. Bu bordürlerin en alt kısımda olanında farklı bir geometrik kompozisyon işlenmiştir. Bu bordürün üzerinde halat motifi ve sivri kemerli niş şeklinde işlenmiş bordürler yer almaktadır. Korkuluk kısmında ise alttan ve üstten düz bir silme içerisine alınmış ahşap boğumlu korkuluklara yer verilmiştir. Ahşap boğumların üzerinde de altıgen motifli ajur tekniğinde yapılmış süslemeler yer alır (Fotoğraf 215).

0.90 x 0.90 m ebatlarında kare bir alana sahip kürsü, yapının güneydoğu köşesinde yer almaktadır. Görünen iki yüzeyi de bir bütün olarak tasarlanmış bordürler ile çevrelenmiştir (Fotoğraf 216). En alt bordürde karşılıklı olarak işlenmiş iki s kıvrımı hâkim iken, orta kısımlarında kalan boşluklara ise yatay haldeki stilize lale motifleri işlenmiştir. Bu bordürün üzerinde yine s kıvrımlı bir bordüre yer verilmiştir. Bu bordürün üzerinde ise minberin korkuluk kısmında da uygulanan bir süslemeye yer verilmiştir. Kabartma şeklinde işlenmiş ahşap boğumlu korkuluklar, farklı bir şekilde karşımıza çıkmaktadır. Sırada yer alan bordürde s kıvrımları kullanılarak, bu kıvrımların ortasında yatay haldeki stilize lale motiflerine yer

verilmiştir. Bu kısımda da ahşap boğumlu süslemeler kullanılarak farklı bir kompozisyona gidildiği görülmektedir. Süslemelerin üzerinde yatay halde uzanmış olan halat motifi ile bordürler son bulmaktadır (Fotoğraf 217). Mihraba bakan yüzeyinde tam uygulama alanı bulan, diğer yüzeyde ise yarıya kadar uygulama alanı bulan, balkoncuuk şeklinde bir ahşap boğumlu dikme uygulaması hâkimdir. Sivri kemerli niş şeklinde iki bordür ve ortasında halat motifli süslemeler ile oluşturulmuş alt kısmın üzerinde, estetik görünümlü ahşap boğumlu dikmelere yer verilmiştir. Bu uygulamanın üzerinde ise ince bir saç örgüsü bordürü ile balkoncuuk uygulaması son bulmuştur.

Güneybatı köşede yer alan minber, ceviz ağacından inşa edilmiştir. Yüzeyindeki süslemeler, ahşap malzemenin tâbi rengi ile kullanılmıştır. Minber tamamıyla ahşap süsleme özelliklerini bünyesinde barındırmakla beraber, farklı kompozisyonlu süslemeleri ile de dikkat çekmektedir (Fotoğraf 218). Minber kapısı basık kemerli bir açıklığa sahip olup, üç yönden karşılıklı olarak iki s kıvrımlı motif ile çevrelenmiştir. Bu kıvrımlarının ortasında kalan boşluklara ise daire içerisine alınmış çarkıfelek, çok kollu yıldız, eşkenar dörtgen şeklinde geometrik süslemeler yerleştirilmiştir. Kapının alınlık kısmı ise düz bir silme ile sınırlandırılarak, içerisine stilize lale motifleri yerleştirilmiştir. Bu lale motiflerinin yanına, iki adet çarkıfelek motifi işlenerek, alınlık kısmı hareketlendirilmeye çalışılmıştır (Fotoğraf 219). Kapının taç kısmı ise ajur tekniğinde işlenmiş süsleme ile sınırlandırılmıştır. Burada mevcut olan süslemede, stilize olarak işlenmiş ağaç motifine yer verilmiştir. Giriş kapısının yan yüzeylerinden mihraba bakan yüzeyinde, s kıvrımlı süsleme detayı hâkim kılınmış iken, diğer yüzeyde sade bir silme uygulaması hâkimdir.

Mihraba bakan aynalık kısmındaki ana şema sekizgen motifleri ile oluşturulmuştur. Halat motifleri ile oluşturulmuş sekizgen alanların içinde ise kare yüzeyler oluşturulmuştur. Kare alan ve kol kısımları da halat motifi ile belirginleştirilmiş olup, kare alanın içerisinde dört kollu yıldız motifi işlenmiştir. Sekizgen ile kare alanın ortasında kalan dört parça bölümde ise zikzak şeklindeki geometrik süslemelere yer verilmiştir. Aynalık kısmının zemine denk gelen kısmında ise üçlü bir süsleme şeridi görülmektedir. En altta geometrik kompozisyonu, ortada s kıvrımı ve en üstte de halat motifi kullanılmıştır. Kullanılan bu süslemelerin oyma tekniğinde yapılması, o dönemin el işçiliğinin ne denli gelişmiş olduğunun göstergesidir.

Minberin köşk altı kısmı ise ince silmeler ile üç kısma bölünmüştür. En üst kısımda sepet örgü motifi hâkimdir. Orta kısımda ajur tekniğinde işlenmiş bitkisel süsleme ve onun üzerindeki stilize lale motifleri yer alır. En alt kısımda da ajur tekniğinde işlenmiş süslemelerin yanı sıra, s kıvrımlarına da yer verildiği görülmektedir. Mihrabın korkuluk kısmında ise, ahşap boğumlu olarak tasarlanmış, iki kademeli korkuluk uygulaması mevcuttur. Bu uygulama, minberin köşk altı kısmını da içerisine alacak şekilde uygulama alanına sahiptir. Minberin diğer aynalık

kısımında ise halat motifi ile oluşturulmuş dairelerin birbiri içerisine geçmesi ile oluşturulmuş kompozisyon hâkimdir. Dairelerin ortasında kalan boş kısımlarda ise dört kollu yıldız motifleri işlenmiştir. Dairelerin birbiri ile kesiştikleri kısımlarda da küçük ebatlarda dört kollu yıldız motifleri işlenerek, kompozisyonda farklılığa gidilmiştir (Fotoğraf 220).

Minberin köşk kısmında farklı kompozisyona sahip süslemeler birkaç bordür şeklinde düzenlenmiştir. Bu bordürler köşk kısmını üç yönden çevrelemektedir. En alttaki düz yüzeyde, anahtar deliği şeklinde tasarlanmış ajur teknikli bir süslemeye yer verilmiştir. Süsleme bordürlerinden en alt kısımda saç örgüsü motifi yer alıp, üzerinde karşılıklı olarak işlenmiş s motifleri bulunur. Bu kıvrımların ortasında kalan boş kısımlara ise yatay halde işlenmiş stilize lale motifleri yerleştirilmiştir. Bu kompozisyonun üzerinde yine bir saç örgüsü motifi işlenmiştir. En üst kısımda ise, iki adet niş şeklinde işlenmiş bordür ve ortasında yer alan halat örgü motifi mevcuttur. Bu bordürlerin en üst kısmında da ahşap boğumlu korkuluklar mevcuttur. Köşk kısmı üstten, sade düzenlemeye sahip bir âlem ile son bulmaktadır (Fotoğraf 221).

Güney cephenin ortasında düzgün kesme taş malzemeden inşa edilmiş olan mihrap, dikdörtgen bir alana sahiptir ve günümüzde tamamen beyaz yağlı boya ile boyanmıştır. Dıştan eşkenar üçgen ve halat motifli ince iki bordür ile çevrelenen mihrap nişi, sade bir görünüme sahiptir. Üstte bu iki bordürden farklı olarak kabartma şeklinde eşkenar üçgen motifli bir bordüre daha yer verilmiştir (Fotoğraf 222).

Dokuz kademeli olarak tasarlanan mihrap nişi, yukarıya doğru kademeli olarak daralma göstermektedir. Dıştan kare bir kesit ile sınırlandırılmış olan mihrap nişinin yüzeyi tamamen sade bir düzenleme göstermektedir. Mihrap yüzeyindeki tek süslemeler, alınlık ve köşelik kısımlarında bulunmaktadır. Mihrabın köşeliklerinde birer adet selvi ağacı motifine yer verilmiş iken, alınlık kısmında ise vazodan çıkan stilize lale ağacı motifine yer verilmiştir (Fotoğraf 223). Daha önce de belirttiğimiz üzere mihrabın iki köşe kısmında da birer kitabe kuşağına yer verilmiştir. Bu kitabelerden sağ tarafta yer alanı okunabilecek halde iken sol kısımda mevcut olanı ise tahrip olmuş vaziyettedir.

Sağ köşede yer alan kitabede **“Bu cami-i şerifin üçüncü umum tamiri hicri sene 1293’de yapıldı”** ibaresi yer almaktadır. Bu kitabeden yola çıkarak yapının daha önce iki kez onarım geçirmiş olduğu anlaşılmaktadır. Sol köşede yer alan kitabenin de onarım kitabesi olma olasılığı muhtemel bir olasılıktır. Bu kitabede ise; **“Bin İki Yüz dahi Altmış İki salinde ... bu camii-i hanefiyye müceddiden olub tamir”** ibaresinin yer aldığı kaynaklarda belirtilmektedir.

Katalog No	4.4.2.
Yapının Adı	Sugeldi Köyü Aşağı Mahalle Camii
Bulunduğu Yer	Trabzon/Of/Sugeldi Köyü
Çizim	27-28
Resim	224-244
İnceleme Tarihi	28.10.2015-18.11.2016

4.4.2. Sugeldi Köyü Aşağı Mahalle Camii

Konumu ve Tarihçesi

Konumu

Yapı, Of ilçesine bağlı Sugeldi Köyü'nün, Aşağı Mahalle diye hitap edilen bölümünde, eski ve yeni definlerden oluşan geniş bir hazire içerisinde yer almaktadır. Beldenin ilçe merkezine uzaklığı yaklaşık 12 km'dir.

Tarihçesi

Yapı üzerinde üç farklı kısımda inşa kitabesi bulunmaktadır. Bu kitabelerden ilki mihrabın alınlık kısmında, ikincisi giriş kapısının alınlığında, üçüncüsü ise girişin batısındaki duvar yüzeyindedir. Bu üç kitabenin de günümüzde okunamayacak halde olmaları üzücü bir durumdur. Yapının tarihlendirilmesi ise girişin batısındaki iki satırlık kitabeden yola çıkarak sağlanmaktadır. Bu kitabeden okunabildiği kadarı ile H.1250-M.1832 tarihi yazılıdır. Biz de bu kitabeden yola çıkarak yapıyı, M.1832 yılına tarihlendirmekte bir sakınca görmüyoruz.

Yapının Tanımı

Yapı; kuzeydeki son cemaat yeriyle birlikte 8.45 x 11.80 m ölçülerinde kuzey güney yönünde dikdörtgen planlıdır. Günümüzde oldukça geniş bir hazire içerisinde yar alan yapı, Yapının kuzeyinde son cemaat revakı uygulaması hâkim olup, bu kısmın üzerinde de dış mahfil uygulamasına yer verildiği gözlemlenmektedir (Çizim 27-28). Yörede mevcut olan diğer yapılarda da olduğu gibi bu yapıda da geleneksel iki malzeme kullanımı görülmektedir. Yapının harim duvarları mahfil hizasına kadar düzgün kesme taş malzeme ile oluşturulmuş iken yapının mahfil kısmı ise ahşap yığma tekniği ile oluşturulmuştur (Fotoğraf 224).

Yapının çatısı ise geleneksel hale gelen dört omuz kırma çatı şeklindedir ve oluklu kiremit ile kaplanmıştır. Diğer yapılarda da olduğu gibi yapının saçak kısımları geniş tutularak olumsuz hava şartlarından yapı korunmaya çalışılmıştır. Yapıya sonradan ilave edilen minare ise kuzeybatı köşede yer alır. Taş malzemedden

inşa edilen minare iki şerefeli ve silindirik bir formdadır. Yapıda toplamda on altı adet pencere açıklığına yer verilmiş olup bu pencerelerden beş tanesi harim kısmında iken, on bir tanesi ise mahfil kısmında bulunmaktadır. Yapının batı cephesinin toprak ile teması dolayısıyla harim mekânının bu kısmında sadece bir adet pencere açıklığı yer almıştır. Yapının girişi, kuzey cephenin ortasındaki kapı aracılığıyla sağlanmaktadır. Yapının mahfil katına da dış mahfil kısmında açılan kapı ile de giriş sağlanmaktadır (Fotoğraf 225). Yapıdaki en farklı uygulama alanı ise dış mahfil kısmının, son cemaat revakı gibi etrafının açık bir şekilde düzenlenmiş olmasıdır.

Yapının son cemaat revakında çok sayıda sütun kullanımı mevcuttur. Bu sütunların yüzeylerine işlenmiş olan süslemeler yapıya girmeden yapının ilgi çekici özelliklerini bizlere sunmaktadır. Bu kısımdaki sütunlar dış mahfil kısmındaki sütunlara oranla daha iyi vaziyettedirler. Bu kısımdaki sütunlarda yapının genelinde hâkim olan geometrik kompozisyonlar kullanılmıştır. Bu kompozisyonlar sütunların başlık kısımlarında en fazla işlenmiş olsa da ayak ve gövde kısımlarında da süslemelerin kullanıldığı gözlemlenmektedir. Dış mahfil uygulamasının görüldüğü bölümde ise sekiz adet sütun kullanımı mevcuttur. Bu sütunların yüzeyleri son cemaat kısmındaki sütunlara oranla daha fazla tahrip olmuş vaziyettedir. Bu sütunlarda da geometrik kompozisyonlu süslemelere yer verilmiştir ancak süslemelerin birçok bölümü tahrip olmuş vaziyettedir.

Kuzey cephenin ortasındaki basık kemerli açıklığa sahip olan kapı, ceviz ağacından yapılmıştır. İki kanatlı bir düzenlemeye sahip kapının her iki kanadında da aynı süsleme özellikleri görülmektedir (Fotoğraf 226). Firuze renkte boyanan kapı kanatlarında, kare alanlar ile sınırlandırılmış iç içe diyagonal eşkenar kare formları kullanılmıştır. Her bir formun dört yönüne ise rozet çiçekleri yerleştirilerek, kapı yüzeyi hareketlendirilmeye çalışılmıştır. Kare alanları birbirinden ayıran kısımlarda ise geometrik motifli süslemelerden yararlanılmıştır. Bu ahşap süslemelerin yanı sıra demir kapı tokmakları da oldukça zarif ve estetik bir görünüme sahiptirler.

Kapıyı çevreleyen bordürler ise U şeklinde tasarlanmıştır. En içte zikzak motifli ve halat örgü motifli iki ince şerit yer alırken, sonraki kısımda ise zencerek motifli bir bordür yer alır. İnce bir halat örgü motifli ile diğer bordürden ayrılan kısımda ise, stilize lale, yaprak ve çiçek motifleri işlenmiştir. Bu bordürün, kapının alınlık kısmına denk gelen bölümünde, kitabe boşluğu mevcuttur. Bu kısımdaki kitabe, tam anlamıyla harap olmuş vaziyettedir. En dıştaki iki ince şeritte ise halat örgü ve zikzak motifli süslemeler yer almaktadır (Fotoğraf 227). Kapının üzerine denk gelen üst kat taban kirişleri de süslemelerin kullanıldığı bir diğer kısımlardır. Bu kısımda üç kademeli bir süsleme kompozisyonu görülmektedir. En altta sepet örgü motifli, üzerinde ise selvi ağaçlı ve sivri kemerli niş şeklindeki iki ince şeride yer verilmiştir.

Yapıdaki diğer bir kapı açıklığı ise mahfil kısmına girişi sağlayan kapıdır. Basık kemerli açıklığa sahip kapının yüzeyi, sade bir düzenleme göstermekte iken, süslemeler kenar bordürlerinde ve kemer köşeliklerinde yoğunlaşmıştır (Fotoğraf 228). Kemer köşeliklerinde kabartma tekniğinde yapılmış küçük geometrik motifli süslemeler kullanılmıştır. Kapı dıştan zikzak motifli ve fisto uygulamalı iki ince şerit ile çevrelenmiştir. Kemer kısmı ise halat motifli ve zikzak motifli iki ince şerit ile belirginleştirilmiştir. Kapı açıklığının sağ tarafında kalan yüzeyde ise dairesel geçme kompozisyonlu süslemeler kullanılmış olup daire motiflerinin ortasında kalan boş alanlara ise birer adet gülbezek formu yerleştirilmiştir. Sağ üst köşede ise iki satırlık kitabe yer almakta ve bu kitabenin bu kısma, yakın bir zamanda eklendiği, uygulanan kompozisyon ve yazı tekniğinden anlaşılmaktadır.

Yapı içten 6. 95 x 7. 20 m ölçülerinde kuzey-güney yönünde kareye yakın dikdörtgen bir plana sahiptir. Yapının mahfili harim mekânını üç yönden U şeklinde çevrelemektedir. Yapının mahfil kısmı harim mekânında yer alan altı adet ahşap direk ile taşınmaktadır. Mahfil kısmında ise on altı ahşap direk kullanımı mevcuttur ve bu direkler tavanı taşımaktadır. Mahfil kısmının ortasında iç mekâna çıkıntı yapan müezzin köşkü bulunur. Mahfil uygulaması güney duvarın üzerinde de balkoncuk şeklinde bir çıkıntı yapmıştır. Yapının güney duvarının ortasında yer alan mihrap taş malzemenen inşa edilirken minber ve güneybatı köşedeki vaaz kürsüsü ahşap malzemenen yapılmıştır. Yapının tavanı sade tasarımlı düz ahşap malzemenen yapılmış olup göbek kısmı süslemelidir (Fotoğraf 229).

Yapıda en farklı süslemelerin kullanıldığı kısımlar, sütunlardır. Harim kısmındaki altı sütundan dört tanesi orijinal süslemelere sahip iken, doğu ve batı cephede yer alan sütunlar sade bir düzenlemeye sahiptir. Bu sütunların form ve uygulama açısından yapıya sonraki bir dönemde eklendikleri muhtemel bir olasılıktır (Fotoğraf 230). Harim kısmındaki sütunlarda farklı süsleme kompozisyonları kullanılmıştır. Süslemelerde; çarkıfelek motifi, zikzak motifi, yıldız kompozisyonları, sekiz ve altı kollu yıldızlar, halat örgü motifleri, rozet çiçekleri, s kıvrımları ve Mühr-ü Süleyman motifleri kullanılmıştır. Mahfil kısmındaki sütunlar, harim kısmına oranla daha sade düzenlemeler göstermektedir. Bu kısımda sütunlarda sadece müezzin köşkünün köşe kısımlarındaki iki sütun yüzeyinde süslemeler görülmektedir. Bu sütunlarda alt kat sütunlarında da olduğu gibi geometrik kompozisyonlu süslemeler kullanılmıştır. Kullanılan motiflerden bazıları, sepet örgü, saç örgü, zikzak ve denizyıldızı şeklindedir (Fotoğraf 231).

Yapının üzerini örten düz ahşap tavanın gövek kısmı dıştan kare bir alanı çevrelemekte olup, kare alanın iç kısmı ise kademeli olarak ortaya doğru girinti yapan sekizgen alanlar şeklinde tasarlanmıştır (Fotoğraf 232). Kare kısım saç örgü motifi ile belirginleştirilmiş olup, alanın iç köşelik kısımlarına daire içerisine alınmış birer adet Mühr-ü Süleyman motifi işlenmiştir. Bu alanın içe doğru kademelenmiş yüzeyi de s kıvrımlı bir motif ile süslenerek, kıvrımın aralarına selvi ağacı motifi

yerleştirilmiştir. Sekizgen alanlarda ise ağırlıklı olarak zencerek motifi kullanılmıştır. Bu süslemelerin yanı sıra, stilize lale motifleri, selvi ağaçları ve saç örgüsü şeklindeki süslemeler de kullanılmıştır (Fotoğraf 233).

Harim mekânını U şeklinde çevreleyen mahfilin iç mekâna bakan yüzeyleri farklı renklerdeki yağlı boya ile boyanmış olup, farklı süsleme kompozisyonlarına sahip kademeli kısımlar halinde düzenleme göstermektedir. Mahfil kısmında iç mekâna taşıntı yapan köşkün kenar kısımlarında ve yüzeyin ortasında konsol uygulaması kullanılmış ve konsol kısımları ajur tekniğindeki süslemelere sahiptir (Fotoğraf 234). Kademeli kısmın en alt bölümünde s kıvrımına yer verilmiş olup, kıvrımın arasında kalan boşluklara da çam ağacı motifi işlenmiştir. Bu süslemenin üzerindeki bordürde ise zencerek motifi kullanılmıştır. Diğer bordürde ise s kıvrımı kullanılmıştır ve kıvrımın aralarına da lale motifleri işlenmiştir. Bu bordürün üzerinde ise farklı bir uygulamaya sahip zencerek motifi bulunur. En üstte yer alan bordürde ise dairesel geçme kompozisyonu kullanılmıştır. Bu bordürler birbirinden halat örgü motifli ince şeritler ile ayrılmıştır (Fotoğraf 235). Köşkün korkuluk kısmında ise ajur tekniğine sahip süslemeler kullanılmıştır. En altta sivri kemerli niş şekline sahip ince bir şerit bulunurken, üzerinde altıgen formlu içleri boş ahşap süslemeler mevcuttur. Altıgen levhaların üzerinde zikzak motifli ince bir şeride yer verilirken, üzerinde de ahşap boğumlu korkuluklar kullanılmıştır. En üst kısımda ise saç örgülü ince bir şerit bulunmaktadır.

Köşk kısmının yanı sıra yapının mahfil korkulukları ve taban girişleri de farklı süsleme detaylarını bünyesinde barındırmaktadır. Farklı renkte boyanmış bu kısımlarda stilize lale motifleri, an alt kısımda, sarkıt şeklinde kullanılmıştır. Bu süslemenin yanı sıra sepet örgü, zencerek, halat, saç örgü, ajur teknikli altıgen levhalar, ahşap boğumlu korkuluklar şeklindeki süslemelere de yer verilmiştir (Fotoğraf 236).

Yapının güneydoğu köşesindeki kürsü, kare formlu olup ceviz ağacından yapılmıştır. İki yüzeyi de süslemelere sahip olan kürsü yüzeyinde, kabartma tekniğindeki süslemeler ön plana çıkmaktadır. Bu iki yüzeyin ana eksenine dikdörtgen pano içerisine yerleştirilmiş süslemeler işlenmiştir (Fotoğraf 237). Mihraba bakan yüzeyin ana ekseninde sepet örgü motifi kullanılmış olup, bu motifi dört yönden saç örgüsü ve zencerek motifi çevrelemektedir. Bu motiflerin yanı sıra yüzeyde zencerek ve saç örgü motifli yatay bordürlerde kullanılmıştır. Kuzeye bakan yüzeydeki ana ekseninde ise vazodan çıkan stilize lale ağacı motifi işlenmiştir. Bu alan dıştan saç örgülü iki motif ile çevrelenmiştir. Bu kompozisyonun üzerinde saç örgüsü, halat motifi ve geçme kompozisyonlu zencerek motifi şeklindeki süslemelere de yer verilmiştir (Fotoğraf 238). Kürsünün köşelik kısımlarında ajur tekniğinde yapılmış konsol uygulaması mevcuttur. Üst kısımda ise korkuluk uygulaması yerine küçük ebatlarda birkaç sütuncuk uygulaması görülmektedir.

Yapının güneybatı köşesine yakın bir yerde yer alan ve ahşap malzemeden inşa edilen minber, krem renkli yağlı boya ile boyanmış vaziyettedir. Minberin giriş kapısı ise basık kemerli açıklığa sahip olup, s kıvrımlı geniş bir bordür ile çevrelenmiştir. Kemer kısmında ve köşelik kısımlarında balıksırtı motifli ince şeritler kullanılmıştır. Köşelik kısımlarında birer adet eşkenar üçgen motifli işlenmiş ve motifin iç kısımları geometrik kompozisyona sahip ince işlenmiş süslemeler ile hareketlendirilmeye çalışılmıştır. Kapının taç kısmında ise ajur tekniğinde yapılmış süsleme bulunmaktadır. Bu süslemede stilize lale ağacı motifli asıl temayı oluştururken, süslemenin göbek kısmında üç ayrı süsleme kompozisyonu kullanılmıştır. Altta geçme kompozisyonlu daire motifleri, ortada Mühr-ü Süleyman motifli, en üstte ise denizyıldızı motifine yer verilmiştir (Fotoğraf 239).

Mihraba bakan aynalık kısmında, giriş kapısında da işlenmiş olan diyagonal süslemeler kullanılmıştır. Geometrik süslemeli ince şeritler ile kare panolara ayrılan aynalık kısmı, kare panolar içerisine yerleştirilmiş diyagonal kare alanlar ile süslenmiştir. Aynalık kısmı üstten saç örgüsü motifli bordür ile sınırlandırılmıştır (Fotoğraf 240). Minberin diğer aynalık kısmı ise sekizgen panoların birleştirilmesi ile elde edilmiş bir kompozisyon ile süslenmiştir.

Korkuluk kısmında ise iki kademeli ahşap boğumlu dikmelere yer verilmiş olup, arada kalan kısımda geometrik kompozisyonlu süsleme detayı yer alır. Ahşap boğumlar alttan ve üstten saç örgülü bordürler ile sınırlandırılmıştır. Korkuluk kısımları ile kapının birleştiği noktalarda ajur tekniğinde yapılmış ejderha motifini anımsatan süslemeler kullanılmıştır. Bu süslemelerin göbek kısımlarında ise daire içerisine alınmış birer adet Mühr-ü Süleyman motifli işlenmiştir.

Köşk kısmı ise üç farklı kompozisyona sahip süslemeler ile hareketlendirilmiştir. En alt kısımda dikdörtgen bir pano içerisine alınmış ajur tekniğinde yapılmış stilize lale ağacı motifine yer verilmiştir. Ortada yar alan kısım ise iki parçaya bölünmüş ve bu kısımda vazodan çıkan lale ağacı motifli kullanılmıştır. Bu süslemeler aynı zamanda diğer iki yüzeyde de kullanılmış olup, farklı bir kompozisyon sergilemektedirler. Bu kısımdaki süslemelerin her biri farklı boya ile boyanmış olup, süslemeler natüralist bir hava sergilemektedir. En üst kısımda ise ince bir işçiliğe sahip ahşap boğumlu korkuluklar mevcuttur. Köşkün taç kısmında ise minber kapısının taç kısmında da olduğu gibi ajur tekniğinde işlenmiş stilize lale ağacı motifli kullanılmıştır (Fotoğraf 241). Tamamıyla firuze renkli yağlı boya ile boyanan mihrap nişi yüzeyindeki süslemeler tam olarak seçilememekle birlikte, süslemelerin orijinal özelliklerini de kaybetmesine neden olmuştur (Fotoğraf 242).

Güney duvarın ortasında taş malzemeden yapılan mihrap nişi, alttan yukarıya doğru kademeli olarak daralan altı bölümden oluşmaktadır. Kademeli kısımlardan geçişlerde sarkıt şeklindeki süslemelere ve halat motifli süslemelere yer verilmiştir.

Kavsara kısmında irice bir kabarıya yer verildiği gözlemlenmektedir. Alınlık kısmında iki satırlık kitabe yer almakta olup, günümüzde okunamayacak kadar harap bir haldedir. Mihrap yanlardan halat örgülü ince şeritler ve s kıvrımlı geniş bir bordür ile sınırlandırılmıştır. Köşelik kısımlarında ise denizyıldızı ve Mühr-ü Süleyman motifli birer adet süsleme kullanılmıştır (Fotoğraf 243).

Mihrap nişi ile s kıvrımlı bordür arasında kalan bölümlerde, farklı süslemeler kullanılmıştır. Bu süslemelerde, stilize lale ağacı, zikzak motifi, s kıvrımları arasına işlenmiş yaprak motifleri, selvi ağacı ve stilize lale motifleri kullanılmıştır. Mihrabın taç kısmında ise yatay halde gelişen süslemeler bulunmaktadır. Altta sarkıt şeklindeki süslemeler bulunmaktadır. Bu süslemelerin üzerinde ise üçlü s kıvrımının kesişmeleri ile oluşturulmuş süsleme kompozisyonu kullanılmıştır (Fotoğraf 244).

Katalog No	4.4.3.
Yapının Adı	Serindere Mahallesi Camii
Bulunduğu Yer	Trabzon/Of/Cumapazarı Beldesi/Serindere Mahallesi
Çizim	29-30
Resim	245-261
İnceleme Tarihi	28.10.2015-18.11.2016

4.4.3. Cumapazarı Beldesi Serindere Mahallesi Camii

Konumu ve Tarihçesi

Konumu

Of ilçesine bağlı Serindere mahallesinde bulunan yapı, nispeten köy merkezinde yer almaktadır. Yapı, köy merkezindeki meyilli bir arazi üzerine kurulmuştur. Beldenin ilçe merkezine uzaklığı 16 km'dir.

Tarihçesi

Yapının güneydoğu köşesindeki pencerenin alınlık kısmındaki kitabeden yola çıkarak, yapının, H.1301-M.1884 yılında yapıldığı anlaşılmaktadır. Bu kısımdaki üç satırlık kitabenin ilk satırında; *“Maşallah, sübhane'llah kale aleyhi's-selam”* ikinci satırında; *“ el mü'minü fi'l mescidi ke's-semekti fi'l-mai ve'l münafıku”*, üçüncü satırında da; *“fi'l-mescidi ke't-tayri fi'l-kafesi sene 1301 sekiz fi Recep”* yazılıdır.

Yapıda mevcut olan diğer bir kitabe ise mihrabın alınlık kısmındadır. Bu kitabede genellikle mihrab ayeti olarak da bildiğimiz; *“Küllemâ dehalé aleyhâ Zekerıyyal Mihrabe sene 1302 Recep 11”* ibaresi yazılıdır. Bu iki tarih kitabesinden yola çıkarak, mihrabın, yapıdan bir yıl sonra tamamlandığı anlaşılmaktadır.

Yapının Tanımı

Dıştan; dıştan 6.50 x 9.47 ölçülerinde dikdörtgen planlı olan yapı Yapının mahfil kısmında camii görevlileri için yapılmış odalar bulunmaktadır. Yapının girişi doğu cephede yer alan kapı açıklığı ile sağlanmaktadır (Çizim 29-30). Yapıda ahşap ve taş malzeme birlikte kullanılmıştır. Yapının beden duvarları mahfil hizasına kadar düzdün kesme taş malzemededen inşa edilmiş iken, mahfil kısmı ise ahşap yığma tekniğinde yapılmıştır. Taş ve ahşap malzemenin yanında az da olsa kapı tokmakları ve pencere korkuluklarında demir malzeme kullanımı ile karşılaşmak mümkündür (Fotoğraf 245). Yapının çatısı dört omuz kırma çatı olup, geleneksel oluklu kiremit ile kaplıdır. Yapının güneydoğu köşesinde yapıya sonradan eklenmiş minare yer almaktadır. Diğer yapılarda kuzeyde ve batı kanatta karşımıza çıkan son cemaat

kısmı, bu yapıda doğu kanatta karşımıza çıkmaktadır. Son cemaat kısmının üzeri dış mahfil olarak düzenlenmiştir (Fotoğraf 246). Yapının tamamı günümüzde beyaz yağlı boya ile boyanmış ve bütün bu süslemeli kısımlar bu boyaların altında kalmış vaziyettedir. Yapı, günümüze bazı onarımlar görerek ulaşmıştır. Yapının son cemaat kısmında altı adet ahşap direk kullanımı mevcuttur.

Yapının güneydoğu köşesinde yer alan minare, yapıya sonradan ilave edilmiş olup taş malzemedan yapılmıştır. Minare, altıgen kaideli ve silindirik gövdelidir. Tek şerefeli bir özelliğe sahip minarenin şerefe altlığında birkaç sıra halinde mukarnaslı süslemelere yer verilmiştir.

Doğu cephede yer alan kapı, basık kemerli bir açıklığa sahip ahşap malzemedan yapılmıştır. İki kanatlı olarak tasarlanmış olan kapı, batı ve doğu kanattan çeşitli bordürler ile çevrelenmiştir (Fotoğraf 247). Kapı kenarlardan, simetrik özelliklere sahip süslemeler ile çevrelenmiştir. Bu süslemelerin yanı sıra batı kısımda birkaç bordüre daha yer verilmiştir. Muhtemelen diğer tarafta da var olan bu süslemelerin zamanla tahrip olarak yok oldukları düşünülmektedir. Kapıyı çevreleyen simetrik süslemelerden en dışta ajur tekniğinde işlenmiş hilal motifi yer almaktadır. Bu bordürden sonra oldukça geniş tutulmuş farklı tarzdeki geometrik süslemelere sahip bordür gelmektedir. Bu kompozisyondan sonra iki s kıvrımının karşılıklı olarak yerleştirildiği ve ortasında kalan alanda da çok kollu yıldız motifinin işlendiği bir süsleme bordürü gelmektedir. En içteki ince bordürde ise zikzak motifli bir süsleme görülmektedir.

Kapının güney cepheye bakan kısmında farklı birkaç süsleme bordürü daha mevcuttur. Bu bordürleri kapıdan güney cepheye doğru belirtecek olursak ilk olarak iki s kıvrımının birleşmesi ile oluşturulmuş iki adet zencerek motifli süsleme bulunmaktadır. Daha sonra sırt sırta vermiş ikili zikzak motifi ve halat motifli bir süsleme gelmektedir. Bu süslemelerden sonra yine iki adet s kıvrımının birleşmesi ile oluşturulmuş iki adet zencerek motifli süslemeye yer verilmiştir. Sıradaki kısım düz bir silme ile geçilmiş olup en son kısımda ise halat motifi ve diğer bordürlerde de olduğu gibi s kıvrımları ile oluşturulmuş zencerek motifli bordür bulunmaktadır (Fotoğraf 248).

Kapı kanatlarının üzerinde bir bütün şeklinde tasarlanmış süslemeler yer almaktadır. Geometrik şeritli süslemeler ile kare panolara ayrılmış olan kapı yüzeylerinde, diyagonal şekilde yerleştirilmiş eşkenar kare motifleri kullanılmıştır. Bu motifler geometrik kompozisyonlu süslemeler ile oluşturulmuştur. Kapı kanatlarının birleştikleri kısım ise bir bütün şeklinde tasarlanmış olup ince bir çıta ile kaplanmıştır. Bu çitanın yüzeyinde de yıldız kompozisyonlu çeşitli geometrik süslemeler işlenmiştir. Ayrıca kapı kanatlarının ortasına denk gelen kısımlara birer adet demir kapı tokmağı yerleştirilmiştir (Fotoğraf 249).

Kapının köşelik ve kavsara kısmı halat motifi ile sınırlandırılmıştır. Köşelik kısımlarında içleri yıldız kompozisyonlu süslemelerle oluşturulmuş eşkenar üçgen motifleri kullanılmıştır. Kapının birbirine bakan iç yüzeyleri ise çok kollu yıldız kompozisyonlu süslemeler ile doldurulmuştur. Bu süslemelerin üst kısımlarında birer adet çarkıfelek motifine yer verilmiştir.

Yapının mahfil kısmına girişi sağlayan kapı yine doğu cephede mevcut olup, sade bir düzenlemeye sahiptir ve estetik bir özelliği yoktur.

Bu süslemelerin yanı sıra yapının son cemaat kısmında yer alan ahşap kirişlerin yüzeyinde de süslemelere yer verilmiştir. Bu kısımdaki süslemelerde ağırlıklı olarak geometrik kompozisyonlu motifler kullanılmıştır.

Yapının harim mekânı 5.51 x 7.86 m ölçülerinde, kuzey-güney yönünde dikdörtgen bir plana sahiptir. Yapının mahfil kısmı harim mekânını U şeklinde çevrelemekte olup kuzey kanadın ortasında iç mekana taşıntılı müezzin köşkü yer alır. Harimi üç yönden çevreleyen mahfil kısmı güney kanattan da mihraba kadar uzanarak balkoncuk şeklinde bir düzenleme göstermiştir. Yapının mahfil kısmı harim mekânında yer alan dört ahşap direk ile taşınmaktadır. Mahfil kısmında ise on adet ahşap direğe yer verilmiştir. Yapının harim mekânı duvarları içten lambri ile kaplanmıştır. Mahfil kısmı duvarları ise beyaz boya ile boyanmıştır. Yapının üzerini örten düz ahşap tavanın göbek kısmı zarif süslemeler ile hareketlendirilmiştir (Fotoğraf 250).

Ahşap tavanın göbek kısmı, kare bir alana sahip olup içe doğru kademelendirilmiştir. Dıştan kare alanın kenarları hafif plastikli süslemeler ile belirginleştirilmiştir (Fotoğraf 251). Dıştan kare alanın iç yüzeyi sekizgen ve yıldız motiflerinden oluşan bir kompozisyon ile süslenmiştir. Bu süslemeler kafes işçilikli bir formda yapılmış olup, göbek kısmını süslemektedirler.

U şeklindeki mahfilde bulunan müezzin köşkünün aynalık kısmı ise ortadan bir konsol ile ikiye ayrılmıştır. En alt kısımda sarkıt şeklinde süslemeler hâkim iken, onun üzerinde s kıvrımlı bir motiften gelişen çiçeklere yer verilmiştir. Bu bordürün üzerinde ince işlenmiş iki sıra halat motifine bulunmaktadır. Bu motiflerin üzerinde ise saç örgüsü motifine yer verilmiştir. Yine iki sıra halinde halat motifine yer verilirken üzerinde geçme kompozisyonlu zencerek motifi işlenmiştir. Tekrar olarak ikili halat motifi işlenmiş olup, en üstte yer alan bordürde s kıvrımı ve o kıvrımdan gelişen yaprak motifleri işlenmiştir (Fotoğraf 252).

Köşkün korkuluk kısmı, en altta sivri kemerli niş şeklindeki ince bordür ve üzerindeki ahşap boğumlu süslemeler ile hareketlendirilmiştir. Ahşap boğumlu korkulukların üzerinde ise s kıvrımları ile oluşturulmuş bir bordür yer almaktadır. Köşkün köşelik kısımlarında fisto uygulamalı ajur tekniğinde yapılmış süslemeler kullanılmıştır. En üst kısımda da küçük sütuncuklara yer verilmiştir (Fotoğraf 253).

Mahfilin korkuluklarında ve taban kirişlerinde süslemelere yer verilmiş olup, en altta üçlü halat motifli bordür yer alır. Bu süslemenin üzerinde sivri kemerli niş şeklindeki ince bordür bulunmaktadır. Bu bordürün üzerinde ise saç örgüsü motifli ve zikzak motifli birer bordüre yer verilmiştir. Korkuluk kısımları iki kademe şeklinde düzenlenmiştir. Altta ahşap boğumlu korkuluklara yer verilirken üstte de ajur tekniğinde yapılmış altıgen levhalar kullanılmıştır (Fotoğraf 254).

Yapının güneybatı köşesinde çeyrek koni olarak tasarlanmış olan vaaz kürsüsü beyaz boya ile boyanmıştır. Gövde kısmı ince şeritler ile dikine bölümlere ayrılmış vaziyettedir ve balkoncuk kısmında iki kademeli olarak tasarlanmış ahşap boğumlu korkuluklara yer verilmiştir. Korkuluklara haricinde sade bir düzenlemeye sahip olan kürsü, planı ile farklı bir görünüm bizlere sunmaktadır (Fotoğraf 255).

Ahşap malzemeden inşa edilen minber, tamamıyla yağlı beyaz boya ile boyanmıştır. Aynalık kısımları sade olarak düzenlenmiş olup, alttan gülbezek motifli bir bordür, güney kısımdan ise geometrik kompozisyonlu bir bordür ile sınırlandırılmıştır (Fotoğraf 256).

Basık kemerli açıklığa sahip minberin kapısı, geometrik bir bordür ile çevrelenmiştir. Bu bordür dıştan ince bir silme şeklindeki zikzak motifi, içten ise halat motifli ince bir silme ile sınırlandırılmış ve bu bordürde geçme kompozisyonlu zencerek motifine yer verilmiştir. Kapının alınlık kısmında ise s kıvrımları ve bitkisel süslemeler kullanılmıştır. Kapının taç kısmı ise ajur tekniğinde yapılmış süslemeye sahiptir. Kullanılan motifte s kıvrımlarından gelişen yaprak motifleri ve stilize lale motifleri işlenmiştir. Motifin orta kısmında ise daire içerisine alınmış altı kollu yıldız ve hilal şeklindeki karşılıklı olarak işlenmiş süslemelere de yer verilmiştir. Süslemenin başlangıcı ise yarım gülbezek şeklinde işlenmiş bir motif ile sağlanmıştır (Fotoğraf 257).

Kapının yan yüzeyleri ise halat motifleri ile çevrelenmiş olup, orta kısmında yer alan s kıvrımından gelişen üzüm salkımları motifine yer verilmiştir. Kapı ile korkuluk kısımlarının birleştiği noktalarda ajur tekniğinde yapılmış süslemelere yer verilmiştir. Ejderha motifini anımsatan bu süslemede, stilize lale motifi ve çok kollu yıldız motifinin yanı sıra ajur tekniğinde yapılmış altı kollu yıldız (Mühr-ü Süleyman) motifine de yer verilmiştir. Bu süslemeler iki kısımda da benzer uygulama alanı bulmuştur. Minberin korkuluk kısımları ise altta iki s kıvrımının kesişmesi ile oluşturulmuş zencerek motifinin üzerinde yer alan ahşap boğumlu korkuluklardan meydana gelmektedir. Bu korkuluklar köşk altı kısmını da içerisine alacak şekilde tasarlanmıştır.

Köşk kısmı ise mihrap nişi şeklinde bir düzenlemeye sahiptir ve bu niş, saç örgüsü ve geometrik kompozisyonlu iki bordür ile çevrelenmiştir. Nişin alınlık kısmında ise simetrik olarak işlenmiş çok kollu yıldız, gülbezek ve stilize lale motiflerine yer verilmiştir. Kavsara kısmı ise halat motifi ile belirginleştirilmiş ve bu

kısımda sarkıt şeklinde stilize ters lale motiflerine yer verilmiştir (Fotoğraf 258). Bu nişin üzerinde iki sıra halat motifi ve bir sıra niş şeklinde bordüre yer verilmiştir. Orta kısımda ise ahşap boğumlu korkuluklar kullanılmıştır. Korkulukların üzerinde ise geometrik motifli iki şerit yer almaktadır. Köşk kısmı âlem motifi ile sonlandırılmıştır. Köşk kısmının yan yüzeyleri s kıvrımlı ve çoğunluğu geometrik kompozisyonlardan oluşan süslemeler ile hareketlendirilmiştir.

Tamamıyla düzgün kesme taş malzemeden inşa edilen mihrap nişi, yağlı boya ile boyanmış vaziyettedir. Dıştan iki ince silme ile çevrelenmiş olan mihrap nişi, altı kademe şeklinde yukarıya doğru daralan bir formdadır. Kademeler sarkıt şeklindeki süslemeler ile belirginleştirilmiştir. En üst bölümde yer alan kavsara kısmında sarkıt şeklinde irice bir kabaraya yer verilmiştir (Fotoğraf 259).

Mihrabın taç kısmında sarkıt şeklinde hafif plastikli süslemeler mevcut olmakla birlikte bu süslemelerin üzerinde yatay halde oldukça geniş tutulmuş bir süsleme bordürü yer alır. Bu bordürde geometrik kompozisyonların yanı sıra s kıvrımlı motiflere de yer verildiği görülmektedir. Bu kısımdaki süslemeler, minberin köşk kısmında ve müezzin köşkünün yüzeyinde yer alan süslemelerin tekrarı niteliğindedir.

Mihrabın alınlık kısmında yer alan süslemenin üzerinde tek satırlık kitabeye yer verilmiştir. Mihrap ayeti olarak da bildiğimiz bu kitabede; **“Küllemâ de hale aleyhâ Zekerıyyal Mihrabe sene 1302 Recep 11”** ibaresi yer almaktadır. Bu kitabeden hareketle mihrabın caminin yapımından bir yıl sonra yapıldığı anlaşılmaktadır (Fotoğraf 260).

Kavsara kısmı ince bir zikzak motifi ile sınırlandırılmıştır. Mihrabın alınlık kısmı ise kavsara kısmından başlayıp dikdörtgen bir alan oluşturan saç örgülü motif ile çevrelenmiştir. Bu dikdörtgen alanın içerisinde karşılıklı olarak işlenmiş selvi ağacı motifine yer verilmiştir. Selvi ağaçlarının ortasında ise stilize lale ağacı motifi yer alır (Fotoğraf 261).

5. DEĞERLENDİRME VE KARŞILAŞTIRMA

İslamiyetin doğduğu Arap Yarımadasındaki ilk camiler ahşap direkler üzerine oturan, üzeri toprakla örtülü, basit dikdörtgen şeklindeki alanlardan oluşuyordu⁶⁵.

Türk mimarisinin tarihi gelişimi içerisinde ahşabın her dönemde sevilerek kullanıldığı bilinmektedir. Orta Asya'dan en eski yapılar Hun dönemine ait kurgan yapılarıdır⁶⁶. İlk olarak Hun döneminde karşımıza çıkan ahşap malzeme kullanımı daha sonraki dönemlerde de sevilerek kullanıldığı gözlemlenmektedir. Göktürk ve Uygur döneminde hem dini mimaride hem de sivil mimaride karşımıza çıkan ahşap malzemenin varlığı bunun bir göstergesidir.

Ahşap camilerin bilinen ilk örneklerine yine Orta Asya'da, 10. ve 11. y.y.'da Karahanlı ve Gazneli dönemlerinde, Buhara Semerkant ve Hivye gibi eski Türkistan şehirlerinde rastlamaktayız. En erken örnekler Zerefşan vadilerindeki Oburdan ve Kurut Camileri ile aynı yöredeki İşkodar Köyü Camii ve Hivye Mescidi Cuması'dır. Gazneliler'in ahşap camilerinin en önemlisi ise Arüs-ül Felek Camii'dir⁶⁷.

Orta Asya'da var olan ahşap camii geleneği, Türklerin Anadolu'ya gelmesi ile burada da devam etmiştir. Anadolu'da 13. y.y.'da yapılmış ahşap direkli camilerden mevcut olanların en erkeni, H.671 (M.1272) tarihli Afyon Ulu Camii'dir. H.673 (M.1275) tarihli Sivrihisar Ulu Camii, H.(689) (M.1289) tarihli Ankara Aslanhane Camii ve H.(696) (M.1297) tarihli Beyşehir-Eşrefoğlu Camii bugüne kadar ayakta kalabilen nadir ahşap camiler olup, bu tür camiler hakkında önemli bilgiler vermektedir. Orijinali yanmış olan H.(656) (M.1258) tarihli Konya Sahip Ata Camii ise Anadolu Selçuklularının bilinen en eski ağaç direkli camiidir⁶⁸.

İnşa edilmiş olan bu ahşap camilerden sonra Anadolu'da yapılan camilerde ahşap kullanımı artarak devam etmiştir. Mimari ve sivil yapılarda en çok ahşap kullanımı Anadolu'nun ağacı bol olan bölgelerinde karşımıza daha çok çıkmıştır. Yapılan ilk örneklerine bire bir benzer camiler inşa edilmiş olmasa da farklı plan tiplerinde Anadolu'da ahşap camilerin yapımı devam etmiştir.

Zengin bir bitki örtüsüne sahip olan ve 15.y.y.'da İslamlaştırılan⁶⁹ Doğu Karadeniz Bölgesinde de ahşap malzemeye bağlı olarak ahşap camii yapımı da oldukça gelişme göstermiştir. Bu bölgede inşa edilen camiler Türk Mimari geleneğinin bölgesel örneklerini teşkil etmektedirler.

⁶⁵ Arseven, C.Esat: Türk Sanatı Tarihi, İstanbul 1954, s.436.

⁶⁶ Karpuz, Haşim; Doğu Karadeniz Bölgesinde Ahşap Camiler, Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi, C. 2, S.4, İstanbul 1989, s.37.

⁶⁷ Yavuz, Mehmet: (2009) s.117.;Aslanapa, Oktay: (1990), s.37-197.; Karpuz, Haşim: (1989), s.37.

⁶⁸ Yavuz, Mehmet: (2009) s.117.; Aslanapa, Oktay: (1990), s.197.

⁶⁹ Karpuz, Haşim: (1990), s.285.;Albayrak, Haşim: 1990, s.154.

Bu bölgede 15.y.y.'dan günümüze ulaşan ahşap bir camii örneği yoktur. İlk yapılan camiler tamamen ahşaptan olup taşınmış veya onarımlarla genişletilmişlerdir. Günümüzdeki inşa edilen yapılar ise 15.y.y.'da inşa edilmiş olan camiler ilk örneklerin devamı olmaları bakımından önemlidirler. 19. y.y.'ın başlarında inşa edilmiş olan köy camileri de bu tarzda olup imam hatip temini için hükümete başvurulmuştur⁷⁰.

5.1. Plan ve Mekân Anlayışı Açısından

Çalışmamın kapsadığı “Çaykara, Dernekpazarı, Hayrat ve Of” ilçelerinde bulunan camilerin tamamı plan olarak kare veya kareye yakın dikdörtgen bir plan arz etmektedir. Engelibeli arazi şartları dolayısıyla yapılarda uygulama alanı bulan son cemaat mahalli uygulamasının bu yapılarda yapıların buldukları konum ve arazi şartları neticesine göre bazı farklılıklar göstermektedir. Son cemaat mahalli uygulamasının yanı sıra yapıların girişleri ve minare uygulaması da bu nedenlerden ötürü yapılara göre farklılıklar göstermiştir.

Girişleri kuzeyden olan yapılara baktığımızda girişin yanı sıra kuzey cephede uygulama alanı bulan son cemaat mahalli uygulamasına da yer verildiğini görmekteyiz. Dernekpazarı Yukarıkondu Mahallesi Camii(1806-1809) ve Of Suğeldi Köyü Aşağı Mahalle Camii(1832)'nde karşımıza çıkan iki katlı son cemaat uygulaması diğer yapılardan farklı bir uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır. Son cemaat kısmının üzerine denk gelen bölüm dış mahfil kısmı olarak tasarlanmış olup bu kısma da dışarıdan ayrı bir merdiven aracılığıyla çıkış sağlanmaktadır. Bu özellikleri ile bu iki yapı Rize-Çayeli Ormancık Köyü Camii (1826)⁷¹, Güneyce Şimşirli Camii(1853-1857)⁷², Fındıklı-Meyveli Camii(1871)⁷³, Hemşin-Bilen Köyü Tepan Camii (18.yy)⁷⁴'leri ile benzerlik gösterirler.

Girişi kuzeyde yer alan camilerden bir diğeri de Of Bölümlü Beldesi Mithat Paşa (Kalanas) Mahallesi Camii(1816-1817)'dir. Bu yapının da kuzey cephesinde son cemaat uygulamasına yer verilmiş olup bu kısmın üzeri ise diğer yapılardan farklı olarak kapatılmıştır.

Kuzey ve batı cephede uygulanmış olan son cemaat kısmı uygulaması ile Çaykara Uzungöl Beldesi Filak Mahallesi Camii(1910) diğer camilerden ayrı bir özelliğe sahiptir.

⁷⁰ Karpuz, Haşim: (1990), s.285.

⁷¹ Yavuz, Mehmet: (2009), s.118.; Karpuz, Haşim: Rize, Ankara 1992, s.50.; Terzioğlu, Orhan; Rize'nin Tarihi Tahta Camileri ve Oymacılık Sanatı, İzmir 2008, s.30.

⁷² Yavuz, Mehmet: (2009), s.118.; Karpuz, Haşim: (1992), s.62-63.; Terzioğlu, Orhan: (2008), s.17.

⁷³ Yavuz, Mehmet: (2009), s.118.; Karpuz, Haşim: (1992), s.56.

⁷⁴ Yavuz, Mehmet: (2009), s.118.; Terzioğlu, Orhan (2008), s.52.

Çaykara Taşören Beldesi Camii(1841-1844), Dernekpazarı Taşçılar Köyü Merkez Camii(1887-1888) ve Dernekpazarı Akköse Köyü Camii⁷⁵ (1865)'nin kuzeybatı kanatlarında yer alan medrese uygulamaları yörede inşa edilen diğer camilerden günümüze ulaşamayan medreseler hakkında bizleri bilgilendirmektedir.

Dernekpazarı Güneykundu Mahallesi Camii(1819), Dernekpazarı Günebakan(Zeno-Zena) Köyü Camii(1869), Hayrat Dereyurt Köyü Merkez Eski Camii(1832)'lerinin batı kanadında son cemaat uygulaması görülmektedir. Of Bölümlü Beldesi Mithat Paşa (Kalanas) Mahallesi Camii(1816-1817)'nin kuzey cephesinde ve Of Cumapazarı Beldesi Serindere Mahallesi Camii(1884)'nin ise bu uygulama doğu cephesinde karşımıza çıkmaktadır.

Çaykara Taşören Beldesi Camii(1841), Çaykara Çambaşı Köyü Orta Mahalle Hacı Ömerli Camii(1845), Çaykara Çamlıbel Köyü Merkez Camii(1887-1888), Çaykara Taşkırın Beldesi Merkez Camii(1896), Dernekpazarı Taşçılar Köyü Merkez Camii(1804), Dernekpazarı Akköse Köyü Camii(1865), Hayrat Sarmaşık Köyü Sinanlar Mahallesi Camii(1809)'nde ise son cemaat uygulaması hâkim değildir. Yörede inşa edilmiş olan diğer yapılarda son cemaat uygulaması görülürken bu yapılarda görülmemesi, bu yapıların buldukları konum ve arazi şartlarının böyle bir uygulamaya mahal vermemesinden kaynaklandığını söylemek en doğru seçenektir.

Yapıların iç mekânlarını inceleyecek olursak genellikle kuzeyde iki, dört veya altı sütunun taşıdığı mahfil katları bulunmaktadır. Bu mekânlara harimin kuzeydoğu veya kuzeybatı köşesinde yer alan ahşap merdivenler ile çıkış sağlanmaktadır. Dernekpazarı Yukarıkundu Mahallesi Camii(1806-1809) ve Of Suğeldi Köyü Aşağı Mahalle Camii(1832)'nde ise hem harim mekânından hem de kuzey cephedeki dış mahfil bölümünde açılmış olan kapı aracılığıyla da mahfil kısımlarına giriş sağlanmaktadır.

Çaykara Çambaşı Köyü Orta Mahalle Hacı Ömerli Camii(1845), Dernekpazarı Akköse Köyü Camii(1865) ve Dernekpazarı Günebakan(Zeno-Zena) Köyü Camii(1869)'nde ise mahfil kısmının yol seviyesi ile aynı düzeyde olmasından dolayı mahfil kısmının kuzey kanadına açılmış olan kapılar aracılığıyla da bu kısımlara giriş sağlanmaktadır.

Hayrat Sarmaşık Köyü Sinanlar Mahallesi Camii(1809) ve Of Bölümlü Beldesi Mithat Paşa (Kalanas) Mahallesi Camii(1816-1817)'lerinin batı kanatlarında açılmış olan ayrı birer kapı aracılığıyla da harim kısmına giriş sağlanmaktadır.

Yapıların tamamına yakınında uygulama alanı bulan mahfil kısımları ağırlıklı olarak harim mekânını üç yönden çevirmektedir(Örn. Dernekpazarı Yukarıkundu Mahallesi Camii 1806-1809). Bazı yapılarda ise bu uygulama sade kuzey kanatta

⁷⁵ Medrese olarak inşa edilen bölüm günümüzde imam odası olarak işlev görmektedir.

uygulama alanı bulurken(Örn. Hayrat Sarmaşık Köyü Sinanlar Mahallesi Camii 1809) bazı yapılarda ise güney duvarın üzerinde iç mekâna doğru 30-40 cm çıkıntı yapmış balkoncuuk uygulamasına da yer verildiği görülmektedir (Örn. Dernekpazarı Güneykondu Mahallesi Camii 1819).

Mahfil kısmının ortasında iç mekâna yaklaşık olarak bir metre kadar çıkıntı yapan müezzin köşkleri yapılardaki en dikkat çekici bölümlerden biridir.

Ayrıca sıradışı bir uygulama olarak, plan şeması ortasında, Dernekpazarı Taşçılar Köyü Merkez Camii(1804)'nde uygulanmış olan üç yekpare ahşap sütun uygulaması ile tavan kısmı desteklenmiştir. Bu uygulama ile yapı Çaykara-Şahinkaya Köyü Gülveren Mahallesi Camii(H.1293-M.1876) ve Dernekpazarı Tüfekçi Köyü Camii(H.1304-M.1886)'nde uygulanmış olan iki yekpare sütun kullanımı ile benzerlik göstermektedir.

Aynı uygulamalar bölgedeki camilerden, Of Ağaçlı Köyü Camii(1767)⁷⁶ ile Kuzeydoğu Anadolu'da, Erzurum'un Olur İlçesi Çataksu (Tavusker) Köyü Camii (1667)⁷⁷inde karşımıza çıkar. Çataksu(Tavusker) Köyü Camii'nin mimari ve süsleme özellikleri bakımından Doğu Karadeniz köylerinde bulunan camilerle aynı özellikleri göstermesi, Erzurum-Trabzon-Artvin üçgeninde kalan bölgedeki halk sanatının bir üslup benzerliği içinde olduğunu göstermesi bakımından oldukça önemlidir.

5.2. Süsleme Açısından

“Bir Yüzeyi estetik açıdan estetik kılmak amacıyla üzerinde yapılan her türlü bezeme” olarak tarif edilen süsleme, eski dönemlerden beri çeşitli malzemelerle her kültürün kendi gelenekleri ve inaçları doğrultusunda uygulanmış gelmiştir⁷⁸.

Özellikle mahalle içerisinde yer alan camii, mescit ve tekkeler bulunduğu semtin konut özelliklerini taşımış olup, sadece dışa taşkın mihrap ve minareleri ile belirgindirler. Kapı üzerindeki veya minare kaidesinde bulunan kitabe ve saçaklarda bulunan süsleme öğeleri dışında dış cephelerde süsleme öğelerinin görüldüğünü

⁷⁶ Yavuz, Mehmet: (2009), s.119,; Karpuz, Haşim: (1992), s.21-24.

⁷⁷ Yavuz, Mehmet: (2009), s.119,; Gündoğdu, Hamza: “Çataksu (Tavusker)'da Halk Sanatı Tarzında Süslenmiş Bir Osmanlı Dönemi Camii”, Türk Halk Mimarisi Sempozyumu Bildirileri, Ankara 1991, s.85-96.

⁷⁸ Karadeniz, Erdem; “Trabzon Of İlçesi'ndeki Mimari Eserler”, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Van 2017, s.119,; Mülayim, Selçuk: “Plastik Sanatlarında Anlatım Biçimleri ve Üslup”, Arkeoloji ve Sanat Dergisi, S.III, İzmir, 1984, s.97,; Ögel,Semra: Anadolu Selçuklularının Taş Tezini, Ankara, 1987, s.1 vd.,; Gündoğdu, Hamza: “İkonografik Açısından Türk Sanatında Rumi ve Palmetler”, Sanat Tarihinde İkonografik Araştırmalar Güner İnal'a Armağan, Ankara, 1993, s.197.

söyleyemeyiz. Kitabeler genellikle giriş kapılarının üzerinde bulunmakla beraber, bazı yapılarda minare yer almaktadır⁷⁹.

Araştırmamıza konu olan camilerde ahşap ve taş süsleme özellikleri görülmektedir. Ahşap süslemelerin oyma ve kabartma tekniğinin yanı sıra ajur tekniğinde uygulandığı görülmektedir. Bu teknikte yapılmış süslemeler; kapı, mihrap, minber, vaaz kürsüsü, tavan göbeği, sütunlar, müezzin köşkü ve mahfil katının harime bakan taban girişleri yüzeylerinde karşımıza çıktığını görmekteyiz. Taş süsleme özellikleri ise bazı yapıların sadece mihraplarında karşımıza çıkmaktadır.

Doğu Karadeniz Bölgesi'nde büyük bir yapı faaliyeti gösteren Bağrathlı Gürcüler'in taşı; özellikle dini mimaride inşa ve süsleme malzemesi olarak kullanmaları tesadüf değildir. Taş; kalıcı, sağlam ve dayanıklı bir malzeme olması nedeniyle yapıların vazgeçilmez elemanı olmuştur. Anadolu'nun her bölgesinde değişen kalite ve renk tonu ile mimari bezemenin gelişiminde önemli rol oynadığı gözlemlenmektedir⁸⁰.

İlk olarak kapılara baktığımızda tamamen ahşap malzemeden inşa edilmiş olan kapı kanatlarının yüzeyleri oyma ve kabartma tekniğinde yapılmış süslemeler ile doldurulmuştur. Dernekpazarı Yukarıkondu Mahallesi Camii, Dernekpazarı Güneykondu Mahallesi Camii, Çaykara Çamlıbel Köyü Merkez Camii, Dernekpazarı Günebakan Köyü Camii'nin kapı kanatları tamamen geometrik desenlerden oluşan motifler ile hareketlendirildiği görülmektedir. Bazı yapılarda ise bitkisel ve geometrik motifler bir arada kullanılarak farklı bir kompozisyona gidildiği görülmektedir. Bu yapılara ise Of Bölümlü Beldesi Mithat Paşa Mahallesi Camii, Uzungöl Beldesi Filak Mahallesi Camii, Dernekpazarı Taşçılar Köyü Merkez Camii ve Dernekpazarı Akköse Köyü Camii örnek verilebilir.

Bazı yapıların kapılarında ise sadece bitkisel motiflerin kullanıldığı görülmektedir. Bu camilere örnek ise Hayrat Dereyurt Köyü Merkez Eski Camii verilebilir. Bitkisel motiflerin aksine bazı kapılarda ise sadece geometrik motifler kullanılarak oluşturulmuş kompozisyonlar hâkimdir. Bu tür camilere ise Çaykara Çamlıbel Köyü Merkez Camii, Of Suğeldi Köyü Aşağı Mahalle Camii ve Of Cumapazarı Beldesi Serindere Mahallesi Camii örnek verilebilir.

Kapılarda kullanılan bitkisel bezemeler arasında en çok dikkat çeken kompozisyonlar, vazo ya da ibrikten çıkan ve kırık dalları stilize lale çiçekleri ile süslü, bodur bitkilerdir. Bu motifler değişik versiyonlarda işlenmiş olup aynı

⁷⁹ Dişören, N.Esra: "İstanbul'daki Ahşap Camii, Mescit ve Tekkeler", İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1993, s.357.

⁸⁰ Korkut, Tahsin; "Artvin'deki İşhan ve Cevizli(Tbeti) Manastır Kiliselerindeki Taş Süsleme Örnekleri", Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı Genel Sanat Tarihi Bilim Dalı Yayımlanmamış Doktora Tezi, Van 2010, s.53.

zamanda hayat ağacı motifini de anımsatmaktadırlar. Bu tür süslemelerin kullanıldığı kapılara ise Hayrat Dereyurt Köyü Merkez Eski Camii, Uzungöl Beldesi Filak Mahallesi Camii, Çaykara Taşören Köyü Camii, Çaykara Taşkiran Köyü Camii ve Çaykara Çambaşı Köyü Orta Mahalle Hacı Ömerli Camii örnek verebiliriz.

Bölgede sıklıkla karşılaşılan bu tür bezeme örneklerine, Çaykara Kabataş Köyü Akpınar Mahallesi Camii(19.yy.)⁸¹ kapısında, Hayrat Dereyurt Köyü Merkez Eski Camii(1832)⁸² kapı ve minber aynalığında, Rize'nin Kalkandere İlçesi Hüseyin Koca Köyü Köprübaşı Camii(1834)⁸³ kapı, mihrap ve minber aynalığında ve Güneyce İlçesi Şimşirli Köyü Camii(1853-1857)⁸⁴ kapı ve minber aynalığında da rastlanır.

Kapı yüzeylerine işlenmiş olan geometrik motiflerde ise en çok kullanılan kompozisyonlar Türk üçgeni işlemeli diyagonal eşkenar dörtgenlerdir. Bu tür kompozisyonların kullanıldığı yapılara ise Çaykara Çamlıbel Köyü Merkez Camii, Of Suğeldi Köyü Aşağı Mahalle Camii ve Of Cumapazarı Beldesi Serindere Mahallesi Camii harime giriş kapıları verilebilir.

Bu örneklerin dışında, süsleme programı bakımından sıra dışı olarak nitelendirilen, iki camii kapısı daha mevcuttur. Bunlardan Dernekpazarı Taşçılar Köyü Merkez Camii'nin kapı kanatları sekizgen kuşaklar etrafına işlenmiş papatya çiçeklerinden oluşan bir düzen gösterir. Diğer örnek ise barok karakterli kıvrık dal, yaprak ve çiçeklerden oluşan kompozisyonlardır. Kapı kanatlarını tümüyle saran bu tür süsleme programı; Çaykara'nın Akdoğan Köyü Merkez Mahallesi Camii ile Çaykara Taşören Köyü Camii'nde uygulanmıştır⁸⁵.

Kapı kanatlarında kullanılan diğer motiflerde ise; yelpaze, çam kozalakları, üzüm salkımları, selvi ağaçları, altı kollu yıldızlar, Türk Üçgeni, rozet çiçekleri dairesel ya da sivri biçimli zincirekler, sepet örgüsü ile vazodan çıkan papatya ve lale çiçekli kıvrık dallar, Mühr-ü Süleyman motifleri, halat örgüleri, diyagonal eşkenar dörtgenlerdir.

İncelemiş olduğumuz yapılar arasında mihrabı ahşap malzemeden inşa edilen dört camii bulunmaktadır. Diğer camilerin mihrap kısımları ise tamamen taş malzemeden inşa edilmiştir.

İlk olarak mihrabı ahşap malzemeden inşa edilmiş olan yapıları inceleyecek olursak bu yapılar; Uzungöl Filak Mahallesi Camii (H.1228-M.1813), Çaykara Çamlıbel Köyü Merkez Camii (H.1305-M.1887), Dernekpazarı Güneykondu

⁸¹ Yavuz, Mehmet: (2009), s.126.; Sümerkan, M. Reşat-Okman, İbrahim: (1999), s.119.

⁸² Yavuz, Mehmet: (2009), s.126.; Sümerkan, M. Reşat-Okman, İbrahim: (1999), s.37-38.

⁸³ Yavuz, Mehmet: (2009), s.126.; Karpuz, Haşim: (1992), s.174-175; Terzioğlu, Orhan: (2008), s.6-7.

⁸⁴ Yavuz, Mehmet: (2009), s.126.; Karpuz, Haşim: (1992), s.167.; Terzioğlu, Orhan: (2008), s.17-19.

⁸⁵ Yavuz, Mehmet: (2009), s.126-127.

Mahallesi Camii (H.1235-M.1819) ve Hayrat Dereyurt Köyü Merkez Eski Camii (H.1247-M.1832)'dir.

Bu yapılardan Uzungöl Filak Mahallesi Camii'nin mihrabında simetrik olarak işlenmiş olan yilankavi şekillerin arasına yerleştirilmiş stilize lale çiçeklerinden oluşan bir kompozisyona yer verilmiştir. Bu süslemelerin yanı sıra çeşitli bitkisel ve geometrik süslemelerin yanı sıra mihrabın köşelik kısımlarında da kitabe kuşaklarına yer verilmiştir. Bu süslemelerin yanı sıra mihrap asıl önemini mihrabın hemen üzerinde inşa edilmiş olan ve asıl mihrap nişini tekrar eder nitelikteki mihrapçık kısmından almaktadır. Bu kısım yöre halkından ve çeşitli kaynaklardan da edinilen bilgilere göre mahfil katında bulunan bayanlara has bir mihrap uygulaması olarak kullanıldığı belirtilmektedir.

Çaykara Çamlıbel Köyü Merkez Camii mihrabında ise sivri uçlu tek bir zincirek kuşağına yer verilmiştir. Bölgede yer alan diğer mihraplara oranla bu mihrabın oldukça sade oluşu bu yapının yakın bir zamanda bilinçsizce ve estetik anlayışından yoksun bir onarım geçirdiğini bizlere açıkça göstermektedir.

Diğer bir yapı ise Dernekpazarı Güneykondu Mahallesi Camii mihrabıdır. Mihrap nişinin yan yüzeylerine yerleştirilmiş olan üçer adet dikdörtgen pano içerisine işlenmiş olan vazodan çıkan stilize lale çiçekli bitki motiflerine yer verildiği gözlenmektedir. "Ahşap üzerine oyma şeklinde yapılan bu süslemenin benzer örneklerine aynı yörede bulunan Dernekpazarı Yukarı Kondu Mahallesi Camii ile Çaykara Taşören Köyü Camii minberlerinde de görülür. Ayrıca, Rize'nin İkizdere İlçesi-Şimşirli Köyü Camii(1849) minberinde⁸⁶, Kalkandere İlçesi-Hüseyin Hoca Köyü Köprübaşı Camii(1834)⁸⁷ mihrabı ve minber aynalığı ile Güneyce İlçesi-Kurtuluş Mahallesi (Hacı Şeyh) Camii (1887)⁸⁸ minberinde de bu tür süslemelerin kullanıldığı görülür.

Ahşap mihrapların en güzel örneği ise Hayrat Dereyurt Köyü Merkez Eski Camii mihrabıdır. El işçiliğinin harika bir örneği olarak karşımıza çıkan mihrap kısmı yan kısımlardan üçer adet dikdörtgen pano ile sınırlandırılarak bu panoların iç kısımlarına vazodan çıkan stilize lale çiçekleri işlenmiştir. Bu süslemelerin yanı sıra mihrabın dış yüzeyleri de çeşitli geometrik motifler ile sınırlandırılmıştır. Mihrap nişinin iç yüzeyi ise farklı renklerdeki kökboyalı ile belirginleştirilerek farklı bir uygulamaya gidildiği görülmektedir.

Ahşap mihrap geleneği bölgede geleneksel malzeme ve teknikle yapılmış başka camilerde de tercih edilen bir durumdur. Farklı kompozisyonlarla süslenmiş olmakla birlikte, ahşap mihrapların diğer örneklerine yine Doğu Karadeniz

⁸⁶ Yavuz,Mehmet: (2009), s.127.; Karpuz,Haşim: (1992), s.62-63.; Terzioğlu, Orhan: (2008),s.18.

⁸⁷ Yavuz,Mehmet: (2009), s.127.; Karpuz,Haşim: (1992), s.65-66.; Terzioğlu, Orhan: (2008),s.7.

⁸⁸ Yavuz,Mehmet: (2009), s.127.; Karpuz,Haşim: (1992), s.63-64, 171.

Bölgesi'nde, Trabzon'un Hayrat İlçesi Dereyurt Merkez Eski Camii (M.1832)⁸⁹, Of İlçesi-Bölümlü Beldesi, Fatih Mahallesi Camii (1868)⁹⁰, Sürmene İlçesi, Çamburnu Beldesi Kuşluca Mahallesi Camii (19.yy. ilk yarısı) ile Rize-Şenköy Camii⁹¹ Artvin-Borçka-Düzköy Merkez Camii(M.1850)⁹²'nde rastlanır.

Beden duvarları mahfil hizasına kadar taş malzemeden inşa edilen yapıların mihrapları da dolayısıyla taş malzemeden inşa edilmiştir. İnşa edilen bu taş mihraplarda da ahşap mihrap ve minberlerde kullanılan bitkisel ve geometrik bezeme motiflerine yer verilmiştir. Bu benzer uygulamalardan farklı olarak “yoğun bezeme programlarının uygulandığı Dernekpazarı Taşçılar Köyü Merkez Camii, Akköse Köyü Camii ve Akköse Köyü Camileri ön plana çıkmaktadır⁹³.

Taş malzemeden inşa edilen diğer mihraplarda ise çeşitli bitkisel ve geometrik kompozisyonlardan farklı olarak sıra dışı süslemelerin de kullanıldığını görmekteyiz. “Genelde sığ bir niş şeklinde tasarlanan bu mihrapların niş ve yan yüzleri süsleme alanları olarak belirlenmiştir. Bezemeler bordür ya da panolar içlerinde, oyma ya da kabartma şeklinde yapılmışlardır. Kullanılan figürler arasında; stilize olarak vazodan çıkan lale çiçekleri, S ve C kıvrımlarından oluşan bordür içlerinde bitkisel kabartmalar yanı sıra geometrik olarak da yıldız ve üçgenler ile basit işlemeli kare çerçeveler ve kabartmalar görülür. Bazı taş mihraplarda üzüm salkımları, minareler, ay yıldızlar, kılıç şekilleri, rozet çiçekleri, yelken ve ibrik resimleri ile selvi ağaçları gibi değişik sembolik figürler de kullanılmıştır. (Dernekpazarı-Taşçılar Köyü Camii(1804), Yusufeli Esendal Köyü Camii(1818), Of Sugeldi Köyü Camii(1834), Sürmene Konak Köyü Camii(1842)⁹⁴.

“Taş mihrapların bezemesinde kullanılan geometrik motifler; zikzak, halat deseni, ikili sarmallar, Türk üçgeni, dört ve sekiz kollu yıldızlar, diyagonal eşkenar dörtgenler olup bunlarda, Dernekpazarı'nın Taşçılar Köyü Merkez Camii'nde, Çaykara'nın Akdoğan Köyü Merkez Camii ile Kovacık Mahallesi Camii'nde ve Taşlıgedik Köyü Camii'ndeki mihraplarda kullanılmıştır. Çaykara Kabataş Köyü Camii mihrabı, nişinin şekillenışı açısından diğer örneklerle benzeşirken, üzerinde yapılan kalem işi boyama süslemeleri ile diğer örneklerden ayrılır. Dernekpazarı Akköse Köyü Camiinin mihrabı taş mihraplar içinde zengin bezemeleri yanında sembolik motifleri ile de öne çıkmaktadır. Mihrapta bitkisel ve geometrik bezeme motifleri yanında minareler, ay-yıldızlar, kılıçlar, rozet çiçekleri, yelken ve ibrik resimleri, selvi ağaçlarının kullanılması ilginçtir. Bayrak ve Mühr-ü Süleyman gibi

⁸⁹ Yavuz,Mehmet: (2009), s.128.; Sümerkan,M. Reşat-Okman İbrahim: (1990), s.38.

⁹⁰ Yavuz,Mehmet: (2009), s.128.; Sümerkan,M. Reşat-Okman İbrahim: (1990), s.50.

⁹¹ Yavuz,Mehmet: (2009), s.128.; Karpuz, Haşim: (1992), s.138.

⁹² Yavuz,Mehmet: (2009), s.128.; AYTEKİN, Osman: Ortaçağ'dan Osmanlı Dönemi Sonuna Kadar Artvin'deki Mimari Eserler, Ankara, 1999, s.176-178.

⁹³ Yavuz,Mehmet: (2009), s.134.

⁹⁴ Yavuz, Mehmet; “Doğu Karadeniz Köy Camilerinde Bezeme Anlayışı”, Uluslar Arası Sosyal Araştırmalar Dergisi, S.2., s. 307.

ilave sembolik figürlerle Taşkiran Merkez Camii mihrabı da sıra dışı örneklerden biridir⁹⁵.

Ahşap işçiliğinin nadide eserleri olarak karşımıza çıkan minberleri açıklayacak olursak her biri kendi başına birer sanat eseri niteliği taşımasının yanı sıra her biri eşsiz birer sanat örneği niteliğindedir. Genel olarak aynalık kısımlarında yoğunlaşan süslemelerde, bitkisel, geometrik, bitkisel-geometrik ve kalemişi şeklinde süslemelere yer verilmiştir.

Bitkisel süslemelerin kullanıldığı kompozisyonlarda genel olarak saç örgü motifleri ile belirginleştirilen dikdörtgen panolar içerisine işlenmiş vazodan çıkan stilize lale ağacı veya lale motiflerine yer verilmiştir. Farklı versiyonlarda uygulanmış olan bu süsleme programları; Dernekpazarı Yukarı Kondu Mahallesi Camii (H.1221-M.1809) minberi sol aynalığındaki burada ayrıca rozet çiçeklerinin üzerinde bir tür süsleme elemanı olarak kullanılan, kabara çiviler⁹⁶ de kullanılmıştır. Vazodan çıkan stilize lale motiflerinin yanı sıra Çaykara Taşören Köyü Camii (H.1257-M.1841) minber aynalığında yer alan panolardaki stilize ağaç motiflerinin dallarında lale motifi yerine üzüm salkımlarının uygulanması oldukça farklı bir uygulamadır.

Bitkisel süslemelere sıra dışı bir örnek olarak Dernekpazarı Tüfekçi Köyü Camii(H.1304-M.1886) minberinin sağ aynalığı gösterilebilir ki, burada aynalığın tamamı tek bir kompozisyon halinde, bütün yüzeyi saran bitki dalları ve çiçek desenleri ile doldurulmuştur. Aynı biçimdeki süsleme programları bu yöreye yakın olan Rize Güneyce Şimşirli Köyü Camii (H.1265-M.1849)'nin minberi⁹⁷ ile Kalkandere İlçesi Hüseyin Hoca Köyü Köprübaşı Camii(1834)⁹⁸ minber aynalıklarında da görülür.

Bazı minberlerin aynalık kısımlarında bitkisel ve geometrik kompozisyonlar bir arada görülmektedir. Bu tür minberlere örnekler ise; Uzungöl Beldesi Filak Mahallesi Camii, Çaykara Taşören Köyü Camii minberi sağ aynalığında, Dernekpazarı Güneykondu Mahallesi Camii minberi sol aynalığında karşımıza çıkar. Bitkisel ve geometrik desenlerin bir arada ancak tek kompozisyon halinde uygulandığı tek örnek Uzungöl Filak Mahallesi Camii minberidir.

Geometrik kompozisyonlu süslemeye sahip minberlerde kullanılan motiflerde en sık kullanılan desen içleri ve kenarları çiçek motifleri ile doldurulmuş diyagonal biçimli çerçevelerin oluşturduğu kompozisyonlardan oluşmaktadır. Belli bir düzen oluşturacak şekilde işlenmiş bu tür süslemelere; Çaykara'nın Kabataş Köyü Merkez

⁹⁵ Yavuz, Mehmet; a.g.e.,(2009), s.134.

⁹⁶ Önge, Yılmaz; "Türk Mimarisinde Çivili Tezyinat", Arkeoloji ve Sanat Tarihi Dergisi, C.4, İzmir 1998,s.79-87.

⁹⁷ Yavuz,Mehmet: (2009), s.128-129.; Karpuz,Haşim: (1992), s.62-63.; Terzioğlu, Orhan: (2008),s.19.

⁹⁸ Yavuz,Mehmet: (2009), s.129.; Karpuz,Haşim: (1992), s.65-66.; Terzioğlu, Orhan: (2008),s.7.

Camii, Uzuntarla Köyü Camii, Taşkiran Beldesi Merkez Camii, Maraşlı Köyü Eski Camii minberlerinde rastlanmaktadır.

Bu tür geometrik desenli kompozisyonların ilk örnekleri, aynı bölgedeki Of Ağaçalı Köyü Camii(H.1181-M.1767)⁹⁹,nin kapı ve minberi ile Of Sugeldi Köyü Camii (H.1250-M.1834, onarım)¹⁰⁰,nin minberinde görülür.

Tümüyle geometrik desenli olsalar da bazı camilerin minber aynalıklarında farklı kompozisyonlar da uygulanmıştır. Örneğin Dernekpazarı Taşçılar Köyü Merkez Camii (H.1219-M.1804)nin sağ aynalığında, ince kanallarla oluşturulmuş kare panolar içlerinde küçük rozet çiçeklerine yer verilmiştir. Ayrıca Taşkiran Beldesi Merkez Camii (H.1314-M.1896) minberinin her iki aynalığında, diyagonal çerçevelerin yanında, yelpaze S'ler, çerçeve içinde ikiz yuvarlak pencereli kemerler ve bir merkezden gelişen halkalar üzerinde geçme motifli tek bir kompozisyon gibi, sıra dışı geometrik kompozisyonlar da uygulanmıştır.

Ahşap işçiliğinin görüldüğü diğer bir eserler ise vaaz kürsüleridir. Farklı form biçimlerine sahip kürsülerin yüzeyleri mihrap ve minber kısımlarında da olduğu gibi süsleme unsurları ile bezenmiştir. İncelemiş olduğumuz yapılarda üç farklı formda inşa edilmiş kürsüler karşımıza çıkmaktadır. Bunlar; sandık tipli, kafes biçimli ve çeyrek koni şeklindeki formlara sahip kürsülerdir.

Tipik bir çeyiz sandığını hatırlatır nitelikteki bu kürsüler üzerinde; vazodan çıkan stilize edilmiş çiçekler, saç örgüsü ve stilize büyük çiçekler, çarkıfelek motiflerinin işlendiği Dernekpazarı Akköse Köyü Camii'nin vaaz kürsüsü yine yörede bulunan Çaykara Soğanlı Köyü Üçdirek Mahallesi Camii vaaz kürsüsü ile süslemeleri açısından benzerlik göstermektedir. Bu süslemelerin yanı sıra Çaykara Maraşlı Köyü Eski Camii kürsüsündeki süslemelerde ise Yuvarlak kemerli panolar içinde vazodan çıkan lale çiçekli stilize bitkiler ve Türk üçgeni kesimli kuşaklara yer verildiği gözlemlenmektedir. Dernekpazarı Günebakan Köyü Camii vaaz kürsüsünde ise panolar içinde stilize bitki ve yaprak motifleri işlenmiştir. Dernekpazarı Taşçılar Köyü Merkez Camii'nin vaaz kürsüsünde ise yıldız kesimli sekizgen kompozisyonlar kullanılmıştır.

Diğer bir forma sahip kürsüler ise kafes biçimli kürsülerdir. Yapılarda ağırlıklı olarak bu plan tipinin kullanıldığı gözlemlenmektedir. Bu forma sahip kürsülerin en dikkat çekici örnekleri ise Dernekpazarı Güneykondu Mahallesi Camii, Dernekpazarı Taşçılar Köyü Camii, Dernekpazarı Yukarı Kondu Mahallesi Camii vaaz kürsüleri sayılabilir. Üzerlerinde işlenmiş olan kompozisyonlarda ise bitkisel, geometrik, bitkisel-geometrik kompozisyonların yanı sıra kitabelere de yer verildiği (Dernekpazarı Güney Kondu Mahallesi Camii) görülmektedir.

⁹⁹ Yavuz,Mehmet: (2009), s.129.; Karpuz,Haşim: (1989),s.40-41.; Karpuz,Haşim: (1992), s.21-24.

¹⁰⁰ Yavuz,Mehmet: (2009), s.129.; Karpuz,Haşim: (1990), s.285.

Üçüncü formdaki kürsülere örnek olarak ise Of Cumapazarı Beldesi Serindere Mahallesi Camii'nde yer alan vaaz kürsüsü verilebilir. İnşa edildikten sonra beyaz yağlı boya ile boyanmış olan kürsünün yüzeyi dilimlenmiş bir forma dönüştürülmüş olup korkuluk kısımlarında ise iki kademeli ahşap boğumlara yer verildiği gözlemlenmektedir. Bu tür sade süslemelerin yanı sıra oldukça sade bir forma sahiptir. Bu formdaki kürsülere ise yine bölgede inşa edilmiş olan Taşkiran Merkez Camii vaaz kürsüsü verilebilir. Bu kürsünün yüzeyinde ise oyma tekniğinde yapılmış ikiz pencereyi yuvarlak kemerler, yelpaze biçimleri, uçları sivriltilmiş S'ler, kalın hatlı S kuşakları ve stilize edilmiş bitki gövdesi üzerinde lale çiçeği ve üzüm salkımları biçiminde abartılı geometrik ve bitkisel desenler işlenmiştir.

Ahşap süslemelerin yoğun olarak kullanıldığı diğer bir kısım ise mahfil kısımları ve bu bölümlerde yer alan müezzin köşkleridir. Bu bölümlerde ağırlıklı olarak geometrik motiflere yer verilse de bitkisel süslemelerin de ara sıra kullanım alanı bulunduğu görülmektedir. İşlenmiş olan bitkisel motiflerde ağırlıklı olarak S kıvrımları arasına yerleştirilmiş lale ve papatya çiçeklerinden oluştuğu görülür. Bu tür süslemelerin görüldüğü yapılara ise Dernekpazarı Akköse Köyü Camii, Dernekpazarı Günebakan Köyü Camii, Çaykara Taşören Köyü Camii Dernekpazarı Günebakan Köyü Camii, Taşkiran Merkez Camii mahfil ve müezzin köşklerinde karşımıza çıkmaktadır. Bu yapılar dışında Dernekpazarı ilçesi sınırlarında bulunan Kovacık Mahallesi Camii'nin mahfil ve müezzin köşkü kısımlarında da bu tür süslemeler ile karşılaşmak mümkündür. Bu tür süslemelerin yanı sıra Dernekpazarı Yukarı Kondu Mahallesi Camii'nin müezzin köşkünde, kabara çivilerinin yanı sıra lale ve rozet çiçekleriyle bezeli kuşaklar da dikkat çekici bitkisel desenler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu kısımlarda kullanılan geometrik motifler çeşit bakımından bitkisel desenlerden oldukça fazladır. Sıklıkla kullanılan motiflerden halat deseni hemen tüm camilerin mahfillerinde, sepet ve saç örgüsü motifleri; Dernekpazarı Akköse Köyü Camii, Dernekpazarı Yukarı Kondu Mahallesi Camii ile Güneykondu Mahallesi Camii mahfillerinde görülmektedir. Diğer bir geometrik motif ise sivri uçlu ya da dairesel biçimli zincirek kuşaklarıdır. Bu motiflere ise; Uzungöl Filak Mahallesi Camii, Çaykara Taşören Köyü Camii mahfil ve müezzin köşkü kısımlarında karşımıza çıkmaktadır.

Bu tür kompozisyonların yanı sıra; dama tahtası, yilankavi şekiller, ikili sarmallar, Türk üçgeni kesimli dört ya da altı kollu yıldızlar, Türk üçgenleri, helezonlar, geçmeli ve düğümlü örgüler gibi motifler de diğer kuşaklara alternatif kuşaklar olacak biçimde kullanıldığı görülmektedir.

Bu bölge ve yakın coğrafyasında yaygın olduğu anlaşılan bu tür mahfil ve müezzin köşkü süslemelerine, Rize ve Artvin'deki pek çok camii ile Doğu Karadeniz Bölgesinin iç kesimlerindeki bazı köylerde, Örneğin Bayburt Konursu Ulu

Camii(H.1227-M.1812)¹⁰¹ ile Erzurum'un Olur İlçesi Çataksu (Tavusker) Köyü Camii¹⁰²,nin mahfillerinde aynı tipte mahfil ve müezzin köşkü süslemelerine rastlamaktayız¹⁰³.

Ahşap yapılarda en dikkat çekici süslemelere sahip bölümler yapıların düz ahşap tavanları ve ortalarındaki göbek kısımlarıdır. Özellikle kubbe sembolü olan tavan göbekleri kare veya sekizgen formlarda tasarlanmışlardır.

İncelemiş olduğumuz yapılardan dört tanesinin göbek kısmı sekizgen forma sahip iken geri kalan on bir yapının göbek kısmı ise kare form arz etmektedir. Sekizgen formlu yapılara baktığımızda bu yapılar; Çaykara Uzungöl Beldesi Filak Mahallesi Camii, Çaykara Taşören Beldesi Camii, Çaykara Çambaşı Köyü Orta Mahalle Hacı Ömerli Camii ve Çaykara Taşkiran Köyü Camii'dir.

Genel anlamıyla tavan içlerine doğru kademeli olarak çökertilen bu göbek kısımlarının içleri benzer programlar da olmak üzere, geometrik ve bitkisel desenlerle doldurulduğunu görmekteyiz. Her iki bezeme programının da bazı tavanlarda bir arada kullanıldığı süslemeler, yapılardaki mihrap ve minberlerde yer alan süslemelerden pek de farklı bir kompozisyonda uygulandığını söyleyemeyiz.

Bitkisel bezemede uygulanan motiflerden lale çiçekli veya yapraklı S ve C kıvrımları; Çaykara Taşkiran Köyü Camii, Dernekpazarı Yukarı Kondu Mahallesi Camii, Güney Kondu Mahallesi Camii, Akköse Köyü Camii, Günebakan Köyü Camii, Hayrat Sarmaşık Köyü Sinanlar Mahallesi Camii, Of Mithat Paşa (Kalanas) Mahallesi Camii ve Of Sugeldi Köyü Aşağı Mahalle Camii tavan göbeklerine işlenmiş olan bu süslemeler, geometrik motifler arasına işlenmiş olarak karşımıza çıkmaktadır. Diğer yapılarda ise tamamıyla geometrik süslemeler ile oluşturulmuş oldukça süslü tavan göbekleri karşımıza çıkmaktadır.

Geometrik kompozisyon ile oluşturulmuş tavan göbeklerinde ise genellikle; sade biçimli S kuşakları, sarmallar, zincirekler, çarkıfelek motifleri, sepet örgü motifi, saç örgü motifi, dört ya da altı kollu yıldız motifleri, kare ve sekizgenler, ay yıldızlar, helezonlar ve çeşitli düğümlü örgü motifleri gibi farklı süslemeler karşımıza çıkmaktadır.

Tavanların göbek kısımlarında sıra dışı olarak karşımıza çıkan bir diğer uygulama ise bazı Peygamber isimlerinin yazılmış olmasıdır. Çaykara Taşören Köyü Camiinin sekizgen tavan göbeğinde, "Allah, Muhammed, Ebubekir, Ömer, Osman, Ali, Hasan ve Hüseyin" gibi isim yazılarıyla bezenmesinden oluşturulmuş süslemeler karşımıza çıkar.

¹⁰¹ Yavuz,Mehmet: (2009), s.130-131.:Özkan,Haldun: "Bayburt Konursu Ulu Camii ve Çeşmesi", Sanat, Sayı:13, Yıl: 2008, s.59-65.

¹⁰² Yavuz,Mehmet: (2009), s.131.:Gündoğdu,Hamza:(1991), s.85-96.

¹⁰³ Yavuz,Mehmet: (2009), s.130-131.

Tavan göbeklerinin süslenmesinde kullanılan ilginç bir uygulama da, fon oluştursun diye zemine renkli kumaş ya da çuha bezlerinin kullanılmasıdır ki, bu tür uygulamaları, Çaykara Uzuntarla Köyü Camii, Dernekpazarı Taşçılar Köyü Merkez Camii ile Dernekpazarı Günebakan Köyü Camii'nde görmekteyiz. Türk sanatında, gerek dini, gerek sivil mimaride bu tür tezyinat olarak kullanılan ve kaplama ahşap levhalarının altına yerleştirilen renkli kumaş fonlu uygulamanın örneklerine Türkiye'nin değişik yerlerindeki halk sanatında da rastlamak mümkündür¹⁰⁴.

Yörede inşa edilen yapıların tavan kısımlarında uygulanan bir diğer uygulama da kalemişi boyama tekniğidir. Bu teknik ile oluşturulmuş bitki ve çiçek motiflerinin yanında geometrik motiflerin de kullanıldığı tavan göbeklerine rastlamak mümkündür. Bu tür süslemeli tavan göbeklerine incelemiş olduğum yapılar arasında sadece Dernekpazarı Akköse Köyü Camii'nin tavan göbeğinde rastlamak mümkündür. Bu yapının yanı sıra Çaykara ilçesi sınırlarında yer alan Kabataş Köyü Camii¹⁰⁵'nin tavan göbeği de kalemişi tekniğinde yapılmış natüralist süslemeler ile bezenmiştir.

Of ilçesi sınırlarında bulunan ve araştırmamız dışında kalan “Bölümlü Beldesi Fatih Mahallesi Kaban Mescidi'nin tavanı diğer yapılardan farklılık gösterir. Bu yapının tavanı düz ahşap tavanlı olup ahşap çıtalar vasıtasıyla kare panolara ayrılmıştır. Bu kare panoların içerisi kalemişi boyama tekniği ile natüralist şekilde yapılmış çiçek motifleri ile bezenmiştir”¹⁰⁶.

5.3. Malzeme ve Teknik Açısından

İncelemiş olduğumuz yapılar arasındaki temel farklılıklar, malzeme kullanımında ve duvar tekniklerinde en belirgin olarak karşımıza çıkmaktadır. İncelemiş olduğumuz bu on beş camiyi, malzeme inşa tekniklerine göre dört ayrı grup içerisinde değerlendirmek en doğru seçenektir. Yapıları; “Ahşap Yığma(Çantı) Camiler, Kağır Camiler, Ahşap Hatıllı Kağır Camiler ve Taş-Ahşap (Karma) Malzemeli Camiler” şeklinde dört ana başlık altında değerlendireceğiz.

İlk olarak Ahşap Yığma Camiler grubunu incelediğimizde değerlendirdiğimiz yapılar arasından dört tanesi bu grup içerisinde yer almaktadır. Bu camiler ise; Uzungöl Filak Mahallesi Camii, Çaykara Çamlıbel Köyü Merkez Camii, Dernekpazarı Güneykondu Mahallesi Camii ve Hayrat Dereyurt Köyü Merkez Eski Camii'dir.

¹⁰⁴ Yavuz, Mehmet;(2009), s.132.: Önge Yılmaz: “Konya Evinin Tezyinatı”, Türk Halk Mimarisi Sempozyumu Bildirileri, Ankara 1991, s.141.

¹⁰⁵ İnce, Kasım: “Kabataş Köyü Merkez Camii/Çaykara Trabzon”, Vakıflar Dergisi, S.28, 2004,s.225-236.

¹⁰⁶ Sarı, Yavuz: “Trabzon'un Hayrat, Of ve Sürmene İlçelerindeki Köy Camileri”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Samsun 2016, s.220.

Yapılar subasman hizasına kadar taş, yukarısı tamamen ahşap yığma(çantı) olarak inşa edilen bu yapılarda, yaklaşık 5cm kalınlığında ve 20-25cm genişliğinde, kestane ağacından yapılmış/biçilmiş ahşap kalaslar kullanılmış ve bu kalaslar köşelerde kurt boğazı adı verilen bir teknikle birbirine geçirilmişlerdir.

Çandı yapılarda kullanılan ahşaplar, yapının köşe kesimlerinde, özel olarak hazırlanan geçme yerlerinden birbirine tutturulmaktadır. Köşelerde, ahşapların birbirlerini sıkıca tutması, kavraması için oyularak hazırlanmış bu oyuklar “boğaz” olarak adlanılır. Özel hazırlanmış oyuk kısımlarından ahşapların birbirlerini kavrayacak biçimde tutturulması işlemine “boğaz geçme” denmektedir¹⁰⁷. Geçme yerlerinden kenetlenen ağaçlar birbirini bırakmaz¹⁰⁸.

Beden duvarlarının tamamı ahşap(çantı) olan cami örnekleri Karadeniz Bölgesi'nin kıyı ve iç kentlerinde sıklıkla karşılaşılan bir camii türüdür. Ancak, E.H. Ayverdi'nin verdiği bilgilere göre, İzmit ve çevresinde, erken Osmanlı döneminden itibaren, bu tür camilerin yapıldığı anlaşıyor. Kandıra'da Büyük Kaynarca Köyü Camii, Kaynarca İlçesi-Büyük Kaynarca (Topçu) Köyü Şeyh Müslihiddin Camii (14.yy.) ve Emir Ali Köyü Orhan Gazi Camii (1326-1329?), Düzce'de Akçakoca Aftun Dere Köyü Orhan Camii ile Akçakoca'da Geriş(Cuma Yanı) Köyü Sultan Orhan Camii bu türdeki erken tarihli camilerden günümüze kalabilen örneklerdir¹⁰⁹.

Ahşap süslemelerinin birbirine çok yakın olduğu bu cami örneklerine, Doğu Karadeniz Bölgesinde, Arvin'de; Borçka-Muratlı Merkez Camii (1846), Camili Camii(1855), Fındıklı Camii(18.yy.) ve Düzköy Merkez Camii(1850)¹¹⁰, Rize'de; Güneyce-Kurtuluş Mahallesi Camii(diğer adı Hacı Şeyh Camii) (H.1304-M.1887)¹¹¹, Hemşin-Bilen Köy Camii(H.1312-M.1894)¹¹², Rize Fındıklı Meyveli Camii (H.1228-M.1871)¹¹³, Çayeli Ormancık Camii (H.1242-M.1826)¹¹⁴, İkizdere Çamlık Camii (19.yy.)¹¹⁵ ve Güneysu-Şimşirli Camii (H.1270-74-M.1853-57)¹¹⁶, Güneysu

¹⁰⁷ Dolu, Y. Burak: Kocaeli ve Çevresinde Çantı (Ahşap Yığma) Teknikle Yapılmış Mescitler ve Camiler, s.1686.

¹⁰⁸ Tuna, Celal: Orta Karadeniz Bölgesi Sahil Kesiminde Geleneksel Mimari, İstanbul 2008, s.129.

¹⁰⁹ Yavuz, Mehmet;(2009), s.120.: Ayverdi, E.Hakkı: Osmanlı Mi'marisinin İlk Devri, Ertuğrul Osman Orhan Gaziler Hüdavendigâr ve Yıldırım Bayezid 630-805 (1230-1402) I, İstanbul 1989, s.120-122.

¹¹⁰ Yavuz, Mehmet;(2009), s.120-121.:Aytekin, Osman; (1999), s.163,170,173,176.; Erken, Sabih:Türkiye'de Vakıf Abideler ve Eski Eserler; 11laveli 2.Baskı, V.G.M.Y., Ankara, 1983, s.766-767.

¹¹¹ Yavuz, Mehmet;(2009), s.121.Karpuz,Haşim:(1989),s.39-40.;Terzioğlu,Orhan:(2008), s.52-55.

¹¹² Yavuz, Mehmet;(2009), s.121.Karpuz,Haşim:(1989),s.39.;Terzioğlu,Orhan:(2008), s.10-15.

¹¹³ Yavuz, Mehmet;(2009), s.121.Karpuz,Haşim:(1992),s.56.;Terzioğlu,Orhan:(2008), s.66-68.

¹¹⁴ Yavuz, Mehmet;(2009), s.121.Karpuz,Haşim:(1992),s.50.;Terzioğlu,Orhan:(2008), s.30-35.

¹¹⁵ Yavuz, Mehmet;(2009), s.121.Karpuz, Haşim:(1992),s.62.

¹¹⁶ Yavuz, Mehmet;(2009), s.121.Karpuz,Haşim:(1992),s.62-63.;Terzioğlu,Orhan:(2008), s.16-21.

Çamlıca Köyü Camii (H.1279-M.1862)¹¹⁷ ve Kalkandere Hüseyin Hoca Köyü Köprübaşı Camii(1834)'nde rastlanmaktadır.

Giresun'da şu ana kadar tespit edilebilen, ahşap yığma tekniğinde yapılmış tek örnek, Çaldağ Beldesi Melikli Mahallesi Tahtalı Camii (18.yy. ikinci yarısı)¹¹⁸'dir. Fakat Ordu'da, son zamanlarda yapılan araştırmalar neticesinde bir grup ahşap caminin varlığı tespit edilmiştir. Bunlar; İkiizce Laleli (Eski) Camii(16.yy.-18.yy.-19.yy), Çaybaşı Yeni Cuma Camii(H.1280-M.1863-1864), Çaybaşı Çayır Camii(H.1281-1288-M.1864-65-1871), Çaybaşı Kargalı Camii(19.yy.) Fatsa Aşağıyavaş Köyü Camii(19.yy.), Kumru Şenyurt Köyü Eski Camii(19.yy. sonu-20.yy. başı), Perşembe Sogukpınar Köyü Hatipli Mahallesi Camii(1870)¹¹⁹ ile Ünye Tekkiraz Kabadirek Camii(19.yy. sonu), Gölköy Emirler Köyü Camii (1208?) ve Akkuş Çaldere Köyü Camii (H.1238-M.1910)'leridir.

Aralarında Selçuklu döneminden kalma örneklerin de olduğu ahşap camiler Samsun'daki camiler arasında önemli bir grubu teşkil eder. Farklı kişiler tarafından yapılan araştırmalar neticesinde tamamına yakınının tespit edilen bu camiler arasında; Çarşamba Gökçeli(Mezarlık) Camii (M.1206), Vezirköprü-Çorakdere Köyü Camii (M.1301), Terme Karacalı Köyü Camii (H.1112-M.1700), Kavak Değirmencili Köyü Camii (H.1221-M.1806), Kavak Bekdemir Köyü Camii (H.1294-M.1873), Çarşamba Ordu Köyü Camii (H.1302-M.1884), Kavak Çakallı Köyü Camii(H.1296-M.1879), Alaçam Aşağı Koçlu Köyü Camii(?)'leri¹²⁰ örnek gösterilebilir.

Batı Karadeniz Bölgesi ve bu bölgeye yakın yörelerde de aynı türde camilerin varlığı bilinmektedir. Buralardaki camilere; Sinop Boyabat Yiğren Köyü Camii (19.yy.), Kastamonu Taşköprü Pirahmetli Köyü Camii (1461)¹²¹, Bolu Akçakoca Hemşin Camii (1870'ler), Sakarya Geyve Elmalı Köyü Camii(1884), İznik Elmalı Köyü Camii(1897) örnek olarak verilebilir.

¹¹⁷ Yavuz, Mehmet;(2009), s.121.;Terzioğlu,Orhan;(2008), s.24-27.

¹¹⁸ Yavuz, Mehmet;(2009), s.121.:Nefes, Eyüp: "Giresun'da Yeni Tespit Edilen Bir Ahşap Camii: Çaldağ Beldesi Melikli Mahallesi Tahtalı Camii", Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi, IX(2009), Sayı 3, s.187-209.

¹¹⁹ Yavuz, Mehmet;(2009), s.121.:Bayhan,Ahmet Ali: "Ordu'dan Bazı Tarihi Ahşap (Çantı) Camiler", Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi The Journal of International Social Research Volume 2/7 Spring 2009, s.55-84.

¹²⁰ Yavuz, Mehmet;(2009), s.121-122.:Can, Yılmaz: Samsun Yöresinde Bulunan Ahşap Camiler, İstanbul 2004.; Bayraktar, M. Sami: Samsun ve İlçelerinde Türk Mimari Eserleri, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış) Doktora Tezi, Erzurum 2005, s.14-61-86-114.: Can, Yılmaz: "Samsun'da Bulunan İki Önemli Ahşap Eser: Gökçeli ve Bekdemir Camileri", Geçmişten Geleceğe Samsun 2007, İkinci Kitap, (Yayına Hazırlayan Yılmaz Can), Samsun 2007, s.509-527.; Naza, Dönmez-E.Emine: Wooden Mosques of the Samsun Region, Turkey, BAR International Series 1820, Oxford 2008.

¹²¹ Yavuz, Mehmet;(2009), s.122.: Can, Yılmaz: "Kastamonu ve Sinop Yöresinde Bulunan Ahşap Camiler", Ondokuz Mayıs Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi, S.15, Samsun 2003, s.117-134.

Ahşap yığma(çantı) tekniği bölgedeki pek çok camii yanında sivil mimaride de uygulanan bir duvar tekniğidir. Başta tahıl depolama yapıları olan seranderler olmak üzere eski köy evlerinin çoğunda bu duvar tekniğine sahiptir¹²².

İncelenen yapılar arasında ikinci grubu “Kağir Camiler” oluşturmaktadır. Araştırmamıza konu olan yapılardan üç tanesi bu grup içerisinde yer almaktadır. Bu grup içerisinde yer alan camiler; Dernekpazarı Yukarı Kondu Mahallesi Camii, Dernekpazarı Akköse Köyü Camii ve Hayrat Sarmaşık Köyü Sinanlar Mahallesi Camii’dir.

Anadolu’nun pek çok belde ve köyünde bu duvar tekniği ile yapılmış, düz ahşap tavanlı, pek çok camii örneği bulunmaktadır¹²³.

Araştırmamıza konu olan üçüncü grup yapılar ise “Ahşap Hatıllı Kağir Camiler”dir. İncelemiş olduğumuz yapılar arasında bu gruba giren hiçbir yapı bulunmadığı için bu yapı grubunu açıklama gereği duyulmamıştır.

Dördüncü grup ise “Taş-Ahşap (Karma) Malzemeli Camiler”dir. İncelemiş olduğumuz yapılardan sekiz tanesi bu grup içerisinde yer almaktadır. Bu camiler ise; Çaykara Taşören Beldesi Camii, Çaykara Çambaşı Köyü Orta Mahalle Hacı Ömerli Camii, Çaykara Taşkıran Köyü Camii, Dernekpazarı Taşçılar Köyü Camii, Dernekpazarı Günebakan Köyü Camii, Of Bölümlü Beldesi Mithat Paşa Mahallesi Camii, Of Sugeldi Köyü Aşağı Mahalle Camii ve Of Cumapazarı Beldesi Serindere Mahallesi Camii’dir.

Bu camilerde beden duvarlarından zemin katlarda düzgün kesme taş ya da az işçilikli doğal taşların kullanıldığı, yaklaşık 75cm’lik kağir duvarlar söz konusudur. Bunların üzerinde ise tıpkı birinci grupta olduğu gibi, ahşap yığma(çantı) tekniğinde mahfil katı duvarları inşa edilmiştir.

Taş-ahşap karma malzemeli olarak yapılan bu gruptaki camilerin benzer örneklerine, Of’un Ağaçalı Köyü Camii(1767)¹²⁴ ile Bölümlü-Mithatpaşa Mahallesi Camii(1846)’nde de rastlanmaktadır. Beden duvarları ahşap hatıllı ve muskalı dolgu tekniğinde yapılmış olan Dernekpazarı-Zincirlitaş Köyü Camii (H.136-M.1917)’ni de bu grupta değerlendirmek doğru olur. Caminin beden duvarları güney ve batıda

¹²² Yavuz, Mehmet;(2009), s.122.: Batur, Afife: “Özgür Bir Yaşam Çevresi Ve...”, Doğu Karadeniz’de Kırsal Mimari, İstanbul 2005, s.24-27.; Batur, Afife: “Yerleşme” , Doğu Karadeniz’de Kırsal Mimari, İstanbul 2005, s.41-65.; Batur, Afife: “Evler”, Doğu Karadeniz’de Kırsal Mimari, İstanbul 2005, s.73 vd.; Sümerkan, M.Reşat: “Yerleşme ve Evler” , Geçmişten Geleceğe Çaykara Dernekpazarı, İstanbul 2005, S.561-577.

¹²³ Yavuz, Mehmet;(2009), s.122-123.: Erdemir, Yaşar: “Tokat Yöresindeki Ahşap Camilerin Kültürümüzdeki Yeri”, Türk Tarihinde ve Kültüründe Tokat Sempozyumu, (2-6 Temmuz 1986), Ankara 1987, s.295-312.;Aktemur, A. Murat-Kukaracı, İ.Umut: “Tokat Çevresindeki Ahşap Örtülü Camiler”, IX. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu (21-23 Nisan 2003, Erzurum) Bildirileri, Erzurum 2006, s.9-16.; Bayhan, Ahmet Ali-Salman, Fikri-Çelik, Adem: Tarihi ve Kültürel Değerleri ile Kurşunlu, Çankırı 2007, muhtelif sayfalar.

¹²⁴ Yavuz, Mehmet;(2009), s.124.:Karpuz, Haşim: (1992), s.21-24.

ahşap hatıllı kesme taş, doğu ve kuzeyde muskalı dolgu şeklindedir. İçerdeki odaların iç duvarları ile harimin kuzey duvarı ise, tıpkı Çaykara-Soğanlı Köyü Üçdirek Mahallesi Camii'nde olduğu gibi, ahşap yığma tekniğindedir¹²⁵.

5.4. Ahşap Süslemelerin Görüldüğü Mimari Elemanlar

Türkiye'de geleneksel ahşap işçiliğini araştırdığımızda malzemenin kullanımında birçok kültürel etkileşimin ve değişimlerin şekillendirdiği bir "süreklilik" olduğunu görmekteyiz. Kültürün en özgün biçimi olarak zanaatın ve sanatın, insanlığın gelişim çizgisiyle olan paralelliğinin önemli kanıtı olan sanatsal nesnelere ve özgün yapıtlar da bu gelişimin yansıdığı biçimlendirmelerdir¹²⁶.

Kapı: Kapı kanatlarındaki bezemeler dıştan genellikle zincirek şeklinde işlenmiş bir bordür içinde yan yana veya altlı üstlü panolar ikişerli veya üçerli panolara dönüştürülerek bezenmiştir. Buralarda simetrik olarak; vazodan çıkan stilize edilmiş lale veya papatya çiçekleri en çok tercih edilenleridir. Bunların yanlarına zaman zaman üzüm salkımlarının da sokulduğu görülür. Bazen de iç içe yerleştirilmiş stilize/hayali bitki yaprakları ve aralarında rozet çiçekleri kullanılmıştır¹²⁷.

İncelemiş olduğumuz yapıların tamamında, her biri birbirinden eşsiz birer sanat örneği niteliğindeki kapılar, üzerindeki zengin işçiliğe sahip süslemeleri ile oldukça önemlidir. İnceleme alanı bulduğumuz kapıların bazıları orijinal özellikleri ile günümüze kadar gelebilmişken bazıları ise aslına uygun olmayan restorasyonlar veya onarımlar ile günümüze ulaşabilme imkânı bulmuştur.

İnceleme şansı bulduğumuz kapıların birçoğu basık kemerli açıklığa sahip iken bazı kapılar ise dikdörtgen açıklıktadır. Dikdörtgen açıklıklı kapıları belirtecek olursak; Çaykara Çamlıbel Köyü Merkez Camii, Çaykara Taşkırın Köyü Camii, Dernekpazarı Taşçılar Köyü Camii ve Hayrat Sarmaşık Köyü Sinanlar Mahallesi Camii'dir. Tez kapsamındaki diğer yapıların kapı açıklıkları ise basık kemerli bir açıklık sergilemektedir.

Form açısının yanı sıra üzerindeki süslemeler açısından da farklı özellikler gösteren kapılar eşsiz birer sanat örneği niteliğindedir. Yapıya girmeden ihtişamı ile bizi ilk olarak karşılama görevine sahip olan kapılar süslemelerin en yoğun olarak kullanıldığı kısımlar arasındadır.

İnceleme şansı bulduğumuz bu kapıların her birinde farklı kompozisyona sahip süsleme özellikleri görülmektedir. Ağırlıklı olarak bitkisel motiflerin

¹²⁵ Yavuz, Mehmet;(2009), s.124-125.

¹²⁶ Yılmaz, Derya: "Türkiye'de geleneksel Ahşap İşçiliği ve Çağdaş Ahşap Yontu Sanatı", Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Heykel Anasanatı Dalı Heykel Programı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2001, s.7.

¹²⁷ Yavuz, Mehmet; a.g.m., s.307-308.

kullanıldığı kapı kanatlarında bitkisel motiflerin yanı sıra geometrik motiflere de yer verildiği gözlemlenmektedir. Bitkisel ve geometrik süslemelerin yanı sıra kapı kanatlarında veya kapının alınlık kısımlarında kitabe kuşaklarının işlendiği de görülmektedir. Bu süslemelerin yanı sıra kapı kanatlarında az da olsa sembolik figürlere rastlanmaktadır.

Geometrik be bitkisel süslemelerin bir arada kullanıldığı en dikkat çekici kapı örneği ise günümüze kadar maalesef ulaşamayan Of Ağaçalı Köyü Camii¹²⁸ kapısıdır.

Ahşap ve demir üzerine el işçiliğini yansıtan kapı kanatlarındaki süslemeler oyma veya kabartma tekniğinde işlenmiştir. Kapı kanatlarındaki süslemelerin yanı sıra kapı yüzeylerine yerleştirilmiş olan kapı tokmakları da kapılara ayrı bir estetik görünüm kazandırmıştır.

Mihrap: Manevi açıdan da önemli bir özelliğe sahip olan mihraplar, yapılarıdaki en yoğun süslemelere sahip bölümler olarak da karşımıza çıkar. İncelemiş olduğumuz yapılarıdaki mihraplar iki grup halinde karşımıza çıkmaktadır; taş ve ahşap.

Ahşap mihrapları belirtecek olursak; Çaykara Uzungöl Beldesi (Filak) Mahallesi Camii, Çaykara Çamlıbel Köyü Merkez Camii, Dernekpazarı Güneykondu Mahallesi Camii, Hayrat Dereyurt Köyü Merkez Eski Camii mihrabıdır. Diğer camilerin mihrapları ise taş özellikler göstermektedir.

Dikdörtgen bir alanı kaplayan mihrap nişleri üzerlerindeki eşsiz süsleme özellikleri ile yapıldıkları dönemden günümüze ışık tutmaktadırlar. Kademeli olarak tasarlanmış olan bu mihrapların bir kısmı onarım geçirerek günümüze kadar gelebilmiştir. Bazı mihraplar ise yapılan bilinçsizce onarımlar neticesinde orijinal özelliklerinin neredeyse tamamını yitirmiş bir vaziyette günümüze kadar gelebilmiştir.

Üzerlerindeki süslemelerde kapı kanatlarında da olduğu gibi ağırlıklı olarak bitkisel motiflere yer verilmiş olsa da geometrik motiflerinde kullanıldığı görülmektedir. Bu motiflerin yanı sıra bazı mihraplarda sembolik figürlerin de daha fazla kullanım alanı bulunduğu gözlemlenmektedir. Sıkça karşılaştığımız kitabe kuşaklarının da mihrapta yer bulduğu görülür.

Eşsiz birer sanat örneği niteliğindeki bu mihraplardaki en olumsuz kısımlar ise bu mihrapların birçoğunun günümüzde yağlı boya ile boyanarak orijinal özelliklerinden uzaklaşmasına neden olmuştur. Bu uygulama aslında yapıyı koruma adına yapılmış olsa da yapının orijinal özelliklerinden uzaklaşmasına neden olmaktadır.

¹²⁸ Karpuz, Haşim: Yok Olmuş Bir Sanat Eserimiz: Of Ağaçalı Köyü Camii, 9.Milletlerarası Türk Sanatları Kongresi, C.2, Ankara 1995, s.341.

Minber: Bölgedeki camilerde ahşap oyma sanatının uygulandığı önemli yerlerden biri de minberlerdir. Genellikle ceviz ağacından yapılmış olan bu minberlerin aynalık, kapı ve taç kısımlarında oyma şeklinde yapılmış bitkisel ve geometrik desenler bulunur. Bunlar ayrı ayrı olabileceği gibi bazen de karma olarak birlikte işlenmişlerdir¹²⁹.

Hız. Peygamber Medine'deki Mescid-i Nebevi'de ashaba Allah'ın emirlerini ayakta durarak duyururken daha sonra ashab, hurma ağacından üç veya dört basamaklı bir minber yapmıştır¹³⁰.

Günümüze kadar gelebilen en eski ahşap minber örneği olarak, Kuzey Afrika'da Karavan'da bulunan ve abanoz ağacından yapılmış minberi verebiliriz¹³¹.

Yapılardaki diğer bir süsleme özelliklerini bünyesinde barındıran kısım da minberlerdir. İnceleme şansını bulduğumuz yapılardaki minberlerin tamamı ahşap malzemeden inşa edilmişlerdir. İnşa malzemesine bağlı olarak da yüzeylerinde oyma ve kabartma tekniğinde yapılmış süslemeler dikkat çekmektedir.

İncelemiş olduğumuz mihraplarda ağırlıklı olarak süslemeler aynalık kısımlarında yoğunlaşmış iken, köşk, giriş kapısı, taç kısmı gibi bölümlerde de eşsiz süsleme detayları kullanım alanı bulmuştur.

Minberlerin aynalık kısımlarında genel itibari ile ana bir kompozisyonun gelişen süslemeler kullanılmış iken bazı minberlerde de bu kısımlar panolar halinde olup her bir panoda farklı süsleme detayı kullanılmıştır. Kullanılan süslemelere değinecek olursak bir iki örnek dışında bitkisel kompozisyonlu süslemelerin ağırlıklı olarak kullanıldığı görülmektedir.

Köşk ve giriş kapısı gibi bölümlerde de oyma ve kabartma tekniğinde uygulanmış süslemeler ağırlıkta iken giriş kapısının taç kısmında ise ajur tekniğinde yapılmış süslemeler kullanılmıştır. Bu bölümlerdeki süslemeler de bitkisel ve geometrik kompozisyonların yanı sıra sembolik figürlere de yer verilmiş olması ayrı bir önem arz etmektedir.

Diğer taraftan bezeme programlarında kullanılan motifler; örneğin vazodan çıkan veya ibriklerden çıkan çiçek veya bitkiler, 18.yy. Osmanlı Sanatının özelliklerini yansıtır ki, bu tip bezemelerin en erken örnekleri, Topkapı Sarayı Üçüncü Ahmet Yemiş Odası'nda yapılmıştır. Bu çiçek desenlerinin ayrıca

¹²⁹ Yavuz Mehmet; a.g.m., s.308.

¹³⁰ Gülay, Apa: Osmanlı Dönemi Selâtin Cami Minberleri, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya 2007, s.7-8.

¹³¹ Taşkan, Demet: "Artvin İli Borçka ve Hopa İlçeleri Camilerinde Ahşap Süslemeler", Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı Sanat Tarihi Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2011, s.65.

İstanbul'daki sebil ve çeşmelerde, Azapkapı ve Tophane gibi, taş üzerine uygulandığı da görülür¹³².

Dernekpazarı Taşçılar Köyü Merkez Camii'nin minber kapısının arka kısmına işlenmiş olan selvi ağacı motifleri incelemiş olduğumuz yapılar arasından bir ilk olarak karşımıza çıkması yapılardaki süsleme anlayışının ne denli ileri derecede olduğunu bizlere gösteren bir gerçektir.

Bazı yapılardaki minberler onarımlar görererek günümüze kadar gelebilmiş olsa da bazı yapılardaki minberler orijinal özelliklerini koruyarak günümüze ulaşmışlardır. Bu denli eşsiz örneklerin daha iyi bir şekilde korunmaya ihtiyaçları oldukları ise yadsınamaz bir gerçektir.

Vaaz Kürsüsü: Camilerimizde ayrı bir öneme sahip olan vaaz kürsüleri inceleme alanı bulduğumuz yapılarda da iki ayrı formda karşımıza çıkmaktadır. Bu vaaz kürsüleri; Çaykara Uzungöl Beldesi Filak Mahallesi Camii, Çaykara Taşkiran Köyü Camii, Of Cumapazarı Beldesi Serindere Mahallesi Camii'nde koni şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

Çaykara Çambaşı Köyü Orta Mahalle Hacı Ömerli Camii, Hayrat Sarmaşık Köyü Sinanlar Mahallesi Camii ve Hayrat Dereyurt Köyü Merkez Eski Camii'nde ise maalesef vaaz kürsüsü mevcut değildir. Geriye kalan diğer yapılarda ise kare bir forma sahip vaaz kürsülerini inceleme şansı bulduk.

Yüzeyleri farklı süslemeler ile hareketlendirilen kürsülerde diğer mimari elemanlarda da olduğu gibi bitkisel ve geometrik süslemeler ağırlıklı olarak kullanılmıştır. Minberin bazı bölümlerinde de karşımıza çıkan ajur tekniğindeki süslemelerin de bazı kürsülerde kullanım alanı bulduğu görülmektedir. Süslemelerin yanı sıra üzerlerine yazılmış olan kitabeler ile de bazı kürsüler ayrı bir özelliği bünyesinde barındırmaktadır.

Yapılan tadilatlar neticesinde bazı kürsülerin ise sade bir görünüm ile günümüze gelmiş olmaları üzücü bir etkidir. Bazı yapılarda ise kürsülerin olmayışı ise aslında o yapılarda kürsülerin olduğunu ama zamana yenik düşmelerinden dolayı yok olduklarını düşündürmektedir. Böyle bir varsayıma ise hemen hemen aynı yüzyılda yapılan diğer camilerde kürsülerin varlığı en önemli kanıttır.

Müezzin Köşkü: Her bir yapıda eşsiz süsleme özellikleri bünyesinde barındıran köşk kısımları sanatsal açıdan yapılardaki oldukça önemli kısımlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Köşk kısımlarının tamamı iç mekâna doğru belirli bir mesafe çıkıntı yaparak inşa edilmiş olup mihraba bakan yüzeyleri yatay şeritler halinde bölünerek farklı süsleme kompozisyonları ile zenginleştirilmiştir.

¹³² Yavuz, Mehmet: "Sürmene-Gültepe Köyü Yukarı Kefeli Mahallesi Camii ve Şadırvanı", Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, C.7, S.31, s.503.

Kullanılan süslemelerde ise bitkisel ve geometrik kompozisyonlar ön plandadır. Köşk kısımlarının bazılarında ise yüzey ortadan bir konsol aracılığıyla süslemeli şeritler ikiye ayrılmış vaziyettedir.

Köşk kısımlarının yanı sıra mahfil kısmının taban kirişlerinde ve tavan kirişlerinde de köşk kısmındaki süslemelerin tekrar edildiği bazı yapılarda karşımıza çıkmaktadır. Bu süslemeler de birkaç şerit halinde düzenlenerek köşk kısmındaki süslemelerin uzantısı şeklinde uygulanarak yapıya estetik bir hava kazandırılmaya çalışılmıştır.

Aynalık kısımlarının yanı sıra bazı yapılarda karşımıza çıkan köşkün yere bakan alt yüzeyine işlenmiş olan süslemeler ise oldukça ilgi çekicidir. Örneğin; Çaykara Taşkiran Köyü Camii'nde karşılıklı olarak işlenmiş tencere ve ibrik motifi kullanılırken, Dernekpazarı Yukarıkondu Mahallesi Camii'nde ise daire içerisine işlenmiş Mühr-ü Süleyman motifi ve etrafını çevreleyen stilize lale motifleri dikkat çekicidir.

Diğer örneklere baktığımızda Dernekpazarı Taşçılar Köyü Camii'nde ise bu yüzey kare alanlara ayrılmıştır. Of Cumapazarı Beldesi Serindere Mahallesi Camii'nde ise bu yüzey farklı kompozisyonlara sahip geometrik şekiller ile doldurulmuştur.

Bu kısımlardaki süslemelerin yanı sıra köşklerin alt kısımlarında sarkıt şeklinde süslemelerin kullanılmış olması da ayrı bir özellik olarak karşımıza çıkmaktadır. Böyle bir uygulamaya örnek verecek olursak Hayrat Dereyurt Köyü Merkez Eski Camii'nde uygulanmış olan hilal içerisine işlenmiş stilize lale motifleridir.

Köşk kısımlarının üzerlerinde ise estetik bir görünüme sahip ahşap boğumlu korkuluk uygulamaları ise bu bölümlere estetik açıdan zenginlik kazandırmaktadır.

Tavan Göbeği: Bölgedeki eski camilerin tamamı ahşap tavanlıdır. Kubbe sembolü olarak görülmeleri dolayısı ile buralar da bezeme programlarının önemli uygulama alanları olmuşlardır. Özellikle tavan göbekleri ile sınırlı olan bu tür bezemelerde ağırlıklı olarak ahşaba dayalı süsleme yapılmıştır. Bölgedeki camilerin minber aynalıklarında da uygulanan desenler arasında; kumaş fonlu(cuha) zemin üzerine, basit geometrik biçimler, yılankavi biçimli kuşaklar, zikzaklar, çarkifelekler, sepet örgüleri ve geçme motifleri yaygın olarak kullanılmıştır. (Çaykara Taşören Köyü Camii – Dernekpazarı Günebakan Köyü Camii – Dernekpazarı Akköse Köyü Camii)¹³³.

Ahşap tavanlar, geleneksel Türk evi ile birlikte yüzyıllar öncesinden gelen, Türk toplumu ile özdeşleşmiş, özel niteliklere sahip mekânların sabit donatı

¹³³ Yavuz, Mehmet; a.g.m., s.309-310.

elemanlarıdır. Birbirinden çok farklı, sayısız düzenleme ile karşımıza çıkan tavanlar, geleneksel ahşap işçiliğimizin en somut örneklerindedir¹³⁴.

Göge yükselişi simgeleyen kubbelerin yerini bu yapılarda alan tavan göbekleri yapılardaki ince işçiliğin en belirgin olarak bize hissettirildiği kısımlar olarak karşımıza çıkar. Her biri birbirinden eşsiz ve estetik olan tavan göbekleri süsleme kompozisyonları ile de birbirlerinden ayrılmaktadırlar.

Genel itibarıyla kare ve dikdörtgen alanı kaplayan tavan göbeklerinin yanı sıra Çaykara Taşören Beldesi Camii ve Çaykara Çambaşı Köyü Orta Mahalle Hacı Ömerli Camii'nde karşımıza çıktığı üzere sekizgen tavan göbeklerine de rastlamak mümkündür. Hayrat Dereyurt Köyü Merkez Eski Camii ve Of Cumapazarı Beldesi Serindere Mahallesi Camii haricindeki tüm tavan göbekleri süslemeler ile doldurulmuş iken bu iki caminin tavan göbeği ise son yapılan onarımlar esnasında sade bir düzenlemeye sahip kısımlar ile değiştirilmiştir.

Yapılara farklı bir estetik görünüm kazandıran tavan göbeklerindeki süslemelere değinecek olursak diğer bölümlerde karşımıza çıkan bitkisel ve geometrik kompozisyonlu süslemelerin yanı sıra sıkça karşımıza çıkan sembolik figürlere de yer verildiğini görmekteyiz. Bu süslemelerin yanı sıra dört halife, Esmâ'ül Hüsna ve Çeşitli Peygamber isimlerinin de yazılı olduğunu görmek mümkündür.

Oyma ve kabartma tekniğindeki süslemelerin yanı sıra kalemişi süslemelerin de karşımıza çıktığı (Örn. Dernekpazarı Akköse Köyü Camii) bu kısımlar iç içe yerleştirilmiş diyagonal alanlar şeklindeki uygulamaları ile de bizlere hem estetik açıdan hem de görsel açıdan zenginlikler sunmaktadır.

Camilerin diğer bölümlerinde karşımıza çıkan yağlı boya uygulaması maalesef tavan göbeklerinde de karşımıza çıkmaktadır (Örn. Hayrat Sarmaşık Köyü Sinanlar Mahallesi Camii).

Ahşap Direkler: İnceleme şansını bulduğumuz yapılardaki ahşap süslemelerin en son olarak kullanıldığı kısımlar da yapılardaki taşıma amaçlı inşa edilen sütunların yüzeyleridir. Hemen hemen tüm yapılarda farklı ebatlarda inşa edilmiş olan sütunların yüzeylerinde ağırlıklı olarak geometrik motifler işlenmiş olsa da kısmen bitkisel motiflere rastlamak mümkündür. Bu süslemelerin yanı sıra sembolik figürlerin de kullanıldığı sütunlara (Örn. Dernekpazarı Güneykondu Mahallesi Camii- Mühr-ü Süleyman Motifi) da rastlamak mümkündür.

Süslemelerin yanı sıra bazı yapılarda karşımıza çıkan üzerlerine işlenmiş olan tarih kitabeleri ise sütunlara ayrı bir önem kazandırmıştır. Örn. Çaykara Çambaşı

¹³⁴ Yıldırım, Kemal-Hidayetoğlu, M. Lütfi: "Geleneksel Türk Evi Ahşap Tavan Süsleme Örneklerinin ve Yapım Tekniklerinin Çeşitliliği Üzerine Bir İnceleme", Uluslararası Geleneksel Sanatlar Sempozyumu, s.332.

Köyü Orta Mahalle Hacı Ömerli Camii mahfil sütununda ve Çaykara Taşkiran Köyü Camii'nin harim kısmındaki sütunda işlenmiş olan tarih kitabeleri bunlara örnek verilebilir.

İncelemiş olduğumuz camilerdeki sütunlar dört ayrı kısımda kullanım alanı bulmuşlardır. Bu alanlar; harim, mahfil, dış mahfil ve son cemaat kısmı olarak sıralanabilir. Harim ve mahfil kısmındaki sütunlar dış mahfil ve son cemaat kısmındaki sütunlara oranla daha sağlam bir görünüm arz etmelerinin yanı sıra yüzeylerine işlenmiş olan süslemeler de daha sağlam ve anlaşılır bir şekilde günümüze ulaşabilmiştir. Bunun nedeni ise dış cephede yer alan sütunların olumsuz hava şartlarından etkilenecek daha fazla tahrip olmalarından kaynaklandığı söylenebilir.

Yapılan onarımlar esnasında diğer bölümlerde de karşımıza çıkan yağlı boya uygulamasının bu kısımlarda da karşımıza çıktığı görülmektedir. Bunun yanı sıra onarımlar esnasında bazı yapılardaki sütunların sade ve düz sütunlar ile değiştirildiğini görmek üzücü bir durumdur.

5.5.Ahşap Süslemelerde Kullanılan Bazı Motif ve Kompozisyonlar

Trabzon ili içerisinde yer alan camilerde en sık karşılaşılan motifler Hazar ve Karay Türklerine aittir denilebilir. Oğuz Türklerinden önce bu yöreye gelip yerleşen Hazar ve Karay Türklerinin ağaç işlerinde ileri derecede uzman durumuna geldiği anlaşılmaktadır.

Ahşap camilerde en sık rastlanan ve en öne çıkan motiflerden birisi altı köşeli *Davut Yıldızı* veya *Mühr-i Süleyman* denilen semboldür. Bu motife Trabzon ve Rize'deki camilerin iç süslemelerinde sıkça rastlanmakla birlikte Orta ve Doğu Karadeniz Bölgesi'nde çeşitli mezarlıklarda, mezar taşlarında da rastlanmıştır. Sinop Müzesinin bahçesinde yer alan mezar taşlarında, Niksar şehir mezarlığında da bu süslemelere rastlamak mümkündür.

Diğer bir dikkat çeken motif ise *Yedi Kollu Şamdan* motifidir. Bu şamdan motifi de Hazar ve Karay Türklerine ait olduğu düşünülmektedir.

Ahşap camilerin süslemelerinde sık rastlanan diğer bir sembol ise *Koç Boynuzu* motifidir. Bu sembol, Doğu Karadeniz Bölgesi'ne yerleşen Akkoyunlular'a ait olduğu düşünülmektedir.

İlk bakışta ilgi çeken ise *ok* motifleridir. Çaykara-Taşkiran Köyü Camisinde *altı ok*, Çaykara Uzungöl Beldesi, Yenimahalle Camisindeki *dört ok* işlemleri büyük bir ihtimalle Türk boylarıyla ilgili olduğu görülmektedir. Ancak bu görüş bir varsayımdan ileri gitmemektedir.

6. SONUÇ

Türk mimarisinin tarihi gelişimi içerisinde ahşap malzemenin her dönemde sevilerek kullanıldığı, mevcut örneklerle görülmektedir. Trabzon'un; Çaykara, Dernekpazarı, Hayrat ve Of ilçelerinde incelemiş olduğumuz camiler de bu geleneğin bölgesel örnekleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bölgede İslamiyet, 15.yy.'dan itibaren yayılmaya başlamıştır. Ancak bu tarihten günümüze kalmış ahşap camii yoktur. Günümüze kadar ulaşabilen örnekler, 18 ve 19.yy.'dan kalma olup ilk örneklerin devamı niteliğindedir. Birçoğu ahşap yığma (çantı) tekniğinde inşa edilen camilerden bazılarının zaman zaman başka yerlere de taşındığı bilinmektedir (Örn. Rize-Kalkandere İlçesi Hüseyin Hoca Köyü Sahil Camii(H.1250-M.1824).

İncelediğim yapıların beş tanesi Çaykara ilçesi sınırlarında, beş tanesi Dernekpazarı ilçesinde, iki tanesi Hayrat ilçesinde ve üç tanesi de Of ilçesi sınırlarında toplam on beş yapıyı araştırma fırsatı buldum.

İncelenen camilerden bazılarının ustalarının kimler olduğu mevcut kitabelerden anlaşılmaktadır. Dernekpazarı'nda yapı ustası olarak, Yukarı Kondu Mahallesi Camii'nde, geçirmiş olduğu onarım dönemleri ile ilişkili olarak "*İbrahim bin Muhammed (1221), Usta Mustafa İbni Hasan ve Usta İbrahim ve Ahmed...(1224)*" adında ustalar görev yapmıştır. Ancak bunların nereli olduğu bilinmemektedir. Akköse Köyü Camii'nde ise yapım ustası olarak *Usta Seyyid... ibn Aziz(1282)* ve *Katiboğlu Süleyman bin Aziz* adları geçer.

Ahşap ustası olarak Dernekpazarı'nda Akköse Köyü Camii'nde *Keşaphoğlu Usta Mahmud*'un adı geçer. Güneykondu Mahallesi Camii'nin vaaz kürsüsü ustası "*Usta İbrahim Bey Köprülüzade bin Ali (1278)*"'dir. Dolayısıyla bu kitabe kayıtları, yapı ya da ahşap ustalarının aynı ya da yakın köylerden olabileceğini gösterir.

Ancak birçok caminin yapım, onarım ve süsleme ustası belli değildir. Bu nedenle usta konusunda değişik düşünceler vardır. Haşim Kapuz; ustaların bazılarının Artvin ve Hopa Çevresinden geldiğini söyler. Fakat Dernekpazarı Akköse Köyü Camii'nin mahfil kapısında; "*Amele Keşaphoğlu Usta Mahmud*" adının geçmesi ve Rize-Kalkandere Hüseyin Hoca Köyü Köprübaşı Camii(1834) ki bu camii Of'un Keler Köyü'nden sökülüp buraya getirilmiştir. Ustasının Ordu'lu olması, ustaların Giresun ve Ordu çevresinden de olduğunu göstermektedir.

Haşim Karpuz ayrıca bu ustaların Doğu Anadolu ve İstanbul ile ilişkilerinin olabileceğini vurgulayarak bazı ustaların grup halinde çalıştıklarını ifade eder ki, Bayburt-Konursu Ulu Camii ve Erzurum Olur Çataksu(Tavusker) Köyü Camii gibi örnekler bu fikri doğrular niteliktedir. Bu durum ayrıca bölgeler arasında var olan açık bir etkileşimi de göstermektedir. Bu etkileşim, Doğu Karadeniz ile Doğu

Anadolu insanların birbiriyle olan ilişkilerinin, Of-Çaykara, Bayburt, Maçka-Gümüşhane-Bayburt, Araklı-Dağbaşı-Bayburt ve Rize-İkizdere-İspir, Artvin-Yusufeli-Olur ve Artvin-Yusufeli-Oltu yöreleri üzerinden sağlanması neticesinde ortaya çıkmış olmalıdır.

İncelemiş olduğumuz yapılar genel itibariyle kare veya kareye yakın dikdörtgen bir alana sahip olup dıştan oldukça sadedirler. Bazı yapılarda ise son cemaat revakı uygulaması şeklinde tasarlanmış sedir alanları görülmektedir. Arazi şartlarının engebeli oluşu nedeniyle son cemaat kısımları arazi şartlarına göre yapının kuzey, batı ve doğu cephelerinde de uygulanıldığı görülmektedir. Yapıları dıştan en belirgin kılan özellikler dışa taşıntılı mihrapları ve kısmen yapılarda mevcut olan minarelerdir. Meyilli arazilerde kurulan camilerin subasman veya mahfil hizasına kadar olan kısımları taş, yukarısında ahşap malzeme kullanılmıştır. Bunun yanı sıra tamamen ahşap malzeme ile inşa edilen Çantı camiler de mevcuttur. Beden duvarlarında bazen göz dolması ve muskalı teknik de kullanıldığı görülmektedir. Yapıların örtüleri ise dört omuz kırma çatı olup geleneksel oluklu kiremit ile örtülmüştür.

Dışarıdan bakıldığında fazla bir özelliği gözükmeyen ve yöredeki sivil yapılarla da pek farkı bulunmayan bu geleneksel köy camilerinin sanatsal açıdan değer taşıyan yanları yapıların iç kısımlarındaki dekoratif bezemelerdir. Bu süslemeler taş ve ahşap üzerine kabartma, oyma ve kalemişi boyama şeklinde yapılmış olup, gelişkin bir yerel üslup özelliği gösterirler.

Yapılardaki mihrap bölümleri genel olarak incelenen camiler arasında en dikkat çekici ve en farklı süslemelerin kullanıldığı bölüm olarak karşımıza çıkmaktadır. Mihraplardan sonra en dikkat çekici bölüm ise minberlerdir. Bu kısımlardaki süslemeler ise oldukça yoğun bir şekilde kullanılmış olup bu kısımlardaki süslemeler de mihraplardaki süslemeler ile benzerlikler göstermektedir.

Yapılarda yer alan vaaz kürsüleri, müezzin köşkleri ve mahfil kısımları, tavan göbekleri, kapılar ve sütunlar gibi bölümlerde de çeşitli değişik süslemeler karşımıza çıkmaktadır. Bu kısımlardaki süslemeler de yapılarda yer alan mihrap ve minber bölümlerindeki süslemeler ile benzerlikler göstermektedir.

Yapılarda uygulanan tavanların göbek kısımları incelenen yapılar arasında çok farklı bir görünüm sergilemektedir. Hem mimari özellikleri açısından hem de süslemeleri açısından oldukça farklı uygulamaları bünyesinde barındıran bu bölümlerde çeşitli bitkisel ve geometrik süslemelerin yanı sıra yazı kuşaklarının da kullanılmış olması oldukça dikkat çekicidir.

Yapmış olduğumuz bu çalışmada tanıtılan köy camileri, malzeme, mimari ve süsleme özellikleri bakımından Osmanlı döneminde geleneksel olarak inşa edilmiş

olup Cumhuriyet döneminde de, 1859'li yıllara kadar, bu çevrede ve yakın bölgede aynı anlayışla yapıldığı görülmektedir.

Genellikle ahşap malzemeden yapılmış olan bu camiler zaman içinde, fazla yağışlı ve nemli iklim şartlarına dayanamayıp, bozulmaya ve yıkılmaya yüz tutmuştur. Özgün ahşap işçiliğinin yoğun olarak bulunduğu bu camilerin onarımı da bir hayli güç olduğundan, bazı camiler yıkılarak yerlerine betonarme yapılar inşa edilmiştir.

Ayrıca, günümüz ihtiyaçlarına cevap verememe ve onarım adı altında yapılan müdahaleler, bu geleneksel köy camilerinin özgünlüklerinin yok olmasına neden olmaktadır. Bu yanlış ve bilinçsiz davranışların bir an önce önüne geçilerek, bölgede inşa edilmiş olan bu nadide kültür varlıklarımızın, daha sonraki kuşaklara aktarılması için gerekli çalışmaların en kısa zamanda yapılması en büyük dileğimizdir.

Geç tarihli örneklerden de anlaşılacağı gibi, Çaykara, Dernekpazarı, Hayrat ve Of'da 19.yy. sonları ile 20. yy. başlarında yapılan camilerin, gerek malzemesinde gerekse kalemişi süslemelerinde bir bozulmanın varlığı dikkat çekicidir. Ancak ahşap bezeme bunun tam tersi bir durum sergiler ve erkenden geçe doğru giderek belli bir üslup ve kaliteye ulaştığı görülmektedir.

Yapmış olduğumuz çalışmamız sonucunda Trabzon'un; Çaykara, Dernekpazarı, Hayrat ve Of ilçelerindeki taşınmaz kültür varlıkları da olarak bilinen dini yapıları inceledik. İncelemiş olduğumuz yapılar kültürel mirasımız açısından oldukça zengin olduğu anlaşılmıştır. Çalışma konumuzu belirlerken, tespiti yapılmamış, bilinmeyen eserlerin ve değerlerin ortaya çıkarılması, bilinen eserlerin ise araştırılmış yönlerinin aktarılması hedefine ulaşmış olduğumuz düşüncesindeyiz.

7.ÖZET

Tarihi M.Ö. 3000'lere uzanan Trabzon'un adına tarihte ilk olarak; M.Ö. 2000 ile M.Ö. 756 yılları arasında rastlanmaktadır. Yüksek Lisans Tezimin konusu olan "Trabzon'un Çaykara, Dernekpazarı, Hayrat ve Of İlçelerindeki Osmanlı Dönemine Ait Bazı Ahşap Camiler (18-19 yy.)" adlı çalışma da Trabzon'un bu ilçelerindeki bazı camiler incelenmiştir.

Yapmış olduğum çalışma sonucunda 18.yy, 19.yy ve 20. yy.'a ait on beş cami incelenmiştir. Trabzon'da inşa edilen bu on beş camii, 1461 yılında Trabzon'un fethinden sonra bölgede inşa edilmiş olan camilerin tekrarı niteliğindedir. Bölgede inşa edilen yapılarda daha çok yerel üslup özellikleri belirgin olmakla birlikte, taşra özelliklerinin de yapılarda uygulandığı görülmektedir. İnşa edilen camilerde ağırlıklı olarak ahşap malzeme kullanılmıştır ve bu yapılarda ahşap malzemeye bağlı süsleme özellikleri görülür. Ahşap malzemenin yanı sıra bazı yapıların mihrapları ise taş malzemedен inşa edilmiş olup taş süsleme özellikleri göstermektedir. Yapılardaki süslemeler geometrik, bitkisel, geometrik-bitkisel ve yazı şeklinde süsleme özellikleri gösterir.

İncelediğim yapıların tamamı bazı onarımlar görerek günümüze ulaşmıştır. Onarım gören yapılardaki bilinçsiz uygulamalar ilk olarak göze çarpmaktadır. Bu uygulamaların bazıları duvar yüzeylerinin taş veya ahşap kaplanmasının yanı sıra iç kısımlarının lambri ile kaplanması veya yağlı boya ile boyanmasıdır. Bu uygulamalar hem yapıların estetik görünümüne zarar vermekte hem de süslemelerin tam olarak seçilememesine neden olmaktadır. Plan açısından ise yapıların tamamı birbirine yakın özellikler göstermektedir.

Tezimin ilk aşamasına, doküman ve kaynak toplamakla başlanılmıştır. Bu çerçevede bölge ile ilgili Türkçe yayınlara ulaşılmaya çalışılmıştır. Ardından tez kapsamında 2016 yılında kaynak taraması yapılmış ve çeşitli kaynaklara ulaşılmıştır. Kaynak taramasından sonra arazi çalışmalarına başlanılmıştır. İncelememiz kapsamında yer alan bu dört ilçedeki yapıların fotoğraf çekimleri yapılarak ölçüleri alınmıştır.

Tezin katalog bölümünde yer alan yapılar ilçelere göre ayrılarak çeşitli başlıklara altında tanıtılmaya çalışılmıştır. Değerlendirme bölümünde yapılar eldeki veriler ışığında kendi aralarında ve bölgedeki benzer diğer yapılar ile karşılaştırılmıştır. Sonuç bölümünde ise yapılar hakkında varılan sonuç açıklanmıştır. Bu bölümlerden sonra da yapıların çizimleri ve resimleri eklenerek tez tamamlanmıştır.

Tez çalışmamın da içerisinde yer aldığı Trabzon'un bu ilçelerindeki yapılar hakkında şimdiye kadar derli toplu bir çalışma yapılmamıştır. Bu çalışma ile alandaki eksiklik bir nebze olsun tamamlanacağı kanaatindeyim.

8. ABSTRACT

BC the first time in history dating back to 3000 on behalf of Trabzon; B.C. 2000 BC 756 years are to be found between. Master My thesis is that "Trabzon's Çaykara, Dernekpazarı, some wooden Ottoman-era mosques and in Khairat Of District (18-19 century.)" Also from Trabzon study has examined some of the mosques in this county.

As a result of the work I have done 18th century, 19th century and the 20th century fifteen mosques were investigated. Trabzon, the fifteen mosque was built, which was built in 1461 in the area of the mosque after the conquest of Trabzon is a repetition. In buildings built in the region to be more pronounced local stylistic features together, it appears that the implementation of rural properties in the structure. Built mainly of wood materials are used in a mosque attached to the timber and ornamental features seen in these structures. The altar of wood as well as some structure is built of stone material shows stone decorative features. The ornaments on the buildings show geometrical, vegetal, geometric-vegetal and writing style decoration features.

All of the structures surveyed have seen some repairs. Repair applications in the unconscious structure that stands out as the first. Some of these applications be coated with wall coating of the surface of stone or wood paneling as well as the core is dyed with oil paint. These practices harm to both aesthetic and structural causes of failure to complete the selection of decorations. In terms of the structure plan shows all.

My thesis in the first phase, work has started to collect documents and resources. In this context, Turkish publications on the region has tried to reach. Then scan the scope of theses sources in 2016 and reached to various sources. After the literature review was initiated field studies. Our examination was performed within the scope of the dimensions of the buildings in this photo shoot was taken four districts. all properties properties close together.

Situadet in the catalog section of the thesis divided according to the district tried to introduce structures under the various headings. It is part of the evaluation in the light of the available data were compared among themselves and with other similar structures in the region. In the results section describes the conclusion reached on the structures. This thesis adding after section drawings and pictures of the structure has been completed.

There is no work to date about the buildings in these districts of Trabzon. With this work, I think that your lack of area will be completed to some extent.

9.KAYNAKÇA

Akdağ, Mustafa; Türkiye'nin İktisadi ve İctimai Tarihi, C. 2.

Aktemur, A. Murat-Kukaracı, İ.Umut: "Tokat Çevresindeki Ahşap Örtülü Camiler", IX. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu (21-23 Nisan 2003, Erzurum) Bildirileri, Erzurum 2006.

Albayrak, Haşim: Çaykara Bülteni, S.10, İstanbul 1990.

Arseven, C.Esad; Türk Sanatı Tarihi, İstanbul 1954.

Aslanapa, Oktay: Türk Sanatı, I-II, Ankara 1990.

Aytekin, Osman: Ortaçağ'dan Osmanlı Dönemi Sonuna Kadar Artvin'deki Mimari Eserler, Ankara, 1999.

Ayverdi, E.Hakkı: Osmanlı Mi'marisinin İlk Devri, Ertuğrul Osman Orhan Gaziler Hüdavendigâr ve Yıldırım Bayezid 630-805 (1230-1402) I, İstanbul 1989.

Batur, Afife: "Evler", Doğu Karadeniz'de Kırsal Mimari, İstanbul 2005.

_____, Afife: "Özgür Bir Yaşam Çevresi Ve...", Doğu Karadeniz'de Kırsal Mimari, İstanbul 2005.

_____, Afife: "Yerleşme" , Doğu Karadeniz'de Kırsal Mimari, İstanbul 2005.

Bayhan, Ahmet Ali; Ordu Perşembe'den İki Ahşap Çantı Cami Örneği, 2014.

_____, Ahmet Ali; Ordu'dan Bazı Tarihi Ahşap (Çantı) Camiler, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, S.2/7, 2009.

_____, Ahmet Ali-Salman, Fikri-Çelik, Adem: Tarihi ve Kültürel Değerleri ile Kurşunlu, Çankırı 2007.

Bayraktar, M. Sami: Samsun ve İlçelerinde Türk Mimari Eserleri, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış) Doktora Tezi, Erzurum 2005.

_____, M.Sami: "Samsun Ahşap Camiler", Ankara 2011.

Bilgin, Mehmet: Doğu Karadeniz Tarih Kültür İnsan, Trabzon 2000.

Bostan, M. Hanefi:"Çaykara ve Dernekpazarı Tarihi", Geçmişten Geleceğe Çaykara Dernekpazarı, İstanbul 2005.

Bölükbaşı, A. Alp; Karpuz, Haşim; Aytekin, Osman; İltar, Gazanfer; “Sevgi ve Sabır Abideleri Doğu Karadeniz Camileri”, İstanbul 2007.

Can, Yılmaz: “Kastamonu ve Sinop Yöresinde Bulunan Ahşap Camiler”, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi, S.15, Samsun 2003.

_____, Yılmaz: “Samsun’da Bulunan İki Önemli Ahşap Eser: Gökçeli ve Bekdemir Camileri”, Geçmişten Geleceğe Samsun 2007, İkinci Kitap, (Yayına Hazırlayan Yılmaz Can), Samsun 2007.

_____, Yılmaz: Samsun Yöresinde Bulunan Ahşap Camiler, İstanbul 2004

Demir, Necati; “Trabzon ve Yöresinde Ahşap Camiler”, Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi (Gazi Üniversitesi), S.29, 2004.

Dolu, Y. Burak: Kocaeli ve Çevresinde Çantı (Ahşap Yığma) Teknikle Yapılmış Mescitler ve Camiler.

Dişören, N.Esra: “İstanbul’daki Ahşap Camii, Mescit ve Tekkeler”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1993.

Erdemir, Yaşar: “Tokat Yöresindeki Ahşap Camilerin Kültürümüzdeki Yeri”, Türk Tarihinde ve Kültüründe Tokat Sempozyumu, (2-6 Temmuz 1986), Ankara 1987.

Eriç, M.; Dünün ve Bugünün Ahşap ve Ahşaptan Üretilmiş Malzemesinin Türkiye Şartları İçinde Yapıda Rasyonel Kullanılma İmkanlarının Araştırılması, İstanbul, 1972.

Erken, Sabih: Türkiye’de Vakıf Abideler ve Eski Eserler; 11laveli 2.Baskı, V.G.M.Y., Ankara, 1983.

Goloğlu, Mahmut: Trabzon Tarihi, Ankara, 1975.

Gülay, Apa: Osmanlı Dönemi Selâtin Cami Minberleri, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat tarihi Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya 2007.

Gündoğdu, Hamza: “Çataksu (Tavusker)’da Halk Sanatı Tarzında Süslenmiş Bir Osmanlı Dönemi Camii”, Türk Halk Mimarisi Sempozyumu Bildirileri, Ankara 1991.

_____, Hamza: “İkonografik Açından Türk Sanatında Rumi ve Palmetler”, Sanat Tarihinde İkonografik Araştırmalar Güner İnal’a Armağan, Ankara, 1993.

<http://www.trabzon.gov.tr/tarihcaografya>.

H. W. Lowry: Trabzon Şehrinin İslamlaşması ve Türkleşmesi 1461-1581, İstanbul 1981.

İnce, Kasım: “Kabataş Köyü Merkez Camii/Çaykara Trabzon”, Vakıflar Dergisi, S.28, 2004.

Karadeniz, Erdem; “Trabzon Of İlçesi’ndeki Mimari Eserler”, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Van 2017.

Karpuz, Haşim: “Rize”, Ankara 1992.

_____, Haşim: “Trabzon’un Çaykara İlçesi Köylerinde Bulunan Bazı Camiler”, Vakıflar Dergisi, S.21, İstanbul 1990.

_____, Haşim: Yok Olmuş Bir Sanat Eserimiz: Of Ağaçalı Köyü Camii, 9.Milletlerarası Türk Sanatları Kongresi, C.2, Ankara 1995.

_____, Haşim; “Doğu Karadeniz Bölgesinde Bazı Ahşap Camiler”, Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi, 1987.

_____, Haşim; “Trabzon”, “Kültür Bakanlığı Yayınları”, 1990 Ankara.

_____, Haşim; Doğu Karadeniz Bölgesinde Ahşap Camiler, Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi, C. 2, S.4, İstanbul 1989.

_____, Haşim; Halk Mimarisinde Ahşap Yığma “Çantı” Camiler, III. Milletler Arası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, S.87.

_____, Haşim; Trabzon Evlerin Mimari Özellikleri, Türk Halk Mimarisi Sempozyumu Bildirileri, 1990.

Korkut, Tahsin; “Artvin’deki İşhan ve Cevizli(Tbeti) Manastır Kiliselerindeki Taş Süsleme Örnekleri”, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı Genel Sanat Tarihi Bilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, Van 2010.

Köymen, M. Altay: Selçuklu Devri Türkleri Tarihi, Ankara 1984.

Mülayim, Selçuk: “Plastik Sanatlarında Anlatım Biçimleri ve Üslup”, Arkeoloji ve Sanat Dergisi, S.III, İzmir, 1984.

Naza, Dönmez-E.Emine: Wooden Mosques of the Samsun Region, Turkey, BAR International Series 1820, Oxford 2008.

Nefes, Eyüp: “Çarşamba’da Yıkılmak Üzere Olan Ahşap Camilerden Biri: Paşayazı Köyü Camii”, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi.

_____, Eyüp: “Giresun’da Yeni Tespit Edilen Bir Ahşap Camii: Çaldağ Beldesi Melikli Mahallesi Tahtalı Camii”, Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi, IX(2009), S.3.

_____, Eyüp; Samsun/Çarşamba’da Çantı Tekniğinde İnşa Edilmiş İki Ahşap Camii; Ustacalı Köyü Camii ve Kocakavak Köyü Camii, Vakıflar Dergisi, 2012.

_____, Eyüp; Samsun’da Ahşap Bir Osmanlı Eseri, Ayvacık/Tiryakioğlu Camii, Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2010, S.28.

Ögel, Semra: Anadolu Selçuklularının Taş Tezyinatı, Ankara, 1987.

Önge, Yılmaz: “Konya Evinin Tezyinatı”, Türk Halk Mimarisi Sempozyumu Bildirileri, Ankara 1991.

_____, Yılmaz; “Türk Mimarisinde Çivili Tezyinat”, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Dergisi, C.4, İzmir 1998.

Özgüner, Orhan: Köyde Mimari Doğu Karadeniz, Ankara, 1970

Özkan, Haldun: “Bayburt Konursu Ulu Camii ve Çeşmesi”, Sanat, Sayı:13, Yıl: 2008.

Sarı, Yavuz: “Trabzon’un Hayrat, Of ve Sürmene İlçelerindeki Köy Camileri”, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Samsun 2016.

Sözen, Metin-Tanyeli, Uğur: Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü, İstanbul 2005.

Sümerkan, M. Reşat; “Doğu Karadeniz’de Kırsal Kesim Geleneksel Ev Plan Tiplerinin Yöresel Dağılımı”, Türk Halk Mimarisi Sempozyumu Bildirileri, Ankara 1991.

_____, M. Reşat-Okman, İbrahim: Kültür Varlıklarıyla Trabzon, C.1, Trabzon 1999.

_____, M.Reşat: “Yerleşme ve Evler” , Geçmişten Geleceğe Çaykara Dernekpazarı, İstanbul 2005.

Taşkan, Demet: “Artvin İli Borçka ve Hopa İlçeleri Camilerinde Ahşap Süslemeler”, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı Sanat Tarihi Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2011.

Terzioğlu, Orhan; Rize’nin Tarihi Tahta Camileri ve Oymacılık Sanatı, İzmir 2008.

Tuna, Celal: Orta Karadeniz Bölgesi Sahil Kesiminde Geleneksel Mimari, İstanbul 2008.

Turan, Osman: Selçuklular Zamanında Türkiye, İstanbul 1971.

Umur, Hasan: Of Tarihi, İstanbul, 1951.

Yavruoğlu Muhammet: “Çaykara ve Dernekpazarı’nda Vakıflar”, Geçmişten Geleceğe Çaykara Dernekpazarı, İstanbul 2005.

_____, Mehmet: “Çaykara- Dernekpazarı ve Köylerindeki Osmanlı Dönemi Camileri”, Yayınlanmamış Bitirme Tezi, Erzurum 2009.

_____, Mehmet: “Sürmene-Gültepe Köyü Yukarı Kefeli Mahallesi Camii ve Şadırvanı”, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, C.7, S.31.

_____, Mehmet; “Doğu Karadeniz Köy Camilerinde Bezeme Anlayışı”, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, S.2.

_____, Mehmet; Çaykara ve Dernekpazarı’nda Geleneksel Köy Camileri, Ankara 2009.

Yıldırım, Kemal-Hidayetoğlu, M. Lütfi: “Geleneksel Türk Evi Ahşap Tavan Süsleme Örneklerinin ve Yapım Tekniklerinin Çeşitliliği Üzerine Bir İnceleme”, Uluslararası Geleneksel Sanatlar Sempozyumu.

Yılmaz, Derya: “Türkiye’de geleneksel Ahşap İşçiliği ve Çağdaş Ahşap Yontu Sanatı”, Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Heykel Anasanatı Dalı Heykel Programı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2001.

10.ÇİZİM LİSTESİ

- 1) Çaykara Uzungöl Beldesi Yenimahalle (Filak) Camii Alt Kat Planı
- 2) Çaykara Uzungöl Beldesi Yenimahalle (Filak) Camii Üst Kat Planı
- 3) Çaykara Taşören Beldesi Camii Alt Kat Planı
- 4) Çaykara Taşören Beldesi Camii Üst Kat Planı
- 5) Çaykara Çambaşı Köyü Orta Mahalle Hacı Ömerli Camii Alt Kat Planı
- 6) Çaykara Çambaşı Köyü Orta Mahalle Hacı Ömerli Camii Üst Kat Planı
- 7) Çaykara Çamlıbel Köyü Merkez Camii Alt Kat Planı
- 8) Çaykara Çamlıbel Köyü Merkez Camii Üst Kat Planı
- 9) Çaykara Taşkiran Köyü Camii Alt Kat Planı
- 10) Çaykara Taşkiran Köyü Camii Üst Kat Planı
- 11) Dernekpazarı Yukarıkondu Mahallesi Camii Alt Kat Planı
- 12) Dernekpazarı Yukarıkondu Mahallesi Camii Üst Kat Planı
- 13) Dernekpazarı Taşçılar Köyü Camii Alt Kat Planı
- 14) Dernekpazarı Taşçılar Köyü Camii Üst Kat Planı
- 15) Dernekpazarı Güneykondu Mahallesi Camii Alt Kat Planı
- 16) Dernekpazarı Güneykondu Mahallesi Camii Üst Kat Planı
- 17) Dernekpazarı Akköse Köyü Camii Alt Kat Planı
- 18) Dernekpazarı Akköse Köyü Camii Üst Kat Planı
- 19) Dernekpazarı Günebakan Köyü Camii Alt Kat Planı
- 20) Dernekpazarı Günebakan Köyü Camii Üst Kat Planı
- 21) Hayrat Sarmaşık Köyü Sinanlar Mahallesi Camii Alt Kat Planı

- 22) Hayrat Sarmaşık Köyü Sinanlar Mahallesi Camii Üst Kat Planı
- 23) Hayrat Dereyurt Köyü Merkez Eski Camii Alt Kat Planı
- 24) Hayrat Dereyurt Köyü Merkez Eski Camii Üst Kat Planı
- 25) Of Bölümlü Beldesi Mithat Paşa (Kalanas) Mahallesi Camii Alt Kat Planı
- 26) Of Bölümlü Beldesi Mithat Paşa (Kalanas) Mahallesi Camii Üst Kat Planı
- 27) Of Sugeldi Köyü Aşağı Mahalle Camii Alt Kat Planı
- 28) Of Sugeldi Köyü Aşağı Mahalle Camii Üst Kat Planı
- 29) Of Cumapazarı Beldesi Serindere Mahallesi Camii Alt Kat Planı
- 30) Of Cumapazarı Beldesi Serindere Mahallesi Camii Üst Kat Planı

11.FOTOĞRAF LİSTESİ

- 1) Çaykara Uzungöl Beldesi Filak Camii Batı ve Güney Cephe Genel Görünümü
- 2) Uzungöl Beldesi Filak Camii Kuzey Kanattaki Son Cemaat Bölümü Genel Görünümü
- 3) Uzungöl Beldesi Filak Camii Son Cemaat Kısmı Giriş Kapısı
- 4) Uzungöl Beldesi Filak Camii Harime Giriş Kapısı
- 5) Uzungöl Beldesi Filak Camii Giriş Kapısının Alınlığında Yer Alan Kitabe
- 6) Uzungöl Beldesi Filak Camii İç Mekân Genel Görünümü
- 7) Uzungöl Beldesi Filak Camii Tavan Göbeğinin Genel Görünümü
- 8) Uzungöl Beldesi Filak Camii Mahfil ve Müezzin Köşkü Genel Görünümü
- 9) Uzungöl Beldesi Filak Camii Vaaz Kürsüsünün Genel Görünümü
- 10) Uzungöl Beldesi Filak Camii Minberinin Genel Görünümü
- 11) Uzungöl Beldesi Filak Camii Minberinin Aynalık Kısmı Süslemeleri
- 12) Uzungöl Beldesi Filak Camii Mihrabının Genel Görünümü
- 13) Uzungöl Beldesi Filak Camii Mihrabının Köşelik Kısımlarındaki Kitabeler
- 14) Uzungöl Beldesi Filak Camii Mihrabının Üzerindeki Mihrabiyeden Detay
- 15) Çaykara Taşören Beldesi Camii Güneydoğudan Genel Görünümü
- 16) Taşören Beldesi Camii Harime Giriş Kapısı Genel Görünümü
- 17) Taşören Beldesi Camii Harime Giriş Kapısı Süsleme Detayı
- 18) Taşören Beldesi Camii İç Mekân Genel Görünümü
- 19) Taşören Beldesi Camii Tavanı Genel Görünümü
- 20) Taşören Beldesi Camii Tavanı Göbek Kısmı
- 21) Taşören Beldesi Camii Mahfil Kısmı Genel Görünümü
- 22) Taşören Beldesi Camii Müezzin Köşkü
- 23) Taşören Beldesi Camii Vaaz Kürsüsü Genel Görünümü
- 24) Taşören Beldesi Camii Minberinin Genel Görünümü

- 25) Taşören Beldesi Camii Minberi Giriş Kapısı
- 26) Taşören Beldesi Camii Minberinin Mihraba Bakan Aynalık Kısımının Detaylı Görünümü
- 27) Taşören Beldesi Camii Minberi Köşk Kısmı
- 28) Taşören Beldesi Camii Mihrabı Genel Görünümü
- 29) Taşören Beldesi Camii Mihrabının Sağ Köşeliğinde Yer Alan Kitabe ve Süslemelerden Detay
- 30) Taşören Beldesi Camii Mihrabının Sol Köşeliğinde Yer Alan Kitabe ve Süslemelerden Detay
- 31) Çaykara Çambaşı Köyü Orta Mahalle Hacı Ömerli Camii Kuzeyden Genel Görünümü
- 32) Hacı Ömerli Camii Giriş Kapısı
- 33) Hacı Ömerli Camii Giriş Kapısı Yüzeyindeki Süslemelerden Detay
- 34) Hacı Ömerli Camii İç Mekânın Genel Görünümü
- 35) Hacı Ömerli Camii Tavanı Göbek Kısmı
- 36) Hacı Ömerli Camii Tavan Süslemelerinden Detay
- 37) Hacı Ömerli Camii Sütunlarında Yer Alan Kitabeden ve Süslemelerden Bir Görünüm
- 38) Hacı Ömerli Camii Mahfil Kısmı ve Müezzin Köşkü Genel Görünümü
- 39) Hacı Ömerli Camii Mahfil Bölümü Kirişlerindeki Süslemelerden Detay
- 40) Hacı Ömerli Camii Minberi Genel Görünümü
- 41) Hacı Ömerli Camii Mihrabı Genel Görünümü
- 42) Çaykara Çamlıbel Köyü Merkez Camii Güneybatıdan Genel Görünümü
- 43) Çamlıbel Köyü Merkez Camii Giriş Kapısı
- 44) Çamlıbel Köyü Merkez Camii İç Mekân Genel Görünümü
- 45) Çamlıbel Köyü Merkez Camii Mahfil Kısımının Genel Görünümü
- 46) Çamlıbel Köyü Merkez Camii Tavan Göbeği
- 47) Çamlıbel Köyü Merkez Camii Müezzin Köşkü

- 48) Çamlıbel Köyü Merkez Camii Vaaz Kürsüsünün Genel Görünümü
- 49) Çamlıbel Köyü Merkez Camii Minberinin Genel Görünümü
- 50) Çamlıbel Köyü Merkez Camii Minber Kapısının Ta Kısımındaki Süslemelerden ve Kitabeden Detay
- 51) Çamlıbel Köyü Merkez Camii Mihrabının Genel Görünümü
- 52) Çamlıbel Köyü Merkez Camii Mihrap Süslemelerinden Detay
- 53) aykara Taşkıran Köyü Camii Genel Görünümü
- 54) Taşkıran Köyü Camii Güney Cepheden Genel Görünümü
- 55) Taşkıran Köyü Camii Giriş Kapısı
- 56) Taşkıran Köyü Camii Giriş Kapısındaki Süslemelerden Detay
- 57) Taşkıran Köyü Camii İç Mekânın Genel Görünümü
- 58) Taşkıran Köyü Camii Tavan Göbeği
- 59) Taşkıran Köyü Camii Tavan Süslemelerinden Detay
- 60) Taşkıran Köyü Camii Mahfil ve Müezzin Köşkü Genel Görünümü
- 61) Taşkıran Köyü Camii Müezzin Köşkünün Zemine Bakan Yüzeyine İşlenmiş Olan Süslemelerden Detay
- 62) Taşkıran Köyü Camii Vaaz Kürsüsü
- 63) Taşkıran Köyü Camii Vaaz Kürsüsü Yüzeyindeki Süslemelerden Detay
- 64) Taşkıran Köyü Camii Minberi
- 65) Taşkıran Köyü Camii Minberinin Aynalık Kısımındaki Süslemelerden Detay
- 66) Taşkıran Köyü Camii Minberi Köşk Kısımının Genel Görünümü
- 67) Taşkıran Köyü Camii Mihrabı
- 68) Taşkıran Köyü Camii Mihrabı Yüzeyindeki Süslemelerden Detay
- 69) Dernekpazarı Yukarıkondu Mahallesi Camii Güneydoğu Köşeden Genel Görünümü
- 70) Yukarıkondu Mahallesi Camii Kuzeydoğu Köşeden Genel Görünümü
- 71) Yukarıkondu Mahallesi Camii Minaresi

- 72) Yukarıkondu Mahallesi Camii Giriş Kısmı
- 73) Yukarıkondu Mahallesi Camii Giriş Kapısındaki Süslemelerden Detay
- 74) Yukarıkondu Mahallesi Camii Giriş Kapısının Kemer Köşeliklerindeki Süslemelerden ve Kitabelerden Detay
- 75) Yukarıkondu Mahallesi Camii Harim Mekânı Ahşap Direk Süslemeleri
- 76) Yukarıkondu Mahallesi Camii İç Mekân Genel Görünümü
- 77) Yukarıkondu Mahallesi Camii Tavan Göbeği
- 78) Yukarıkondu Mahallesi Camii Müezzin Köşkünün Üzerine Denk Gelen Tavan Kısmındaki Süslemeden Detay
- 79) Yukarıkondu Mahallesi Camii Mahfil Kısmı Genel Görünümü
- 80) Yukarıkondu Mahallesi Camii Müezzin Köşkü
- 81) Yukarıkondu Mahallesi Camii Müezzin Köşkünün Yere Bakan Yüzeyine İşlenmiş Daire İçerisindeki Süslemeden Detay
- 82) Yukarıkondu Mahallesi Camii Mahfil Kısmı Giriş Kapısı
- 83) Yukarıkondu Mahallesi Camii Mahfil Kısmı Giriş Kapısı Süslemelerinden Detay
- 84) Yukarıkondu Mahallesi Camii Vaaz Kürsüsü
- 85) Yukarıkondu Mahallesi Camii Vaaz Kürsüsü Süslemelerinden Detay
- 86) Yukarıkondu Mahallesi Camii Minberi
- 87) Yukarıkondu Mahallesi Camii Minberi Aynalık Kısmında Yer Alan Süslemelerden Detay
- 88) Yukarıkondu Mahallesi Camii Minberinin Kapısının Alınlık ve Taç Kısmındaki Süslemelerden Detay
- 89) Yukarıkondu Mahallesi Camii Minberi Köşk Kısmı
- 90) Yukarıkondu Mahallesi Camii Mihrabı
- 91) Yukarıkondu Mahallesi Camii Mihrabından Detay
- 92) Yukarıkondu Mahallesi Camii Mihrap Süslemelerinden Detay
- 93) Yukarıkondu Mahallesi Camii Mihrap Süslemelerinden Detay
- 94) Yukarıkondu Mahallesi Camii Mihrap Süslemelerinden Detay

- 95) Yukarıkondu Mahallesi Camii Mihrap Nişindeki Süslemelerden Detay
- 96) Dernekpazarı Taşçılar Köyü Merkez Camii Güneybatıdan Görünümü
- 97) Taşçılar Köyü Merkez Camii Batı Cepheden Genel Bir Bakış
- 98) Taşçılar Köyü Merkez Camii Giriş Kapısı
- 99) Taşçılar Köyü Merkez Camii Giriş Kapısı Yüzeyindeki Süslemelerden Detay
- 100) Taşçılar Köyü Merkez Camii Giriş Kapısı Alınlığındaki Süsleme Detayı
- 101) Taşçılar Köyü Merkez Camii Medresesi Kapısı
- 102) Taşçılar Köyü Merkez Camii Harim Mekânından Görünüm
- 103) Taşçılar Köyü Merkez Camii Tavan Göbeği
- 104) Taşçılar Köyü Merkez Camii Mahfil Kısmı ve Müezzin Köşkü
- 105) Taşçılar Köyü Merkez Camii Müezzin Köşkü
- 106) Taşçılar Köyü Merkez Camii Mahfil Kısmı Taban Kirişleri Süslemelerinden Detay
- 107) Taşçılar Köyü Merkez Camii Harim Mekânı Ahşap Direklerinden Detay
- 108) Taşçılar Köyü Merkez Camii Mahfil Kısmı Ahşap Direklerinden Detay
- 109) Taşçılar Köyü Merkez Camii Vaaz Kürsüsü
- 110) Taşçılar Köyü Merkez Camii Minberi
- 111) Taşçılar Köyü Merkez Camii Minber Giriş Kapısı Arka Yüzeyindeki Süslemelerden Görünüm
- 112) Taşçılar Köyü Merkez Camii Minber Aynalık Kısmı Süslemelerinden Detay
- 113) Taşçılar Köyü Merkez Camii Minberi Köşk Kısmı
- 114) Taşçılar Köyü Merkez Camii Mihrabı
- 115) Taşçılar Köyü Merkez Camii Mihrap Süslemelerinden Detay
- 116) Taşçılar Köyü Merkez Camii Mihrap Süslemelerinden Detay
- 117) Dernekpazarı Güneykondu Mahallesi Camii Genel Görünümü
- 118) Dernekpazarı Güneykondu Mahallesi Camii Genel Görünümü
- 119) Güneykondu Mahallesi Camii Giriş Cephesi

- 120)** Güneykondu Mahallesi Camii Genel Görünümü ve Minaresi
- 121)** Güneykondu Mahallesi Camii Giriş Kapısı
- 122)** Güneykondu Mahallesi Camii Giriş Kapısındaki Süslemelerden Detay
- 123)** Güneykondu Mahallesi Camii Son Cemaat Yerindeki Dikdörtgen Süslemeden ve Kitabeden Görünüm
- 124)** Güneykondu Mahallesi Camii İç Mekân Genel Görünümü
- 125)** Güneykondu Mahallesi Camii Tavan Göbeği
- 126)** Güneykondu Mahallesi Camii Tavan Göbeğindeki Süslemelerden Detay
- 127)** Güneykondu Mahallesi Camii Harim Mekânı Ahşap Direklerinden Detay
- 128)** Güneykondu Mahallesi Camii Mahfil Kısmı Ahşap Direklerinden Detay
- 129)** Güneykondu Mahallesi Camii Mahfil Kısmı Genel Görünümü
- 130)** Güneykondu Mahallesi Camii Müezzin Köşkü
- 131)** Güneykondu Mahallesi Camii Mahfil Kısmı Taban Kirişlerindeki Süslemeli Bordürlerden Görünüm
- 132)** Güneykondu Mahallesi Camii Vaaz Kürsüsü
- 133)** Güneykondu Mahallesi Camii Vaaz Kürsüsü Yüzeyindeki Süslemelerden ve Kitabeden Detay
- 134)** Güneykondu Mahallesi Camii Minberi
- 135)** Güneykondu Mahallesi Camii Minberi Aynalık Kısmındaki Süslemelerden Detay
- 136)** Güneykondu Mahallesi Camii Minberi Aynalık Kısmında Yer Alan Süslemelerden Detay
- 137)** Güneykondu Mahallesi Camii Minberi Köşk Kısmı
- 138)** Güneykondu Mahallesi Camii Mihrabı
- 139)** Güneykondu Mahallesi Camii Mihrabındaki Süslemelerden Detay
- 140)** Güneykondu Mahallesi Camii Mihrabının Yan Yüzeylerindeki Süslemelerden Görünüm
- 141)** Dernekpazarı Akköse Köyü Camii Genel Görünümü

- 142) Dernekpazarı Akköse Köyü Camii Genel Görünümü
- 143) Akköse Köyü Camii Harime Giriş Kapısı
- 144) Akköse Köyü Camii Mahfil Kısımına Giriş Kapısı
- 145) Akköse Köyü Camii İç Mekân Genel Görünümü
- 146) Akköse Köyü Camii Tavan Göbeği
- 147) Akköse Köyü Camii Tavan Göbeği Süslemelerinden Detay
- 148) Akköse Köyü Camii Mahfil Kısmı Genel Görünümü
- 149) Akköse Köyü Camii Müezzin Köşkü
- 150) Akköse Köyü Camii Mahfil Kısmı Taban Kirişlerindeki Süslemelerden Detay
- 151) Akköse Köyü Camii Vaaz Kürsüsü
- 152) Akköse Köyü Camii Vaaz Kürsüsü Süslemelerinden ve Kitabeden Detay
- 153) Akköse Köyü Camii Minberi
- 154) Akköse Köyü Camii Minberi Giriş Kapısı Taç Kısmı Süslemelerinden Detay
- 155) Akköse Köyü Camii Mihrabı
- 156) Akköse Köyü Camii Mihrap Süslemelerinden ve Kitabelerden Detay
- 157) Akköse Köyü Camii Mihrabının Sağ Kenarındaki Tarih Kitabesinden ve Süslemelerden Detay
- 158) Akköse Köyü Camii Mihrabındaki Süslemelerden Detay
- 159) Dernekpazarı Günebakan Köyü Camii Batı Cephe Görünümü
- 160) Günebakan Köyü Camii Güneydoğudan Genel Görünümü
- 161) Günebakan Köyü Camii Giriş Kapısı
- 162) Günebakan Köyü Camii İç Mekân Genel Görünümü
- 163) Günebakan Köyü Camii Tavan Göbeği
- 164) Günebakan Köyü Camii Müezzin Köşkü
- 165) Günebakan Köyü Camii Vaaz Kürsüsü
- 166) Günebakan Köyü Camii Minberi

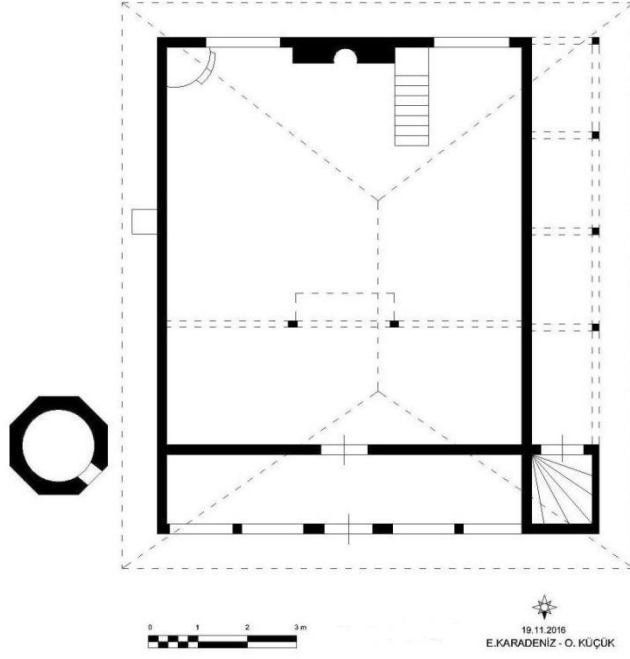
- 167)** Günebakan Köyü Camii Minberi Kapı Alınlığındaki Süslemelerden ve Tarih Kitabesinden Görünüm
- 168)** Günebakan Köyü Camii Minber Kapısı Taç Kısmında Yer Alan Süslemeler
- 169)** Günebakan Köyü Camii Minberi Köşk Kısmı
- 170)** Günebakan Köyü Camii Mihrabı
- 171)** Hayrat Sarmaşık Köyü Sinanlar Mahallesi Camii Genel Görünümü
- 172)** Sarmaşık Köyü Camii Giriş Kapısı
- 173)** Sarmaşık Köyü Camii İç Mekân Genel Görünümü
- 174)** Sarmaşık Köyü Camii Tavan Göbeği
- 175)** Sarmaşık Köyü Camii Mahfil ve Müezzin Köşkü Görünümü
- 176)** Sarmaşık Köyü Camii Minberi
- 177)** Sarmaşık Köyü Camii Mihrabı
- 178)** Sarmaşık Köyü Camii Mihrabındaki Süslemelerden Detay
- 179)** Dereyurt Köyü Merkez Eski Camii Güneydoğudan Genel Görünümü
- 180)** Hayrat Dereyurt Köyü Merkez Eski Camii Kuzeybatıdan Genel Görünümü
- 181)** Dereyurt Köyü Merkez Eski Camii Son Cemaat Kısımındaki Ahşap Direklerden Detay
- 182)** Dereyurt Köyü Merkez Eski Camii Son Cemaat Kısımındaki Ahşap Sürgülü Pencereden Detay
- 183)** Dereyurt Köyü Merkez Eski Camii Giriş Kapısı
- 184)** Dereyurt Köyü Merkez Eski Camii Giriş Kapısı Bordürlerinden ve Kitabeden Detay
- 185)** Dereyurt Köyü Merkez Eski Camii Giriş Kapısındaki Süslemelerden Detay
- 186)** Dereyurt Köyü Merkez Eski Camii Kuzey Kanattaki Odaya Girişi Sağlayan Kapıdan Görünüm
- 187)** Dereyurt Köyü Merkez Eski Camii Kuzey Kanattaki Kapıdaki Süslemelerden Detay
- 188)** Dereyurt Köyü Merkez Eski Camii İç Mekân Genel Görünümü

- 189)** Dereyurt Köyü Merkez Eski Camii Tavan Göbeği
- 190)** Dereyurt Köyü Merkez Eski Camii Mahfil Kısmı Genel Görünümü
- 191)** Dereyurt Köyü Merkez Eski Camii Müezzin Köşkü
- 192)** Dereyurt Köyü Merkez Eski Camii Müezzin Köşkü Süslemelerinden Detay
- 193)** Dereyurt Köyü Merkez Eski Camii Mahfil Kısmı Ahşap Direklerinden Detay
- 194)** Dereyurt Köyü Merkez Eski Camii Minberi
- 195)** Dereyurt Köyü Merkez Eski Camii Minber Kapısı Taç Kısımındaki Süslemelerden Detay
- 196)** Dereyurt Köyü Merkez Eski Camii Minber Süslemelerinden Detay
- 197)** Dereyurt Köyü Merkez Eski Camii Minber Süslemelerinden Ayrıntı
- 198)** Dereyurt Köyü Merkez Eski Camii Minberi Köşk Kısımındaki Süslemelerden Detay
- 199)** Dereyurt Köyü Merkez Eski Camii Mihrabı
- 200)** Dereyurt Köyü Merkez Eski Camii Mihrap Süslemelerinden Detay
- 201)** Of Bölümlü Beldesi Mithat Paşa (Kalanas) Mahallesi Camii Genel Görünümü
- 202)** Mithat Paşa Camii Kuzey Cephe Genel Görünümü
- 203)** Mithat Paşa Camii Çeşmesi
- 204)** Mithat Paşa Camii Çeşmesi Kitabesinden ve Süslemelerinden Detay
- 205)** Mithat Paşa Camii Giriş Kapısı
- 206)** Mithat Paşa Camii Giriş Kapısındaki Süslemelerden ve Kitabelerden Detay
- 207)** Mithat Paşa Camii Batı Cephedeki Kapıdan Genel Görünüm
- 208)** Mithat Paşa Camii İç Mekân Genel Görünümü
- 209)** Mithat Paşa Camii Tavan Göbeği
- 210)** Mithat Paşa Camii Tavan Göbeği Süslemelerinden Detay
- 211)** Mithat Paşa Camii Harim Mekânı Ahşap Direklerinden Görünüm
- 212)** Mithat Paşa Camii Mahfil Genel Görünümü
- 213)** Mithat Paşa Camii Müezzin Köşkü

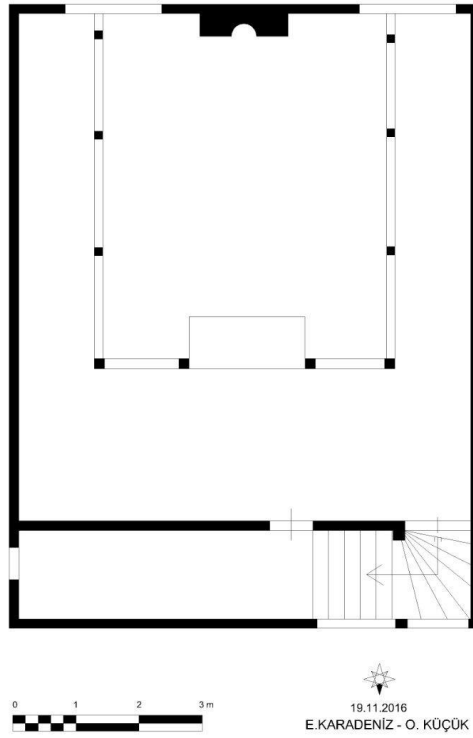
- 214)** Mithat Paşa Camii Müezzin Köşkü Süslemelerinden Detay
- 215)** Mithat Paşa Camii Mahfil Kısmı Taban Kirişlerindeki Süslemelerden Detay
- 216)** Mithat Paşa Camii Vaaz Kürsüsü
- 217)** Mithat Paşa Camii Vaaz Kürsüsündeki Süslemelerden Detay
- 218)** Mithat Paşa Camii Minberi
- 219)** Mithat Paşa Camii Minberi Giriş Kapısı ve Taç Kısımındaki Süslemelerden Detay
- 220)** Mithat Paşa Camii Minberi Aynalık Kısmı Süslemelerinden Detay
- 221)** Mithat Paşa Camii Minberi Köşk Kısmı Süslemelerinden Detay
- 222)** Mithat Paşa Camii Mihrabı
- 223)** Mithat Paşa Camii Mihrabındaki Süslemelerden Detay
- 224)** Of Sugeldi Köyü Aşağı Mahalle Camii Genel Görünümü
- 225)** Sugeldi Köyü Camii Kuzey Cephe Görünümü
- 226)** Sugeldi Köyü Camii Giriş Kapısı
- 227)** Sugeldi Köyü Camii Giriş Kapısı Süslemelerinden Detay
- 228)** Sugeldi Köyü Camii Mahfil Kısımına Giriş Kapısı
- 229)** Sugeldi Köyü Camii İç Mekân Genel Görünümü
- 230)** Sugeldi Köyü Camii Harim Mekânı Ahşap Direklerinden Detay
- 231)** Sugeldi Köyü Camii Mahfil Kısmı Ahşap Direklerinden Detay
- 232)** Sugeldi Köyü Camii Tavan Göbeği
- 233)** Sugeldi Köyü Camii Tavan Göbeği Süslemelerinden Detay
- 234)** Sugeldi Köyü Camii Mahfil Kısmı Genel Görünümü
- 235)** Sugeldi Köyü Camii Müezzin Köşkü
- 236)** Sugeldi Köyü Camii Müezzin Köşkü Süslemelerinden Detay
- 237)** Sugeldi Köyü Camii Vaaz Kürsüsü
- 238)** Sugeldi Köyü Camii Vaaz Kürsüsü Süslemelerinden Detay

- 239) Sugeldi Köyü Camii Minberi
- 240) Sugeldi Köyü Camii Minberi Aynalık Kısmı Süslemelerinden Detay
- 241) Sugeldi Köyü Camii Minberi Köşk Kısmındaki Süslemelerden Görünüm
- 242) Sugeldi Köyü Camii Minber Kapısının Taç Kısmındaki Süslemelerden Detay
- 243) Sugeldi Köyü Camii Mihrabı
- 244) Sugeldi Köyü Camii Mihrap Süslemelerinden Detay
- 245) Of Cumapazarı Beldesi Serindere Mahallesi Camii Genel Görünümü
- 246) Serindere Camii Batı Cephe Genel Görünümü
- 247) Serindere Camii Giriş Kapısı
- 248) Serindere Camii Giriş Kapısındaki Süslemelerden Detay
- 249) Serindere Camii Giriş Kapısındaki ve Bordürlerdeki Süslemelerden Detay
- 250) Serindere Camii İç Mekânın Genel Görünümü
- 251) Serindere Camii Tavan Göbeği
- 252) Serindere Camii Mahfil Kısmı Genel Görünümü
- 253) Serindere Camii Müezzin Köşkü
- 254) Serindere Camii Müezzin Köşkü Süslemelerinden Detay
- 255) Serindere Camii Vaaz Kürsüsü
- 256) Serindere Camii Minberi
- 257) Serindere Camii Minberi Giriş Kapısı ve Taç Kısmındaki Süslemelerden Detay
- 258) Serindere Camii Minberi Köşk Kısmı
- 259) Serindere Camii Mihrabı
- 260) Serindere Camii Mihrabı Süslemelerinden Detay
- 261) Serindere Camii Mihrabı Alınlık ve Kavsara Kısmındaki Süslemelerden Ayrıntı

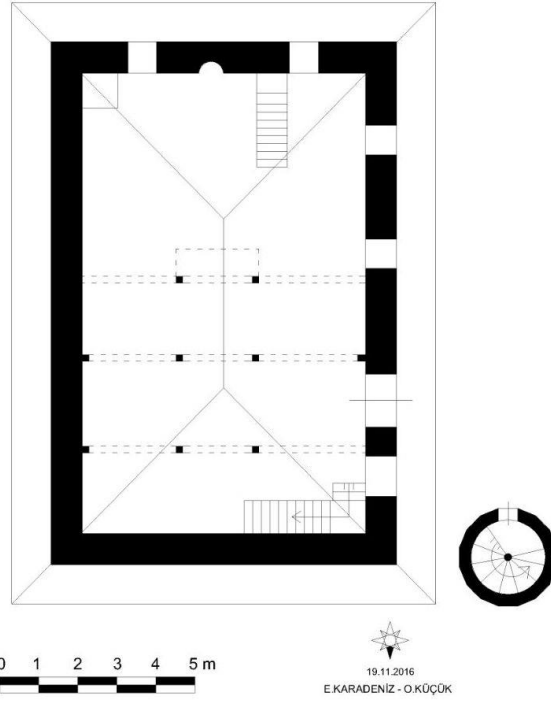
12. ÇİZİMLER

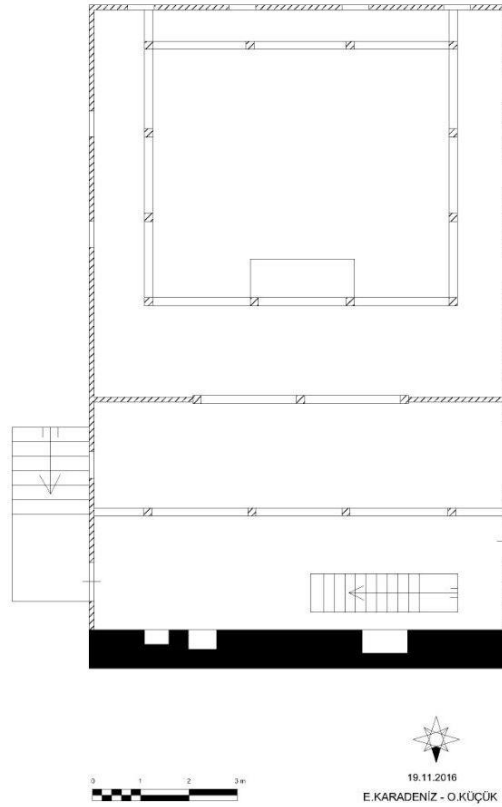
Çizim 1: Uzungöl Beldesi Yenimahalle (Filak) Camii Alt Kat Planı

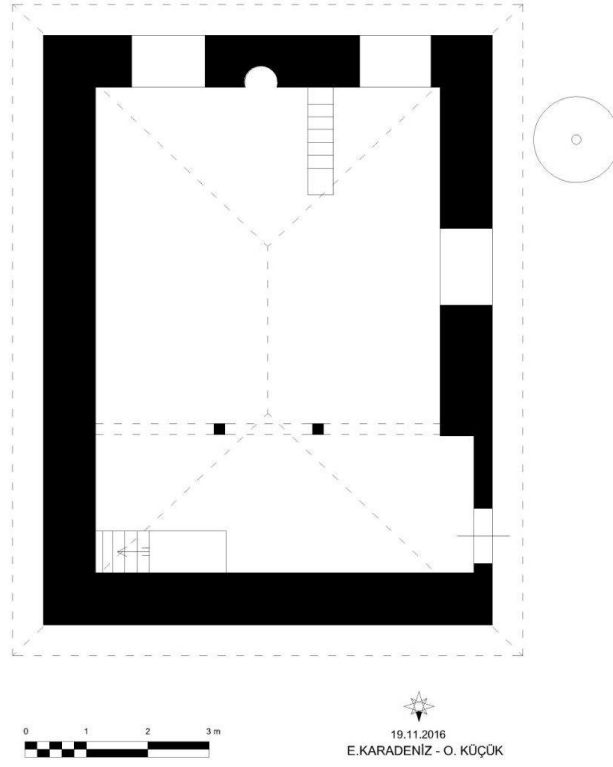
Çizim 2: Uzungöl Beldesi Yenimahalle (Filak) Camii Üst Kat Planı

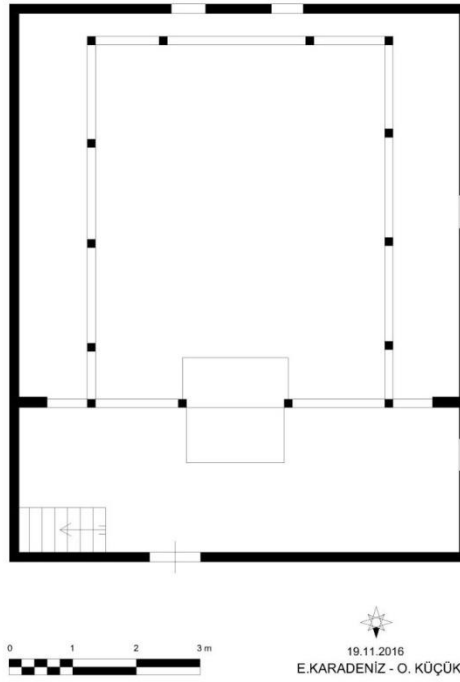
Çizim 3: Çaykara Taşören Beldesi Camii Alt Kat Planı

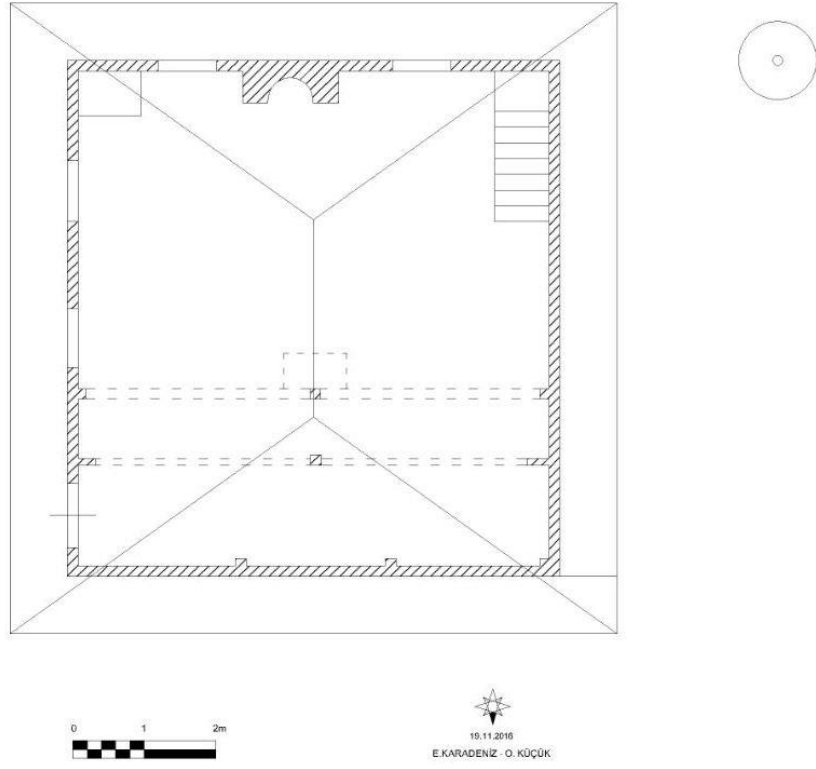
Çizim 4: Çaykara Taşören Beldesi Camii Üst Kat Planı

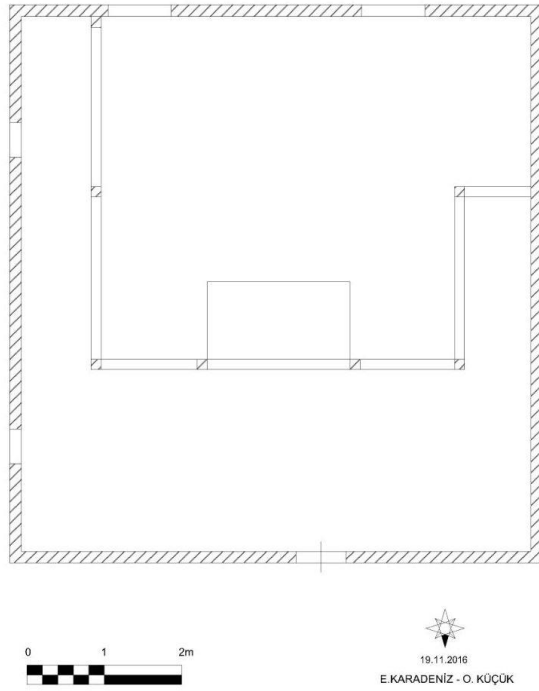
Çizim 5: Çaykara Çambaşı Köyü Orta Mahalle Hacı Ömerli Camii Alt Kat Planı

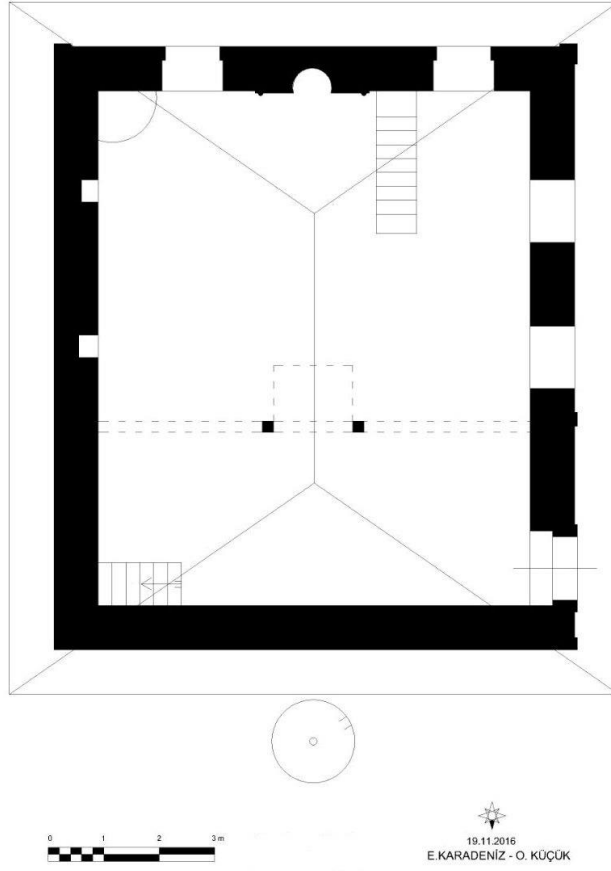
Çizim 6: Çaykara Çambaşı Köyü Orta Mahalle Hacı Ömerli Camii Üst Kat Planı

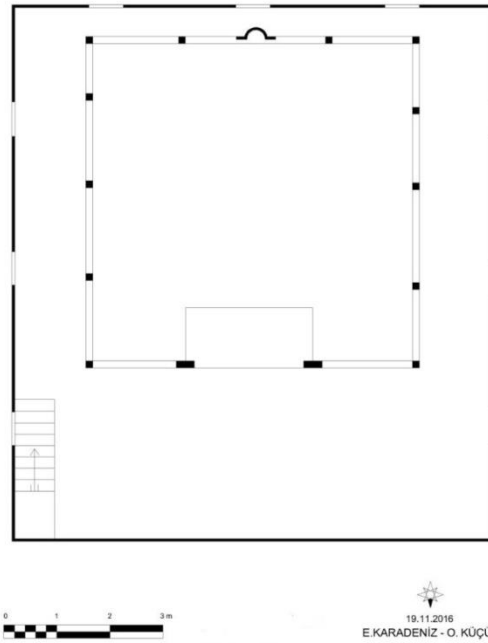
Çizim 7: Çaykara Çamlıbel Köyü Merkez Camii Alt Kat Planı

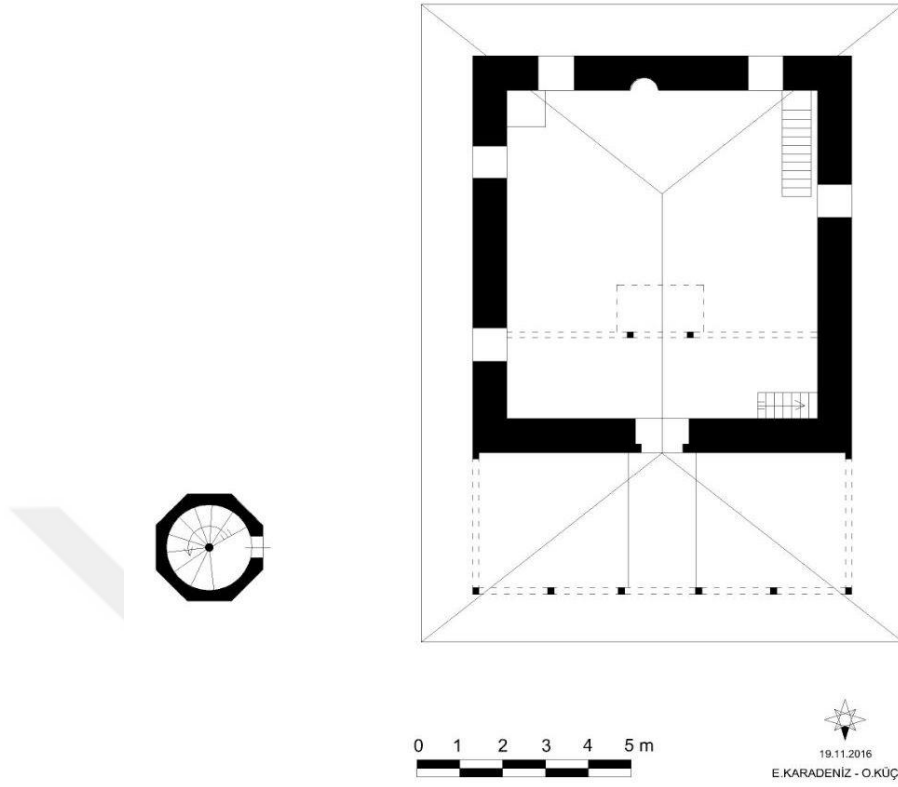
Çizim 8: Çaykara Çamlıbel Köyü Merkez Camii Üst Kat Planı

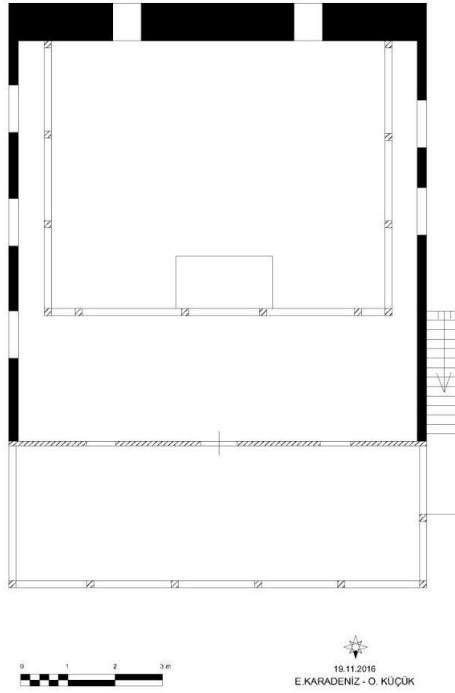
Çizim 9: Çaykara Taşkıran Köyü Camii Alt Kat Planı

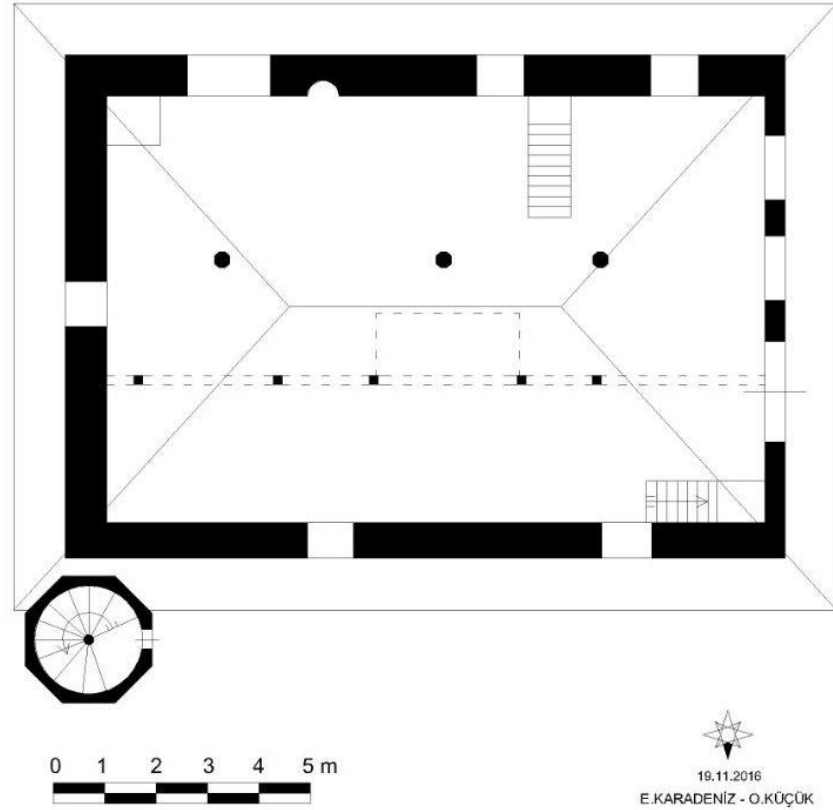
Çizim 10: Çaykara Taşkıran Köyü Camii Üst Kat Planı

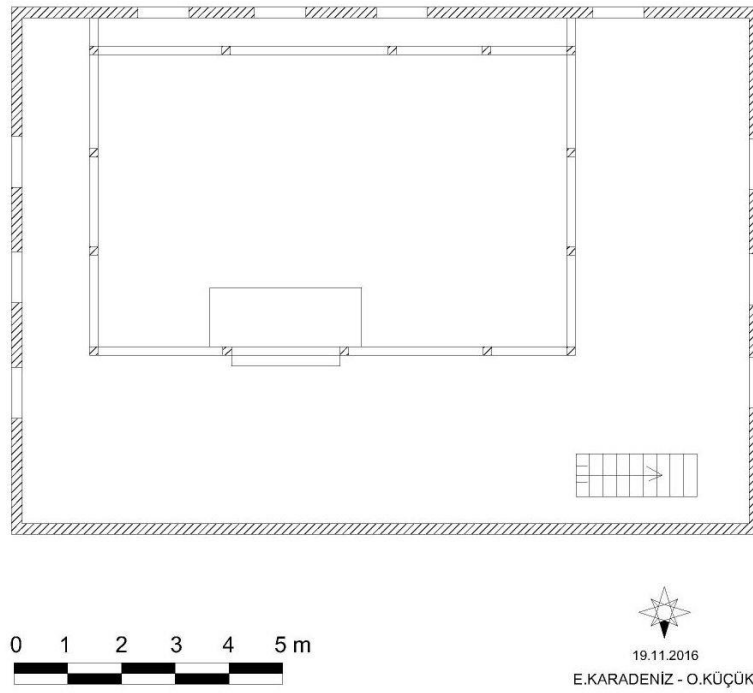
Çizim 11: Dernekpazarı Yukarıkondu Mahallesi Camii Alt Kat Planı

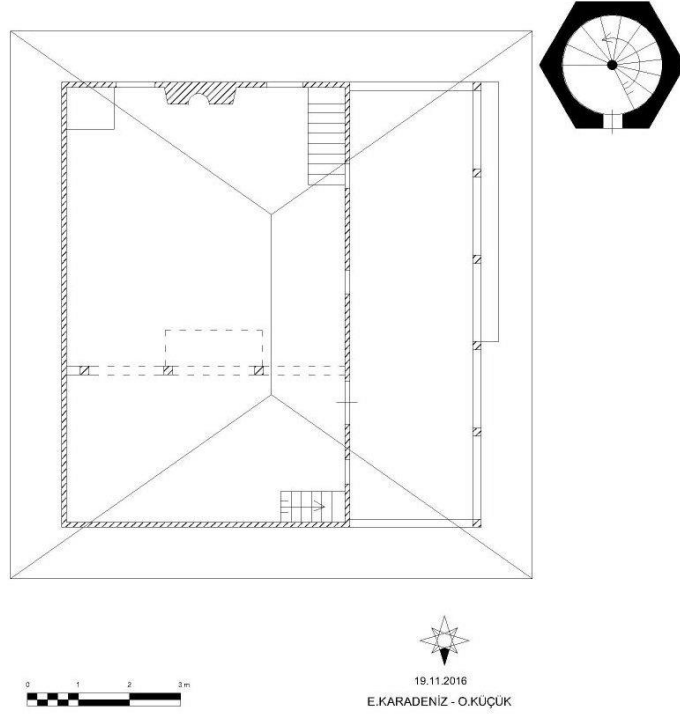
Çizim 12: Dernekpazarı Yukarıkondu Mahallesi Camii Üst Kat Planı

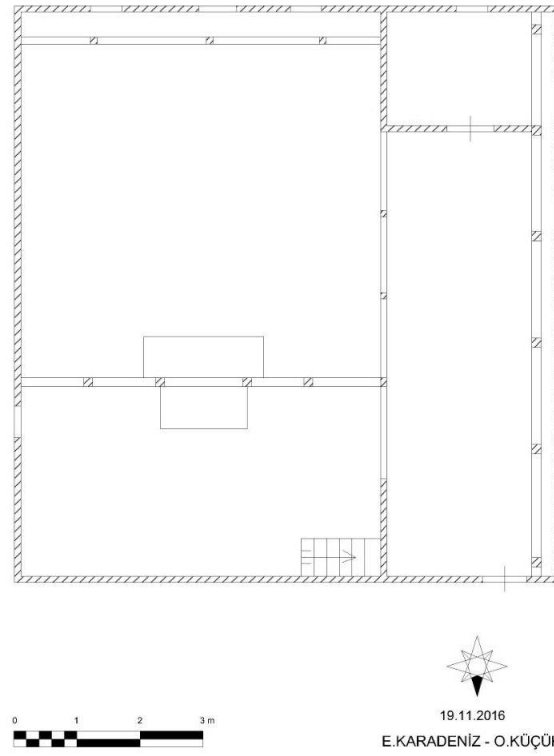
Çizim 13: Dernekpazarı Taşçılar Köyü Camii Alt Kat Planı

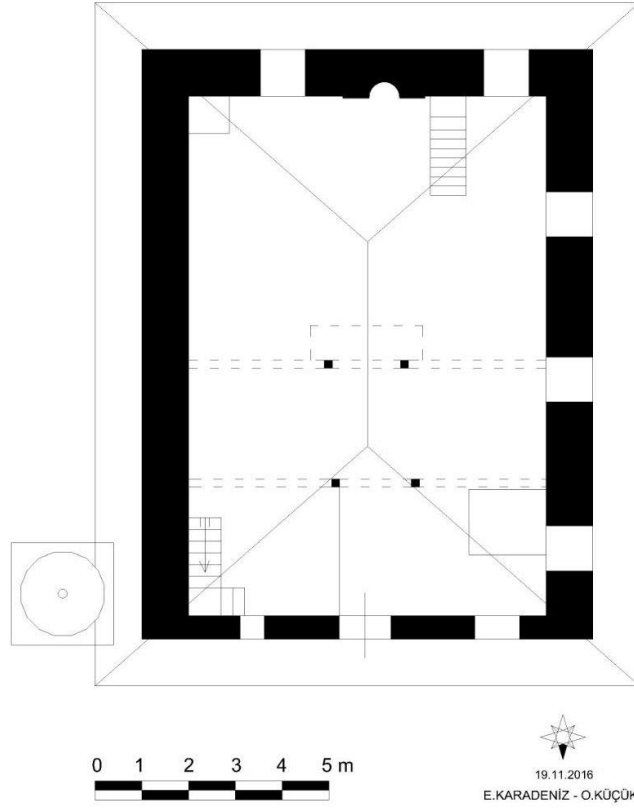
Çizim 14: Dernekpazarı Taşçılar Köyü Camii Üst Kat Planı

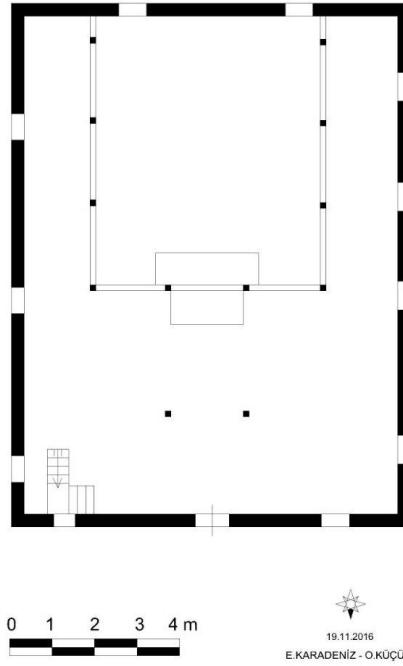
Çizim 15: Dernekpazarı Güneykondu Mahallesi Camii Alt Kat Planı

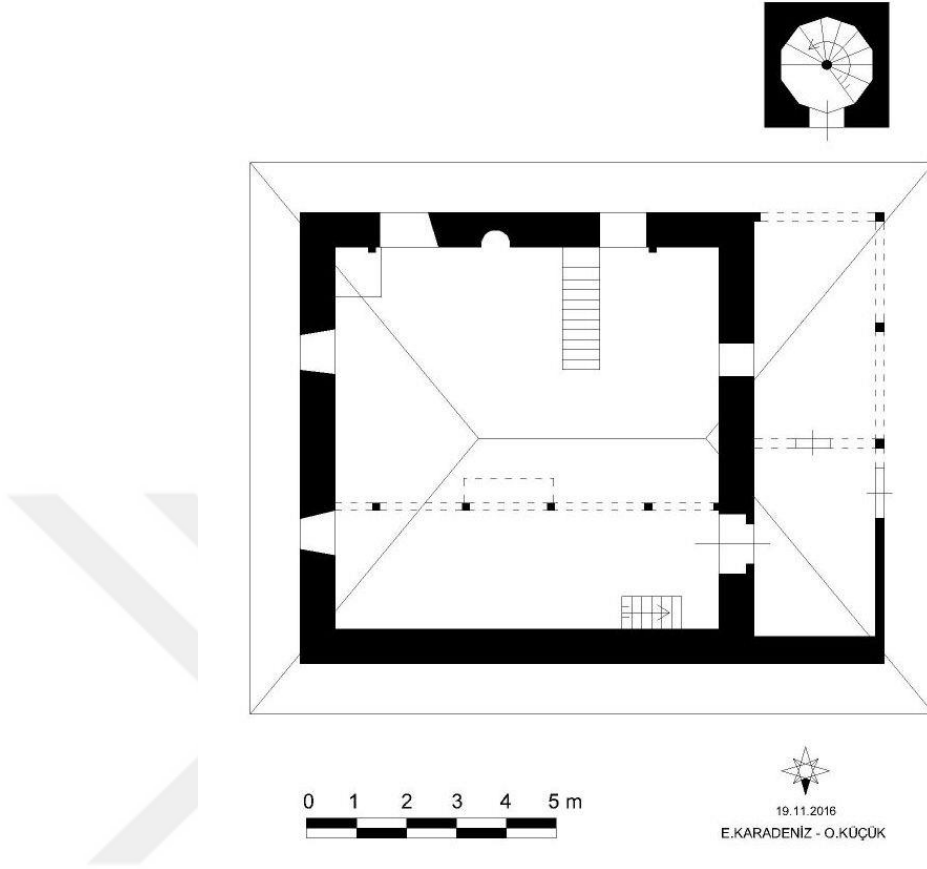
Çizim 16: Dernekpazarı Güneykondu Mahallesi Camii Üst Kat Planı

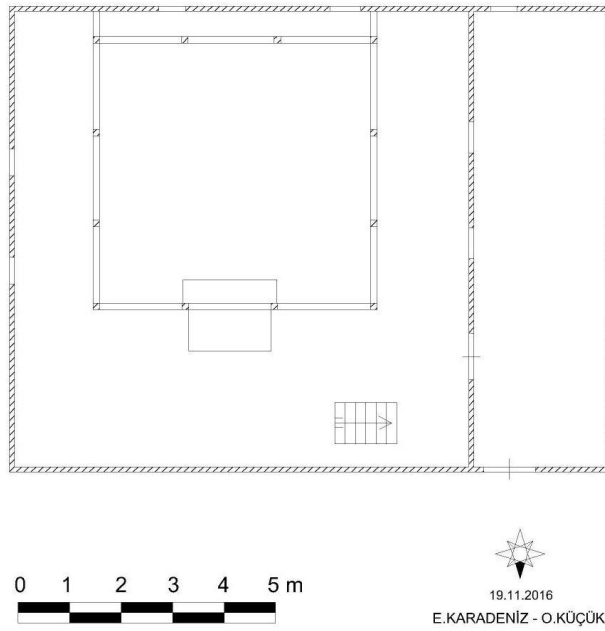
Çizim 17: Dernekpazarı Akköse Köyü Camii Alt Kat Planı

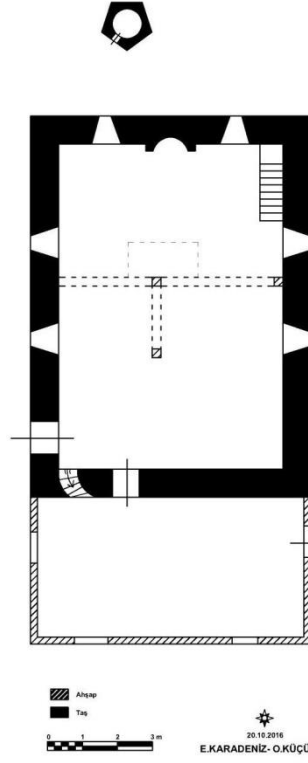
Çizim 18: Dernekpazarı Akköse Köyü Camii Üst Kat Planı

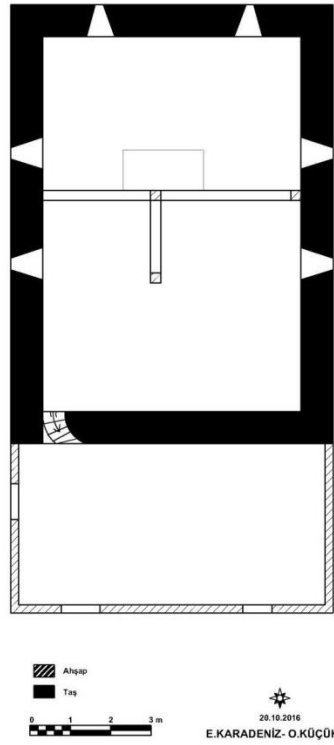
Çizim 19: Dernekpazarı Günebakan Köyü Camii Alt Kat Planı

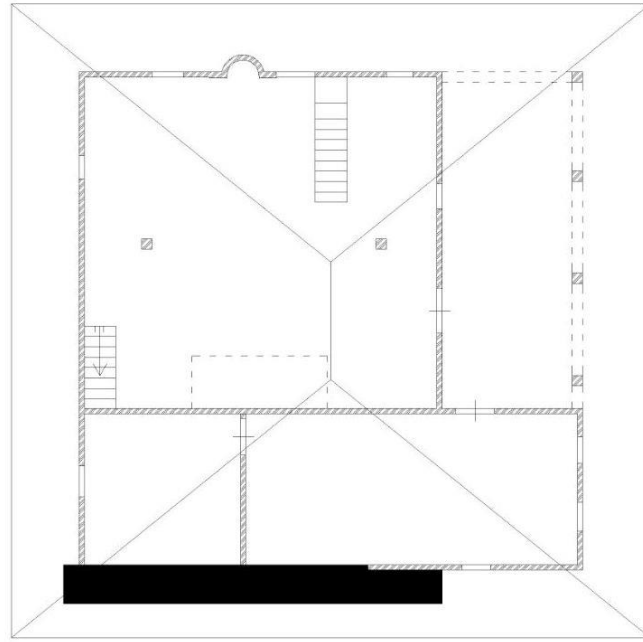
Çizim 20: Dernekpazarı Günebakan Köyü Camii Üst Kat Planı

Çizim 21: Hayrat Dereyurt Köyü Sinanlar Mahallesi Camii Alt Kat Planı

Çizim 22: Hayrat Sarmaşık Köyü Sinanlar Mahallesi Camii Üst Kat Planı

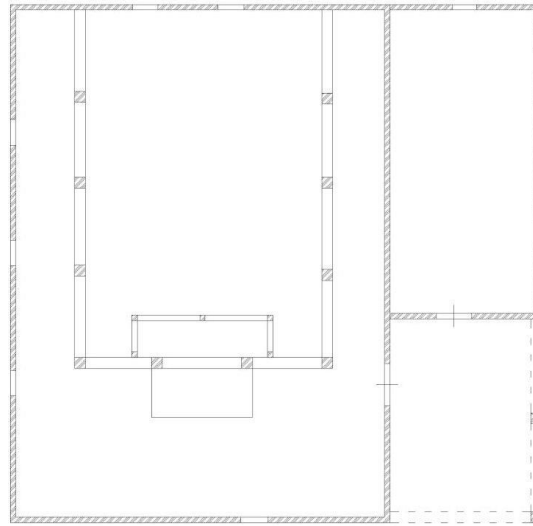

■ Moloz Taş
 ▨ Ahşap

0 1 2 3 4 m

E.KARADENİZ - O.KÜÇÜK
 03.05.2017

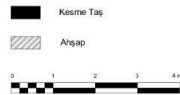
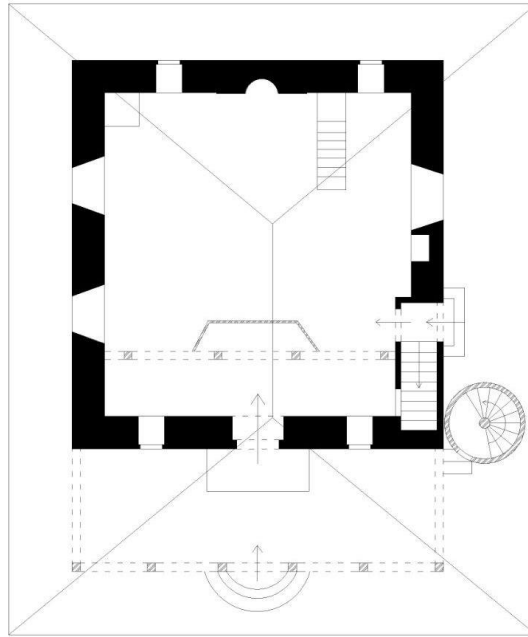
Çizim 23: Hayrat Dereyurt Köyü Merkez Eski Camii Alt Kat Planı

0 1 2 3 4 m

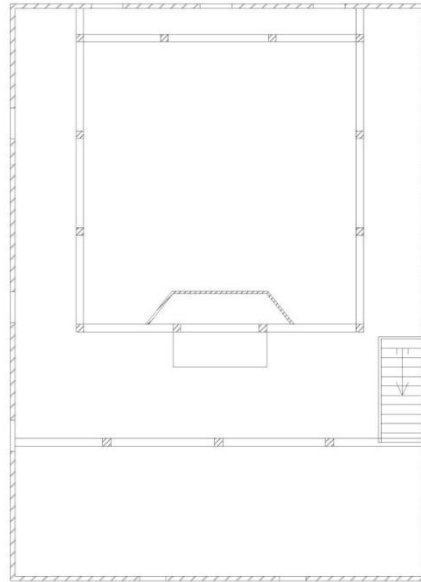
E.KARADENİZ - O.KÜÇÜK
 03.05.2017

Çizim 24: Hayrat Dereyurt Köyü Merkez Eski Camii Üst Kat Planı

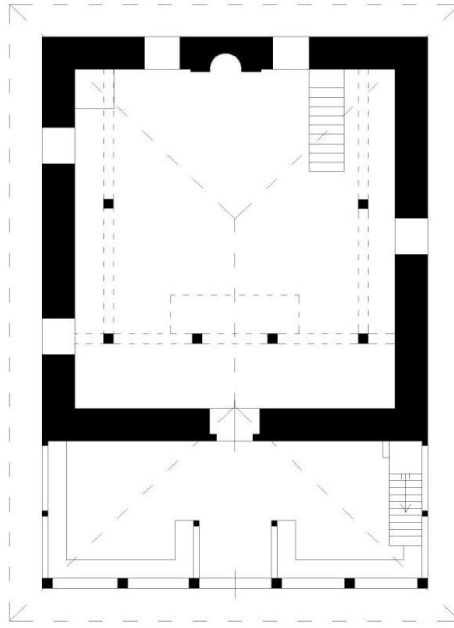
E. KARADENİZ - O. KÜÇÜK
20.11.2016

Çizim 25: Of Bölümlü Beldesi Mithat Paşa Mahallesi Camii Alt Kat Planı

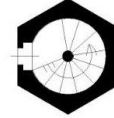

E. KARADENİZ - O. KÜÇÜK
20.11.2016

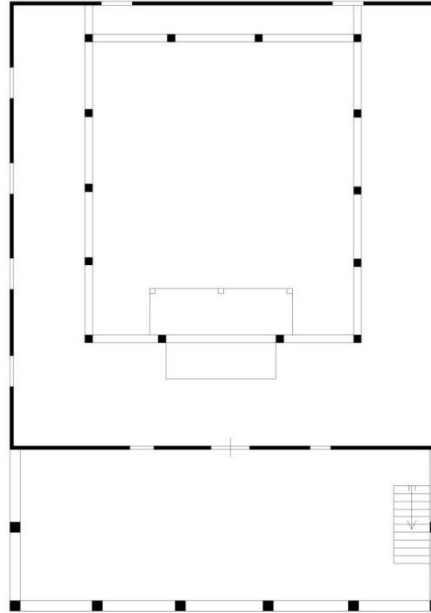
Çizim 26: Of Bölümlü Beldesi Mithat Paşa Mahallesi Camii Üst Kat Planı

19.11.2016
E.KARADENİZ - O. KÜÇÜK

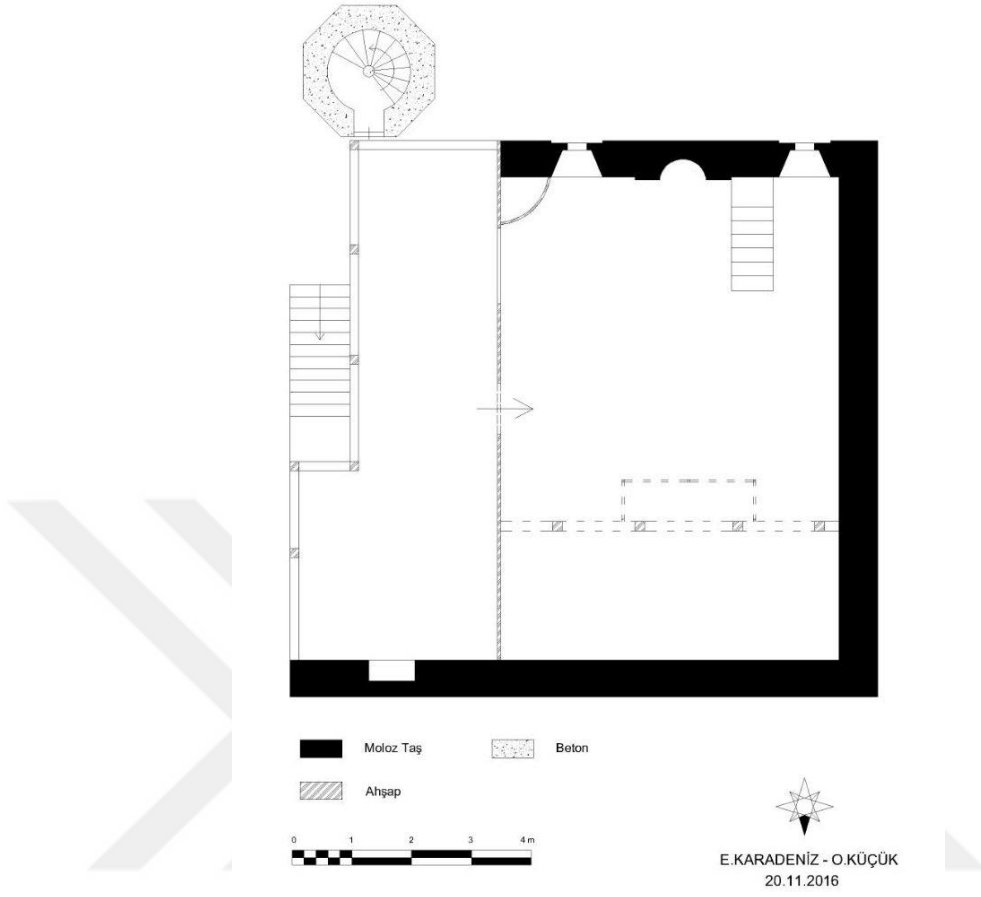

Çizim 27: Of Sugeldi Köyü Aşağı Mahalle Camii Alt Kat Planı

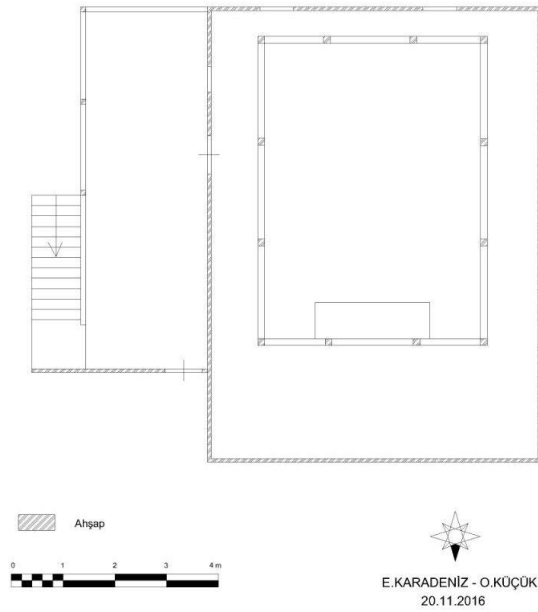

19.11.2016
E.KARADENİZ - O. KÜÇÜK

Çizim 28: Of Sugeldi Köyü Aşağı Mahalle Camii Üst Kat Planı

Çizim 29: Of Cumapazarı Beldesi Serindere Mahallesi Camii Alt Kat Planı

Çizim 30: Of Cumapazarı Beldesi Serindere Mahallesi Camii Üst Kat Planı

13. FOTOĞRAFLAR

Fotoğraf 1: Çaykara Uzungöl Beldesi Filak Camii Batı ve Güney Cephe Genel Görünümü

Fotoğraf 2: Uzungöl Beldesi Filak Camii Kuzey Kanattaki Son Cemaat Bölümü Genel Görünümü

Fotoğraf 3: Uzungöl Beldesi Filak Camii Son Cemaat Kısmı Giriş Kapısı

Fotoğraf 4: Uzungöl Beldesi Filak Camii Harime Giriş Kapısı

Fotoğraf 5: Uzungöl Beldesi Filak Camii Giriş Kapısının Alınlığında Yer Alan Kitabe

Fotoğraf 6: Uzungöl Beldesi Filak Camii İç Mekân Genel Görünümü

Fotoğraf 7: Uzungöl Beldesi Filak Camii Tavan Göbeğinin Genel Görünümü

Fotoğraf 8: Uzungöl Beldesi Filak Camii Mahfil ve Muezzin Köşkü Genel Görünüm

Fotoğraf 9: Uzungöl Beldesi Filak Camii Vaaz Kürsüsünün Genel Görünümü

Fotoğraf 10: Uzungöl Beldesi Filak Camii Minberinin Genel Görünümü

Fotoğraf 11: Uzungöl Beldesi Filak Camii Minberinin Aynalık Kısım Süslemeleri

Fotoğraf 12: Uzungöl Beldesi Filak Camii Mihrabının Genel Görünümü

Fotoğraf 13: Uzungöl Beldesi Filak Camii Mihrabının Köşelik Kısımlarındaki Kitabeler

Fotoğraf 14: Uzungöl Beldesi Filak Camii Mihrabının Üzerindeki Mihrabiyeden Detay

Fotoğraf 15: Çaykara Taşören Beldesi Camii Güneydoğudan Genel Görünümü

Fotoğraf 16: Taşören Beldesi Camii Harime Giriş Kapısı Genel Görünümü

Fotoğraf 17: Taşören Beldesi Camii Harime Giriş Kapısı Süsleme Detayı

Fotoğraf 18: Taşören Beldesi Camii İç Mekân Genel Görünümü

Fotoğraf 19: Taşören Beldesi Camii Tavanı Genel Görünümü

Fotoğraf 20: Taşören Beldesi Camii Tavanı Göbek Kısım

Fotoğraf 21: Taşören Beldesi Camii Mahfil Kısım Genel Görünümü

Fotoğraf 22: Taşören Beldesi Camii Müezzın Köşkü

Fotoğraf 23: Taşören Beldesi Camii Vaaz Kürsüsü Genel Görünümü

Fotoğraf 24: Taşören Beldesi Camii Minberi Genel Görünümü

Fotoğraf 25: Taşören Beldesi Camii Minberi Giriş Kapısı

Fotoğraf 26: Taşören Beldesi Camii Minberinin Mihraba Bakan Aynalık Kısımının Detaylı Görünümü

Fotoğraf 27: Taşören Beldesi Camii Minberi Köşk Kısmı

Fotoğraf 28: Taşören Beldesi Camii Mihrabı Genel Görünümü

Fotoğraf 29: Taşören Beldesi Camii Mihrabının Sağ Köşeliğinde Yer Alan Kitabe ve Süslemelerden Detay

Fotoğraf 30: Taşören Beldesi Camii Mihrabının Sol Köşeliğinde Yer Alan Kitabe ve Süslemelerden Detay

**Fotoğraf 31: Çaykara Çambaşı Köyü Orta Mahalle Hacı Ömerli Camii
Kuzeyden Genel Görünümü**

Fotoğraf 32: Hacı Ömerli Camii Giriş Kapısı

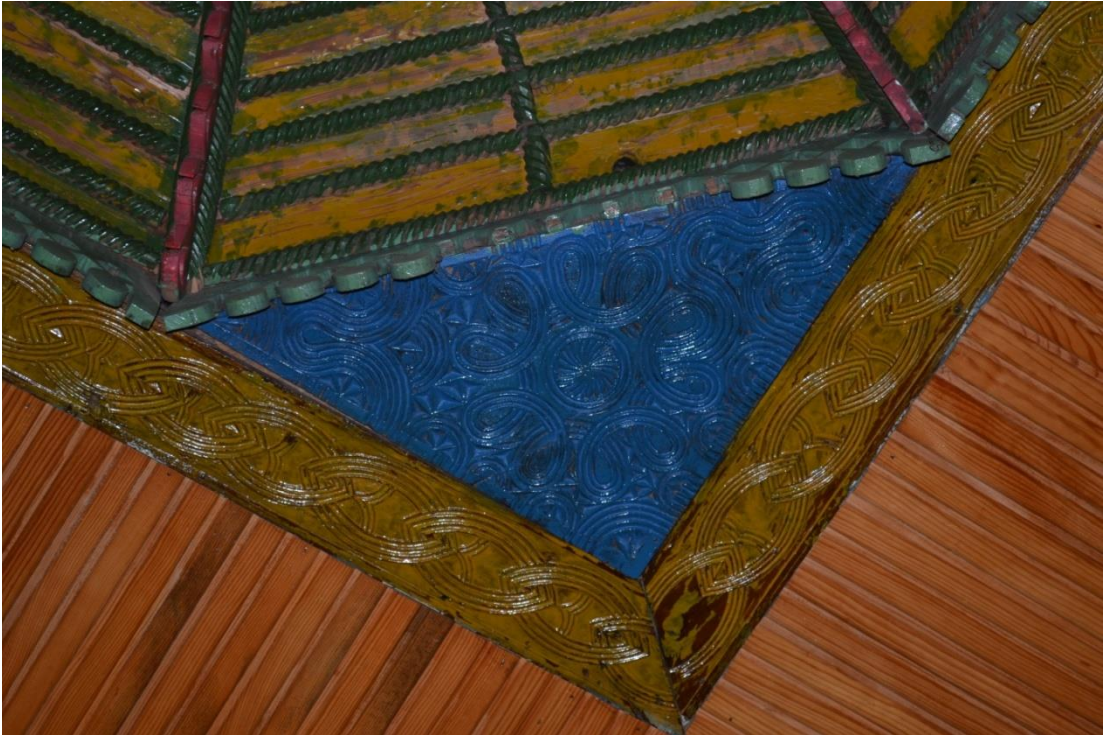
Fotoğraf 33: Hacı Ömerli Camii Giriş Kapısı Yüzeyindeki Süslemelerden Detay

Fotoğraf 34: Hacı Ömerli Camii İç Mekânın Genel Görünümü

Fotoğraf 35: Hacı Ömerli Camii Tavanı Göbek Kısmı

Fotoğraf 36: Hacı Ömerli Camii Tavan Süslemelerinden Detay

Fotoğraf 37: Hacı Ömerli Camii Sütunlarında Yer Alan Kitabeden ve Süslemelerden Bir Görünüm

Fotoğraf 38: Hacı Ömerli Camii Mahfil Kısmı ve Müezzin Köşkü Genel Görünümü

Fotoğraf 39: Hacı Ömerli Camii Mahfil Bölümü Kirişlerindeki Süslemelerden Detay

Fotoğraf 40: : Hacı Ömerli Camii Minberi Genel Görünümü

Fotoğraf 41: Hacı Ömerli Camii Mihrabı Genel Görünümü

Fotoğraf 42: Çaykara Çamlıbel Köyü Merkez Camii Güneybatıdan Genel Görünümü

Fotoğraf 43: Çamlıbel Köyü Merkez Camii Giriş Kapısı

Fotoğraf 44: Çamlıbel Köyü Merkez Camii İç Mekân Genel Görünümü

Fotoğraf 45: Çamlıbel Köyü Merkez Camii Mahfil Kısım Genel Görünümü

Fotoğraf 46: Çamlıbel Köyü Merkez Camii Tavan Göbeği

Fotoğraf 47: : Çamlıbel Köyü Merkez Camii Müezzin Köşkü

Fotoğraf 48: Çamlıbel Köyü Merkez Camii Vaaz Kürsüsünün Genel Görünümü

Fotoğraf 49: Çamlıbel Köyü Merkez Camii Minberinin Genel Görünümü

Fotoğraf 50: Çamlıbel Köyü Merkez Camii Minber Kapısının Taç Kısımındaki Süslemelerden ve Kitabeden Detay

Fotoğraf 51: Çamlıbel Köyü Merkez Camii Mihrabının Genel Görünümü

Fotoğraf 52: Çamlıbel Köyü Merkez Camii Mihrap Süslemelerinden Detay

Fotoğraf 53: Çaykara Taşkiran Köyü Camii Genel Görünümü

Fotoğraf 54: Taşkiran Köyü Camii Güney Cepheden Genel Görünümü

Fotoğraf 55: Taşkıran Köyü Camii Giriş Kapısı

Fotoğraf 56: Taşkıran Köyü Camii Giriş Kapısındaki Süslemelerden Detay

Fotoğraf 57: Taşkıran Köyü Camii İç Mekânın Genel Görünümü

Fotoğraf 58: Taşkıran Köyü Camii Tavan Göbeği

Fotoğraf 59: Taşkıran Köyü Camii Tavan Süslemelerinden Detay

Fotoğraf 60: Taşkıran Köyü Camii Mahfil ve Müezzin Köşkü Genel Görünümü

Fotoğraf 61: Taşkıran Köyü Camii Müezzin Köşkünün Zemine Bakan Yüzeyine İşlenmiş Olan Süslemelerden Detay

Fotoğraf 62: Taşkıran Köyü Camii Vaaz Kürsüsü

Fotoğraf 63: Taşkıran Köyü Camii Vaaz Kürsüsü Yüzeyindeki Süslemelerden Detay

Fotoğraf 64: Taşkıran Köyü Camii Minberi

Fotoğraf 65: Taşkiran Köyü Camii Minberinin Aynalık Kısımındaki Süslemelerden Detay

Fotoğraf 66: Taşkiran Köyü Camii Minberi Köşk Kısımının Genel Görünümü

Fotoğraf 67: Taşkıran Köyü Camii Mihrabı

Fotoğraf 68: Taşkıran Köyü Camii Mihrabı Yüzeyindeki Süslemelerden Detay

Fotoğraf 69: Dernekpazarı Yukarıkondu Mahallesi Camii Güneydoğu Köşeden Genel Görünümü

Fotoğraf 70: Yukarıkondu Mahallesi Camii Kuzeydoğu Köşeden Genel Görünümü

Fotoğraf 71: Yukarıkondu Mahallesi Camii Minaresi

Fotoğraf 72: Yukarıkondu Mahallesi Camii Giriş Kısmı

Fotoğraf 73: Yukarıkundu Mahallesi Camii Giriş Kapısındaki Süslemelerden Detay

Fotoğraf 74: Yukarıkundu Mahallesi Camii Giriş Kapısının Kemer Köşeliklerindeki Süslemelerden ve Kitabelerden Detay

Fotoğraf 75: Yukarıkondü Mahallesi Camii Harim Mekânı Ahşap Direk Süslemeleri

Fotoğraf 76: Yukarıkondü Mahallesi Camii İç Mekân Genel Görünümü

Fotoğraf 77: Yukarıkundu Mahallesi Camii Tavan Göbeği

Fotoğraf 78: Yukarıkundu Mahallesi Camii Müezzin Köşkünün Üzerine Denk Gelen Tavan Kısımındaki Süslemeden Detay

Fotoğraf 79: Yukarıkondu Mahallesi Camii Mahfil Kısım Genel Görünümü

Fotoğraf 80: Yukarıkondu Mahallesi Camii Muezzin Köşkü

Fotoğraf 81: Yukarıkondu Mahallesi Camii Müezzin Köşkünün Yere Bakan Yüzeyine İşlenmiş Daire İçerisindeki Süslemeden Detay

Fotoğraf 82: Yukarıkondu Mahallesi Camii Mahfil Kısım Giriş Kapısı

Fotoğraf 83: Yukarıkundu Mahallesi Camii Mahfil Kısım Giriş Kapısı Süslemelerinden Detay

Fotoğraf 84: Yukarıkundu Mahallesi Camii Vaaz Kürsüsü

Fotoğraf 85: Yukarıkondü Mahallesi Camii Vaaz Kürsüsü Süslemelerinden Detay

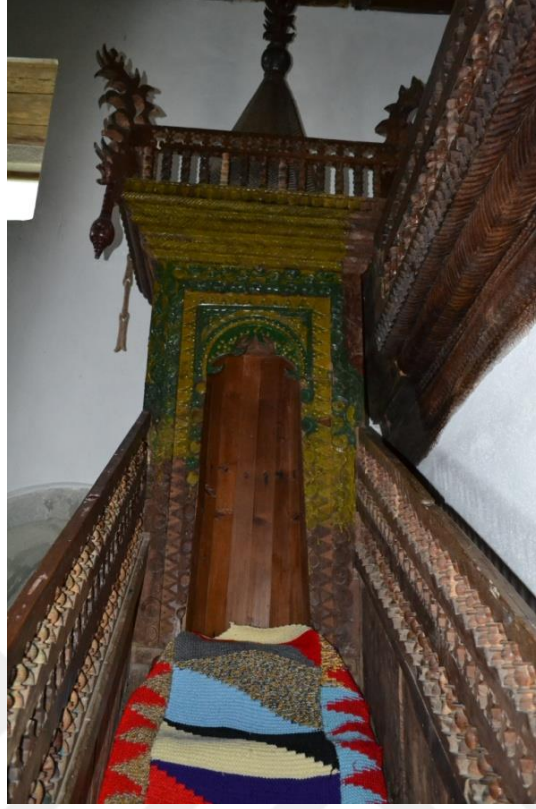
Fotoğraf 86: Yukarıkondü Mahallesi Camii Minberi

Fotoğraf 87: Yukarıkondu Mahallesi Camii Minberi Aynalık Kısımında Yer Alan Süslemelerden Detay

Fotoğraf 88: Yukarıkondu Mahallesi Camii Minberinin Kapısının Alınlık ve Taç Kısımındaki Süslemelerden Detay

Fotoğraf 89: Yukarıkondu Mahallesi Camii Minberi Köşk Kısı

Fotoğraf 90: Yukarıkondu Mahallesi Camii Mihrabı

Fotoğraf 91: Yukarıkondu Mahallesi Camii Mihrabından Detay

Fotoğraf 92: Yukarıkondu Mahallesi Camii Mihrap Süslemelerinden Detay

Fotoğraf 93: Yukarıkondu Mahallesi Camii Mihrap Süslemelerinden Detay

Fotoğraf 94: Yukarıkondu Mahallesi Camii Mihrap Süslemelerinden Detay

Fotoğraf 95: Yukarıkundu Mahallesi Camii Mihrap Nişindeki Süslemelerden Detay

Fotoğraf 96: Dernekpazarı Taşçılar Köyü Merkez Camii Güneybatıdan Görünümü

Fotoğraf 97: Taşçılar Köyü Merkez Camii Batı Cepheden Genel Bir Bakış

Fotoğraf 98: Taşçılar Köyü Merkez Camii Giriş Kapısı

Fotoğraf 99: Taşçılar Köyü Merkez Camii Giriş Kapısı Yüzeyindeki Süslemelerden Detay

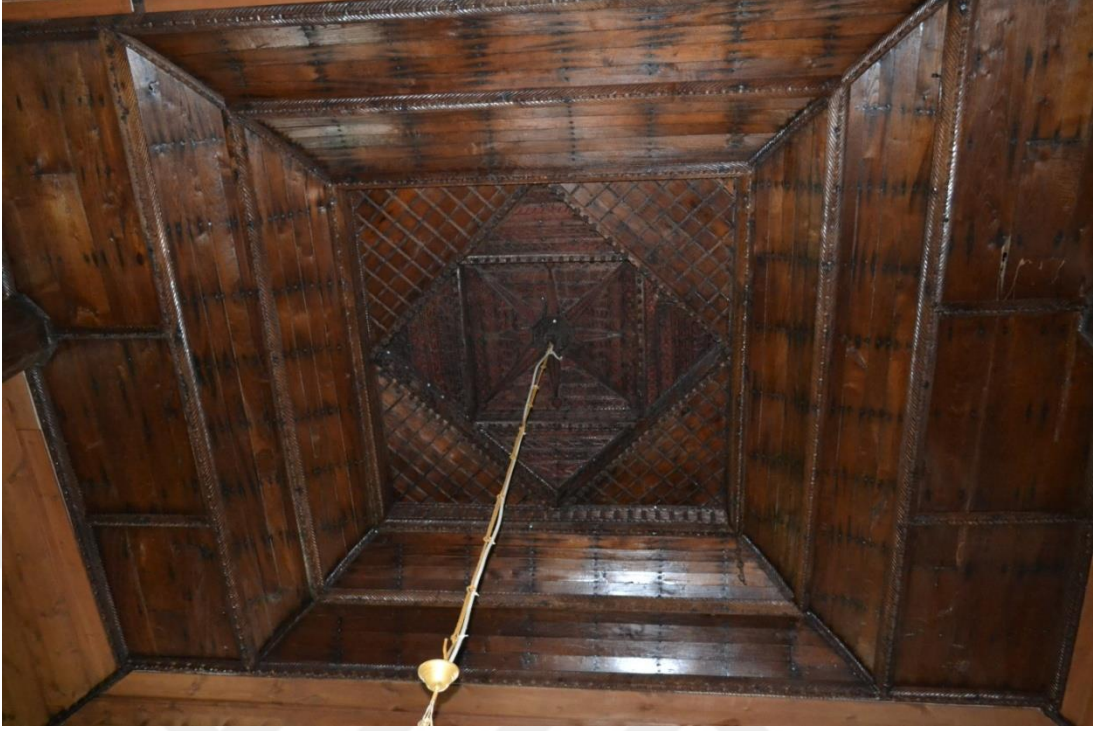
Fotoğraf 100: Taşçılar Köyü Merkez Camii Giriş Kapısı Alınlığındaki Süsleme Detayı

Fotoğraf 101: Taşçılar Köyü Merkez Camii Medresesi Kapısı

Fotoğraf 102: Taşçılar Köyü Merkez Camii Harim Mekânından Görünüm

Fotoğraf 103: Taşçılar Köyü Merkez Camii Tavan Göbeği

Fotoğraf 104: Taşçılar Köyü Merkez Camii Mahfil Kısmı ve Müezzin Köşkü

Fotoğraf 105: Taşçılar Köyü Merkez Camii Müezzin Köşkü

**Fotoğraf 106: Taşçılar Köyü Merkez Camii Mahfil Kısım Taban Kirişleri
Süslemelerinden Detay**

Fotoğraf 107: Taşçılar Köyü Merkez Camii Harim Mekânı Ahşap Direklerinden Detay

Fotoğraf 108: Taşçılar Köyü Merkez Camii Mahfil Kısmı Ahşap Direklerinden Detay

Fotoğraf 109: Taşçılar Köyü Merkez Camii Vaaz Kürsüsü

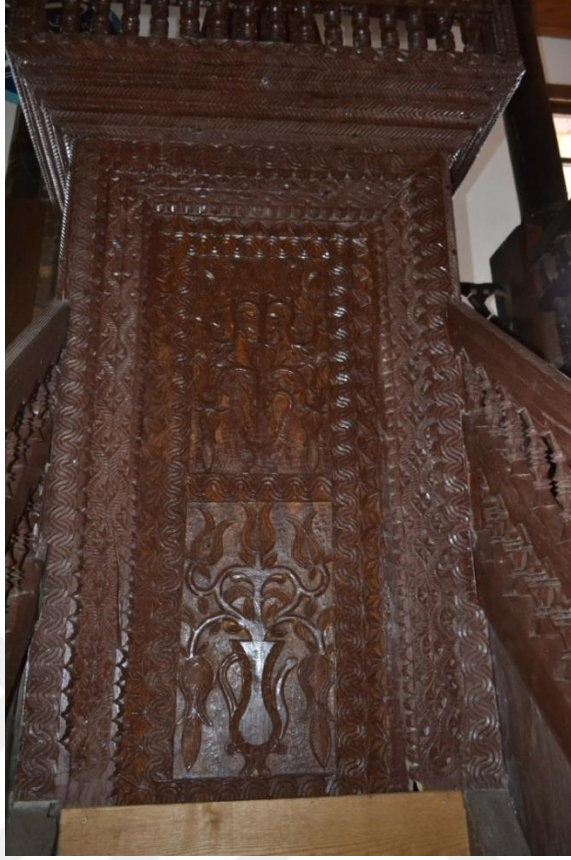
Fotoğraf 110: Taşçılar Köyü Merkez Camii Minberi

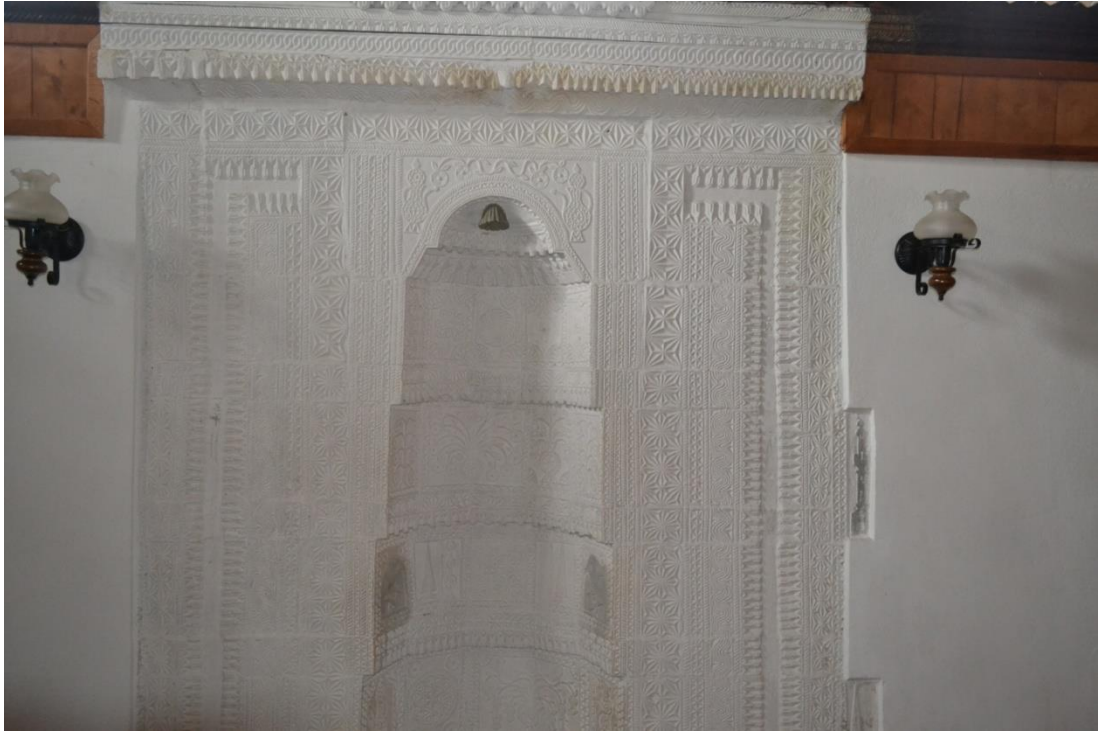
Fotoğraf 111: Taşçılar Köyü Merkez Camii Minber Giriş Kapısı Arka Yüzündeki Süslemelerden Görünüm

Fotoğraf 112: Taşçılar Köyü Merkez Camii Minber Aynalık Kısmı Süslemelerinden Detay

Fotoğraf 113: Taşçılar Köyü Merkez Camii Minberi Köşk Kısmı

Fotoğraf 114: Taşçılar Köyü Merkez Camii Mihrabı

Fotoğraf 115: Taşçılar Köyü Merkez Camii Mihrap Süslemelerinden Detay

Fotoğraf 116: Taşçılar Köyü Merkez Camii Mihrap Süslemelerinden Detay

Fotoğraf 117: Dernekpazarı Güneykondu Mahallesi Camii Genel Görünümü

Fotoğraf 118: Dernekpazarı Güneykondu Mahallesi Camii Genel Görünümü

Fotoğraf 119: Güneykundu Mahallesi Camii Giriş Cephesi

Fotoğraf 120: Güneykundu Mahallesi Camii Genel Görünümü ve Minaresi

Fotoğraf 121: Güneykundu Mahallesi Camii Giriş Kapısı

Fotoğraf 122: Güneykundu Mahallesi Camii Giriş Kapısındaki Süslemelerden Detay

Fotoğraf 123: Güneykundu Mahallesi Camii Son Cemaat Yerindeki Dikdörtgen Süslemeden ve Kitabeden Görünüm

Fotoğraf 124: Güneykundu Mahallesi Camii İç Mekân Genel Görünümü

Fotoğraf 125: Güneykondu Mahallesi Camii Tavan Göbeği

Fotoğraf 126: Güneykondu Mahallesi Camii Tavan Göbeğindeki Süslemelerden Detay

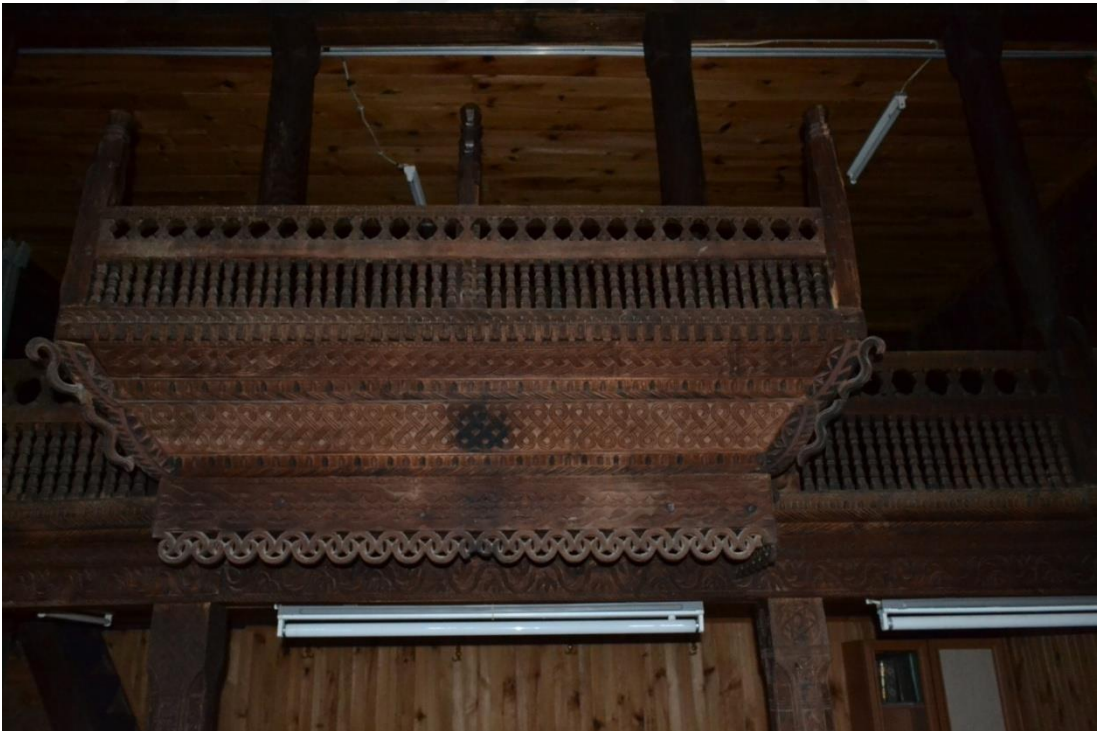
Fotoğraf 127: Güneykondü Mahallesi Camii Harim Mekânı Ahşap Direklerinden Detay

Fotoğraf 128: Güneykondü Mahallesi Camii Mahfil Kısmı Ahşap Direklerinden Detay

Fotoğraf 129: Güneykundu Mahallesi Camii Mahfil Kısım Genel Görünümü

Fotoğraf 130: Güneykundu Mahallesi Camii Müezzin Köşkü

Fotoğraf 131: Güneykundu Mahallesi Camii Mahfil Kısmı Taban Kirişlerindeki Süslemeli Bordürlerden Görünüm

Fotoğraf 132: Güneykundu Mahallesi Camii Vaaz Kürsüsü

Fotoğraf 133: Güneykundu Mahallesi Camii Vaaz Kürsüsü Yüzeyindeki Süslemelerden ve Kitabeden Detay

Fotoğraf 134: Güneykundu Mahallesi Camii Minberi

Fotoğraf 135: Güneykonda Mahallesi Camii Minberi Aynalık Kısımındaki Süslemelerden Detay

Fotoğraf 136: Güneykonda Mahallesi Camii Minberi Aynalık Kısımında Yer Alan Süslemelerden Detay

Fotoğraf 137: Güneykundu Mahallesi Camii Minberi Köşk Kısmı

Fotoğraf 138: Güneykundu Mahallesi Camii Mihrabı

Fotoğraf 139: Güneykonda Mahallesi Camii Mihrabındaki Süslemelerden Detay

Fotoğraf 140: Güneykonda Mahallesi Camii Mihrabının Yan Yüzeylerindeki Süslemelerden Görünüm

Fotoğraf 141: Dernekpazarı Akköse Köyü Camii Genel Görünümü

Fotoğraf 142: Dernekpazarı Akköse Köyü Camii Genel Görünümü

Fotoğraf 143: Akköse Köyü Camii Harime Giriş Kapısı

Fotoğraf 144: Akköse Köyü Camii Mahfil Kısımına Giriş Kapısı

Fotoğraf 145: Akköse Köyü Camii İç Mekân Genel Görünümü

Fotoğraf 146: Akköse Köyü Camii Tavan Göbeği

Fotoğraf 147: Akköse Köyü Camii Tavan Göbeği Süslemelerinden Detay

Fotoğraf 148: Akköse Köyü Camii Mahfil Kısmı Genel Görünümü

Fotoğraf 149: Akköse Köyü Camii Müezzin Köşkü

Fotoğraf 150: Akköse Köyü Camii Mahfil Kısmı Taban Kirişlerindeki Süslemelerden Detay

Fotoğraf 151: Akköse Köyü Camii Vaaz Kürsüsü

Fotoğraf 152: Akköse Köyü Camii Vaaz Kürsüsü Süslemelerinden ve Kitabeden Detay

Fotoğraf 153: Akköse Köyü Camii Minberi

**Fotoğraf 154: Akköse Köyü Camii Minberi Giriş Kapısı Taç Kısım
Süslemelerinden Detay**

Fotoğraf 155: Akköse Köyü Camii Mihrabı

Fotoğraf 156: Akköse Köyü Camii Mihrap Süslemelerinden ve Kitabelerden Detay

Fotoğraf 157: Akköse Köyü Camii Mihrabının Sağ Kenarındaki Tarih Kitabesinden ve Süslemelerden Detay

Fotoğraf 158: Akköse Köyü Camii Mihrabındaki Süslemelerden Detay

Fotoğraf 159: Dernekpazarı Günebakan Köyü Camii Batı Cephe Görünümü

Fotoğraf 160: Günebakan Köyü Camii Güneydoğudan Genel Görünümü

Fotoğraf 161: Günebakan Köyü Camii Giriş Kapısı

Fotoğraf 162: Günebakan Köyü Camii İç Mekân Genel Görünümü

Fotoğraf 163: Günebakan Köyü Camii Tavan Göbeği

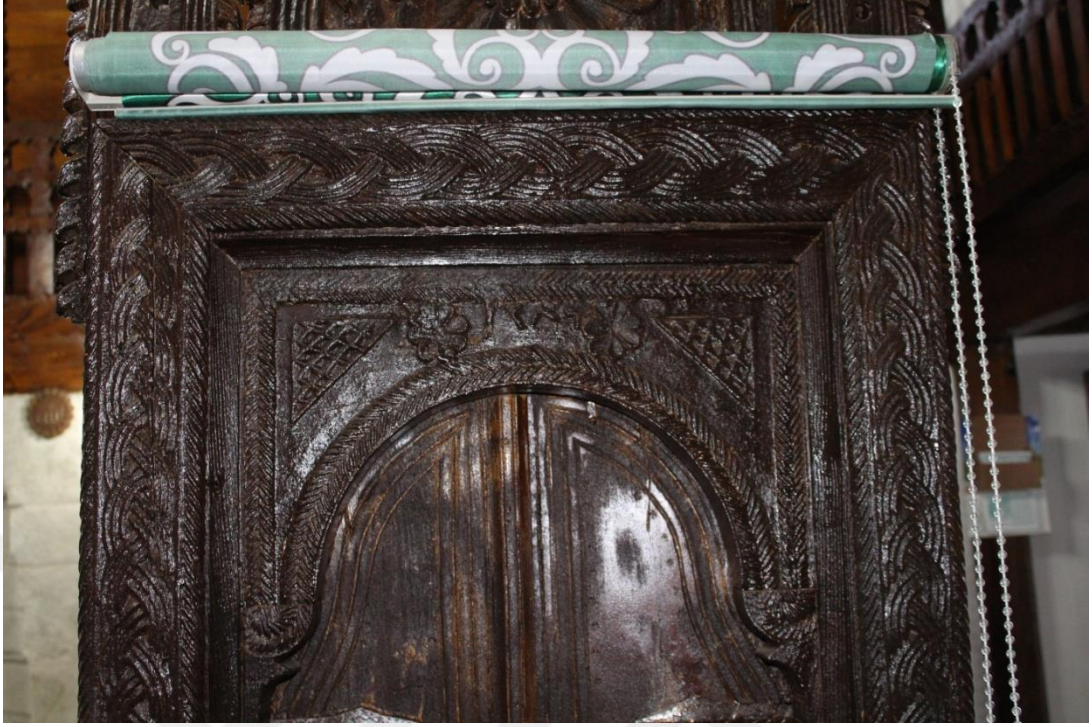
Fotoğraf 164: Günebakan Köyü Camii Müezzin Köşkü

Fotoğraf 165: Günebakan Köyü Camii Vaaz Kürsüsü

Fotoğraf 166: Günebakan Köyü Camii Minberi

Fotoğraf 167: Günebakan Köyü Camii Minberi Kapı Alınlığındaki Süslemelerden ve Tarih Kitabesinden Görünüm

Fotoğraf 168: Günebakan Köyü Camii Minber Kapısı Taç Kısımında Yer Alan Süslemeler

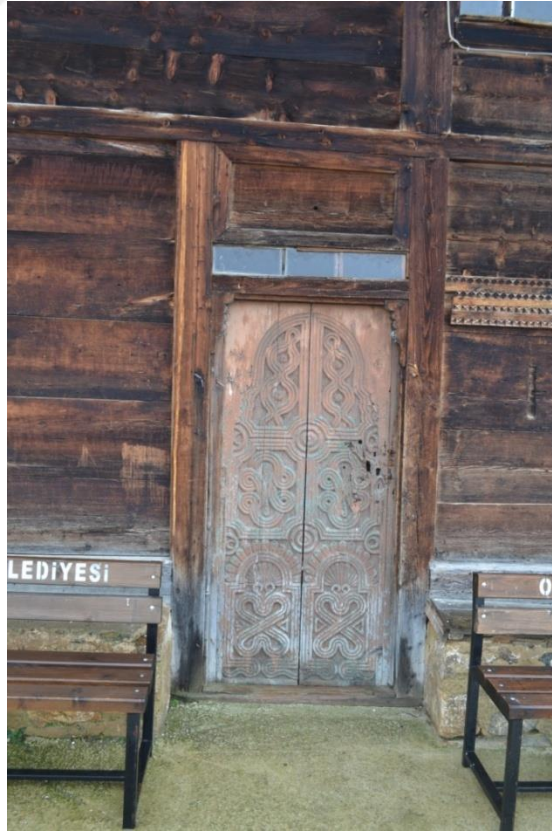
Fotoğraf 169: Günebakan Köyü Camii Minberi Köşk Kısmı

Fotoğraf 170: Günebakan Köyü Camii Mihrabı

Fotoğraf 171: Hayrat Sarmaşık Köyü Sinanlar Mahallesi Camii Genel Görünümü

Fotoğraf 172: Sarmaşık Köyü Camii Giriş Kapısı

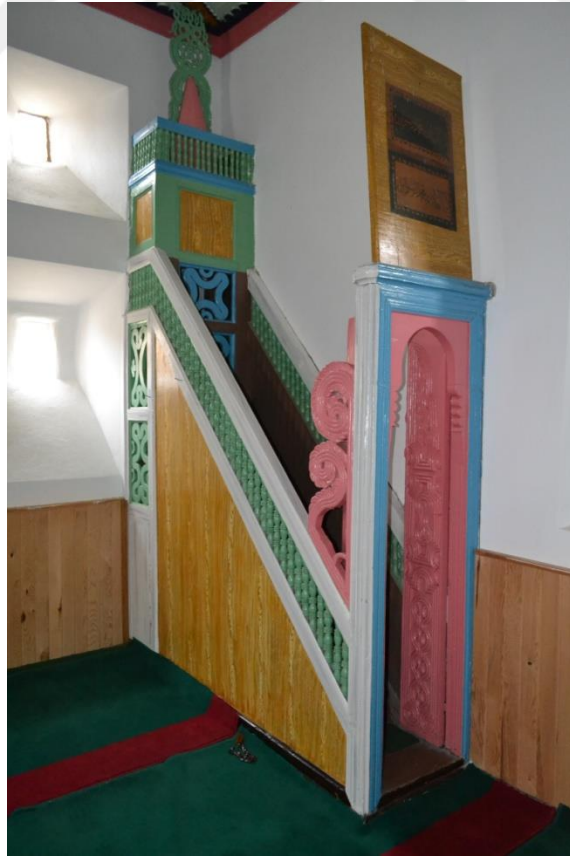
Fotoğraf 173: Sarmaşık Köyü Camii İç Mekân Genel Görünümü

Fotoğraf 174: : Sarmaşık Köyü Camii Tavan Göbeği

Fotoğraf 175: Sarmaşık Köyü Camii Mahfil ve Müezzin Köşkü Görünümü

Fotoğraf 176: Sarmaşık Köyü Camii Minberi

Fotoğraf 177: Sarmaşık Köyü Camii Mihrabı

Fotoğraf 178: Sarmaşık Köyü Camii Mihrabındaki Süslemelerden Detay

Fotoğraf 179: Dereyurt Köyü Merkez Eski Camii Güneydoğudan Genel Görünümü

Fotoğraf 180: Hayrat Dereyurt Köyü Merkez Eski Camii Kuzeybatıdan Genel Görünümü

Fotoğraf 181: Dereyurt Köyü Merkez Eski Camii Son Cemaat Kısımındaki Ahşap Direklerden Detay

Fotoğraf 182: Dereyurt Köyü Merkez Eski Camii Son Cemaat Kısımındaki Ahşap Sürgülü Pencereden Detay

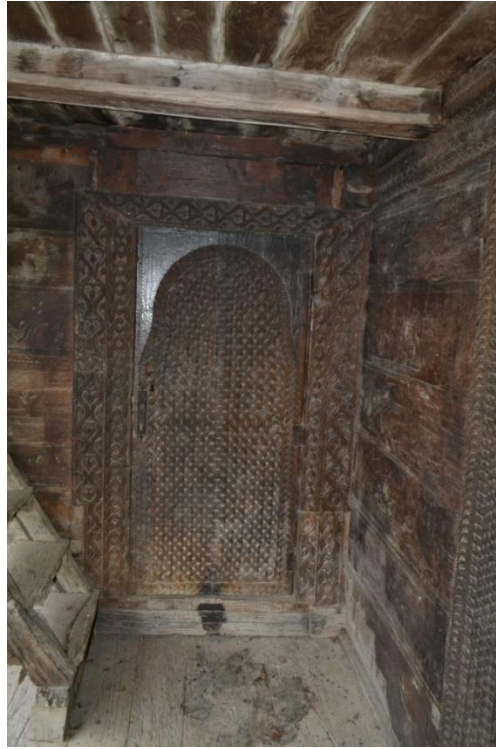
Fotoğraf 183: Dereyurt Köyü Merkez Eski Camii Giriş Kapısı

Fotoğraf 184: Dereyurt Köyü Merkez Eski Camii Giriş Kapısı Bordürlerinden ve Kitabeden Detay

Fotoğraf 185: Dereyurt Köyü Merkez Eski Camii Giriş Kapısındaki Süslemelerden Detay

Fotoğraf 186: Dereyurt Köyü Merkez Eski Camii Kuzey Kanattaki Odaya Girişi Sağlayan Kapıdan Görünüm

Fotoğraf 187: Dereyurt Köyü Merkez Eski Camii Kuzey Kanattaki Kapıdaki Süslemelerden Detay

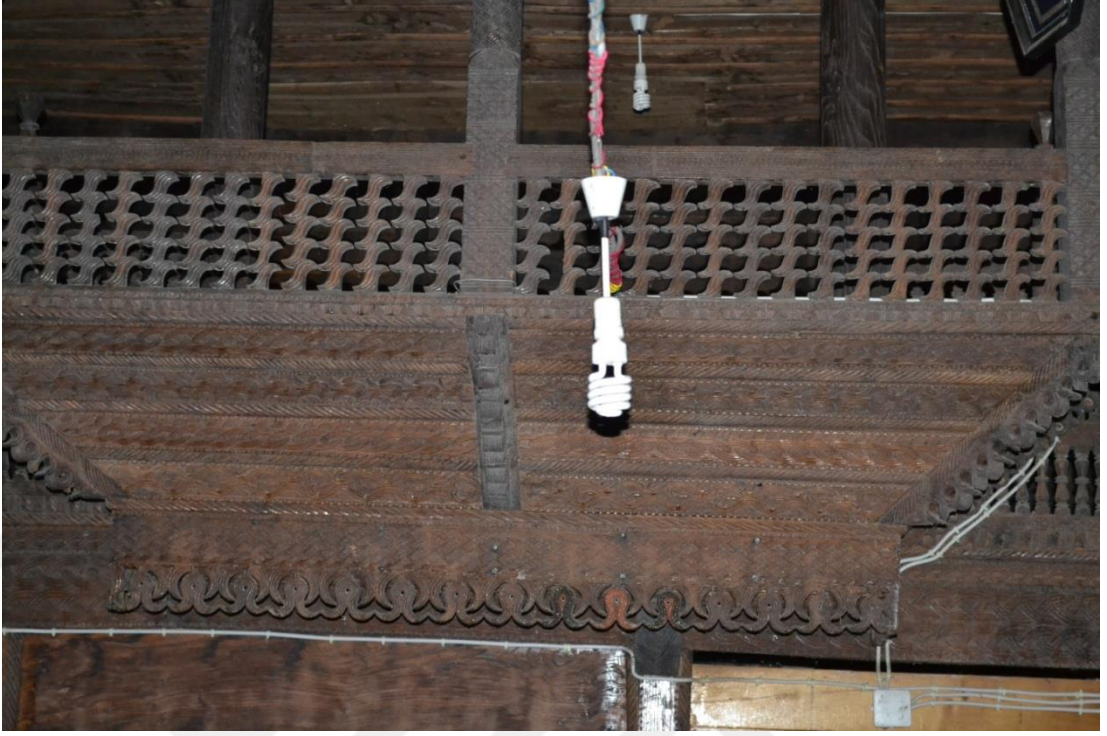
Fotoğraf 188: Dereyurt Köyü Merkez Eski Camii İç Mekân Genel Görünümü

Fotoğraf 189: Dereyurt Köyü Merkez Eski Camii Tavan Göbeği

Fotoğraf 190: Dereyurt Köyü Merkez Eski Camii Mahfil Kısmı Genel Görünümü

Fotoğraf 191: Dereyurt Köyü Merkez Eski Camii Müezzın Köşkü

**Fotoğraf 192: Dereyurt Köyü Merkez Eski Camii Müezzın Köşkü
Süslemelerinden Detay**

Fotoğraf 193: Dereyurt Köyü Merkez Eski Camii Mahfil Kısmı Ahşap Direklerinden Detay

Fotoğraf 194: Dereyurt Köyü Merkez Eski Camii Minberi

Fotoğraf 195: Dereyurt Köyü Merkez Eski Camii Minber Kapısı Taç Kısımındaki Süslemelerden Detay

Fotoğraf 196: Dereyurt Köyü Merkez Eski Camii Minber Süslemelerinden Detay

Fotoğraf 197: Dereyurt Köyü Merkez Eski Camii Minber Süslemelerinden Ayrıntı

Fotoğraf 198: Dereyurt Köyü Merkez Eski Camii Minberi Köşk Kısımındaki Süslemelerden Detay

Fotoğraf 199: Dereyurt Köyü Merkez Eski Camii Mihrabı

Fotoğraf 200: Dereyurt Köyü Merkez Eski Camii Mihrap Süslemelerinden Detay

Fotoğraf 201:Of Bölümlü Beldesi Mithat Paşa (Kalanas) Mahallesi Camii Genel Görünümü

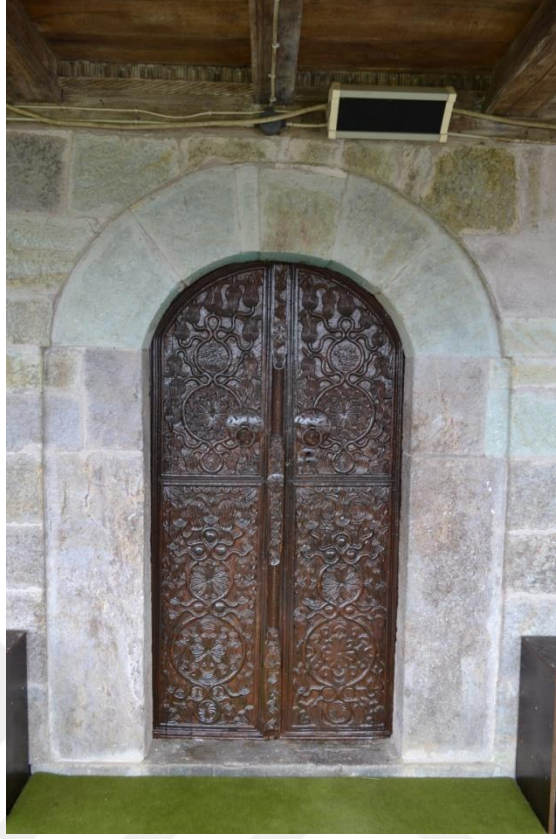
Fotoğraf 202:Mithat Paşa Camii Kuzey Cephe Genel Görünümü

Fotoğraf 203: Mithat Paşa Camii Çeşmesi

**Fotoğraf 204: Mithat Paşa Camii Çeşmesi Kitabesinden ve Süslemelerinden
Detay**

Fotoğraf 205: Mithat Paşa Camii Giriş Kapısı

Fotoğraf 206: Mithat Paşa Camii Giriş Kapısındaki Süslemelerden ve Kitabelerden Detay

Fotoğraf 207: Mithat Paşa Camii Batı Cephedeki Kapıdan Genel Görünüm

Fotoğraf 208: Mithat Paşa Camii İç Mekân Genel Görünümü

Fotoğraf 209: Mithat Paşa Camii Tavan Göbeği

Fotoğraf 210: Mithat Paşa Camii Tavan Göbeği Süslemelerinden Detay

Fotoğraf 211: Mithat Paşa Camii Harim Mekânı Ahşap Direklerinden Görünüm

Fotoğraf 212: Mithat Paşa Camii Mahfil Genel Görünümü

Fotoğraf 213: Mithat Paşa Camii Müezzin Köşkü

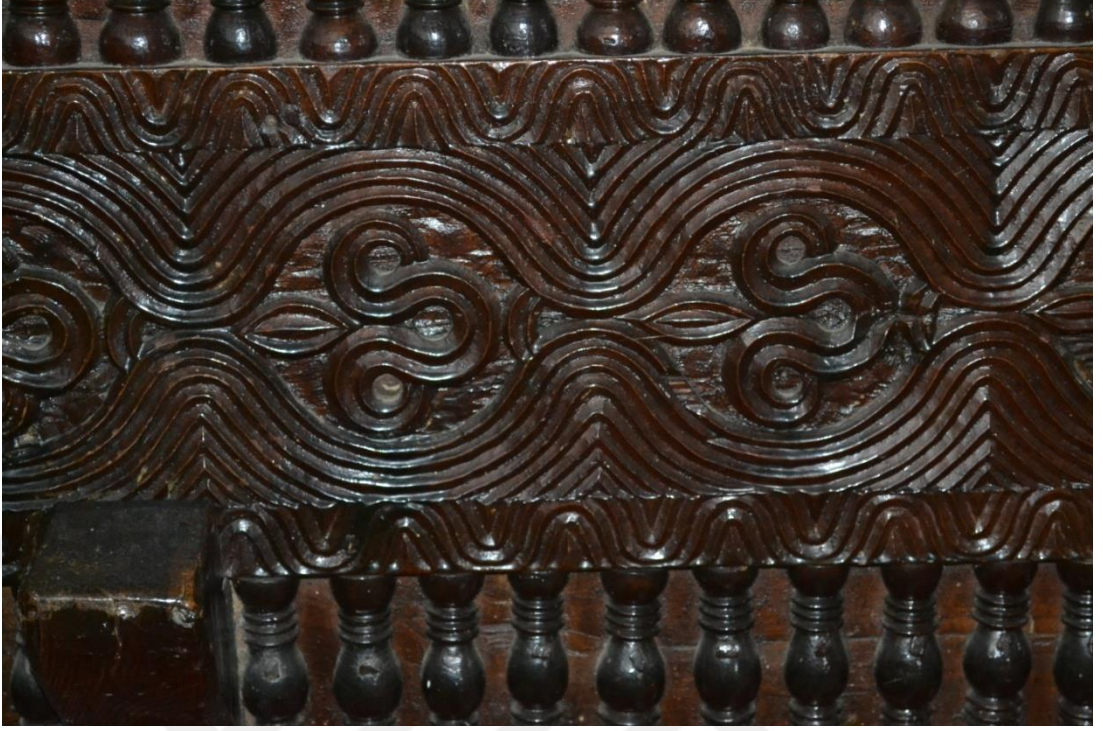
Fotoğraf 214: Mithat Paşa Camii Müezzin Köşkü Süslemelerinden Detay

Fotoğraf 215: Mithat Paşa Camii Mahfil Kısım Taban Kirişlerindeki Süslemelerden Detay

Fotoğraf 216: Mithat Paşa Camii Vaaz Kürsüsü

Fotoğraf 217: Mithat Paşa Camii Vaaz Kürsüsündeki Süslemelerden Detay

Fotoğraf 218: Mithat Paşa Camii Minberi

Fotoğraf 219: Mithat Paşa Camii Minberi Giriş Kapısı ve Taç Kısımındaki Süslemelerden Detay

Fotoğraf 220: Mithat Paşa Camii Minberi Aynalık Kısım Süslemelerinden Detay

Fotoğraf 221: Mithat Paşa Camii Minberi Köşk Kısmı Süslemelerinden Detay

Fotoğraf 222: Mithat Paşa Camii Mihrabı

Fotoğraf 223: Mithat Paşa Camii Mihrabındaki Süslemelerden Detay

Fotoğraf 224:Of Sugeldi Köyü Aşağı Mahalle Camii Genel Görünümü

Fotoğraf 225: Sugeldi Köyü Camii Kuzey Cephe Görünümü

Fotoğraf 226: Sugeldi Köyü Camii Giriş Kapısı

Fotoğraf 227: Sugeldi Köyü Camii Giriş Kapısı Süslemelerinden Detay

Fotoğraf 228: Sugeldi Köyü Camii Mahfil Kısımına Giriş Kapısı

Fotoğraf 229: Sugeldi Köyü Camii İç Mekân Genel Görünümü

Fotoğraf 230: Sugeldi Köyü Camii Harim Mekânı Ahşap Direklerinden Detay

Fotoğraf 231: Sugeldi Köyü Camii Mahfil Kısım Ahşap Direklerinden Detay

Fotoğraf 232: Sugeldi Köyü Camii Tavan Göbeği

Fotoğraf 233: Sugeldi Köyü Camii Tavan Göbeği Süslemelerinden Detay

Fotoğraf 234: Sugeldi Köyü Camii Mahfil Kısmı Genel Görünümü

Fotoğraf 235: Sugeldi Köyü Camii Müezzin Köşkü

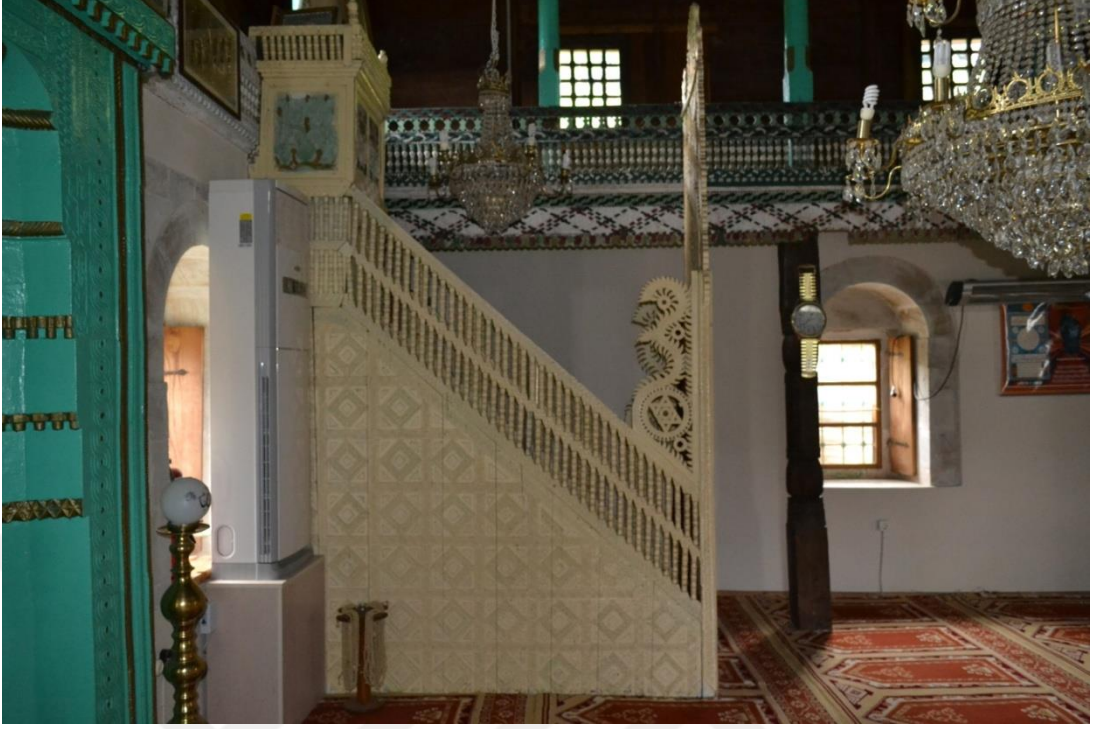
Fotoğraf 236: Sugeldi Köyü Camii Müezzin Köşkü Süslemelerinden Detay

Fotoğraf 237: Sugeldi Köyü Camii Vaaz Kürsüsü

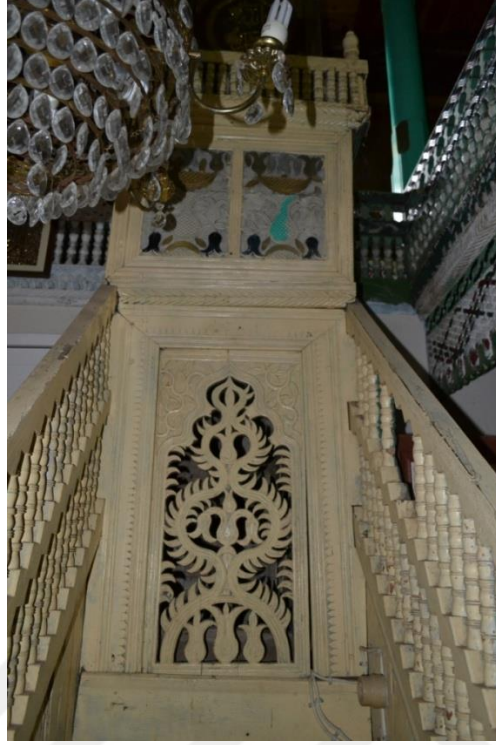
Fotoğraf 238: Sugeldi Köyü Camii Vaaz Kürsüsü Süslemelerinden Detay

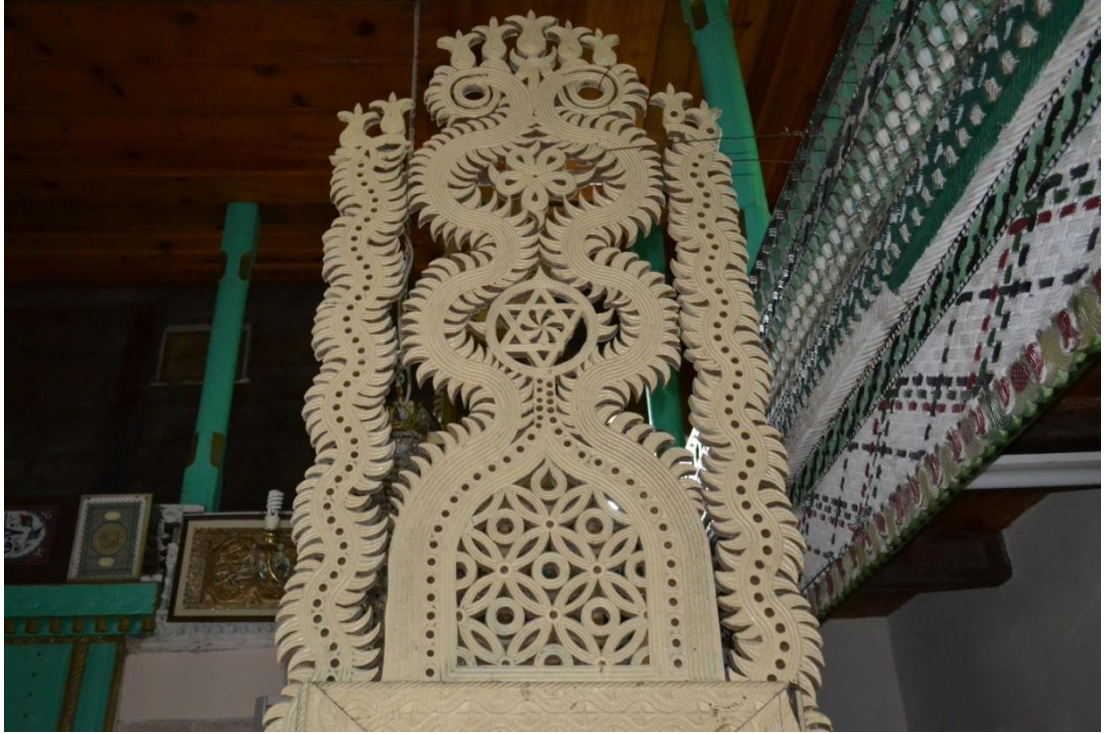
Fotoğraf 239: Sugeldi Köyü Camii Minberi

Fotoğraf 240: Sugeldi Köyü Camii Minberi Aynalık Kısmı Süslemelerinden Detay

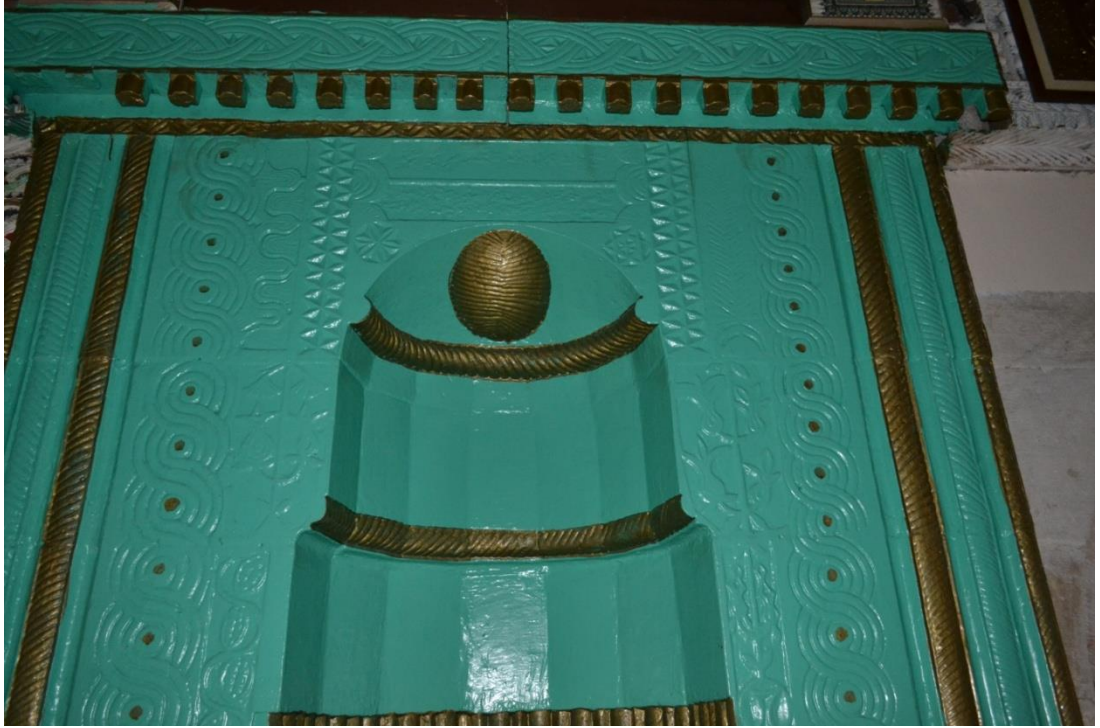
Fotoğraf 241: Sugeldi Köyü Camii Minberi Köşk Kısımındaki Süslemelerden Görünüm

Fotoğraf 242: Sugeldi Köyü Camii Minber Kapısının Taç Kısımındaki Süslemelerden Detay

Fotoğraf 243: Sugeldi Köyü Camii Mihrabı

Fotoğraf 244: Sugeldi Köyü Camii Mihrap Süslemelerinden Detay

Fotoğraf 245:Of Cumapazarı Beldesi Serindere Mahallesi Camii Genel Görünümü

Fotoğraf 246:Serindere Camii Batı Cephe Genel Görünümü

Fotoğraf 247: Serindere Camii Giriş Kapısı

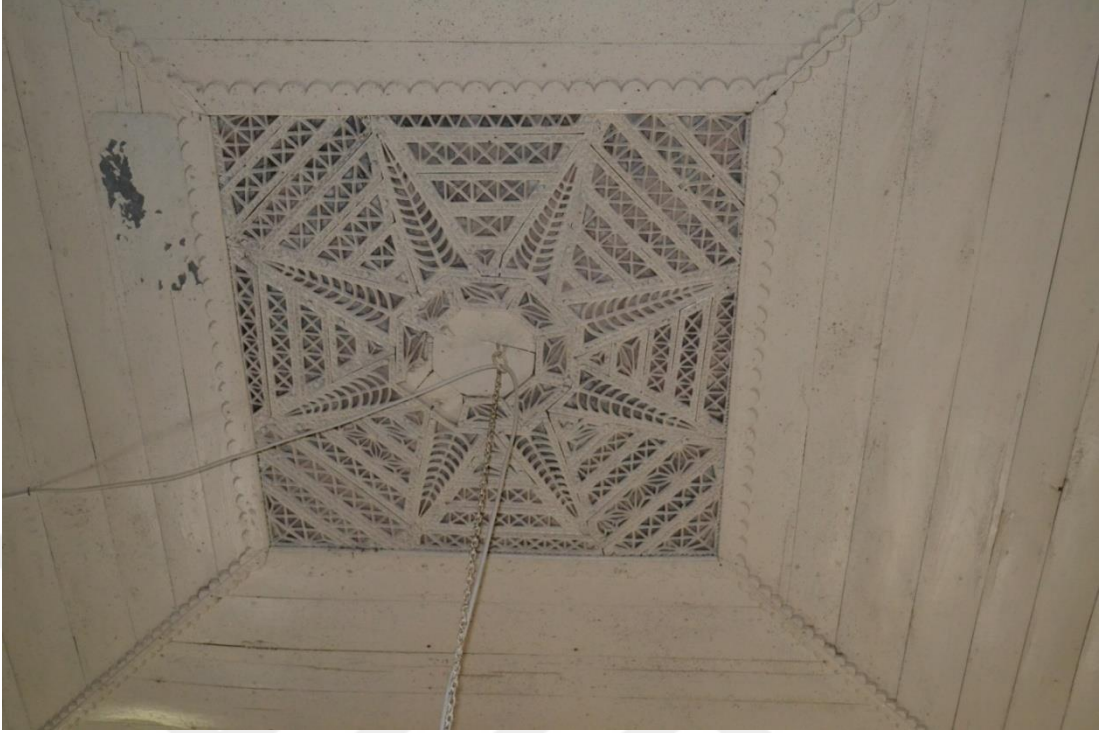
Fotoğraf 248: Serindere Camii Giriş Kapısındaki Süslemelerden Detay

Fotoğraf 249: Serindere Camii Giriş Kapısındaki ve Bordürlerdeki Süslemelerden Detay

Fotoğraf 250: Serindere Camii İç Mekânın Genel Görünümü

Fotoğraf 251: Serindere Camii Tavan Göbeği

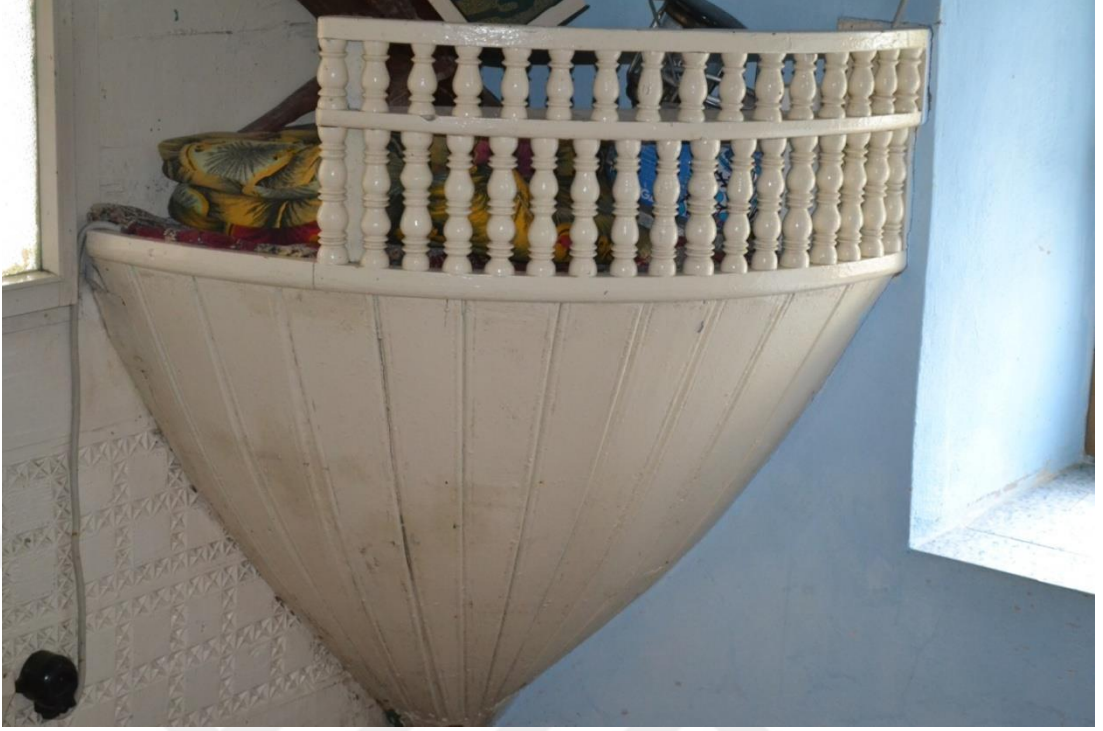
Fotoğraf 252: Serindere Camii Mahfil Kısmı Genel Görünümü

Fotoğraf 253: Serindere Camii Müezzin Köşkü

Fotoğraf 254: Serindere Camii Müezzin Köşkü Süslemelerinden Detay

Fotoğraf 255: Serindere Camii Vaaz Kürsüsü

Fotoğraf 256: Serindere Camii Minberi

Fotoğraf 257: Serindere Camii Minberi Giriş Kapısı ve Taç Kısımındaki Süslemelerden Detay

Fotoğraf 258: Serindere Camii Minberi Köşk Kısmı

Fotoğraf 259: Serindere Camii Mihrabı

Fotoğraf 260: Serindere Camii Mihrabı Süslemelerinden Detay

Fotoğraf 261: Serindere Camii Mihrabı Alınlık ve Kavsara Kısımındaki Süslemelerden Ayrıntı